

Nr 26

Konstitutionsutskottets betänkande med anledning av propositionen 1973:90 med förslag till ny regeringsform och ny riksdagsordning m. m. jämte motioner.

Propositionen

I propositionen 1973:90 (justitiedepartementet) framläggs för prövning i grundlagsenlig ordning förslag till

1. regeringsform
2. riksdagsordning
3. ändring i successionsordningen
4. ändringar i tryckfrihetsförordningen

Förslagen återfinns i propositionen på s. 6–83. I *bilaga 1* har intagits propositionens förslag med vissa av utskottet förordade ändringar i förslagen 1 och 2. Skillnaderna mellan propositionens och utskottets förslag framgår av notanmärkningar.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen läggs fram förslag till ny regeringsform och ny riksdagsordning samt till ändringar i successionsordningen och tryckfrihetsförordningen. Förslagen bygger på det betänkande med förslag till ny regeringsform och ny riksdagsordning som förra året lades fram av grundlagberedningen.

Enligt förslaget skall den nya regeringsformen (RF) samt successionsordningen (SO) och tryckfrihetsförordningen (TF) utgöra rikets grundlagar. Den nya riksdagsordningen (RO), som innehåller regler om riksdagens arbetsformer och inre organisation, har ej grundlagskaraktär men intar en mellanställning mellan grundlag och vanlig lag. Reglerna i RO är uppdelade i huvudbestämmelser och tilläggsbestämmelser. Huvudbestämmelserna kan ändras antingen genom ett beslut med kvalificerad majoritet eller i samma ordning som gäller för grundlagsändring. Tilläggsbestämmelserna, som innehåller regler huvudsakligen av ordningskaraktär om riksdagsarbetet, skall kunna ändras på samma sätt som vanlig lag.

Den föreslagna *nya RF* är uppdelad på 13 kapitel. I *1 kap.* anges statsskickets grunder. Här fastslås bl. a. att den svenska folkstyrelsen bygger på fri äsiktsbildning och på allmän och lika rösträtt och förverkligas genom ett representativt och parlamentariskt statsskick och genom kommunal självstyrelse. Det fastslås också att konungen är rikets statschef. Vidare anges huvuduppgifterna för riksdagen, regeringen, domstolarna och förvaltningsmyndigheterna. I *2 kap.* har tagits in vissa bestämmelser om grundläggande fri- och rättigheter. I detta kapitel, som saknar

motsvarighet i grundlagberedningens förslag, ges vissa riktlinjer för samhällsverksamheten. Bl. a. slås fast att samhället skall verka för rättvisa och jämlikhet mellan medborgarna och att varje medborgare bör ha rätt till utbildning, arbete och social trygghet. I kapitlet behandlas också vissa för medborgarna väsentliga trygghetsfrågor, nämligen skyddet för enskildas egendom och rätten för den enskilde till trygghet i arbetsanställningen och till inflytande över sina arbetsförhållanden. Vidare tillförsäkras i kapitlet medborgarna vissa fri- och rättigheter som har särskild betydelse för politisk och liknande verksamhet, såsom yttrandefrihet, rätt till information, mötesfrihet, demonstrationsrätt, föreningsfrihet och rörelsefrihet. Det närmare innehållet i dessa fri- och rättigheter kan enligt förslaget i princip anges endast i lag.

I 3 och 4 kap. i förslaget till RF finns bestämmelser om riksdagen och om riksdagsarbetet. Vad som bestämdes vid 1968–1969 års partiella författningsreform om direkta val till hela riksdagen, om riksdagens storlek, om treårig valperiod och om riksdagens riksproportionella sammansättning står fast. Av tekniska skäl sätts dock ledamotsantalet ner från 350 till 349. Det system med ersättare för riksdagsledamot, som är antaget som vilande, är inarbetat i den nya RF och RO. Rösträttsåldern sänks till 18 år och anknyts till åldern på valdagen. Enligt föreskrift i RO skall ordinarie val till riksdagen liksom nu hållas i september. I sin nya sammansättning skall riksdagen samlas redan på femtonde dagen efter valdagen, dock tidigast på fjärde dagen efter det att valets utgång har kungjorts. Riksdagens arbetsår (lagtima riksmöte) löper enligt förslaget till RO från höst till vår. Riksdagsvalen överklagas hos en ny instans, en av riksdagen utsedd valprövningsnämnd. Talman och vice talman väljs enligt förslaget för riksdagens hela valperiod.

Om statschefen finns föreskrifter i 5 kap. i förslaget till RF. Statschefen har enligt förslaget ställning som symbol för riket och fullgör representativa uppgifter. Dessa uppgifter förutsätter att statschefen är orienterad om samhällets inre utveckling och om förhållandet till andra stater. Därför skall statsministern hålla statschefen underrättad om rikets angelägenheter. Vidare skall, när det behövs, regeringen sammanträda i konselj under statschefens ordförandeskap. Statschefen skall fungera som ordförande vid utrikesnämndens sammanträden. Statschefen skall också närvara vid riksmötets öppnande och på hemställan av talmannen förklara detta öppnat. Regeringsskifte äger rum vid en särskild konselj inför statschefen.

Bestämmelser om regeringen och om regeringsarbetet finns i 6 och 7 kap. i förslaget till RF. Vid regeringsbildning skall talmannen överlägga med partiledarna och vice talmännen och sedan föreslå riksdagen en statsministerkandidat. Förslaget anses godkänt, om inte mer än hälften av riksdagsledamöterna röstar däremot. Förkastas förslaget, upprepas förfarandet. Har riksdagen fyra gånger förkastat talmannens förslag, skall extra val till riksdagen hållas. Bifalls talmannens förslag, utser statsministern övriga statsråd. Nuvarande skyldighet för statsråd att avgå med anledning av misstroendeförklaring behålls. Beslut om entledigande fattas

av talmannen. Om statsministern entledigas eller avlider, skall talmannen entlediga övriga statsråd. I övrigt entledigas statsministern av talmannen och annat statsråd av statsministern. Enligt förslaget får endast den vara statsråd som är svensk medborgare sedan minst tio år. Regeringsärendena avgörs av regeringen vid regeringssammanträde. Undantag görs för de s. k. kommandomålen, vilka under statsministerns överinseende kan avgöras av chefen för det departement vartill ärendena hör.

I 8 kap. i förslaget till RF meddelas bestämmelser om lagar och andra föreskrifter. Begreppet samfällad lag avskaffas och riksdagen blir ensam lagstiftare. Riksdagen har rätt att besluta lag i vad ämne som helst. I fråga om vissa ämnen är lagformen uttryckligen föreskriven. Föreskrifter av privaträttslig natur skall sålunda meddelas genom lag. Detsamma gäller sådana föreskrifter om förhållandet mellan enskilda och det allmänna som gäller åligganden för enskilda eller i övrigt avser ingrepp i enskildas personliga eller ekonomiska förhållande, däribland föreskrifter om skatt till staten. Lagformen är också föreskriven för bl. a. bestämmelser om kommunernas befogenheter och åligganden och vissa andra kommunala förhållanden. Efter bemyndigande i lag skall regeringen genom förordning kunna meddela föreskrifter angående skydd för liv, personlig säkerhet eller hälsa, näringsverksamhet, trafik eller ordning på allmän plats, undervisning och utbildning, m. m. Regeringen får dock i princip inte begränsa någon av de politiska fri- och rättigheter som är särskilt nämnda i 2 kap. Detta innebär bl. a. att regeringen inte får föreskriva frihetsstraff. Under tid då riksmöte ej pågår skall finans- och skatteutskotten – efter bemyndigande i lag om annan skatt än skatt på inkomst, förmögenhet, arv eller gåva – på förslag av regeringen kunna bestämma om skattesatsen eller besluta att skatt som avses med lagen skall börja eller upphöra att utgå. Beslutet fattas genom lag, som regeringen skall underställa riksdagen inom en månad från början av närmast följande riksmöte. Utan särskilt bemyndigande av riksdagen skall, med vissa begränsningar, regeringen vara behörig att genom förordning besluta dels föreskrifter om verkställighet av lag, dels föreskrifter som ej enligt grundlag skall meddelas av riksdagen.

Finansmakten behandlas i 9 kap. i förslaget till RF. Här fastslås grundsatsen att statens medel inte får användas på annat sätt än riksdagen har bestämt. Om användningen av statsmedel för skilda behov skall riksdagen i allmänhet bestämma genom budgetreglering. Riksdagen företar budgetreglering för närmast följande budgetår eller, om särskilda skäl föranleder det, för annan budgetperiod. Budgetåret skall enligt förslaget till RO fortfarande omfatta tiden den 1 juli–den 30 juni. I förevarande kapitel i förslaget till RF meddelas vidare bestämmelser om tilläggsbudget och om att riksdagen kan besluta riktlinjer för viss statsverksamhet för längre tid än anslag till verksamheten avser. I kapitlet fastslås också att statens medel och dess övriga tillgångar i princip står till regeringens disposition. Riksdagen skall fastställa grunder för den statliga förmögenhetsdispositionen. Regeringen får inte utan riksdagens bemyndigande ta upp lån eller i övrigt ikläda staten ekonomisk förpliktelse.

I *10 kap.* i förslaget till RF ges bestämmelser om förhållandet till andra stater. Reglerna är utformade så att de i allt väsentligt stämmer överens med nuvarande ordning. Riksdagens inflytande över ingåendet av internationella överenskommelser och åtagandet i annan form av internationella förpliktelser befastes dock och preciseras i vissa hänseenden, bl. a. genom en regel om att rättskipnings- och förvaltningsuppgift skall kunna överlätas till icke svenskt organ endast om riksdagen medger det.

Om rättskipning och förvaltning handlar *11 kap.* i förslaget till RF. Där anges högsta domstolens och regeringsrättens ställning och vidare att annan domstol inrättas med stöd av lag. Domstol får dock inte inrättas för redan begången gärning eller för visst mål. Det föreskrivs att vid domstol skall finnas ordinarie domare samt att i högsta domstolen och regeringsrätten bara den får tjänstgöra som har utnämnts till ordinarie domare i domstolen. Det rättsskydd som ordinarie domare åtnjuter fixeras. I kapitlet fastslås att det finns förvaltningsmyndigheter som lyder under regeringen och förvaltningsmyndigheter under riksdagen samt att förvaltningsuppgifter kan anförtros åt kommun. Bestämmelser meddelas vidare om tillsättning av tjänster. Vid tillsättning av statlig tjänst skall avseende fästas endast vid sakliga grunder, såsom förtjänst och skicklighet. Den nya RF ger uttryck för grundsatsen att utlänning är likställd med svensk medborgare i fråga om möjligheterna att erhålla tjänst eller uppdrag hos stat eller kommun. Ett antal undantag från principen görs direkt i RF. I övrigt får krav på svenskt medborgarskap uppställas bara i lag eller enligt förutsättningar som anges i lag.

I *12 kap.* i förslaget till RF, som handlar om kontrollmakten, meddelas bl. a. bestämmelser om konstitutionsutskottets granskning av statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning. Nya regler föreslås om statsrådets juridiska ansvar. Åtal för brott i tjänsteutövningen beslutas av konstitutionsutskottet. Brott som inte är grovt föranleder dock inte ansvar. Åtal prövas av högsta domstolen. Förslaget innebär att riksrätten avskaffas. Riksdagen kan enligt förslaget avge misstroendeförklaring mot statsråd. Reglerna härom stämmer i allt väsentligt överens med vad som gäller f. n. Riksdagsledamot får, enligt bestämmelser i RO, framställa interpellation eller fråga till statsråd i angelägenhet som angår dennes tjänsteutövning. I kapitlet meddelas vidare bestämmelser om riksdagens ombudsmän och riksdagens revisorer. I kapitlet föreskrivs slutligen bl. a. att åtal för brott i utövningen av tjänst som ledamot av högsta domstolen eller regeringsrätten väcks i högsta domstolen.

I det avslutande *13 kap.* i förslaget till RF har tagits in bestämmelser som skall gälla när riket befinner sig i krig eller krigsfara.

Den föreslagna *nya RO* är uppdelad på 9 kapitel. Bestämmelserna i RO innefattar i första hand en anpassning av riksdagens arbetsformer till reglerna i den nya RF.

Reglerna om uppskov med ärenden från ett riksmöte till nästa behålls i den föreslagna RO och får utvidgad tillämpning därigenom att ärende skall kunna uppskjutas även över riksdagsval. I samband därmed klagörs

att regeringen kan återkalla proposition intill dess att utskott har avgivit sitt betänkande i ärendet.

I fråga om propositionstiderna föreslås inte några sakliga ändringar. Också i fråga om motionstiderna behålls nuvarande regler i huvudsak oförändrade. Motion med anledning av händelse av större vikt får medan riksmöte pågår väckas av minst tio ledamöter, om händelsen ej har kunnat förutses eller beaktas under den allmänna motionstiden eller kunnat föranleda motionsrätt enligt annan bestämmelse i RO.

I fråga om utskottens arbete föreslås bl. a. den nyheten att, om minst en tredjedel av ledamöterna i ett utskott vid behandlingen av ett ärende begär att upplysningar eller yttrande skall inhämtas från lagrådet eller annan statlig myndighet, utskottet skall föranstalta om det. Majoriteten kan dock avslå yrkandet om den finner att därmed förenat dröjsmål med ärendets behandling skulle leda till avsevärt men.

Möjligheterna att införa tidsbegränsningar i kammarens debatter vidgas. Varje riksdagsledamot skall dock alltid få yttra sig minst sex minuter, vartill kommer rätten till genmäle. Statsrådets företrädesrätt i debatterna begränsas. Statsråden skall fortfarande få bryta talarordningen, men bara för kortare inlägg (högst tio minuter) för att bemöta annan talare.

Interpellation bör enligt förslaget väckas bara i angelägenhet av större allmänt intresse. Skyldighet införs för statsråd att inom fyra veckor svara eller förklara varför svaret dröjer eller uteblir. Enkel fråga – enligt förslagets terminologi "fråga" – skall kunna vara försedd med kort motivering.

De ändringar som föreslås i *SO* och *TF* har karaktären av följdändringar. Följdändringar i övrigt till den nya *RF* och den nya *RO* avses att läggas fram senare.

I propositionen förutsätts, liksom i grundlagberedningens förslag, att den nya *RF* och nya *RO* efter riksdagsbeslut våren 1973 och våren 1974 skall börja tillämpas den 1 januari 1975. Ändringarna i fråga om statschefens befogenheter träder enligt de föreslagna övergångsbestämmelserna inte i kraft under den tid Gustaf VI Adolf är konung.

Motionerna

Med anledning av propositionen 1973:90 har väckts motionerna 1973:1786, 1787, 1839, 1841-1852, 1856-1867, 1872-1893. I samband med propositionen behandlar utskottet även följande motioner, som väckts under den allmänna motionstiden och som hänvisats till utskottet, nämligen 1973:1-4, 62, 95, 113, 115, 117, 238, 367, 376, 540, 541-543, 963, 976-978, 980. Av de angivna motionerna är tio partimotioner (1973:1, 62, 117, 541, 1841, 1873, 1874, 1878, 1880 och 1881). I utskottets yttrande anges beträffande dessa motioner endast nummer och partibeteckning. Beträffande övriga motioner anges dessutom namn på motionärer.

I *bilaga 2* intas en förteckning över de angivna motionerna, i vilken yrkandena återgetts i sin helhet. Nedan anges endast motionernas

nummer, motionärerna och i kort sammanfattning den eller de frågor motionen avser.

I kolumnerna till höger redovisas *dels* på vilken sida i utskottets yttrande motionen behandlas, *dels* den punkt i utskottets hemställan i vilken utskottet anger sitt ställningstagande till motionen, *dels* för motion som föranlett reservation eller särskilt yttrande reservationens eller det särskilda yttrandets nummer (nr resp. SYnr).

	Motionerna redovisas		
	i utskottets yttrande på s.	i utskottets hemställan i p.	i reservation (nr) eller särskilt yttrande (SYnr)
1973:1 av herr Hermansson m. fl. (vpk) om övergång till republik	29	F. 1	
1973:2 av herrar Molin (fp) och Ullsten (fp) angående intagande av visst material i riksdagens protokoll utan att det framförts muntligt i kammaren	81	F. 51	5 Sy
1973:3 av herr Sjöholm (fp) om grundlagsskydd för personlig frihet i fråga om partipolitisk tillhörighet och religiös samfundsanslutning	61–62	F. 7	9, 10
1973:4 av herr Sjöholm (fp) angående riksdagens arbetsformer	20–21 75–76	E.	10, 5 Sy
1973:62 av herr Hermansson m. fl. (vpk) angående fyraprocentsregeln vid val till riksdagen	21	F. 10	
1973:95 av fröken Bergegren (s) angående åtgärder för att minska antalet motioner	82	I. 6	
1973:113 av herr Björk i Göteborg m. fl. (s) angående kommunal rösträtt för invandrare	25	D.	
1973:115 av herr Fiskesjö m. fl. (c) angående valkretsindelningen för val till riksdagen	22–23	J.	
1973:117 av herr Hermansson m. fl. (vpk) angående kommunal rösträtt för invandrare	25	D.	
1973:238 av herrar Ahlmark (fp) och Ullsten (fp) angående offentliga utfrågningar i riksdagens utskott	85	F. 56	35
1973:367 av fröken Bergström m. fl. (fp) angående valkretsindelningen för val till riksdagen	22–23	J.	

	Motionerna redovisas		
	i ut- skottets yttrande på s.	i ut- skottets hemstäl- lan i p.	i reserva- tion (nr) el- ler särskilt yttrande (SYnr)
1973:376 av herr Åkerlind (m) angående förbud mot kollektivanslutning till politiskt parti	61-62	F. 7	9, 10
1973:540 av herrar Boo (c) och Larsson i Borrby (c) angående kollektivanslutning till politiskt parti	61-62	F. 7	9, 10
1973:541 av herr Fälldin m. fl. (c) angående kommunal rösträtt för invandrare	25	D.	
1973:542 av herr Hedin m. fl. (m, fp, c, s) angående formerna för riksdagens högtidliga öppnande	76-77	F. 45	29
1973:543 av herr Jonsson i Alingsås (fp) angående kollektivanslutning till politiskt parti	61-62	F. 7	9, 10
1973:963 av herr Fridolfsson i Stockholm m. fl. (m) angående spärreglerna vid val till riksdagen	21	F. 10	
1973:976 av herrar Petersson i Gäddvik (m) och Strindberg (m) angående tiden för avlämnande av propositioner till riksdagen	81-82	H. 1	
1973:977 av herrar Petersson i Gäddvik (m) och Strindberg (m) angående rösträtt för utlandssvenskar	24	H. 2	
1973:978 av herr Romanus m. fl. (fp) angående debattreglerna i riksdagen	81	H. 3	
1973:980 av herr Strömberg m. fl. (fp) angående kommunal rösträtt och valbarhet för invandrare	25	D.	
1973:1786 av herr Ernulf (fp) angående möjlighet för nyvald riksdag att samlas tidigare än fjärde dagen efter valresultatets kungörande	62	F. 11	28
1973:1787 av herrar Ernulf (fp) och Ahlmark (fp) angående utlandssvenskarnas rösträtt	23 24	F. 9	12
1973:1839 av herr Ernulf (fp) angående krav på särskild majoritet vid överlåtelse av förvaltningsuppgifter m. m. till icke svenska organ	67-68	F. 33	
1973:1841 av herr Helén m. fl. (fp) angående offentliga utskottsutfrågningar	85	F. 56	35

	Motionerna redovisas		
	i ut- skottets yttrande på s.	i ut- skottets hemstäl- lan i p.	i reserva- tion (nr) el- ler särskilt yttrande (SYnr)
1973:1842 av herr Olsson i Kil (fp) angående statsminis- terns rätt att avgöra när konselj erfordras	30	F. 16	
1973:1843 av herr Ahlmark (fp) angående ändrad lydelse av 1 kap. 1 § i förslaget till RF	58—59	F. 2	7
1973:1844 av herr Ahlmark (fp) angående entledigande av statsministern	33—34	H. 4	
1973:1845 av herr Börjesson i Falköping (c) angående ändrad utformning av 1 kap. 1 § i förslaget till RF	58—59	F. 2	
1973:1846 av herr Ernulf (fp) angående redaktionella ändringar av 1 kap. 1 § tredje stycket, 1 kap. 2 § andra stycket och 7 kap. 8 §, allt i förslaget till RF	35, 59—60	F. 2 F. 3 G. 2	
1973:1847 av herr Fiskesjö m. fl. (c) angående riksdä- gens arbetsformer	75	E.	
1973:1848 av herr Molin (fp) om att domstol ej skall kunna döma riksdagsman till avsättning	64	F. 14	14
1973:1849 av herrar Molin (fp) och Nelander (fp) angående talmanskonferensens rätt att tillsätta utred- ningar	83—84	F. 53	33
1973:1850 av herr Molin m. fl. (fp) angående förfaran- det vid meningsskiljaktigheter inom regeringen	34—35	F. 23 F. 24	19
1973:1851 av herr Norrby i Åkersberga (fp) angående regeringens rätt att utfärda förordning beträffande tyst- nadsplikt	64—65	F. 28	
1973:1852 av herr Norrby i Åkersberga (fp) om att riksdagen under icke-valår samlas till lagtima riksmöte först under oktober månad	76	F. 44	
1973:1856 av herr Ahlmark (fp) angående behörighets- reglerna för statsråd (kravet på svenskt medborgarskap sedan tio år)	33	F. 22	18
1973:1857 av herr Ahlmark (fp) angående tidpunkten när grundlagsreformen skall börja tillämpas	19	F. 60	

	Motionerna redovisas		
	i utskottets yttrande på s.	i utskottets hemställan i p.	i reservation (nr) eller särskilt yttrande (SYnr)
1973:1858 av herrar Ahlmark (fp) och Molin (fp) angående antalet riksdagsledamöter	20–21	F. 8	11
1973:1859 av herrar Ahlmark (fp) och Molin (fp) angående utskottsbetänkande vid anmälan till kammaren av vilande grundlagsförslag m. m.	84	H. 5	
1973:1860 av herr Ahlmark m. fl. (fp) angående debattreglerna i riksdagen	79–81	F. 47 F. 49 F. 50 G. 3	31, 32
1973:1861 av herr Ahlmark m. fl. (fp) angående olika modeller för skilda valdagar vid riksdagsval och kommunalval	21–22	I. 2	41
1973:1862 av herr Ahlmark m. fl. (fp) angående ändringar i förslaget till RO beträffande:			
a. motionstidens beräkning vid uppehåll i riksdagsarbetet	82–83	G. 6	
b. motionstiden vid uppskov med behandling av proposition från ett riksmöte till ett annat	82–83	F. 54	
c. reservationstider	86	H. 6	
d. debattmöjlighet vid förklaring om uteblivet interpellationssvar m. m.	87–88	F. 59	
e. samråd om tid för interpellationsbesvarande	88	G. 7	
1973:1863 av herr Molin m. fl. (fp) med alternativt förslag till regler angående utseende av statsminister	31–33	F. 21	17
1973:1864 av herr Molin m. fl. (fp) angående folkomröstningsinstitutet	36–37	F. 2 F. 25	6
1973:1865 av herrar Nelander (fp) och Molin (fp) angående regeringens normgivningskompetens	54–55	H. 7	
1973:1866 av herr Olsson i Kil (fp) med förslag till ändring av 1 kap. 7 § i förslaget till RF	61	F. 6	7
1973:1867 av herr Romanus m. fl. (fp) med förslag att den s. k. seriemetoden skall användas vid votering i riksdagen	86–87	F. 57	36

	Motionerna redovisas		
	i utskottets yttrande på s.	i utskottets hemställan i p.	i reservation (nr) eller särskilt yttrande (SYnr)
1973:1872 av herr Ahlmark (fp) angående regeringens rätt att ingå för riket bindande internationell överenskommelse	66	F. 31	
1973:1873 av herr Bohman m. fl. (m) med förslag till ändringar i successionsordningen innebärande att kvinnlig tronföljd införes	29	F. 61	37
1973:1874 av herr Bohman m. fl. (m) med olika förslag föranledda av förslagen till RF och RO. De i motionen framförda förslagen behandlar			
a. RF 1 kap. 7 § (6 § i propositionens förslag) angående domstolar och förvaltningsmyndigheter	60-61	F. 5	
b. RF 2 kap. angående medborgerliga fri- och rättigheter	47-54	C.	
c. RF 3 kap. 1 § angående antalet riksdagsledamöter	20-21	F. 8	11
d. RF 3 kap. 2 § angående utlandssvenskarnas rösträtt	23-24	F. 9	12
e. RF 5 kap. 1 § angående konselj	30	F. 16	16
f. RF 5 kap. 2 § nytt stadgande angående Konungens underskrift av expeditioner	30	F. 17	16
g. RF 5 kap. 6 § angående tillfällig riksföreståndare	30	F. 18	16
h. RF 5 kap. med förslag till ny paragraf angående anmälan i konselj om inträde av statschef	30	F. 20	16
i. RF 7 kap. 4 § angående omröstningsregler inom regeringen	34	F. 23	19
j. RF 7 kap. 7 § angående underskrift av expeditioner	30	F. 17	
k. RF 8 kap. 4 § angående beslutande folkomröstning vid grundlagsändringar	36-37	F. 15	15
l. RF 8 kap. 6 § angående beskattningsmakten	57-58	F. 26	20
m. RF 8 kap. med förslag till ny paragraf avseende lagändringar som innebär inskränkningar i vissa medborgerliga fri- och rättigheter	47-54	C.	
n. RF 8 kap. 18 § angående obligatorisk lagrådsgranskning	55-56	F. 29	
o. RF 10 kap. 1 § angående statschefens underskrift på godkännande av internationell överenskommelse	30	F. 17	
p. RF 11 kap. 1 § angående närmare angivande i grundlag av domstolsorganisationen	69	F. 34	23
q. RF 11 kap. 1 § angående kravet på ordinarie domare i domstol	68-69	F. 35	24
r. RF 11 kap. 3 § angående rätt till domstolsprövning i vissa fall	68-69	F. 36	25
s. RF 11 kap. 4 § (ny) och 7 § (6 § i propositionen) angående vite	70-71	F. 37	

	Motionerna redovisas		
	i ut- skottets yttrande på s.	i ut- skottets hemstäl- lan i p.	i reserva- tion (nr) el- ler särskilt yttrande (SYnr)
t. RF 11 kap. 6 § angående uppräknningen av förvaltningsmyndigheter lydande under regeringen	71	F. 38	
u. RF 11 kap. 7 § med förslag att uttrycket "lag" i lagtexten ersätts med uttrycket "rättsregel"	71	F. 39	
v. RF 11 kap. 9 § angående befodringsgrunderna vid tillsättande av statlig tjänst	72	F. 40	26
x. RF 11 kap. 12 § med förslag till bestämmelser angående permutationsrätten	72	F. 41	27
y. RF 12 kap. 3 § angående statsråds straffrättsliga ansvar	73	F. 42	
z. RO 3 kap. 2-4 §§ angående tiderna för avgivande av proposition till riksdagen	81-82	F. 52 G. 4	
å. RO 4.11.1 angående finansutskottets och skatteutskottets möjligheter att då riksdagen ej är samlad fatta temporära beslut angående den indirekta beskattningen	57-58	F. 26	20
ä. RO 4 kap. 12 § angående rätt för utskott att anordna offentliga utskottsutfrågningar	85	F. 56	35
1973:1875 av herr Boo m. fl. (c) med förslag till vissa förtydliganden i stadgandet angående den kommunala självstyrelsen i RF 1 kap. 5 §	39-40	G. 1	6
1973:1876 av herr Boo m. fl. (c) med förslag till grundlagsfästande av neutralitetspolitiken	47,65	C.	
1973:1877 av fru Eriksson i Stockholm (s) med förslag att riksdagens revisorer benämnas "statsrevisorer" i RF, RO och övriga författningstexter	73	F. 43	
1973:1878 av herrar Fälldin (c) och Helén (fp) angående			
a. folkomröstning rörande vilande förslag till grundlagsändring	36-37	F. 15	15
b. tiderna för avgivande av propositioner	81-82	F. 52, G. 4	
c. förlängning av motionstiden i samband med proposition som redovisar planer för längre tidsperiod	83	G. 5	
d. lagrådets sammansättning och obligatorisk lagrådsgranskning av vissa lagar	55-56	F. 29	22
e. utredning om övergång till vårval	26-27	I. 3	39
f. utredning och förslag angående kvinnlig tronföljd	29	I. 4	40

	Motionerna redovisas		
	i utskottets yttrande på s.	i utskottets hemställan i p.	i reservation (nr) eller särskilt yttrande (SYnr)
1973:1879 av herrar Gadd (s) och Svensson i Eskilstuna (s) angående förnyad prövning av frågan om skattefullmakter sedan budgetutredningen framlagt sitt sakmaterial	58	F. 27	21
1973:1880 av herrar Helén (fp) och Fälldin (c) angående reglering av medborgerliga fri- och rättigheter i grundlagen	47-54	C.	4 Sy
1973:1881 av herr Hermansson m. fl. (vpk) angående			
a. alternativ formulering av stadgandet i RF 1 kap. 1 §	58 59	F. 2	
b. alternativ formulering av RF 1 kap. 3 §	29	F. 1	
c. alternativ formulering av RF 1 kap. 7 § angående domstolars och myndigheters förpliktelser	47-54	C.	
d. alternativ utformning av RF 2 kap. angående medborgerliga fri- och rättigheter	47-54	C.	
e. slopande av 4 %- och 12 %-reglerna vid fördelning av mandat vid riksdagsvalet	21	F. 10	
f. ökat antal ledamöter i utskotten; utskottsplats i varje utskott för parti som erhållit minst 4 % av rösterna i hela riket vid riksdagsvalet	63	F. 13	
g. att RF 5 kap. utformas med talmannen som statschef	29	F. 1	
h. slopande av statschefens immunitet	30-31	F. 19	
i. förbud mot lagstiftning som strider mot grundläggande fri- och rättigheter enligt RF 2 kap.	50	C.	
j. borttagande av finans- och skatteutskottens möjligheter att då riksdagen ej är samlad fatta temporära beslut angående den indirekta beskattningen	57 58	F. 26	
k. stadgande att endast riksdagen får besluta om skatter och avgifter till staten	57-58	F. 26	
l. stadgande att för riket bindande internationell överenskommelse alltid skall kräva riksdagens godkännande	66	F. 30	
m. borttagande av möjligheter att överlåta beslutanderätt till mellanfolklig organisation, annan stat eller internationell domstol	67	F. 32	
n. upphävande av successionsordningen	59 60	F. 1	
o. angående debattrestriktioner i riksdagen	80	F. 49	
		F. 50	
1973:1882 av herr Levin (fp) angående borttagande av finans- och skatteutskottens möjligheter att då riksdagen ej är samlad fatta temporära beslut angående den indirekta beskattningen	57-58	F. 26	

	Motionerna redovisas		
	i utskottets yttrande på s.	i utskottets hemställan i p.	i reservation (nr) eller särskilt yttrande (SYnr)
1973:1883 av herr Levin (fp) angående rätt till ersättning vid expropriation	47—54	C.	
1973:1884 av herr Lidgard (m) med förslag om utredning angående inrättande av nämnd för utseende av högre domare	72	I. 5	
1973:1885 av herr Lundberg (s) med yrkande om avslag på propositionens förslag och begäran om ny utredning av grundlagsfrågorna m. m.	16, 29 47—54	A. C. I. 1	
1973:1886 av herr Molin (fp) angående vissa särskilda frågor rörande interpellationsinstitutet	87	F. 58	5 Sy
1973:1887 av herr Norrby i Åkersberga (fp) angående förlängning av motionstiden i vissa fall	83	F. 54	
1973:1888 av herr Norrby i Åkersberga m. fl. (fp) angående utskottens rätt att sammanträda samtidigt med kammaren	86	F. 55	34
1973:1889 av herr Pettersson i Örebro (c) och fröken Pehrsson (c) med förslag att valbesvär skall prövas av regeringsrätten	27—28	F. 12	13
1973:1890 av herrar Svensson i Eskilstuna (s) och Gadd (s) angående direktiven för i propositionen omnämnd utredning angående personmomentet i valsättet m. m.	22- 23	J.	43 Sy
1973:1891 av herr Ullsten (fp) med förslag om utredning angående utformningen av regeringsformens avsnitt om de medborgerliga fri- och rättigheterna	47—54	C.	
1973:1892 av herrar Werner i Malmö (m) och Hedin (m) angående stadganden i grundlagen rörande de kyrkliga kommunerna	39—40	F. 4	8 Sy
1973:1893 av herr Wijkman m. fl. (m) med förslag till generell tidsbegränsning vid kammardebatter angående utskottsbetänkande	79	F. 46	

Utskottet

Bakgrund

Det svenska statsskicket vilar formellt ännu på den grund som lades 1809. Författningsutvecklingen efter tillkomsten av 1809 års regeringsform (RF) har, framhålls det i propositionen, inneburit att statslivets tyngdpunkt gradvis har förskjutits mot riksdagen, samtidigt som riksdagens sammansättning har demokratiserats. Den verkställande makten har successivt övergått från konungen till regeringen, som genom parlamentarismens framväxt för sin maktutövning samtidigt har gjorts beroende av riksdagens förtroende. Denna utveckling mot politisk demokrati och ett parlamentariskt styrelseskick har skett såväl genom författningsreformer inom ramen för 1809 års RF som genom framväxandet av en konstitutionell sedvanerätt vid sidan av RF. I fråga om riksdagens ställning och sammansättning har utvecklingen markerats av tillkomsten av 1866 års riksdagsordning (RO), varigenom ståndsriksdagen avskaffades, samt de 1909 och 1918–1921 antagna bestämmelserna om rösträtt, vilka tillsammans innebar att allmän och lika rösträtt genomfördes.

Efter den politiska demokratins och parlamentarismens genombrott kan enligt vad som uttalas i propositionen författningsdebatten sägas i stort sett ha lämnat frågorna om de bärande principerna för statsskicket. Den har i stället successivt kommit att inriktas på demokratins verksamhetsformer. I debatten fördes sålunda mot bakgrunden av denna utveckling fram krav på en effektivisering och modernisering av de demokratiska institutionerna. För att gå sådana reformkrav till mötes tillkallades i augusti 1954 *författningsutredningen* med uppgift att genomföra en samlad översyn av demokratins funktionsproblem. Utredningens omfattande arbete utmynnade i slutbetänkandet (SOU 1963:16–19) Sveriges statsskick, vari framlades förslag till ny RF och RO.

Författningsutredningens förslag blev föremål för en omfattande remissbehandling. Som framgår av de offentligt gjorda sammanställningarna av remissyttrandena (SOU 1964:38 samt 1965:2, 3 och 37) utsattes förslaget i vissa delar för hård kritik. Bl. a. mot den bakgrunden framstod ett vidare utredningsarbete som nödvändigt utom på vissa punkter, där riksdagen 1964 och 1965 antog nya grundlagsregler (prop. 1964:140, KU 1964:19, KU 1965:1, rskr 1965:64). De av författningsutredningen uppdragna riktlinjerna kom emellertid även i fortsättningen att tjäna som ett viktigt underlag i arbetet på ny författning.

Vid partiöverläggningar i författningsfrågan mellan företrädare för de fyra största politiska partierna, som därefter ägde rum våren 1965–mars 1966, nåddes enighet om att en total författningsrevision skulle företas och att den nya författningen skulle vila på folksuveränitetens och parlamentarismens grunder.

I april 1966 tillkallades *grundlagberedningen* för att fortsätta och slutföra det arbete på en total författningsreform som inletts av författningsutredningen. Direktiven för denna utredning godkändes i princip av företrädarna för de fyra största partierna innan de fastställdes

av Kungl. Maj:t. I grundlagberedningen ingick företrädare för de fyra största politiska partierna. Under utredningsarbetets gång hölls därigenom fortlöpande kontakt med dessa partier.

Den första etappen i grundlagberedningens arbete avslutades i maj 1967, då beredningen lade fram betänkandet (SOU 1967:26) Partiell författningsreform. Förslaget lades till grund för proposition (1968:27) med förslag till ändringar i bl. a. RF och RO som antogs av 1968 och 1969 års riksdagar (KU 1968:20 och 1969:1, rskr 1969:56). Grundlagsändringarna, som i sin helhet trädde i kraft den 1 januari 1971, innebar bl. a. att tvåkammarriksdagen ersattes med en enkammarriksdag bestående av 350 ledamöter, som skulle utses genom direkta val för en valperiod om tre år. Frågan om ett valtekniskt samband mellan riksdagsvalen och de kommunala valen löstes genom att den ordningen infördes att dessa val skulle äga rum samtidigt. Den partiella författningsreformen innebar vidare att parlamentarismen inskrevs i författningen på så sätt att riksdagen fick möjlighet att genom beslut om misstroendeförklaring framtvinga regeringens eller enskilt statsråds avgång.

I mars 1972 avlämnade grundlagberedningen sitt slutbetänkande (SOU 1972:15) med förslag till en total författningsreform. Betänkandet innehöll förslag till en ny RF och till en ny RO. Vidare föreslogs ändringar i tryckfrihetsförordningen (TF) och successionsordningen (SO). För huvuddragen i betänkandet redogörs i propositionen i ett särskilt avsnitt (s. 90–98). Detta redovisar även de reservationer och särskilda yttranden som fogats till betänkandet. En fylligare redogörelse för beredningens ställningstagande i olika frågor ges i ett särskilt avsnitt i propositionen (s. 98–152). Under de olika frågorna redovisas där även gällande ordning och författningsutredningens förslag m. m.

Beredningens slutbetänkande har gjorts till föremål för en omfattande remissbehandling. Remissyttrandena redovisas utförligt i den remissammanställning som fogats till propositionen som bilaga 3 (del 2, s. 73–311).

Allmänna synpunkter

De förslag till ny RF och ny RO samt till ändringar i SO och TF som nu framläggs i propositionen bygger på grundlagberedningens slutbetänkande. En relativt omfattande formell överarbetning av grundlagberedningens förslag, främst vad gäller förslaget till ny RF, har ägt rum, bl. a. till följd av påpekanden från olika remissinstanser. I sak är emellertid ändringarna i förhållande till grundlagberedningens förslag relativt begränsade. Det förtjänar att omnämnas att företrädare för de fyra största politiska partierna fortlöpande hållits underrättade om och beretts tillfälle att framföra synpunkter vid propositionens utarbetande.

För det huvudsakliga innehållet i de i propositionen framlagda förslagen har redogjorts i det föregående i ett särskilt avsnitt (s. 1–5), till vilket utskottet hänvisar.

Propositionen har föranlett ett stort antal följdmotioner. Med

undantag av en motion — motionen 1973:1885 av herr Lundberg (s) — i vilken yrkas avslag på propositionen, avser följdmotionerna olika delar av de i propositionen framlagda förslagen. Huvudlinjerna i den föreslagna författningsreformen godtas däremot allmänt. De mest genomgripande ändringsförslagen i motionerna tar sikte på 2 kap. förslaget till RF om grundläggande fri- och rättigheter. Därutöver berörs åtskilliga andra frågor i förslagen i övrigt. Till ändringsförslagen återkommer utskottet i det följande. Utskottet behandlar därvid även ett antal motioner i skilda författningsfrågor som väckts under den allmänna motionstiden.

Enligt utskottets mening bör propositionens förslag läggas till grund för prövningen av frågan om en ny författning. Utskottet avstyrker därför motionen 1973:1885, såvitt därigenom yrkats avslag på propositionen.

Utskottet avser att vid sin behandling av författningsärendet i huvudsak följa dispositionen i regeringsförslaget. Beträffande de frågor där delade meningar inte råder om förslagen lämnas som regel ingen närmare redogörelse. Det sagda innebär att utskottet i huvudsak endast kommer att närmare behandla frågor som aktualiserats i någon motion eller beträffande vilka utskottet av annan orsak funnits skäl att avvika från eller göra tillägg till den bedömning som kommit till uttryck i lagtext och motivering. Om annat inte sägs tillstyrker utskottet de i propositionen framlagda förslagen.

Som departementschefen uttalat är det angeläget att en författningsreform kan genomföras med en bred anslutning i grundläggande frågor. Författningsarbetet har också bedrivits med detta för ögonen. Grundlagberedningens arbete präglades sålunda av en stark vilja att nå politisk enighet. Som förut berörts förekom under propositionsarbetet upprepade överläggningar med företrädare för de stora politiska partierna i samma syfte. Också utskottet har vid sin behandling av ärendet strävat efter att nå enighet i grundläggande frågor. På en del punkter där meningarna ursprungligen brutit sig har enighet kunnat uppnås.

Den första frågan som aktualiseras i detta sammanhang gäller grundlagarnas funktion och innehåll i stort. En utgångspunkt för grundlagberedningens arbete och för de nu framlagda förslagen har varit att grundlag bör innehålla bestämmelser som anvisar formerna för samhällsorganens verksamhet och som reglerar hur besluten i samhällsfrågor skall tillkomma och förverkligas. Författningsarbetet har också präglats av strävan att i grundlag bereda skydd för vissa i ett demokratiskt styrelseskick grundläggande medborgerliga fri- och rättigheter.

Utskottet vill i detta sammanhang erinra om vissa grundläggande värderingar utifrån vilka grundlagberedningen bedrev sitt arbete och om vilka enighet rådde inom beredningen. De avsåg det representativa systemet, parlamentarismen, de politiska partierna, organisationerna och de politiska fri- och rättigheterna. Huvudpunkterna kan anges sålunda.

Vad gäller *det representativa systemet* framhölls att detta är nödvändigt för handläggning av rikets gemensamma angelägenheter. De valda representanterna svarar politiskt för följderna av de beslut de fattar. De

handlar offentligt och deras handlande kan granskas. Genom det representativa systemet kan vidare sambandet mellan olika beslut upprätthållas.

I fråga om *parlamentarismen* var utgångspunkten den partiella författningsreformen, som innebar att regeringens beroende av riksdagen kom att framstå klarare än tidigare. I en ny grundlag borde emellertid parlamentarismen befästas ytterligare. Ett system med krafter som balanserar varandra skulle därför inte längre vidhållas. I stället skulle gälla att regeringen för att kunna fungera måste åtnjuta riksdagens förtroende eller i varje fall tolereras av denna. Statschefen skulle inte längre ha någon politisk makt. Regeringen skulle, så länge den tolereras av riksdagen och inom den ram riksdagens beslut bildar, kunna handla med den kraft och snabbhet som fordras i ett utvecklat samhälle som vårt. Riksdagens dominerande ställning skulle tydligt uttryckas i grundlagen.

Beträffande *partierna* var den givna förutsättningen för arbetet att den politiska verksamheten i Sverige även i framtiden skulle försiggå främst genom partier. Det framhölls att en lagreglering av partiernas organisation eller arbetsformer kan utgöra ett ingrepp i yttrande- och föreningsfriheterna. Skulle otillfredsställande förhållanden uppstå var det den offentliga debatten och kritiken man i första hand fick lita till. Endast om den offentliga insynen avskärmades eller kritiken stod maktlös inför obestridda missförhållanden kunde ett lagstiftningsingripande berörande partiernas verksamhet te sig påkallat.

Organisationernas betydelse i olika sammanhang underströks. Därvid betonades särskilt deras medverkan i de statliga utredningskommittéerna och under remissförfarandet. Grundlagberedningen framhöll att organisationerna som sådana inte fick bli representerade i riksdagen eller de andra beslutande organen. En utveckling mot ett korporativt system var inte förenlig med den grundläggande principen att de beslutande organen skall sammansättas genom val med allmän och lika rösträtt.

Om de *politiska fri- och rättigheterna* framhölls att dessa kan betraktas som förutsättningar för vår samhällsordning. Därvid underströks att de utgör grunden för partiernas och organisationernas verksamhet. Genom dem säkerställs medborgarnas möjligheter att ta ställning i samhällsfrågorna och att påverka de beslut som fattas.

Propositionens förslag bygger på samma grundvalar. Utskottet delar de värderingar som enligt det anförda legat till grund för de nu framlagda förslagen. I avsnittet nedan om medborgerliga fri- och rättigheter utvecklar utskottet närmare sin syn på de frågor som sammanhänger med de ifrågavarande fri- och rättigheterna.

I förslaget till ny RF uttalas klart att den politiska makten skall ligga förankrad hos medborgarna. Som ett led häri fastslås regler om allmän och lika rösträtt, om hemliga val, om ett representativt system och om ett parlamentariskt styrelseskick. Härvidlag råder enighet. I likhet med departementschefen anser utskottet det vara en betydande vinning och ett väsentligt inslag i reformen att folksuveränitetens princip, såsom den

vuxit fram i vår konstitutionella praxis, nu konsekvent kommer till uttryck också i vår skrivna författning. Författningen kommer härigenom att överensstämma med den politiska verkligheten.

Departementschefen har som naturliga element i en ny grundlag sett regler om hur de högsta statsorganen skall bildas och i vilken ordning de skall verka. Till grundlagsområdet får sålunda föras de viktigaste reglerna om riksdagens bildande, såsom regler om riksdagens storlek, huvuddragen av proceduren i riksdagen och grunderna för val till riksdagen. I grundlag bör vidare, med utgångspunkt i ett parlamentariskt betraktelsesätt, behandlas regeringsbildningen och formerna för regeringsarbetet. Bestämmelserna om statschefens ställning och befogenheter har enligt departementschefen också sin givna plats i grundlag. På grundlagen ankommer därjämte att i grova drag fördela de offentliga funktionerna. Folksuveränitetens princip bör därvid, som grundlagberedningen har framhållit, komma till uttryck genom att riksdagen klart ges ställningen som det centrala statsorganet. Riksdagens uppgift bör sålunda vara att fatta grundläggande beslut genom lag och budgetreglering, medan det bör ankomma på andra organ — regeringen, domstolar och förvaltningsmyndigheter — att tillämpa lagarna och verkställa besluten. Den kommunala självstyrelsen, som utgör ett för vårt statsskick utmärkande drag, bör självfallet också komma till uttryck i grundlag.

Inte heller i dessa delar har avvikande meningar framkommit.

Innan utskottet i det följande närmare går in på de framlagda författningsförslagen vill utskottet allmänt understryka att den författningsreform varom nu är fråga inte bör betraktas som avslutad med de framlagda förslagen. Som utskottet återkommer till i det följande pågår f. n. utredningar av genomgripande betydelse för väsentliga delar av samhällslivet. Resultatet av utredningarnas arbete kan komma att påverka innehållet i inte bara RO utan också RF och TF. Utskottet avser därvid i första hand budgetutredningen (Fi 1970:64), utredningen (C 1970:29) om den kommunala demokratin och massmedieutredningen (Ju 1970:59). Även andra utredningar kan få sådan betydelse. Det bör i sammanhanget erinras om att i propositionen förutskickas tillsättande av en kommitté för översyn av valkretsindelningen och utredning om personvalsmomentet i valsättet. Vidare föreslår utskottet i det följande att en parlamentarisk utredning skall tillsättas för att överväga frågan om utbyggt skydd i grundlag för medborgerliga fri- och rättigheter och vissa andra frågor i anslutning därtill. Utskottet föreslår även att frågan om kommunal rösträtt för invandrare skall utredas i särskild ordning och att talmanskonferensen skall tillsätta en utredning för allmän översyn av riksdagens arbetsformer. Utskottet vill betona att det över huvud taget är en naturlig följd av den snabba samhällsutvecklingen att en mer eller mindre fortlöpande översyn äger rum också i fråga om förhållanden varom bestämmelser finns i grundlag.

En väsentlig nyhet i propositionens förslag är att RO inte längre skall vara grundlag. I RO skall därför inte längre finnas sådana bestämmelser som är av grundläggande konstitutionell betydelse. Dessa skall i stället

föras över till RF. RO skall däremot innehålla de närmare bestämmelserna om riksdagens inre organisation och verksamhetsformer. För att skydda minoriteter mot beslut som till deras nackdel skulle kunna ändra proceduren i riksdagen skall för ändring i RO krävas kvalificerad majoritet — tre fjärdedelar av de röstande och mer än hälften av riksdagens ledamöter. Uppnås inte den föreskrivna majoriteten skall RO kunna ändras i samma ordning som grundlag. Denna nyordning beträffande RO medför att ändringar i riksdagens arbetsformer som godtas av det stora flertalet riksdagsledamöter kan genomföras utan dröjsmål.

En annan nyhet beträffande RO är att den föreslås vara uppdelad i huvudbestämmelser och tilläggsbestämmelser. Till tilläggsbestämmelserna har hänförs regler om riksdagsarbetet av den art som hittills reglerats i riksdagsstadgan. Dessa regler skall kunna ändras genom ett enda beslut med vanlig majoritet.

Utskottet anser det vara värdefullt att möjligheter öppnas att snabbare genomföra ändringar i RO och ansluter sig till de förslag som i denna del framlagts.

Såväl grundlagberedningen som departementschefen förutsätter att de förslag som nu läggs fram skall behandlas av riksdagen under vårsessionen 1973 och då antas som vilande. Under vårsessionen 1974 skall förslagen definitivt kunna antas. Utskottet har härvidlag ingen avvikande mening. Det angivna förfarandet innebär att den nya RF får kraft av grundlag i början av 1974 och att nuvarande RF och RO samtidigt upphävs. Enligt propositionens förslag, som härutinnan överensstämmer med grundlagberedningens, skall de dock med stöd av övergångsbestämmelserna i nya RF fortsätta att tillämpas till och med utgången av 1974. Den nya RF och den nya RO skall sålunda börja tillämpas först den 1 januari 1975. Bakgrunden till denna ordning är det omfattande förberedelsearbete som måste utföras dessförinnan. Ett stort antal följdförfattningar måste sålunda utarbetas och prövas, inte minst med anledning av den omläggning av principer för normgivningsmakten som den nya RF innebär. Även om en stor del av förberedelsearbetet kommer att åvila i första hand de olika departementen måste också riksdagen — förutom att ta ställning till av regeringen framlagda förslag till följdlagstiftning — i åtskilliga hänseenden överväga att ta initiativ till följdförfattningar m. m. som tar sikte på riksdagsområdet. Utskottet erinrar om vad som anförts därom i propositionen (s. 538, 568, 585, 587, 591 och 592). Med hänsyn till det anförda framstår det inte som möjligt att — som begärts i motionen 1973:1857 av herr Ahlmark (fp) — föreskriva att den nya RF och den nya RO skall börja tillämpas tidigare än propositionen föreslår. Det sagda innebär att utskottet tillstyrker propositionen i denna del och avstyrker motionen.

Utskottet vill erinra om att riksdagen redan föregående år som vilande antog förslag till ändringar i RF och RO och följdlagstiftning, som avser införande av ett system med ersättare för riksdagens ledamöter (prop. 1972:66, KU 1972:30, rskr 1972:204). Förslaget innebär i likhet med den ordning som föreslås i propositionen att det för varje ledamot skall

finnas ersättare som väljes samtidigt med ledamoten. Ersättare skall utöva ledamotsbefattningen om ledamoten väljes till talman, utses till ledamot av statsrådet eller beviljas ledighet för minst en månad. Avsikten är att dessa grundlagsändringar skall slutligt antas i början av 1974 års riksdag och att ersättarna skall kunna inträda tämligen omedelbart därefter. Redan under år 1974 avses sålunda ersättare skola tjänstgöra inom ramen för bestämmelser i nuvarande RO.

Utskottet vill vidare erinra om att den nuvarande riksdagsstadgan inte avses bli upphävd genom förslaget till ny RO. Det skall i stället ankomma på riksdagen att som ett led i följdlagstiftningen upphäva stadgan från och med den tidpunkt då den nya RO börjar tillämpas. I vissa delar torde det vara möjligt och lämpligt att dessförinnan i stadgan införa bestämmelser, som ingår i den nya RO och som innebär ändringar i förhållande till nuvarande ordning. En förutsättning härför är att de nya bestämmelserna inte strider mot nu gällande RO. Därigenom skulle den nya ordningen delvis kunna börja tillämpas redan före den 1 januari 1975. Utskottet avser att vidare överväga hithörande frågor under höstsessionen 1973.

Slutligen bör påpekas att propositionens förslag med avseende på statschefens ställning och befogenheter inte skall gälla så länge Gustaf VI Adolf är konung. I denna del hänvisas till vad som anförs nedan under rubriken statschefen.

Riksdagen och dess sammansättning m. m.

Väsentliga inslag i den partiella författningsreformen, som beslöts 1968 och 1969, var att tvåkammarriksdagen ersattes av en enkammarriksdag med 350 ledamöter, att direkta val infördes till hela riksdagen vart tredje år samtidigt med kommunalvalen samt att ett riksproportionellt valsystem med spärrar mot småpartier genomfördes. Propositionen föreslår ingen annan ändring i dessa hänseenden än att antalet ledamöter bestäms till 349. Syftet härmed är att minska riskerna för lika röstetal vid voteringar.

En betydelsefull nyhet i propositionens förslag är att *rösträttsåldern* sänks till 18 år och anknyts till åldern på valdagen. Förslaget, som härrör från en i denna del enhällig grundlagberedning, har allmänt godtagits. Utskottet har härvidlag ingen avvikande mening.

Frågan om *riksdagens ledamotsantal* var senast aktuell i samband med att förslag till ändringar i RF och RO antogs som vilande 1972. Motionsledes väckta förslag om minskning av antalet ledamöter avvisades då av riksdagen (KU 1972:30). Frågan aktualiseras nu ånyo i några motioner.

I motionen 1973:4 av herr Sjöholm (fp) som avser utredning uttalas att det är möjligt att utan men för demokratin och arbetets behöriga fortgång reducera antalet ledamöter till förslagsvis högst 175. I motionerna 1973:1858 av herrar Ahlmark (fp) och Molin (fp) samt 1973:1874 (m) föreslås att antalet riksdagsledamöter skall sänkas till 299. I båda motionerna uttrycks farhågor för att arbetet i riksdagen skall

bli tungrott om en minskning av antalet ledamöter inte genomförs, särskilt när ersättsystemet börjar tillämpas. Vidare framhålls i motionen 1973:1858 att riksdagsmännens möjligheter att göra politiska insatser utanför riksdagshuset och att hålla kontakt med väljarna på önskvärt sätt därvid försväras. I motionen 1973:1874 varnas för att ett alltför högt ledamotsantal kan framtvunga debattrestriktioner som får menliga verkningar.

I likhet med departementschefen anser utskottet att de överväganden i frågan om antalet riksdagsledamöter som gjordes 1972 i samband med behandlingen av ersättarfrågan inte rubbas av några nyttillkomna faktorer. Därvid framhålls bl. a. att frågan om lämpligt antal riksdagsledamöter varken kan eller bör bedömas uteslutande eller ens huvudsakligen under hänsynstagande till arbetsförhållandena i riksdagen. Andra faktorer, t. ex. hänsynen till möjligheterna att bereda olika landsdelar allsidig representation i riksdagen, väger tungt vid en sådan bedömning. I nu förevarande sammanhang har departementschefen därutöver understrukit att en större reduktion av ledamotsantalet otvivelaktigt leder till en försämring av riksdagens representativitet trots tillgången på ersättare. Han framhåller vidare att vissa möjligheter finns att på annat sätt än genom att minska ledamotsantalet förbättra riksdagens arbetsförhållanden. Med hänsyn till det anförda är utskottet inte berett att tillstyrka annan ändring i ledamotsantalet än den sänkning till 349 som föreslås i propositionen. De berörda motionsyrkandena avstyrks sålunda.

Enligt propositionen föreslås ingen ändring, såvitt gäller nuvarande ordning med *spärregler mot småpartier* (fyra- och tolvprocentreglerna för rätt till mandat). I denna del framställs yrkande om upphävande av ifrågavarande spärregler i motionen 1973:1881 (vpk). Motionen ansluter till ett motsvarande yrkande beträffande fyraprocentregeln i motionen 1973:62 (vpk). I motionen 1973:963 av herr Fridolfsson i Stockholm m. fl. (m) begärs sänkning av fyraprocentgränsen och avskaffande av tolvprocentregeln.

I likhet med departementschefen finner utskottet inte skäl att ompröva de spärarrar mot småpartier som beslöts som ett led i den partiella författningsreformen 1968 och 1969. Utskottet avstyrker därför motionerna 1973:62, 1973:963 och 1973:1881, den sistnämnda såvitt nu är i fråga.

Den gemensamma valdagen har tagits upp i motionen 1973:1861 av herr Ahlmark m. fl. (fp). Motionärerna anser att den gemensamma valdagen kan utgöra ett hot mot den kommunala demokratin. En utredning bör enligt motionärerna tillsättas för att studera olika modeller för skilda valdagar för riksdagsval och kommunalval. Utredningen bör bl. a. överväga en ordning med riksdagsval vart fjärde år och kommunalval vart och ett av de tre mellanliggande åren i en tredjedel av landets kommuner och landsting. Utredningen bör arbeta ut olika modeller som förs ut till allmän diskussion. Målet bör vara att ett första beslut om övergång till skilda valdagar skall kunna fattas före 1976 års val.

Det valtekniska samband mellan riksdagsval och kommunalval som

beslöts som ett led i författningsuppgörelsen 1967 – samordning genom gemensam valdag – växte fram under hänsynstagande till flera olika synpunkter. Utskottet anser i likhet med departementschefen att det inte är befogat att – när erfarenheter av den nya ordningen föreligger från endast ett val – överväga ändring av den lösning av frågan som partierna då kom överens om. Inom den pågående utredningen om den kommunala demokratin övervägs olika åtgärder som syftar till att stimulera medborgarnas intresse för kommunalpolitiken och att hålla den kommunala demokratin levande. Med hänsyn till det anförda avstyrker utskottet motionen 1973:1861.

I propositionen förklarar departementschefen att *valkretsindelningen* skall bli föremål för en allmän översyn. Översynen skall utföras av särskilda sakkunniga som också skall undersöka hur personmomentet vid valen skall kunna stärkas. Vad gäller valkretsindelningen finns yrkanden om utredning av densamma i motionerna 1973:115 av herr Fiskesjö m. fl. (c) samt 1973:367 av fröken Bergström m. fl. (fp). Enligt den senare motionen bör länsberedningen få uppdraget.

I motionen 1973:1890 av herrar Svensson i Eskilstuna (s) och Gadd (s) lämnas synpunkter på den aviserade utredningen om valkretsindelningen och personmomentet vid valen. Yrkandet avser att riksdagen hos Kungl. Maj:t skall begära att i direktiven till denna utredning skall beaktas de synpunkter som framförs i motionen. Motionärerna instämmer i departementschefens bedömning att man inte nu bör ompröva den riksproportionella valmetod som beslöts 1968–1969. Utredningen bör dock enligt motionärerna diskutera valkretsarnas storlek och valmetoder även från andra synpunkter än önskan att främja valhandlingens personmoment. Motionärerna anser det vara olyckligt om själva valsättets utformning främjar en utveckling mot något av en permanentning av minoritetsparlamentarismen, dvs. ett läge, präglad av att regeringarna saknar egen majoritet i riksdagen.

Vad gäller frågan om personmomentet vid valen vill utskottet erinra om att grundlagberedningen var av den uppfattningen att valsystemet så långt det är möjligt bör lägga i väljarens hand att påverka riksdagens personsammansättning. Beredningen ansåg sig emellertid inte ha haft möjlighet att göra de undersökningar som skulle behövas för ett förslag till ett nytt personvals-system, vare sig man stannar inom det riksproportionella systemet eller söker en lösning utanför detta.

Ett förslag i frågan måste enligt beredningen föregås av en särskild utredning. I en reservation av två ledamöter presenterades emellertid ett konkret förslag till personvals-system inom riksproportionalitetens ram med det finländska valsättet som förebild. Förslaget förutsatte officiell kandidatur.

Departementschefen återger i sin motivering vissa krav som beredningens majoritet ansett böra ställas på metoder för personval. Små grupper bör inte få styra personurvalet på bekostnad av den stora mängden av väljare, som kanske helst överlåter valet av personer till partiinstanserna. Stora ekonomiska insatser eller andra ovidkommande

omständigheter får inte bli utslagsgivande för personvalet. Metoden får inte bli så komplicerad att den är svår att förstå för de röstande eller nämnvärt fördröjer fastställande av valresultatet. Enligt departementschefen förtjänar vad beredningen sålunda har anfört instämmande. Ett annat önskemål som angetts av beredningen och som enligt departementschefen är värt stort beaktande går ut på att den nuvarande möjligheten att föra fram kandidater som inte är nominerade av parti bör behållas.

Mot bakgrund av att det av reservanterna föreslagna valsättet enligt departementschefen på flera punkter strider mer eller mindre uttalat mot de krav departementschefen ansett böra kunna ställas på en metod för personval finner han inte anledning att ta upp förslaget till närmare överväganden i det aktuella sammanhanget. Han anser emellertid att önskemålen om större möjligheter för medborgarna att vid själva valet påverka riksdagens personsammansättning och om starkare band mellan väljarna och deras företrädare bör beaktas i så måtto att särskilda sakkunniga tillkallas för att undersöka hur personmomentet vid valen kan stärkas.

Utskottet hälsar med tillfredsställelse att frågan om valkretsindelningen och personmomentet kommer att göras till föremål för särskild utredning. Utgångspunkten för de sakkunnigas arbete bör vara ett riksproportionellt system med spärrar mot småpartier. Utskottet vill understryka betydelsen av att de sakkunniga lämnas stor frihet vid fullgörandet av sitt uppdrag. Utöver det sagda anser sig utskottet inte böra göra några uttalanden om innehållet i direktiven till den kommande utredningen. Med det anförda får motionerna 1973:115, 1973:367 och 1973:1890 anses besvarade.

I propositionen föreslås i likhet med vad grundlagberedningen förordade ingen ändring i förhållande till vad nu gäller beträffande *rösträtt för svensk medborgare som ej är bosatt i riket*. Departementschefen hänvisar liksom beredningen till det pågående arbetet inom 1965 års valtekniska utredning (Ju 1966:61) i fråga om vidgad rätt för utlandssvenskar att delta i val till riksdagen.

Regeringsförslaget innehåller i 3 kap. 2 § RF bestämmelser om rösträtten vid val till riksdagen, som kompletterar 1 kap. 1 §, där principen om allmän och lika rösträtt kommer till uttryck. Enligt 2 § tillkommer rösträtt vid val till riksdagen svensk medborgare som är bosatt i riket. Vidare sägs bl. a. att bestämmelser om rösträtt för svensk medborgare som ej är bosatt i riket finns i lag. Bestämmelser om rösträtt för utlandssvenskar finns i vallagen.

I flera motioner tas upp frågan om utlandssvenskarnas rösträtt. Två motioner, 1973:1787 av herrar Ernulf (fp) och Ahlmark (fp) samt 1973:1874 (m), vänder sig mot propositionens förslag att i grundlagens stadgande om rösträtt vid val till riksdagen göra principiell åtskillnad mellan hemmasvenskar och utlandssvenskar. Enligt motionerna bör även utlandssvenskarnas rösträtt i princip fastslås i grundlagen. Motionerna innehåller förslag till ändrad lydelse av 3 kap. 2 §. Enligt båda förslagen skall rösträtt tillkomma svensk medborgare. I den sistnämnda motionen

föreslås därjämte ett stadgande enligt vilket bestämmelser om rösträttens utövande av svensk medborgare, som inte är bosatt i riket, finns i lag.

En mera begränsad fråga rörande utlandssvenskarnas rösträtt tas upp i motionen 1973:977 av herrar Petersson i Gäddvik (m) och Strindberg (m). Den gäller vallagens regler om särskild röstlängd för utlandssvenskar. Enligt nu gällande regler upprättas särskilda röstlängder liksom allmänna röstlängder årligen. Berättigad att tas upp i särskild röstlängd är den som inte är mantalsskriven här men som varit kyrkobokförd här någon gång under de fem år som närmast föregått det år då längden upprättats, förutsatt att han uppfyller övriga för rösträtt gällande villkor. Upptagande i särskild röstlängd förutsätter skriftlig ansökan därom från vederbörande utlandssvensk. Motionärerna anser att man i avbidan på valtekniska utredningens kommande förslag — bör genomföra den ändringen att upptagande i särskild röstlängd det år ordinarie riksdagsval förrättas skall kvalificera till rösträtt även under perioden fram till nästa ordinarie riksdagsval. Femårsregeln skall dock fortfarande gälla och kan således komma att medföra att rösträtten upphör dessförinnan. Förslaget syftar till att utlandssvenskar skall kunna delta i nyval till riksdagen utan att behöva göra årlig ansökan om att bli uppförda i särskild röstlängd. Kungl. Maj:t bör enligt motionärerna till årets höstsession framlägga förslag till erforderliga ändringar i vallagen.

De förslag till ändrad lydelse av 3 kap. 2 § som framförts i motionerna 1973:1787 och 1973:1874 är inte förenliga med nuvarande bestämmelser i vallagen om utlandssvenskars rösträtt. Dessa bestämmelser prövas f. n. av valtekniska utredningen. Utskottet anser, i likhet med grundlagberedningen och departementschefen, att utredningens arbete inte bör föregripas. Utskottet avstyrker därför motionerna 1973:1787 och 1973:1874, den sistnämnda såvitt nu är i fråga. I stället tillstyrker utskottet propositionens förslag. Den fråga som avses i motionen 1973:977 gäller vallagens regler. Frågan kan komma att övervägas i samband med valtekniska utredningens arbete. Utskottet är inte berett att tillstyrka att frågan utbryts ur detta sammanhang. Något särskilt riksdagsinitiativ framstår inte som erforderligt. Med det sagda får motionen anses vara besvarad.

I sitt arbete med rösträttsfrågor hade grundlagberedningen att överväga även frågan om man bör tillerkänna i riket bosatta utländska medborgare rätt att delta i val av kommunfullmäktige och landstingsmän. Beredningen beslöt dock att inte förorda någon *kommunal rösträtt för icke svenska medborgare*. I stället pekade beredningen på möjligheten att förkorta kvalifikationstiden för att erhålla svenskt medborgarskap och därmed fullständiga politiska rättigheter. Remissopinionen var delad i denna fråga. Flertalet av dem som yttrat sig i frågan biträdde beredningens förslag, men bl. a. invandrarverket ansåg att det ur demokratisk synpunkt är otillfredsställande att stora delar av kommunernas invånare på detta sätt utestängs från kommunalt medinflytande.

Enligt departementschefen bör de närmare villkoren för kommunal rösträtt inte tas in i grundlag, utan frågan bör som hittills regleras i

kommunallagarna. Departementschefen anser sig inte ha anledning att ta ställning till frågan om kommunal rösträtt för utländska medborgare i förevarande sammanhang.

Frågan om kommunal rösträtt för invandrare har aktualiserats i riksdagen vid flera tillfällen. Grundlagberedningens arbete med frågan var sålunda föranledd av en riksdagsskrivelse i saken 1968 (KU 1968:10, rskr 1968:96). Under den allmänna motionstiden vid årets riksdag har väckts fyra motioner i frågan. I motionen 1973:113 av herr Björk i Göteborg m. fl. (s) hemställs om en förutsättningslös utredning av frågan om kommunal rösträtt för invandrare i Sverige. I motionerna 1973:117 (vpk), 1973:541 (c) och 1973:980 av herr Strömberg m. fl. (fp) framförs olika förslag att ge utländska medborgare som är bosatta i Sverige rösträtt efter viss tids vistelse i landet. Frågan har också aktualiserats inom Nordiska rådet genom ett initiativ från den finländska regeringen till rådets 21:a session. Detta syftar till att ge nordiska medborgare som är bosatta i annat nordiskt land rösträtt och även valbarhet vid kommunala val i det land där de är bosatta. Det finländska initiativet bereds för närvarande inom rådet och beräknas komma upp till behandling vid rådets session i oktober innevarande år.

Utskottet anser för sin del att frågan om kommunal rösträtt för invandrare är en betydelsefull fråga från demokratisk synpunkt. Som grundlagberedningen anfört rymmer denna fråga emellertid åtskilliga både principiella och praktiska aspekter vilka enligt utskottet bör göras till föremål för ingående överväganden före ett ställningstagande i sak. Utskottet förordar därför att frågan förutsättningslöst prövas i särskild ordning. Det bör ankomma på Kungl. Maj:t att besluta om formerna härför. I samband med det kompletterande utredningsarbetet bör självfallet beaktas också resultatet av de pågående övervägandena inom Nordiska rådet i frågan. Med det sagda får motionerna 1973:113, 1973:117, 1973:541 och 1973:980 anses vara besvarade.

Valgenomslaget, riksdagsarbetet m. m.

Enligt nuvarande ordning börjar valperioden för en nyvald riksdag först vid årsskiftet efter valet. Under valår samlas alltså riksdagen till höstsession i sin gamla sammansättning. Denna ordning har under senare år alltmer kritiserats och krav har ställts på ett snabbare valgenomslag.

I propositionen föreslås nu att ett snabbare valgenomslag skall komma till stånd genom att riksdagen valår skall samlas i sin nya sammansättning redan på femtonde dagen efter valdagen, dock tidigast på fjärde dagen efter det att valets utgång har kungjorts. Riksdagens arbetsår omläggs enligt förslaget så att det kommer att löpa från höst till vår. I propositionen framhålls att en omläggning av riksdagens mandatperiod aktualiserar ett helt komplex av frågor. En fråga gäller förläggningen av riksdagens årliga arbetsperiod och gången i stort av riksdagsarbetet. En annan avser tiden på året för de allmänna valen. En tredje fråga är till vilken tid det statliga budgetåret skall förläggas. Detta löper för

närvarande fr. o. m. den 1 juli t. o. m. den 30 juni nästföljande kalenderår. En omläggning av budgetåret har i sin tur vitt förgrenade verkningar: för arbetsrytmen i statsdepartementen och hos myndigheterna, för den ekonomiska samverkan mellan stat och kommun och för det internationella samarbetet m. m.

Under sitt arbete med författningsfrågorna övervägde grundlagberedningen en ordning med allmänna val på våren. Riksdagens valperiod skulle då börja den 10 juni och dess arbetsår normalt den 1 september. Budgetåret skulle läggas om till kalenderår. Det årliga riksmötet skulle pågå till omkring den 15 april och sakna sessionsindelning. Beredningen fann emellertid att frågan om budgetåret inte var mogen att lösas. Beredningen hänvisade till att det i budgetutredningens uppdrag ingick att ta ställning till frågan om budgetårets förläggning. I den delen fick enligt beredningen avvaktas budgetutredningens materialredovisning och dess på grundval därav intagna ståndpunkt. Beredningen föreslog därför – med minsta möjliga ändringar av nuvarande ordning i övrigt – en omläggning av riksdagens valperiod så att den börjar kort efter valet. Ingen ändring föreslogs beträffande tid för valdagen, för budgetårets förläggning och för statsverkspropositionens framläggande. Riksdagen skulle årligen vara samlad till ett "riksmöte" som i en följd sträcker sig från höst till vår och som valår börjar samtidigt med den nya valperioden. Ärende skulle enligt förslaget kunna skjutas från ett riksmöte till nästa oberoende av om ärendet då kom att handläggas av en nyvald riksdag.

Propositionens förslag i motsvarande delar överensstämmer med vad grundlagberedningen enligt det anförda förordat. Departementschefen uttalar att man inte bör binda sig för en lösning med val på våren och kalenderbudgetår innan budgetutredningens överväganden om budgetårets förläggning är tillgängliga och har granskats och värderats. Han framhåller att regler om tiden för val, budgetårets förläggning m. m. återfinns i förslaget till RO och att en reform därför kan genomföras utan någon lång tidsutdräkt.

Frågan om en ordning med *vårval* aktualiseras i två motioner.

I motionen 1973:1874 (m) framhålls, att moderata samlingspartiets företrädare bl. a. i grundlagberedningen hävdade att starka sakliga skäl talar för att riksdagsvalen skall äga rum på våren. Något yrkande i denna del framställs dock inte.

I motionen 1973:1878 (c, fp) hemställs bl. a. att riksdagen skall begära hos Kungl. Maj:t att frågan om övergång till vårval görs till föremål för ytterligare utredning. Motionärerna framhåller – med hänvisning till grundlagberedningens promemoria "Allmänna val på våren?" (SOU 1970:27) – bl. a. att val på våren skulle ha den fördelen att valrörelsen kunde föras i omedelbar anslutning till ett intensivt skede i riksdagsarbetet. De håller det för sannolikt att val på våren skulle göra det möjligt att förkorta valrörelsen utan att dess effektivitet minskades samt att det politiska intresset skulle öka och den politiska debatten stimuleras.

Allmän enighet råder numera om att ett tidigare valgenomslag än enligt den nuvarande ordningen måste komma till stånd. Propositionens

förslag i detta syfte, för vilka redogjorts i det föregående, har inte föranlett några ändringsyrkanden. Utskottet tillstyrker förslagen. Beträffande den närmare lydelsen av 3 kap. 5 § förslaget till RF återkommer utskottet i ett senare avsnitt (s. 62).

Vad gäller den i några motioner upptagna frågan om valval kan utskottet instämma i vad departementschefen uttalat därom. Det nära samband som föreligger med frågorna om budgetårets förläggning och tiden för riksdagens budgetarbete gör att valvalsfrågan inte kan behandlas frikopplad från dessa frågor. Valvalsfrågan kan uppenbarligen komma att ånyo aktualiseras i samband med övervägandena av de förslag som budgetutredningen väntas framlägga senare i år. Enligt utskottets mening är det inte erforderligt att nu ta något särskilt utredningsinitiativ. Först sedan budgetutredningen framlagt sitt material och detta granskats och värderats torde det för övrigt vara möjligt att ta ställning till frågan om ytterligare utredning bör komma till stånd. Utskottet avstyrker därför motionen 1973:1878, såvitt nu är i fråga.

En förutsättning för en ordning med ett snabbt valgenomslag är att den som valts till riksdagsledamot kan utöva mandatet provisoriskt i avbidan på att besvär över valet prövas. I propositionen föreslås i syfte att göra *valprövningsproceduren* snabbare och att hålla nere antalet förordnanden om omval att valbesvärprövningen skall anförtros åt ett särskilt av riksdagen valt organ, riksdagens valprövningsnämnd, och att ett stadgande om grunderna för prövningen av valbesvär skall införas i vallagen. Förslaget bygger på grundlagberedningens i denna del enhälliga förslag. Några snärre jämkningar har ägt rum mot bakgrund av remisskritik. Sålunda föreslås i propositionen uttryckligt krav på att såväl ordföranden i valprövningsnämnden som dennes ersättare skall vara eller ha varit ordinarie domare. De får vidare inte tillhöra riksdagen. Övriga ledamöter och ersättare får tillhöra riksdagen men kan också rekryteras utanför denna. Bestämmelser om valprövningsnämnden återfinns i 3 kap. 11 § och 4 kap. 7 § andra stycket förslaget till RF samt i 1 kap. 5 §, 7 kap. 5 § med tilläggsbestämmelser och 8 kap. 2 § förslaget till RO.

I motionen 1973:1889 av herrar Pettersson i Örebro (c) och fröken Pehrsson (c) vänder sig motionärerna mot förslaget att ersätta den nuvarande ordningen för prövning av valbesvär i regeringsrätten med ett system med en särskild av riksdagen utsedd valprövningsnämnd. De förslår att regeringsrätten även i fortsättningen skall pröva valbesvär. Därvid framhåller de att de valtekniska spörsmål som kommer upp i valbesvär mera ägnar sig för en rättslig bedömning än för en lekmanabedömning. Vidare anser de att riskerna för partipolitiskt inflytande i valprövningsnämnden underskattats. Frågan om fel i valförfarandet förekommit bör, säger de, prövas av utanförstående opartiska organ och inte av dem som själva är direkt berörda av utgången av besvärprövningen. De framhåller att valbesvär kan prövas minst lika snabbt i regeringsrätten som i ett specialorgan som valprövningsnämnden, som skall sammankallas särskilt.

Som departementschefen utvecklat i propositionen (s. 255) får det

anses vara till betydande fördel att det valprovande organet kan sammansättas så att det kan tillföras inte bara juridisk expertis utan även valteknisk sakkunskap samt personer som besitter praktisk erfarenhet av valarbetet och som representerar ett allmänt medborgaromdöme. Liksom departementschefen anser utskottet det kunna förutsättas att ledamöterna av valprovsningsnämnden kommer att fullgöra sina uppgifter opartiskt och objektivt. Propositionens förslag garanterar att nämndens ordförande och dennes ersättare har domarkompetens. Med hänsyn till det anförda anser utskottet övervägande skäl föreligga att tillstyrka propositionens förslag beträffande ordningen för valbesvärspövningen. Utskottet avstyrker därför motionen 1973:1889.

I enlighet med grundlagberedningens i denna del enhälliga förslag föreslår propositionen att *talman och vice talmän* skall väljas för riksdagens *valperiod* och inte - som nu är fallet - för varje riksmöte. Bestämmelser av denna innebörd föreslås sålunda ingå redan i RF (4 kap. 2 §). Förslaget har inte föranlett något motionsyrkande. Under utskottsbehandlingen har emellertid framställts yrkande om att den nuvarande ordningen med i princip ettåriga valperioder skall bibehållas.

Som departementschefen utvecklat innebär förslaget till ny RF att nya betydelsefulla uppgifter kommer att läggas på riksdagens talman. Det är därför än mer angeläget att talmannen möts med förtroende från alla grupper inom riksdagen. Förslaget att talmansval skall avse riksdagens hela valperiod syftar till att ytterligare stärka talmannens ställning. I likhet med grundlagberedningen och departementschefen finner utskottet förslaget välgrundat. För vice talmännen bör inte stadgas annan valperiod än som gäller för talmannen. Utskottet tillstyrker sålunda propositionens förslag, såvitt nu är i fråga.

I det avsnitt av den allmänna motiveringen som bär rubriken valgenomslaget, riksdagsarbetet m. m. behandlar departementschefen avslutningsvis *grundlagberedningens förslag i fråga om riksdagsarbetets uppläggning*. Departementschefen uttalar sin anslutning härtill utom i två hänseenden. Undantagen avser beredningens förslag att förkorta propositionstiderna med tio dagar och att införa ett särskilt prövningsförfarande när fråga uppkommer om att en proposition skall få avlämnas efter propositionstidens utgång. Departementschefen förordar i dessa delar i stället att nuvarande ordning skall bibehållas. Proposition som avses skola behandlas under våren skall sålunda avlämnas, budgetproposition senast den 20 mars och annan proposition senast den 10 april. Några regler om särskild förprövning av fråga om medgivande att lämna proposition senare än de angivna tiderna föreslås inte. I stället hänvisar departementschefen till att riksdagen liksom nu kan begagna uppskovsinstitutet, om riksdagen anser att prövningen av propositionen inte bör ske under våren. Utskottet, som återkommer till frågorna om riksdagsarbetet i avsnittet nedan om förslaget till RO, vill redan här anmärka att utskottet i det följande föreslår den avvikelser från propositionen att grundlagberedningens förslag skall följas också vad gäller propositionstiderna. Något särskilt förprövningsinstitut för tillstånd att i undantagsfall avlämna

proposition senare än de angivna tiderna anser utskottet emellertid inte erforderligt. I övrigt har utskottet i huvudsak tillstyrkt de framlagda förslagen.

Statschefen

Det inledande kapitlet om statsskickets grunder innehåller ett stadgande om att konungen är rikets statschef. I propositionen uttalas att konungadömet bevarande i dag är en given utgångspunkt vid utformningen av en ny författning, om författningen skall få önskvärt stöd i riksdagen och folkopinionen. I propositionen föreslås vidare ingen ändring av nuvarande tronföljdsregler i successionsordningen. Regeringsförslaget bygger på tanken att riksdagen, för den händelse konungahuset skulle utslockna, skall få rådrom för att ta ställning till den framtida statsformen. I avvaktan på beslut härom skall riksdagen då utse en riksföreståndare att fullgöra statschefens uppgifter tills vidare. Ett stadgande som reglerar denna fråga har upptagits i 5 kap. i regeringsförslaget där statschefens ställning och uppgifter närmare anges. I anslutning härtil föreslås i propositionen upphävande av det stadgande i successionsordningen som behandlar konungahusets utslocknande.

I den under allmänna motionstiden väckta motionen 1973:1 (vpk) och följdmotionen 1973:1881 (vpk) begärs övergång till republik. I motionen 1973:1881 föreslås ett stadgande i kapitlet om statsskickets grunder av innehåll att riksdagens talman är rikets statschef. Samma motion innehåller yrkande om att successionsordningen upphävs.

Motionen 1973:1885 av herr Lundberg (s), i vilken yrkas avslag på propositionen, tar upp frågan om statsformen. Enligt motionen bör i gällande regeringsform nu som vilande grundlagsförslag antas tillägg av innebörd att riksdagen utser en statschef med endast representativa befogenheter, dock att gällande regler skall tillämpas så länge den nuvarande monarken är konung.

I motionen 1973:1873 (m) föreslås ändringar i successionsordningen som innebär att även kvinnlig tronföljd införs. Motionens förslag går ut på införande av full s. k. kognatisk tronföljd, varvid tronföljarens ålder - inte kön - är utslagsgivande. Utredning och förslag beträffande införande av kvinnlig tronföljd begärs i motionen 1973:1878 (c, fp).

Utskottet instämmer i de uttalanden som gjorts i propositionen beträffande statsformen. Enligt utskottet bör ej någon ändring företas i fråga om tronföljdsreglerna. Utskottet avstyrker sålunda förevarande motionsyrkanden.

Enligt propositionens förslag skall statschefen ha ställning som symbol för riket och fullgöra representativa uppgifter. För detta ändamål ankommer det på statsministern att hålla statschefen orienterad om rikets angelägenheter. Vid behov sammanträder regeringen i konselj under statschefens ordförandeskap. Det förutsätts vidare att statschefen fungerar som ordförande vid utrikesnämndens sammanträden. Statschefen skall också närvara vid riksmötets öppnande och på hemställan av

talmannen förklara detta öppnat. Regeringsskifte äger rum vid en särskild konselj inför statschefen. Beträffande de allmänna motiven rörande statschefens ställning och uppgifter hänvisas till propositionen (s. 170- 176).

I 5 kap. ges regler om förhållandet mellan statschefen och regeringen och om utövandet av statschefens uppgifter då han är förhindrad att själv utöva dem. Kapitlet innehåller bl. a. en regel om rättslig immunitet för statschefen.

Motionen 1973:1874 (m) behandlar utförligt frågan om statschefens ställning och funktioner.

I motionen hävdas att statschefen formellt bör delta i vissa viktiga statshandlingar. Sålunda föreslås att statschefen skall medverka vid promulgation av lagar och förordningar samt vid expedition av vissa i motionen angivna beslut genom att underteckna berörda dokument.

Vidare föreslås i motionen ett stadgande av innehåll att anmälan vid särskild konselj skall göras när någon inträder som statschef eller tillfällig riksföreståndare samt en bestämmelse om att protokoll skall föras vid konselj. Slutligen innehåller motionen förslag till redaktionell ändring av det stadgande i regeringsförslaget som berör frågan om konselj.

I motionen 1973:1842 av herr Olsson i Kil (fp) uttalas att det bör ankomma på statsministern att avgöra när konselj bör hållas.

Enligt regeringsförslaget bör statschefens uppgifter vara av enbart representativ och ceremoniell art. Sålunda skall hans person och hans namn inte knytas till beslut och åtgärder inom statslivet med politisk innebörd. I propositionen uttalas att även en formell medverkan från statschefens sida vid tillkomsten av politiska beslut skulle kunna bli en belastning för den symbolställning som statschefen bör inta. Det är enligt propositionen ur demokratisk synpunkt av värde att även de yttre formerna i den politiska beslutsprocessen så nära som möjligt avspeglar den verkliga ansvarsfördelningen.

Utskottet instämmer i de synpunkter som framförs i propositionen på denna punkt. Det kan tilläggas att exempelvis en vägran från statschefens sida om förslaget i motionen 1973:1874 skulle genomföras – att underteckna visst beslut skulle kunna ge allmänheten en felaktig uppfattning om statsskickets grunder.

Beträffande frågan om konselj framgår det av propositionen att sådan bör komma till stånd när statschefen och statsministern gemensamt finner att behov av konselj föreligger. Statschefen är därvid formellt sammankallande. Enligt utskottet föreligger inte något behov av ett förtydligande på denna punkt i lagtexten. Ej heller anser utskottet att det krävs särskilda grundlagsregler om konselj i samband med inträde som statschef eller om protokollföring vid konselj.

Det anförda leder till att utskottet inte anser sig kunna biträda de ovan redovisade ändringsförslagen i motionerna 1973:1874 och 1973:1842. En redaktionell ändring av 5 kap. 1 § bör dock företas.

Som nämnts föreslås i propositionen en regel om statschefens immunitet. I motionen 1973:1881 (vpk), som innehåller krav på

övergång till republik, föreslås att immunitetsregeln utgår.

Utskottet har inte funnit anledning att frångå propositionens förslag på denna punkt och avstyrker motionsyrkandet.

Regeringsbildningen

Vid införandet av enkamarsystemet och därmed sammanhängande reformer gjordes inga ändringar i reglerna rörande bildandet av ny regering. Enligt gällande rätt är det således alltjämt konungen som utnämner ledamöterna i statsrådet och utser en av dessa att vara statsminister.

Nu föreliggande förslag till regeringsform innebär att parlamentarismens princip även formellt vinner inträde i fråga om regeringsbildningen. Propositionens regler i denna del vilar i allt väsentligt på grundlagberedningens förslag, som i detta hänseende var enhälligt. De föreslagna reglerna innebär att riksdagen utser statsminister på förslag av riksdagens talman. Detta tillgår så att talmannen efter att ha samrått med företrädare för de politiska partierna och med vice talmännen förelägger riksdagen ett förslag till statsminister. Om inte minst 175 ledamöter röstar emot förslaget är det antaget. Förkastas däremot förslaget av riksdagen, skall proceduren med samråd med partirepresentanter och vice talmän samt omröstning i riksdagen upprepas. Har ej heller vid fjärde omröstningen riksdagen antagit talmannens förslag skall förfarandet avbrytas och nytt val till riksdagen äga rum inom tre månader. Vid regeringsbildning efter nyval förutsätts, att förslag till statsminister lämnas av den nyvalde talmannen men att den förutvarande talmannen kan medverka i ett inledande skede innan val av talman ägt rum.

I motionen 1973:1863 av herr Molin m. fl. (fp) läggs fram ett alternativ till den föreslagna ordningen. Kritik riktas mot reglerna om att automatisk riksdagsupplösning skall ske, när talmannens förslag till statsminister förkastats av riksdagen fyra gånger, att det inte i något skede krävs absolut majoritet för en föreslagen statsministerkandidat samt att regeringsbildningsproceduren inte kan komma i gång på allvar förrän den nya riksdagen samlats och valt talman, vilket skall ske 15–20 dagar efter valet. Motionärerna anser att den föreslagna ordningen ger möjlighet både för talmannen och för olika grupperingar inom riksdagen att framtvinga eller verka för ett nyval i ett läge då man bedömer ett sådant vara taktiskt fördelaktigt.

I stället för den i regeringsförslaget förordade ordningen lägger motionärerna fram följande förslag. Den statsministerkandidat som efter talmannens förslag erhåller minst 175 röster (absolut majoritet) skall bli vald. Uppnås inte absolut majoritet första gången, skall samma procedur upprepas ytterligare en gång. Även nu skall krävas absolut majoritet för att statsminister skall anses utsedd. Uppnås inte detta röstetal, skall initiativrätten övergå från talmannen till riksdagen. En tolfedel av

antalet riksdagsledamöter skall ha rätt att framföra förslag. Lägs endast ett förslag skall den föreslagne anses utsedd, om han erhållit minst 175 röster. Vid flera förslag skall samma regel gälla – dvs. den skall anses vald som erhållit minst 175 röster. Uppnår inte någon kandidat detta röstetal, skall en slutlig omröstning anordnas, där det röstas om den eller de två som i den tredje omröstningen erhållit flest röster. Den som härvid uppnår flest röster skall anses utsedd. Skulle det inträffa, att ingen kandidat föreslås av minst en tolfedel av riksdagsledamöterna, fäner sig motionärerna möjligheten av en automatisk riksdagsupplösning.

Slutligen föreslås i motionen att en möjlighet öppnas att i exceptionella fall låta statsministern tillträda omedelbart efter valet och innan valproceduren ägt rum. Detta skall, anser motionärerna, kunna äga rum, när förslag till statsminister framlagts av talmannen och förslaget uttryckligen godtagits av samtliga vice talmän. Omröstningsproceduren skulle i sådana fall äga rum, när riksdagen samlats. Talmannens utseende av statsminister skulle således i efterhand bekräftas av riksdagen.

Som redan nämnts bygger regeringsförslaget i vad avser valproceduren vid utseende av statsminister på grundlagberedningens enhälliga förslag i ämnet. Grundlagberedningen hade i sin motivering för den föreslagna ordningen bl. a. framhållit att omröstningsreglerna överensstämmer med de regler som i detta hänseende gäller vid misstroendeförklaring. Mot bakgrund av det betydande värde som ligger i att förslaget vunnit anslutning från företrädare från samtliga i grundlagberedningen representerade politiska partier anser departementschefen grundlagberedningens förslag böra accepteras.

Utskottet vill för sin del anföra följande. För det fall att utgången av ett riksdagsval ger ett politiskt parti egen majoritet i riksdagen kommer frågan om utseende av statsminister sannolikt inte att välla någon konflikt i riksdagen. Även när ett valresultat talar för någon form av koalitionsregering, kan styrkeförhållandena mellan partierna klart ange från vilket parti statsministern skall hämtas. Föreligger inte någon sådan på förhand given lösning får det förutsättas, att statsministerfrågan, liksom regeringsfrågan i övrigt, i första hand kommer att lösas vid överläggningar mellan partierna. Man kan därvid utgå från att stora ansträngningar kommer att göras för att nå en lösning.

Förslaget i motionen skiljer sig från regeringsförslaget i två viktiga hänseenden. Enligt regeringsförslaget skall statsminister anses utsedd om inte mer än hälften av riksdagens ledamöter röstar emot förslaget. I motionen krävs emellertid i de tre första omröstningarna absolut majoritet. I förhållande till regeringsförslaget är enligt utskottets mening en sådan regel ägnad att förlänga en regeringskris. I den fjärde omröstningen kan vidare med motionens förslag valet falla på någon som endast har en tolfedel av riksdagens ledamöter bakom sig. En i denna ordning utsedd statsminister kommer således att tvingas bilda regering trots att utsikterna är små att regeringen skall kunna utöva sin funktion, innan den förlorar vid en misstroendevotering.

Vad gäller de i motionen uttalade farhågorna för att talmannen skall komma att förelägga riksdagen oantagbara förslag till statsminister i avsikt att i lägen där det kan bedömas partipolitiskt gynnsamt åstadkomma nyval vill utskottet anföra följande.

Självfallet är det aldrig möjligt att i en författning skapa fulla garantier mot parlamentariska dödlägen eller mot partipolitiska försök att utnyttja krissituationer. Det ökade inflytande som i den nya författningen ges talmannen bygger på ett hävdvunnet förtroende för dennes person. Utskottet vågar förutsätta, att riksdagen även i framtiden skall sträva efter att nå en allmän uppslutning kring talmannen och därmed skapa förutsättningar för att denne har sådana personliga kvalifikationer att han oberoende av partitillhörighet kan med oväld verka för samlande lösningar även i parlamentariskt problemfyllda situationer. Det avgörande kommer dock alltid att vara de politiska partiernas vilja att medverka till konstruktiva lösningar av regeringsfrågan.

Förslaget i motionen, att man i vissa situationer skulle möjliggöra ett påskyndande av regeringsbildningen, innebär, att talmannen i samråd med vice talmännen i den upplösta riksdagen skulle utse statsminister. Därmed skulle i realiteten kunna inträffa att statsminister utses av någon som inte är ledamot av den nyvalda riksdagen. Det ligger i öppen dag, att en sådan ordning är mindre lämplig. Utskottet kan heller inte se någon avgörande nackdel med att en ny regering kan tillträda först omkring 20 dagar efter valet. Tvärtom måste det anses angeläget att partierna får viss tidrymd till sitt förfogande för överläggningar.

Utskottet ansluter sig således i vad avser regeringsbildningen till propositionens förslag och avstyrker de i motionen 1973:1863 framförda alternativa lösningarna.

I motionen 1973:1856 av herr Ahlmark (fp) kritiseras kravet på att statsråd skall ha varit svensk medborgare i minst 10 år. Det framhålls bl. a. att motsvarande krav inte ställs på någon annan yrkesgrupp och att det är en illusion att med en sådan regel söka skydda sig mot påtryckningar utifrån.

Grundlagberedningen bedömde det som betydelsefullt att i grundlagen ställa krav på minst 10 års svenskt medborgarskap för statsråd och hänvisade därvid främst till faran för påtryckningar i ett spänt läge. Departementschefen förklarar sig biträda grundlagberedningens uppfattning härvidlag och påpekar att den föreslagna regeln inte mött någon kritik under remissbehandlingen. Utskottet, som självfallet inte betraktar regeln som någon garanti mot utländska påtryckningar, ansluter sig till grundlagberedningens och departementschefens synsätt och finner det således motiverat med ett krav på att statsråd skall ha en formellt starkare anknytning till Sverige än som erfordras för andra i offentlig verksamhet. Utskottet avstyrker motionen 1973:1856.

I motionen 1973:1844 av herr Ahlmark (fp) hävdas, att det inte av 6 kap. 6 § RF med erforderlig tydlighet framgår, att talmannen enligt detta

stadgande får entlediga statsministern endast på dennes begäran. Utskottet framlägger förslag till en omredigering av stadgandet i förtydligande syfte.

Regeringsarbetet

Propositionen, som inte föreslår någon genomgripande reform av regeringens arbetsformer, bygger på principen att alla regeringsärenden skall avgöras kollektivt av regeringen. Ett system med ministerstyre avvisas således, bortsett från att -- såsom hittills -- de s. k. kommandomålen skall få avgöras av vederbörande departementschef.

Utskottet ansluter sig till de allmänna principer om regeringens arbetsformer och dessas reglerande i grundlag som föreslagits i propositionen.

I fråga om tillvägagångssättet vid delade meningar inom regeringen skiljer sig regeringsförslaget från vad i detta hänseende föreslagits av grundlagberedningen. Propositionen upptar inga regler härom, medan grundlagberedningen stannat för ett omröstningsförfarande med utslagsröst för statsministern.

I motionerna 1973:1850 av herr Molin m. fl. (fp) och 1973:1874 (m) framförs kritik mot att regeringsförslaget inte innehåller några omröstningsregler. I båda motionerna förordas en återgång till grundlagberedningens förslag. I motionen 1973:1850 pekas särskilt på de risker för konstitutionellt sammanbrott i krislägen som skulle föreligga utan omröstningsregler. Motionen 1973:1874 framhåller behovet av ett formellt omröstningsförfarande framför allt i flerpartiregeringar eller i expeditiönsministärer. I motionen 1973:1850 förordas vidare att -- såsom grundlagberedningen föreslagit -- möjlighet skall föreligga för ett statsråd att vägra underteckna protokoll eller expedition i beslut, som han anser ha grundlagsstridigt innehåll.

Utskottet delar departementschefens uppfattning, att regeringsarbetet inte onödigtvis bör bindas av formella regler, som kan hindra anpassningen av arbetet till växlande förhållanden. Grundlagsstadganden angående regeringsarbetet måste därför utformas så att de passar olika typer av regeringar. Den föreslagna ordningen anknyter till vad som i praktiken redan tillämpas. För statsrådsöverläggningarna, där regeringsbesluten nu i realiteten fattas, saknas omröstningsregler. Något behov av sådana regler har heller inte ansetts föreligga.

På grund av det anförda avstyrker utskottet de i motionerna 1973:1850 och 1973:1874 framförda yrkandena om att i grundlag införa omröstningsregler för regerings beslutsfattande. Finner en regering sig ha behov av omröstningsregler står det den givetvis fritt att i t. ex. en arbetsordning införa regler härom.

Som inledningsvis framhållits skall regeringsbesluten fattas av regeringen som ett kollektiv. I ett sådant system anser utskottet det tillfyllest med den rätt och skyldighet enskilt statsråd skall ha att låta anteckna skiljaktig mening till protokollet. Han bör sålunda inte ensam

kunna förhindra ett beslut genom vägran att underteckna protokoll eller expedition. Utskottet tillstyrker således propositionen och avstyrker motionen 1973:1850 även i denna del.

I motionen 1973:1846 av herr Ernulf (fp) hävdas, att det inte med erforderlig tydlighet framgår av 7 kap. 8 § RF, att vid förfall för statsministern och hans eventuella ställföreträdare skall statsministerns uppgifter övertas av det av tjänstgörande statsråden som har den längsta sammanlagda tjänstetiden.

Såsom departementschefen anförut skall stadgandet ges den av motionären anförda innebörden. Utskottet finner det befogat med ett förtydligande av lagtexten i enlighet med förslaget i motionen.

I detta avsnitt om regeringsarbetet har utskottet funnit anledning att ta upp ytterligare ett spörsmål. Utskottet vill erinra om att i samband med årets granskning av statsrådets ämbetsutövning och regeringsärendenas handläggning (KU 1973:20) behandlade utskottet bl. a. regeringens handlande i samband med den uppmärksammade flygplanskapningen i september förra året. Enligt utskottet gav det inträffade anledning att ställa frågan om behovet av särskilda regler för extraordinära situationer i framtiden. Utskottet hänvisade beträffande behovet av särskilda grundlagsregler för sådana situationer till att utskottet inom kort hade att behandla förevarande författningsärende.

Vidare erinrade utskottet om att inom justitiedepartementet hade upprättats en promemoria vari en del praktiska frågor som aktualiserades i anledning av flygplanskapningen berördes. I anslutning härtill uttalade utskottet att dessa frågor borde bli föremål för ytterligare överväganden i syfte att åstadkomma en ordning som underlättar för regeringen att snabbt och effektivt agera i en nödsituation.

I samband med behandlingen av det nu aktuella grundlagsförslaget har utskottet övervägt hithörande spörsmål och därvid ansett att frågan om särskilda regler för regeringens handlande i extraordinära situationer och för beslutsprocessen i samband därmed bör bli föremål för prövning. Det bör enligt utskottet ankomma på Kungl. Maj:t att närmare besluta om inriktningen och formerna för en sådan prövning.

Folkomröstning

Enligt nu gällande grundlagar kan riksdagen och regeringen genom gemensamt stiftad lag anordna folkomröstning i särskild fråga. Sådan omröstning, vilken sedan institutet infördes 1921 ägt rum vid tre tillfällen, har dock endast rådgivande karaktär och den aktuella frågan får sedan avgöras i vanlig ordning.

Regeringsförslaget innehåller ett stadgande i RF (8 kap. 4 §) enligt vilket föreskrifter om rådgivande folkomröstning i hela riket meddelas genom lag.

Den i olika sammanhang under senare år diskuterade frågan om beslutande folkomröstning behandlas i propositionen. I den allmänna motiveringen erinras om att förslaget till ny författning bygger på samma

grundförutsättning som både författningsutredningen och grundlagberedningen utgått ifrån, nämligen att den svenska folkstyrelsen även i framtiden huvudsakligen skall förverkligas genom ett representativt system.

I propositionen framhålles att den debatt som förts om beslutande folkomröstning i Sverige huvudsakligen gällt frågan om införande av sådan omröstning i samband med grundlagsändring. Författningsutredningen föreslog att en tredjedel av riksdagens ledamöter skulle kunna föra ut ett vilande grundlagsförslag till folkomröstning. Samma ståndpunkt intogs av en minoritet inom grundlagberedningen. Beredningens majoritet avvisade emellertid denna tanke och framhöll bl. a. att en grundlagsfråga av större vikt ändock skulle komma att behandlas i valrörelsen varvid väljarna hade möjlighet att ge sin mening till känna vid valet. Särskilt med hänsyn till att även kommunalvalen förrättas samtidigt med riksdagsvalen ansåg beredningen det vara mindre lämpligt med en folkomröstning i samband med dessa val.

Enligt grundlagberedningen var det emellertid av värde att även i framtiden ha möjlighet att efter majoritetsbeslut i riksdagen anordna rådgivande folkomröstning.

Departementschefen ansluter sig härtill och är liksom grundlagberedningens majoritet bestämd motståndare till att tillägga en minoritet i riksdagen rätt att få till stånd en folkomröstning. Detta skulle enligt departementschefen minska parlamentarismens funktionsduglighet. Det finns vidare enligt departementschefen ej något behov av att i grundlag ha närmare regler om möjligheterna att anordna rådgivande folkomröstning. Det är tillräckligt att det i grundlag slås fast att befogenheten att besluta om rådgivande folkomröstning i hela riket skall ligga hos riksdagen.

Frågan om beslutande folkomröstning i samband med grundlagsändring aktualiseras i två motioner — 1973:1874 (m) och 1973:1878 (c, fp). I båda motionerna föreslås att en minoritet i riksdagen skall kunna föra ut ett som vilande antaget förslag till grundlagsändring till folkomröstning i anslutning till följande riksdagsval. I motionen 1973:1874 krävs att minst en tredjedel av riksdagens ledamöter framställer yrkande om folkomröstning. I motionen 1973:1878 föreslås att folkomröstning angående ett vilande grundlagsförslag skall anordnas om minst en tiondel av riksdagens ledamöter begär det och minst en tredjedel av riksdagens ledamöter vid företagen omröstning röstar för folkomröstning. I båda motionerna föreslås att folkomröstningen utformas som ett ställningstagande — ja eller nej — till det vilande grundlagsförslaget. Detta förfaller om flertalet av dem som deltagit i folkomröstningen svarar nej och om antalet nej röster svarar mot mer än hälften av de röster som avgivits vid det samtidigt förrättade riksdagsvalet. I annat fall har den nyvalda riksdagen att i vanlig ordning fatta ett andra beslut i frågan.

I motionen 1973:1864 av herr Molin m. fl. (fp) föreslås dels att möjligheten att anordna folkomröstning anges redan i 1 kap. 1 § andra stycket RF genom ett tillägg av orden "och genom folkomröstning". Vidare bör enligt motionen slås fast att rådgivande folkomröstning enligt

beslut av riksdagen kan förekomma även i del av riket.

I det föregående har utskottet uttalat sin anslutning till den i propositionen anförda uppfattningen att den svenska folkstyrelsen skall förverkligas genom ett representativt system. Detta utesluter dock inte värdet av möjligheten att före riksdagsbehandlingen inhämta väljarkårens uppfattning i en särskild fråga. Som anförts i propositionen kräver ett sådant rådgivande folkomröstningsinstitut inte några närmare föreskrifter i grundlagen. Av propositionen framgår emellertid att såväl närmare föreskrifter angående en viss folkomröstning som mera generella regler t. ex. av det slag som eljest regleras i vallagen förutsätts bli beslutade i form av lag. Utskottet vill vidare uttala att det föreslagna grundlagsstadgandet inte hindrar att rådgivande folkomröstning anordnas i del av riket enligt beslut av riksdagen. Något behov av ytterligare stadgande i RF om folkomröstning som förordas i motionen 1973:1864 föreligger inte enligt utskottets mening.

Som departementschefen framhåller faller frågan om kommunala folkomröstningar utanför grundlagsstadgandets tillämpningsområde. Det bör i sammanhanget erinras om att frågan om kommunal folkomröstning omfattas av direktiven för utredningen om den kommunala demokratin. En eventuell framtida möjlighet för kommunerna att anordna folkomröstning torde få regleras i annan ordning än i grundlag.

Beträffande slutligen frågan om möjligheten att få till stånd beslutande folkomröstning i samband med grundlagsändring anser utskottet att den föreslagna ordningen skulle innebära ett så väsentligt avsteg från det parlamentariska systemet sådant det utformats i vårt land att den inte kan godtagas.

Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet bifall till berörda yrkanden i motionerna 1973:1864, 1973:1874 och 1973:1878.

Kommunernas ställning i grundlagen

I propositionen erinras om den lokala folkliga självstyrelsens av ålder starka förankring i vårt land. Den kommunala självstyrelsen har fortgående ökat i betydelse och omfattning. I våra dagar svarar sålunda kommunerna för en rad betydelsefulla samhällsuppgifter och medverkar därigenom på ett avgörande sätt i samhällsbyggandet.

När det gäller den rättsliga regleringen i grundlag av kommunernas ställning kan erinras om att i samband med 1866 års representationsreform infördes ett stadgande i RF om att kommunallagar skulle stiftas gemensamt av konung och riksdag. Samtidigt fick den kommunala beskattningsmakten ett särskilt omnämnande i grundlagen. I övrigt saknas i nuvarande RF regler angående den kommunala självstyrelsen.

Både i författningsutredningens och grundlagberedningens förslag till RF gavs uttryck för den kommunala självstyrelsens stora betydelse. Grundlagberedningens förslag innehöll i det inledande kapitlet rörande statsskickets grunder en bestämmelse som angav att riket skall vara

indelad i kommuner och att medborgarna i dessa företräds av valda ombud, som beslutar självständigt under lagarna. Beredningen framhöll att man därvid avsåg alla slag av kommuner dvs. borgerliga primärkommuner, landstingskommuner och kyrkliga kommuner. I beredningens förslag fanns vidare vissa regler rörande kommunernas uppgifter, organisation m. m. Beredningen förklarade emellertid att det med hänsyn till det omfattande utredningsarbete som pågår rörande olika frågor med anknytning till kommunerna var angeläget att inte i grundlag alltför detaljerat reglera hithörande frågor.

I propositionen understryks den stora vikt som den kommunala självstyrelsen har för den svenska demokratin och att den betydelsefulla ställning som kommunerna intar inom vårt samhällssystem är sådan att den klart måste avspeglas i en ny grundlag. Enligt departementschefen bör kommunernas roll i vissa avseenden framhävas starkare än som skett i grundlagberedningens förslag.

I det inledande kapitlet i regeringsförslaget om statsskicket's grunder slås redan i 1 § fast att den svenska folkstyrelsen bl. a. förverkligas genom kommunal självstyrelse och att denna bygger på allmän och lika rösträtt. I samma kapitel föreslås ett stadgande — 5 §* — av innehåll att i riket finns primärkommuner och sekundärkommuner, att beslutanderätten i dessa utövas av valda församlingar och att kommunerna får ta ut skatt för skötseln av sina uppgifter. Däremot omfattas inte kyrkliga kommuner av stadgandet. I kapitlet om normgivningsmakten slås vidare fast — 8 kap. 5 § — att grunderna för kommunernas organisation och verksamhetsformer och för den kommunala beskattningen bestäms i lag. I lag skall också enligt samma stadgande meddelas föreskrifter om kommunernas befogenheter i övrigt och om deras åligganden.

I propositionen erinras om de betydande samhällsuppgifter som statsmakterna på olika områden ålagt kommunerna. Den omfattande kommunalisering av förvaltningen som sålunda skett bör enligt propositionen stadfästas i grundlag. I 1 kap. 6 §** föreslås en bestämmelse som anger att det för den offentliga förvaltningen finns förutom statliga även kommunala förvaltningsmyndigheter. I 11 kap. om rättskipning och förvaltning föreslås i 6 § en bestämmelse om att förvaltningsuppgift kan anförtros åt kommun.

Regler om de kyrkliga kommunerna återfinns liksom övriga stadganden angående vissa kyrkliga förhållanden i övergångsbestämmelserna. I dessa stadgas bl. a. att vad som i RF föreskrivs om primärkommuner skall äga motsvarande tillämpning i fråga om kyrkliga kommuner. Undantag görs dock för stadgandet att beslutanderätt utövas av valda församlingar. I detta avseende förutsätts att beslutanderätten kan utövas direkt av medlemmarna i den kyrkliga kommunen.

De föreslagna grundlagsreglerna rörande den kommunala självstyrelsen har föranlett två följdmotioner.

* 1 kap. 6 § enligt utskottets förslag (se s. 60).

** 1 kap. 7 § enligt utskottets förslag (se s. 60).

I motionen 1973:1875 av herr Boo m. fl. (c) framhålls vikten av den kommunala självstyrelsens förankring i grundlag. Mot det föreslagna stadgandet i 1 kap. 1 § RF riktas ingen anmärkning. Däremot anser motionärerna att det inte är tillfredsställande att begagna uttrycken "primärkommun" och "sekundärkommun". Dessa bör enligt motionen utbytas mot begreppen "kommun" och "landsting". I konsekvens därmed bör också landstingens beskattningsrätt markeras genom att ordet "landsting" införs i 1 kap. 5 § andra stycket. Vidare föreslås att stadgandet att beslutanderätt i kommun utövas av "valda församlingar" ersätts med formuleringen "av församlingar som väljes i allmänna val". I motionen 1973:1892 av herrar Werner i Malmö (m) och Hedin (m) begärs att de kyrkliga kommunerna skall anges i 1 kap. 5 § RF.

Utskottet kan för sin del ansluta sig till departementschefens uppfattning att den kommunala självstyrelsen utgör en av grundstenarna för den svenska demokratin. Det är därför väsentligt att den ställning kommunerna intar i den svenska demokratin klart kommer till uttryck i grundlagen. Utskottet anser att propositionens förslag i detta avseende väl uppfyller de krav som bör ställas på grundlagsskydd för den kommunala självstyrelsen.

Beträffande de i följdmotionerna framförda förslagen till ändringar i 1 kap. 5 § vill utskottet erinra om att första kapitlet i RF är avsett att innehålla stadganden som anger de allmänna grunderna för det svenska statsskicket. Det är därför av vikt att kapitlet inte onödigtvis tyngs med stadganden av detaljkaraktär. Utskottet vill vidare anmärka att utskottet i annat sammanhang föreslår ändringar i numreringen av paragrafer i 1 kap. RF, till följd varav 5 § i propositionens förslag motsvaras av 6 § i utskottets förslag. Detta har beaktats i det följande.

Utskottet har beträffande propositionens förslag när det gäller stadgandena angående kommunerna i RF inte funnit anledning att göra annan ändring än att i klarhetens intresse ersätta begreppet sekundärkommun med landstingskommun i 1 kap. 6 § första stycket RF. Härigenom bör i allt väsentligt syftet med motionen 1973:1875 vara tillgodosett. Den följdändring i andra stycket beträffande beskattningsrätten som föreslagits i motionen blir därmed obehövlig liksom ett antal andra följdändringar i såväl RF som i andra lagar som skulle behöva vidtas vid ett bifall till förslaget att utbyta begreppet sekundärkommun mot landsting. Något behov av den i samma motion föreslagna omformuleringen av första stycket andra meningen i 1 kap. 6 § föreligger inte enligt utskottets mening. Utskottet vill i sammanhanget erinra om stadgandet i 1 kap. 1 § andra stycket RF enligt vilket den svenska folkstyrelsen skall bygga på allmän och lika rösträtt.

I enlighet med propositionens förslag bör enligt utskottet de grundlagsbestämmelser som rör svenska kyrkan tas in i övergångsbestämmelserna. Utskottet kan sålunda inte biträda ändringsförslaget i motionen 1973:1892.

Med undantag av den ovan av utskottet förordade ändringen tillstyrker utskottet propositionens förslag i här berörda delar och avstyrker motionen 1973:1892. Motionen 1973:1875 får anses besvarad med vad utskottet anfört.

Medborgerliga fri- och rättigheter

I det avsnitt i den allmänna motiveringen som avser medborgerliga fri- och rättigheter (s. 192—201) behandlar departementschefen frågan om införande i grundlag av bestämmelser om sådana rättigheter. Han framhåller att den politiska utvecklingen i Sverige visat att en demokrati kan växa fram och befästas utan att grundlagen innehåller några bindande regler om lagstifningens innehåll i form av en fri- och rättighetskatalog av det slag som återfinns i många utländska författningar. Vidare erinrar han om att de fri- och rättigheter som i dag ter sig självklara för varje svensk medborgare, såsom yttrande- och informationsfrihet, religionsfrihet, föreningsfrihet och demonstrationsfrihet, har tagit form genom att statsmakterna har reglerat och garanterat dem i vanlig lag. Genom tryckfrihetsförordningen föreligger emellertid grundlagsskydd för tryckfriheten och rätten att ta del av allmänna handlingar. I övrigt finns 16 § i nuvarande RF, som betraktas som en motsvarighet till de i utländska grundlagar förekommande rättighetsförklaringarna. Enligt departementschefen är 16 § oklar till sin innebörd och erbjuder knappast någon garanti i rättslig mening för medborgarnas fri- och rättigheter. Han betonar att han med det anförda självfallet inte avsett att de medborgerliga fri- och rättigheterna skulle vara mera oskyddade i Sverige än på andra håll. Enligt honom måste medborgarnas främsta skydd mot övergrepp ligga i det demokratiska systemet som sådant med fritt arbetande politiska partier som slår vakt om de grundläggande politiska rättigheterna, med fria val som bygger på allmän och lika rösträtt, med behandling i riksdagen av lagförslag och med en vidsträckt allmän debatt. Den yttersta garantin för fri- och rättigheter är, säger departementschefen, demokratins förankring i folkopinionen.

Fortsättningsvis fastslår departementschefen att det som ett naturligt led i författningsreformen ingår att i grundlag införa bestämmelser om de medborgerliga fri- och rättigheterna. Vidare uttalar han att en utgångspunkt härvid är att den för all politisk verksamhet i en demokrati grundläggande tryckfriheten och rätten att ta del av allmänna handlingar liksom hittills skall vara skyddad på särskilt sätt genom tryckfrihetsförordningens utförliga bestämmelser.

Vad departementschefen sälunda uttalat föranleder ingen erinran från utskottets sida. Utskottet är angeläget att framhålla att i dessa delar finns inte någon meningsskiljaktighet inom utskottet. Meningarna har emellertid, som närmare utvecklas i det följande, brutit sig i fråga om sätten för och omfattningen av regleringen i grundlag av medborger-

liga fri- och rättigheter.

Innan utskottet övergår till att behandla de förslag i denna del som framlagts i propositionen och i följdmotioner, vill utskottet i korthet erinra om vissa tidigare överväganden i frågan.

År 1938 väcktes motioner (h) i riksdagen om förstärkt grundlagsskydd för vissa fundamentala principer för det nuvarande samhället. Därvid avsågs i första hand förenings-, församlings-, yttrande- och religionsfriheten samt den personliga äganderätten. I sitt utlåtande över motionerna framhöll konstitutionsutskottet (KU 1938:16) elasticiteten som ett karakteristiskt drag för våra svenska grundlagar, särskilt RF. Grundlagarna hade således inte varit inriktade på att trygga det vid någon viss tidpunkt levande svenska samhällets "fundamentala principer". Inom författningens ram hade det varit möjligt att anpassa lagstiftningen efter förändrade tids- och samhällsförhållanden. Utskottet ansåg att denna elasticitet borde bevaras för framtiden. Detta medförde enligt utskottet att ett inskrivande i grundlag av vissa "fundamentala principer" inte fick förhindra att en omdaning i det allmänna rättsmedvetandet av de begrepp, till vilka dessa principer hänför sig, fick slå igenom i lagstiftningen. Utskottet uttalade att meningarna var delade inom utskottet om möjligheten och effektiviteten av sådana principstadganden i svensk grundlag. Utskottet betonade att det kunde undergräva grundlagens helgd om man däri införde bestämmelser som var avsedda som garantier men avfattade på sådant sätt att de kunde skjutas åt sidan av lagstiftaren. Vidare framhöll utskottet vikten av att sådana grundlagsändringar inte gjordes som förhindrade eller försvårade möjligheten av effektivt skydd mot krafter som ville omdana statsskicket med våldsmedel. Utskottet framhöll att rätten till arbete och försörjning för medborgarna var en lika viktig princip som t. ex. äganderätten. Av utskottets uttalanden framgår att det för utskottet framstod som en svår uppgift att i svensk grundlag införa bestämmelser om medborgerliga fri- och rättigheter utöver dem som redan förelåg. Med hänsyn till ämnets vikt ansåg utskottet det emellertid vara befogat att göra ett försök att övervinna svårigheterna genom en utredning. Utskottet underströk att det inte kunde komma i fråga att i grundlag införa en omfattande katalog med många undantag och inte heller att hänvisa till nya speciella grundlagar utan endast att i grundlag ge korta och klara principstadganden. Riksdagen biföll utskottets hemställan, som avsåg en utredning angående frågan om införande i RF av "sådana principer, som för det fortbestående svenska samhället må anses vara av den fundamentala vikt, att de ej må utan grundlagsändring åsidosättas genom lagstiftningen".

Med anledning av riksdagens hemställan i frågan kom en utredning i ämnet till stånd genom särskilt tillkallade sakkunniga (Herbert Tingsten, ordförande, Georg Andrén, Knut Petersson, Erik Fast och Ferdinand Nilsson). De sakkunniga framlade i ett betänkande 1941 (SOU 1941:20) förslag till ändrad lydelse av RF 16 §. Förslaget innebar att med bibehållande i allt väsentligt av gällande lydelse av RF 16 § som ett första

moment skulle i paragrafen tilläggas tre ytterligare moment med bestämmelser om vissa fri- och rättigheter. Flertalet av bestämmelserna var uppbyggda så att den frihet eller rättighet som avsågs principiellt garanterades, varjämte fastslogs att den närmare regleringen av ämnet skulle ske genom samfällt beslutad lag. Sådant skydd skulle enligt förslaget gälla för svensk medborgare i fråga om religionsfrihet, yttrandefrihet, församlingsfrihet, den personliga friheten, friheten i utövande av yrke och näring samt rätten att oförkränkt befordra meddelanden genom brev, telegraf, telefon eller annat allmänt sådant samfärdsmedel. Ett absolut grundlagsskydd föreslogs gälla för envar i fråga om rätten att dömas av laga domstol och att skyddas mot retroaktiv straffrättskipning. Tryckfriheten skulle liksom förut skyddas i grundlagsenlig ordning genom TF. Vidare avsåg förslaget att ge skydd för svensk medborgares egendom genom att uppställa krav på skälig ersättning enligt samfällad lag vid tvångsvist förfogande över egendom. Slutligen stadgades att svensk medborgares rätt att av det allmänna vid behov erhålla hjälp och skydd vid ålderdom, sjukdom, olycksfall, lyte, invaliditet och arbetslöshet bestämdes genom samfällad lag.

I sin allmänna motivering för de föreslagna nya bestämmelserna underströk de sakkunniga att de starkt påverkats av synpunkten att författningens föreskrifter inte alltför starkt bör binda statsmakternas handlingsfrihet. De förklarade att regleringen av medborgerliga fri- och rättigheter inte fick ges en sådan absolut och ovillkorlig karaktär, att hinder uppstår för ökade statsingripanden och de intrång i den enskildes frihet och självbestämmanderätt som under särskilda förhållanden kunde vara erforderliga. De sakkunniga hade därför ansett det lämpligt att i flertalet fall överlämna åt statsmakterna att inom grundlagens ram reglera tillämpningen av de fastställda allmänna grundsatserna. Härigenom blev det möjligt att ge särbestämmelser, som var avpassade för särskilda förhållanden.

Sakkunnigförslaget ledde inte till någon lagstiftningsåtgärd. Ingen remissbehandling kom heller till stånd.

År 1948 väcktes i riksdagen en motion (h) med begäran om antagande av ett förslag till ändrad lydelse av 16 § RF som i det väsentliga överensstämde med 1941 års sakkunnigförslag. I sitt utlåtande över motionen slog konstitutionsutskottet (KU 1948:17) fast att rättsstaten var den omistliga grundvalen för allt svenskt samhälleligt arbete. Utskottet konstaterade att de grundsatser på vilka utskottet därmed syftade endast på ett med hänsyn till nutidens krav mycket ofullkomligt sätt inskrivits i våra grundlagar. Särskilt gällde detta om den till sin rättsliga innebörd ovissa 16 § RF. Utskottet ansåg det vara en naturlig uppgift att söka befästa den svenska rättsstaten genom att i RF infoga såvitt möjligt klara och bindande uttryck för dessa grundsatser. Utskottet ansåg uppgiften vara krävande och ömtålig och uttalade att innebörden av och formen för de nya grundlagsbuden måste underkastas den sorgfälligaste prövning. Syftet måste vara att skapa regler som ä ena sidan

lämnar statsmakterna den rörelsefrihet de, särskilt under utomordentliga förhållanden, kan behöva, men å andra sidan uppdrar sådana gränser att medborgarnas frihet och rätt i väsentliga hänseenden får ett säkert skydd. Utskottet var under dessa förhållanden inte berett att på grundval av vare sig det inte remissbehandlade eller av Kungl. Maj:t prövade sakkunnigförslaget eller de på förslaget byggande motionerna utarbeta förslag till erforderliga grundlagsändringar. I stället ansåg utskottet att till förnyad utredning måtte upptas frågan om införande i RF av "bestämmelser, vilka ger uttryck åt det svenska rättssamhällets grundläggande principer". Riksdagen biföll utskottets hemställan och avlät skrivelse i saken till Kungl. Maj:t.

År 1958 väcktes ånyo motioner (fp) i riksdagen med hemställan om ny utredning i det angivna syftet. Konstitutionsutskottet förklarade sig i sitt utlåtande (KU B 1958:2) vidhålla sin uppfattning från 1948. Med hänvisning till att författningsutredningen upptagit frågan avstyrkte utskottet emellertid motionerna. Riksdagen följde utskottet.

I författningsutredningens förslag 1963 till ny RF fanns ett särskilt kapitel – det andra – med rubriken Grundläggande fri- och rättigheter. Propositionen innehåller (s. 131 f.) en redogörelse för förslagets innehåll till vilken hänvisas. Som framgår av denna anslöt sig författningsutredningen nära till vissa huvudprinciper i 1941 års utredningsförslag. Karakteristiskt för författningsutredningens förslag kan sägas vara att utredningen ville i grundlag fastslå att medborgarna äger vissa fri- och rättigheter och tillika i grundlagen föreskriva att utövandet av dessa rättigheter skall ske enligt vad som närmare stadgas i lag.

Remissopinionen i fråga om författningsutredningens förslag till reglering i grundlag av medborgerliga fri- och rättigheter var delad. De flesta remissinstanserna ställde sig emellertid kritiska. Så gott som genomgående anmärktes att grundlagsskyddet för fri- och rättigheterna var alltför svagt eller opreciserat. Utskottet hänvisar till vad som anförs i denna del i propositionen (s. 131).

I direktiven 1966 för grundlagberedningen (riksdagsberättelsen 1967 s. 73 ff.) behandlades frågan om rättighetsregler utförligt. Därvid framhölls att det var fråga om en i rättstekniskt hänseende sällsynt svårbehandlad materia. Departementschefen ansåg emellertid att man inte "för närvarande" borde uppge försöken att nå en tillfredsställande lösning. Han ställde sig avvisande till oförbindande grundlagsdeklarationer om medborgarnas fri- och rättigheter. Han var vidare starkt kritisk mot en lösning som innebar att grundlagen med rättsligt bindande verkan fastslår existensen av vissa namngivna rättigheter. På detta sätt skulle nämligen i realiteten mycket stora partier av rättsordningen bli inlemmade i grundlagen. Detta skulle reducera möjligheterna att i tid anpassa rättsordningen efter vad ändrade samhällsförhållanden kräver. Han ansåg därför inte att det kunde ifrågakomma annat än för någon enstaka rättighet av hög dignitet såsom tryckfriheten att kringgärda hela eller huvuddelen av det regelsystem som konstituerar rättigheter med grundlagsskydd, direkt eller indirekt. Enligt departementschefen borde man i

stället söka inrikta grundlagsregleringen på vissa essentiella kvaliteter hos det regelsystem, på vilket en viss rättighet anses vila och slå vakt om dessa i grundlagsstadganden med så konkret utformning som möjligt. Departementschefen tog den personliga friheten som exempel. Han uttalade att en grundlagsreglering med den angivna inriktningen borde innehålla regler om vem normgivningsmakten på området skall tillkomma. Vidare kunde den leda till t. ex. förbud mot frihetsberövande på vissa angivna grunder som enligt demokratiskt synsätt var uteslutna som skäl för frihetsförlust. I ett sådant stadgande skulle som grund för frihetsberövande kunna uteslutas "exempelvis språk, nationalitet, ras, härkomst och i den mån detta icke följde av grundlagsskydd för yttrandefrihet och religionsfrihet, även politisk och religiös åskådning". Härjämte kunde tillkomma vissa grundlagsregler i övrigt, t. ex. om möjlighet till domstolsprövning av beslut om frihetsberövande, om maktutövningens normbundenhet, om förbud mot tillfälliga domstolar och förbud mot retroaktiv lagstiftning om straff och liknande påföljder. Utredningen borde enligt direktiven närmast pröva om man med den exemplifierade metoden eller på annat sätt kunde åstadkomma en tillfredsställande grundlagsreglering i de ämnen det var fråga om.

Utskottet övergår här efter till att redogöra för propositionens förslag.

De grundläggande politiska rättigheterna rösträtt och valbarhet är båda förankrade i propositionens förslag till RF. Redan i 1 kap. 1 § fastslås att den svenska folkstyrelsen bygger på fri åsiktsbildning och allmän och lika rösträtt. Närmare bestämmelser om rösträtten vid val till riksdagen ges i 3 kap. 2 § i förslaget. Enligt detta stadgande har svensk medborgare som är bosatt i riket sådan rösträtt. Om rösträtt för svensk medborgare som ej är bosatt i riket skall enligt stadgandet finnas bestämmelser i lag. Vidare anges i stadgandet som villkor för rösträtt att ha fyllt 18 år senast på valdagen och att inte vara omyndigförklarad av domstol. Om valbarheten till riksdagen ges bestämmelser i 3 kap. 10 § i förslaget. Där stadgas att endast den som uppfyller villkoren för rösträtt och som är myndig kan vara ledamot av riksdagen eller ersättare för ledamot.

Propositionens förslag till reglering i RF av grundläggande fri- och rättigheter i övrigt bygger i sak väsentligen på grundlagberedningens förslag, som i hithörande delar var enhälligt, men enligt vad som uttryckligen framhölls tillkommet som en kompromissprodukt. En formell nyhet är att propositionen föreslår ett särskilt kapitel – 2 kap. – i RF med rubriken Grundläggande fri- och rättigheter. I grundlagberedningens förslag var motsvarande bestämmelser intagna i kapitlen om lagar och lagstiftning (7 kap.) samt rättskipning och förvaltning (10 kap.)

2 kap. i propositionens förslag har följande uppbyggnad. I 1 §, som saknar motsvarighet hos grundlagberedningen, sägs att samhället skall verka för rättvisa och jämlikhet mellan medborgarna. Vidare förklaras att varje medborgare bör ha rätt till utbildning, arbete och social trygghet. Även 2 § är ny i förhållande till grundlagberedningens förslag. I

paragrafen sägs att arbetstagare bör genom lag eller avtal vara tillförsäkrad inflytande över ledningen och fördelningen av arbetet och andra frågor som berör honom nära i hans anställning. Han bör genom lag vara skyddad mot uppsägning som är sakligt ogrundad. Gemensamt för båda paragraferna är att de inte har rättsligen bindande verkan. De kan sålunda inte åberopas som grund för konkreta krav från medborgarnas sida gentemot statsorganen eller andra. De avser i stället att ge uttryck för inriktningen av samhällets strävanden i stort (1 §) och vad gäller att bereda den enskilde ökat inflytande över sina arbetsförhållanden och ökad trygghet i sin anställning (2 §). Även 3 § har i propositionens förslag rekommendationskaraktär, medan motsvarande bestämmelse hos grundlagberedningen (10 kap. 9 § RF) var tvingande. 3 § innehåller att enskild bör vara tillförsäkrad ersättning enligt grunder som bestäms i lag för det fall att hans egendom tas i anspråk genom expropriation eller annat sådant förfogande. 4 § avser de politiska fri- och rättigheterna och är så utformad att den skall kunna direkt åberopas av enskilda medborgare gentemot det allmänna.

2 kap. 4 § avser som nämnts de politiska fri- och rättigheterna. Första stycket reglerar

yttrande- och tryckfrihet: frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela uppgifter och framföra åsikter,

rätt till information: rätt att inhämta och motta uppgifter och upplysningar,

mötesfrihet: frihet att anordna och att delta i möten,

demonstrationsrätt: rätt att ensam eller i grupp framföra åsikter på allmän plats,

föreningsfrihet: frihet att sammansluta sig med andra till förening,

religionsfrihet: frihet att sammansluta sig med andra till trossamfund och att utöva sin religion, och

rörelsefrihet: frihet att röra sig inom riket och att lämna riket.

I andra stycket i 4 § tas upp skyddet för medborgarna mot otillbörlig påverkan från myndighet i hänseenden, som motsvarar de positiva friheterna i första stycket. Andra stycket föreskriver sålunda skydd mot att myndighet tvingar någon medborgare att tillhöra förening eller trossamfund eller att ge sina åsikter till känna. Han skall också skyddas mot att myndighet utsätter honom för kroppsvisitation eller annat påtvingat kroppsligt ingrepp, för husrannsakan, för intrång i hans brev-, post- eller teleförförbindelser eller för hemlig avlyssning.

I tredje stycket i 4 § förklaras att det närmare innehållet i de fri- och rättigheter och det skydd i övrigt som avses i första och andra styckena anges i den ordning som föreskrivs i 8 kap. Av detta kapitel framgår att inskränkningar i ifrågavarande fri- och rättigheter och skydd i övrigt får göras men endast genom lag (8 kap. 3 § och 7 §). Begränsning av skyddet fordrar sålunda beslut av riksdagen. Ett undantag finns. Regeringen kan enligt 8 kap. 7 § efter bemyndigande i lag genom förordning meddela föreskrifter om förbud att röja sådant som någon har erfärut i allmän

tjänst eller under utövande av tjänsteplikt. Stadgande om sådan tystnadsplikt innebär en inskränkning i yttrandefriheten. Vidare kan regeringen enligt 8 kap. 10 § efter bemyndigande i lag i vissa särskilt angivna ämnen genom förordning bestämma att föreskrift i lagen skall börja eller upphöra att tillämpas även om föreskriften utgör en inskränkning i det skydd som stadgas i 2 kap. 4 §. Detta förhållande utgör emellertid enligt utskottets mening knappast något inträng i principen om riksdagens ensamma beslutanderätt i nu förevarande hänseende.

Av 2 kap. 4 § tredje stycket framgår slutligen att beträffande tryckfriheten och rätten att ta del av allmän handling gäller vad som är föreskrivet i TF.

Bestämmelserna i 2 kap. förslaget till RF kompletteras – förutom av kravet enligt 8 kap. på lagform för beslut som innebär begränsning av de i 2 kap. stadgade fri- och rättigheterna m. m. – av vissa andra bestämmelser i RF. Dessa innebär i vissa särskilda hänscenden grundlagsfästa rättigheter som inte får inskränkas. De kan alltså endast upphävas genom grundlagsändring.

Sistnämnda bestämmelser innebär följande:

1. Svensk medborgare får inte landsförvisas (8 kap. 1 § första stycket).

2. Svensk medborgare som är bosatt i riket får inte berövas sitt medborgarskap om han inte är eller samtidigt blir medborgare i annan stat (8 kap. 1 § första stycket).

3. Förbud gäller mot retroaktiv straffrättskipning (8 kap. 1 § andra stycket). Detta innebär:

a) Brottspåföljd får inte stadgas för gärning som inte var kriminaliserad när den förövades.

b) Föreskrift om strängare brottspåföljd får inte göras tillämplig på gärning som förövats innan föreskriften tillkom.

4. Svensk medborgare som berövats friheten skall utan oskäligt dröjsmål kunna få saken prövad av domstol eller – om frihetsberövandet grundar sig på annat än brott eller misstanke om brott – av domstolsliknande nämnd. Rätten till domstolsprövning vid frihetsberövande på grund av brott eller misstanke om brott gäller även för andra än svenska medborgare (11 kap. 3 § andra stycket).

5. Domstol får inte inrättas för redan begången gärning och inte heller för viss tvist eller i övrigt för visst mål (11 kap. 1 § andra stycket).

Som framhålls i propositionen gäller om de fri- och rättigheter som stadgas i propositionens förslag till RF att de redan föreligger enligt rådande svensk rättsordning. Mot denna bakgrund har Sverige också godkänt bl. a. Europarådskonventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna jämte vissa tilläggsprotokoll. Sverige har också underkastat sig konventionens kontrollsystem, något som bl. a. möjliggör för enskild person att hos den europeiska kommissionen för de mänskliga rättigheterna påkalla utredning om en av samhället vidtagen åtgärd inkräktar på hans rättigheter enligt konventionen.

Däremot innebär propositionens förslag utvidgningar i förhållande till gällande ordning i fråga om det i grundlag stadgade skyddet för fri- och rättigheter. Räckvidden av det skydd som 16 § RF stadgar är omstridd. I nuläget är det därför endast tryckfriheten och offentlighetsprincipen som är i egentlig mening grundlagsskyddade. Enligt propositionens förslag grundlagsfästes därjämte oinskränkt de rättighetsskyddande bestämmelser som angetts ovan under 1–5. Vidare fastslås uttryckligen i grundlag de "politiska" rättigheterna yttrandefrihet, rätt till information, mötesfrihet, demonstrationsrätt, föreningsfrihet, religionsfrihet och rörelsefrihet jämte det skydd mot tvång från myndighets sida som angetts i det föregående. Allt detta görs på ett sådant sätt att rättigheterna direkt kan åberopas av enskild medborgare gentemot det allmänna. I den mån inskränkande bestämmelser inte meddelats i föreskriven ordning inträder alltså det ifrågavarande skyddet direkt till följd av grundlagsstadgandena. Genom bestämmelserna om lagform för inskränkning i rättighetsskyddet garanteras medborgarna vidare att inskränkning endast får företas genom beslut av riksdagen och sålunda under offentlighet och allmän debatt. Denna garanti är ett förtydligande i förhållande till gällande ordning där normgivningsbefogenheterna inte är helt klara, bl. a. till följd av att de till stor del regleras av konstitutionell praxis, och där flera exempel finns på inskränkningar i rättighetsskydd som beslutats av regeringen eller myndighet.

Propositionens förslag till lagreglering av frågorna om grundläggande fri- och rättigheter har föranlett motioner med omfattande ändringsyrkanden, som i princip avser hela 2 kap. Sådana förslag har framlagts i partimotionerna 1973:1874 (m), 1973:1880 (fp, c) och 1973:1881 (vpk). Alla syftar till att förstärka skyddet för fri- och rättigheter. Motionerna 1973:1874 och 1973:1881 innehåller utarbetade förslag till lagtext. Motionen 1973:1880 avser att få till stånd en omarbetning av 2 kap. till en mer omfattande fri- och rättighetsförklaring på grundval av förslag i motionen. Som utgångspunkt härför finns i motionen ett utkast till lagreglering. Motionerna refereras närmare nedan.

I motionen 1973:1876 begärs mot bakgrund av bestämmelserna i propositionens förslag till 2 kap. 1 och 2 §§ RF att i RF skall intas också ett målsättningsstadgande av utrikespolitisk natur. En närmare redogörelse för motionens förslag lämnas i ett senare avsnitt (se s. 65).

Motionen 1973:1883 av herr Levin (fp) innehåller förslag till ändring av propositionens förslag till 2 kap. 3 §, som syftar till att ge den enskilde ett bättre skydd. Paragrafen bör enligt motionären lyda sålunda: "Enskild skall vara tillförsäkrad omedelbar ersättning i penningar enligt grunder som bestämmes i lag för det fall att hans egendom tages i anspråk genom expropriation eller annat sådant förfogande." Vidare bör enligt motionären paragrafen kompletteras med en bestämmelse om regler som i princip fastslår att den enskilde skall erhålla full ersättning för liden förlust.

I motionen 1973:1885 av herr Lundberg (s) efterlyser motionären garantier i grundlag för skyddet för medborgerliga fri- och rättigheter.

Bl. a. mot denna bakgrund begär motionären utredning och förslag till en ny grundlag.

I motionen 1973/1891 av herr Ullsten (fp) yrkas dels avslag på propositionens förslag i vad avser 2 kap. 1—3 §§ och dels att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär utredning om utformningen av regeringsformens rättighetsavsnitt.

Huvudlinjerna i de tre ovan berörda partimotionerna kan anges sålunda.

Motionen 1973/1874 (m): Motionärerna vänder sig i princip mot oförbindande programförklaringar. Under förutsättning att de förenas med tvingande, reellt garanterade bestämmelser om de grundläggande fri- och rättigheterna vill motionärerna dock inte motsätta sig förekomsten av bestämmelser av programmatisk karaktär. Dessa måste dock i så fall konkret uttala allmänt godtagna principer som angår alla medborgare. Mot denna bakgrund kan motionärerna inte godta de i 1 och 2 §§ föreslagna bestämmelserna. De framlägger i stället egna förslag till målsättningsstadganden i 1 och 2 §§. 1 § går tillbaka på 16 § i nuvarande RF och motsvarar i huvudsak grundlagberedningens förslag till 1 kap. 8 § RF. 2 § tar sikte på medborgarnas rätt till utbildning, arbete, bostad, barnavård, sjukvård, äldreomsorg, social trygghet i övrigt samt en människovärdig miljö. Vid förverkligandet av dessa mål skall samhället enligt 2 § vidare respektera den enskildes valfrihet, hans frihet att idka yrke eller näring ävensom hans privat- och familjeliv. Inte heller 3 § i propositionens förslag kan motionärerna godta. I stället för en bestämmelse av rekommendationskaraktär bör enligt motionärerna som tvingande rättsregel föreskrivas att ersättning skall utgå enligt grunder som föreskrivs i lag om egendom som någon har förvärvat tages ifrån honom genom expropriation eller annat sådant förfogande.

Motionärerna godtar i princip propositionens katalog i 4 § över rättigheter m. m. som skall skyddas. De tillägger dock en ytterligare rättighet, nämligen den fackliga friheten: "frihet att genom facklig sammanslutning förhandla om löne- och andra arbetsvillkor samt att i samband därmed vidtaga sedvanliga fackliga stridsåtgärder". I rätten till rörelsefrihet ingår enligt motionärernas definition också rätten att återvända till riket. Enligt propositionens förslag skall de i 4 § uppräknade rättigheterna vara tillförsäkrade varje medborgare "gentemot det allmänna". I motionen är de citerade orden inte medtagna i 4 §.

Skyddet för de i 4 § angivna rättigheterna m. m. bör enligt motionärerna förstärkas genom att krav uppställes på att lagstiftning som innebär inskränkning i rättigheterna endast får beslutas med viss kvalificerad majoritet (minst 2/3 av de röstande) eller genom två beslut i den ordning som stadgas för grundlag. Bestämmelser härom bör enligt motionärerna införas i 8 kap. RF som en ny paragraf (18 §). Enligt 8 kap. 18 § i motionens förslag skall dock vanligt majoritetsbeslut vara tillräckligt såvitt gäller

1. föreskrift om häktning, anhållande eller gripande av den som är

misstänkt eller dömd för brott eller om reseförbud för sådan person;

2. föreskrift om frihetsstraff eller omhändertagande av annan anledning än missbruk av yttrande- eller tryckfriheten, rätten till information, religionsfriheten, mötesfriheten, demonstrationsrätten, föreningsfriheten eller den fackliga friheten;

3. föreskrift om åtgärder mot sjukdom;

4. föreskrift om förbud mot att utlämna allmän handling eller om förbud mot att röja sådant som någon har erfarit i allmän tjänst eller under fullgörande av tjänsteplikt.

Motionen 1973:1880 (fp och c): Motionärerna uttalar att de delar de värderingar som anges i 1--3 §§ i propositionens förslag till 2 kap. RF. De är dock tveksamma om att föra in icke bindande föreskrifter i kapitlet om grundläggande fri- och rättigheter. Sådana föreskrifter passar, säger de, bättre i 1 kap. I så fall bör dock flera mål nämnas, t. ex. rätten till bostad och adekvat vård. Det bör därvid enligt motionärerna framgå att rikets alla organ och myndigheter skall verka för att varje medborgare tillförsäkras social, kulturell och ekonomisk välfärd. Häri bör inbegripas bl. a. arbete, bostad, barna-, sjuk- och äldreomsorg, social trygghet i övrigt, näringsfrihet och en god miljö. Rätten till utbildning bör däremot ges en fastare rättighetskaraktär och bör behållas i kapitel 2. Motsvarande gäller bestämmelserna om villkor för expropriation (3 § i prop.). I likhet med vad som uttalats i motionen 1973:1874 (m) anser således motionärerna att rätten till ersättning vid expropriation och liknande förfoganden skall vara tvingande rätt.

Motionärernas huvudinvändning mot 2 kap. i propositionens förslag är att den inte ger det skydd för de medborgerliga rättigheterna som man enligt motionärerna kan kräva av en ny grundlag. Vissa rättigheter bör sålunda helt skyddas mot inskränkning i lagform och därför endast kunna begränsas genom grundlagsändring (*förbud* mot diskriminerande åtskillnad vid rättighetsåtnjutande, dödsstraff, tortyr, förnedrande behandling eller bestraffning, experiment utan samtycke, påtvingat arbete, landsförvisning eller vägrat rätt till inresa i riket såvitt gäller svensk medborgare, vissa *rättigheter* av processuell natur, *rätt* till undervisning och utbildning). För andra åter bör inskränkning endast kunna göras på vissa särskilt angivna grunder (rätt till frihet och personlig säkerhet). En tredje kategori bör skyddas på motsvarande sätt varjämte krav bör uppställas enligt vilka inskränkning endast får beslutas genom särskilt, kvalificerat förfarande (beslut med kvalificerad majoritet bestående av minst 2/3 av de röstande eller två beslut i den ordning som föreskrivs beträffande grundlag). Till denna kategori hör *rätt* till privat- och familjeliv, hem och korrespondens, tanke-, samvets- och religionsfrihet, yttrande- och åsiktsfrihet, föreningsfrihet, demonstrationsrätt, rätt till rörelsefrihet, *skydd* mot påtvingat kroppsligt ingrepp, husrannsakan, intrång i brev-, post- eller tele-förbindelser och hemlig avlyssning. Det kan anmärkas, att utkastet föreslår att talmannen efter hörande av lagrådet skall avgöra fråga om det särskilda förfarandet skall tillämpas. En fjärde kategori slutligen utgör sådana rättigheter som bör kunna få inskränkas genom

beslut i vanlig ordning (rätt till facklig frihet, att ingå äktenskap och att bilda familj).

Det utkast till ny utformning av 2 kap. RF som bilagts motionen bygger uppenbarligen på Europarådets konvention angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Utkastet är dock betydligt kortare än konventionstexterna.

Som framgått av det föregående omfattar utkastet betydligt flera fri- och rättigheter än propositionens förslag. Det innehåller bl. a. ett stadgande (15 §) enligt vilket utlänning här i riket åtnjuter fri- och rättigheter i likhet med svensk medborgare, såvitt ej annat är särskilt stadgat.

Motionen 1973:1881 (vpk): Motionärerna vänder sig mot att rätt till ersättning vid expropriation anges i grundlag. De kan därför inte godta 3 § i propositionens förslag. I stället för 1 och 2 §§, som motionärerna anser vara till "ingen och ingenting" förpliktande, vill de genom andra stadganden skydda varje medborgares rätt till arbete, utbildning och social trygghet ävensom de arbetandes rättigheter. Deras förslag till § 1 har följande lydelse: "Folket har rätt att försvara sig mot och bekämpa utsugning och klassförtryck och att forma sådana samhällsförhållanden, som kan garantera arbete, bostad, utbildning, kultur och social trygghet åt envar." Deras förslag till § 2 avser de arbetandes rättigheter gentemot privata och offentliga företag och myndigheter. Som rättigheter föreslås: "rätt att organisera sig fackligt och politiskt; rätt att på sina arbetsplatser bedriva agitation, propaganda och mötesverksamhet; rätt att genom sina fackliga organisationer förhandla i alla frågor rörande arbets- och anställningsvillkor, arbetstid, arbetsledning och arbetsfördelning, lön och löneformer, anställning, avskedanden och permitteringar; rätt att tillgripa strejk". I paragrafen utsägs slutligen att avtal eller föreskrifter, som inskränker de angivna rättigheterna, förbjuds i lag.

I stället för 4 § i propositionens förslag föreslår motionärerna andra bestämmelser (3–7 §§ i motionens förslag). De omfattar de rättigheter som avses i 4 § i propositionens förslag, men rättigheterna definieras delvis på annat sätt. Såvitt gäller dessa rättigheter har motionärerna i allmänhet valt metoden att beskriva rättigheterna i grundlag, tillåta att de inskränks genom vanlig lag men begränsa möjligheterna till inskränkningar genom att i grundlagen slå fast för vilka syften inskränkningar får göras. I vissa fall saknas helt möjlighet till inskränkning i lag. En bestämmelse med detta innehåll föreslås införas i 8 kap. 3 § RF. Motionärerna tar avstånd från skydd för rättigheter genom krav på kvalificerad majoritet eller genom domstolsprövning. Enligt 8 § i motionens lagförslag skall utländsk medborgare med rätt att vistas i riket åtnjuta "de grundläggande fri- och rättigheter som enligt 1–7 §§ tillkommer svensk medborgare".

Det kan tilläggas att det i motionen också föreslås en motsvarighet till nuvarande RF 16 §, som riktar sig till rikets domstolar och myndigheter. Enligt motionen bör stadgandet ersätta propositionens förslag till 1 kap. 7 § RF.

Utskottet har ingående övervägt de frågor om grundläggande fri- och rättigheter som aktualiserats i propositionen och i motionerna.

Som utskottet anfört i ett tidigare avsnitt är de politiska fri- och rättigheterna förutsättningar för vår samhällsordning. Att så är fallet framstår ännu tydligare med den nya RF:s uppbyggnad och innehåll. Inom utskottet råder enighet om värdet av dessa fri- och rättigheter och vikten av att slå vakt om dem. Enighet råder också om att propositionens förslag innebär en förstärkning av skyddet i grundlag för de politiska fri- och rättigheterna i förhållande till nuvarande grundlagsreglering.

Inom utskottet har meningarna emellertid brutit sig i andra avseenden. Olika uppfattningar har förelegat i frågan om grundlagen bör stadga skydd för andra fri- och rättigheter än de politiska och i så fall för vilka. Vidare har meningarna varit delade i frågan om i vilken utsträckning det är möjligt att i grundlag bereda ett starkare skydd för fri- och rättigheter än propositionens förslag innebär och på vilket sätt detta skall ske.

I den första frågan har bl. a. hänvisats till att de internationella konventioner i saken som Sverige har biträtt, bl. a. Europarådskonventionen, stadgar skydd i flera andra avseenden än propositionen nu föreslår. I den andra frågan har sympatier uttalats för att inskränkningar i det genom grundlagen stadgade skyddet skall fordra att särskilda procedurkrav iakttas eller få stadgas endast på vissa särskilt angivna grunder eller för vissa särskilt angivna syften. Häremot har invänts att sådana regler kan få verkningar i andra avseenden som inte helt kan överblickas. De skulle därigenom kunna medföra risker t. ex. för att beslut i frågor som tar sikte på andra förhållanden men formellt också berör de ifrågavarande fri- och rättigheterna inte kan fattas i vanlig demokratisk ordning. Det har stått klart för utskottet i dess helhet att stora tekniska svårigheter föreligger att nå en lösning som förenar ett i grundlag starkare förankrat skydd än det föreslagna med utrymme för erforderlig handlingsfrihet för statsmakterna i andra hänseenden.

Mot denna bakgrund har utskottet ansett sig kunna enas om en lösning som innebär följande.

En särskild utredning bör tillsättas med uppgift att i hela dess vidd på nytt överväga frågan om regleringen i grundlag av skyddet för enskildas fri- och rättigheter.

De i 2 kap. 1 och 2 §§ i propositionens förslag till RF intagna bestämmelserna hänskjutes till utredningens övervägande.

Propositionens förslag i 2 kap. RF i övrigt godtages för närvarande såvitt gäller det sakliga innehållet i de föreslagna bestämmelserna i 4 § med därtill anslutande stadganden. Bestämmelserna bör emellertid enligt utskottets mening lämpligen uppdelas på fyra paragrafer, 1 §, som motsvarar det nuvarande första stycket, 2 §, som motsvarar första meningen i andra stycket, 3 §, som motsvarar återstoden av andra stycket, och 4 §, som motsvarar tredje stycket. I samband därmed bör några redaktionella jämkningar av lagtexten vidtas.

I 2 kap. RF intages som 5 § en ytterligare bestämmelse som avser att

värna om den fackliga friheten. Den bör i överensstämmelse med den ordning som i detta hänseende gäller i vårt land ta sikte på arbetsmarknadens parter och förhållandena på arbetsmarknaden. Utskottet föreslår att bestämmelsen får följande lydelse: "Förening av arbetstagare samt arbetsgivare och förening av arbetsgivare äger rätt att vidtaga fackliga stridsåtgärder, om annat ej följer av lag eller avtal."

Den föreslagna regeln i 2 kap. 3 § RF om rätt till ersättning enligt grunder som bestämmes i lag för det fall att enskilds egendom tas i anspråk genom expropriation eller annat sådant förfogande godtages med den ändringen att den görs tvingande genom att ordet "bör" ersätts med "skall". Ändringen innebär inte att krav uppställs på att ersättning alltid skall utgå i kontant form. Vad bestämmelsen däremot garanterar är att ersättning i någon form alltid skall förekomma vid sådana ingrepp som avses med bestämmelsen. Även i sitt ändrade skick skall således bestämmelsen inte utgöra hinder för eller kräva ändring i t. ex. de regler i 70 och 113 §§ byggnadslagen (1947:385) och 4 kap. 1 § första stycket expropriationslagen (1972:719) som berörs i propositionen (s. 236). Bestämmelsen bör inte ingå i 2 kap. RF utan i stället infogas i 8 kap. RF som avser lagar och andra föreskrifter. Bestämmelsen i den av utskottet förordade utformningen har nämligen enligt utskottets mening ett naturligare sammanhang med föreskrifterna i detta senare kapitel än med föreskrifterna om grundläggande fri- och rättigheter. Den bör intas som ett sista stycke i 8 kap. 1 §.

I övrigt har utskottet inte ansett sig nu böra framlägga förslag till ytterligare bestämmelser i frågor som bör regleras i 2 kap. RF.

De ovan på s. 46 i fem punkter intagna bestämmelserna -- som avser skydd mot landsförvisning och berövande av svenskt medborgarskap, förbud mot retroaktiv straffrättskipning, rätt till domstolsprövning vid frihetsberövanden och förbud mot inrättande av domstolar för redan begångna gärningar eller för visst mål -- är väsentliga för medborgarnas rättssäkerhet och godtages av utskottet.

Enligt utskottets mening bör bestämmelsen i 8 kap. 1 § första stycket RF om att lag eller annan föreskrift inte får innebära att svensk medborgare får landsförvisas kompletteras med ett stadgande av innebörd att svensk medborgare inte heller eljest får hindras att återvända till riket. Sedan svensk medborgare återvänt till riket är han självfallet underkastad den svenska rättsordningen. Den föreslagna nya bestämmelsen utesluter således inte tillämpningen av vad som stadgas i t. ex. lagen (1959:254) om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island eller Norge eller lagen (1970:375) om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av beslut om vård eller behandling.

Svensk lag medger inte dödsstraff. Enligt utskottets mening bör skydd mot dödsstraff nu också införas i RF. Bestämmelse av sådan innebörd bör intas som ett led i 8 kap. 1 § RF och ges den utformningen att lag eller annan föreskrift ej får innebära att dödsstraff skall kunna ådömas.

Det förbud mot retroaktiv straffrättskipning som stadgas i propositionens förslag i 8 kap. 1 § andra stycket bygger på den principen att

brottspåföljd skall bestämmas efter den lag som gällde när ett brott begicks. Utskottet vill påpeka att inskrivandet i RF av förbud mot retroaktiv straffrättskipning inte innebär någon ändring av den regel i brottsbalkens promulgationslag (5 §) som föreskriver att lindrigare lag som gäller när dom meddelas som regel skall tillämpas i stället för strängare lag som gällde när brottet begicks.

De ställningstaganden beträffande innehållet i 2 kap. RF för vilka utskottet i det föregående redogjort är avhängiga av utskottets beslut att förorda tillsättandet av en särskild utredning för att i hela dess vidd på nytt överväga frågan om regleringen i grundlag av skyddet för enskildas fri- och rättigheter. På denna utredning bör ankomma att på grundval av det material som föreligger från tidigare utredningar i ämnet samt i propositionen och i motioner i detta ärende ta ställning till dels vilka rättigheter som bör förankras i grundlag, dels det sätt på vilket ett utbyggt skydd i grundlag för fri- och rättigheter bör genomföras.

Ett naturligt led i detta arbete är att överväga en allmän bestämmelse i grundlag om förbud mot rättighetsinskränkningar på grunder som enligt demokratiskt synsätt inte är godtagbara, t. ex. språk, ras, härkomst samt politisk och religiös åskådning. Utredningen bör i sitt arbete vidare bl. a. överväga förhållandet mellan stadganden i de konventioner om skydd för mänskliga fri- och rättigheter som Sverige biträtt och bestämmelser i grundlag. Härvid bör prövas frågan om införande i grundlag av motsvarande stadganden eller av hänvisning till konventionsstadgandena. Även frågan om införande i grundlag av stadganden av sådan karaktär som propositionens förslag till 2 kap. 1 och 2 §§ och motionernas motsvarande förslag bör ingå i utredningens uppdrag.

Den svenska rättsordningen tillerkänner även utlänningar flertalet av de fri- och rättigheter som gäller för svenska medborgare. Någon grundlagsregel i ämnet föreslås emellertid inte i propositionen på skäl som departementschefen utvecklar i motiveringen på s. 200. Den av utskottet förordade utredningen bör även undersöka möjligheterna att i grundlag inskriva skydd också för utlänningar.

Den föreslagna utredningen - som tillgodoser yrkandet i andra punkten i motionen 1973:1891 - bör vara parlamentariskt sammansatt och i sitt arbete upprätthålla nära kontakt med massmediautredningen. Arbetet bör bedrivas så att förslag kan framläggas senast under första halvåret 1975. Förslaget bör efter en bred remissbehandling läggas till grund för en proposition i ämnet, som riksdagen bör kunna behandla under våren 1976. Riksdagen bör då också som vilande kunna anta förslag till erforderliga ändringar i RF. Ett andra beslut i denna del bör kunna fattas efter valet 1976, så att ändringarna kan träda i kraft senast under 1977.

Direktiven för utredningen bör medge denna stor handlingsfrihet. Det bör dock klart utsägas att syftet med arbetet skall vara dels att sträva efter att uppnå ett utbyggt skydd i grundlag för de politiska fri- och rättigheterna, dels att överväga frågan om en vidgning av rättighetsområdet i övrigt.

Utskottets ställningstaganden i nu förevarande avsnitt bör föranleda att motionerna 1973:1874 såvitt nu är i fråga, 1973:1876, 1973:1880,

1973:1881 såvitt nu är i fråga, 1973:1883, 1973:1885 såvitt nu är i fråga, och 1973:1891 anses besvarade med vad utskottet i det föregående anfört och föreslagit.

Normgivningsmakten

Enligt regeringsförslaget avskaffas begreppet samfällad lag. Riksdagen blir ensam lagstiftare och den beslutar lag i vilket ämne som helst. I fråga om vissa ämnen är lagformen uttryckligen föreskriven, t. ex. i vad gäller föreskrifter av privaträttslig natur och ingrepp i enskildas personliga eller ekonomiska förhållanden, däribland föreskrifter om skatt till staten. Lagformen är också föreskriven för bl. a. bestämmelser om kommunernas befogenheter. Efter bemyndigande i lag skall regeringen genom förordning kunna meddela föreskrifter angående skydd för liv, personlig säkerhet eller hälsa, näringsverksamhet, trafik eller ordning på allmän plats, undervisning och utbildning m. m. Regeringen får dock i princip inte begränsa någon av de politiska fri- och rättigheter som nämns i 2 kap. Detta innebär bl. a. att regeringen inte får föreskriva frihetsstraff. Utan särskilt bemyndigande av riksdagen skall regeringen -- med vissa begränsningar -- vara behörig att genom förordning besluta dels föreskrifter om verkställighet av lag, dels föreskrifter som ej enligt grundlag skall meddelas av riksdagen, den s. k. restkompetensen. Dit hör bl. a. den administrativa lagstiftningen och offentlighetsrättsliga föreskrifter av neutral karaktär. Det förutsätts att det som hittills skall finnas ett lagråd med uppgift att avge yttranden över lagförslag till regeringen. Även riksdagsutskott får möjlighet att inhämta yttrande från lagrådet. Beträffande den allmänna motiveringen hänvisas till propositionen (s. 201–212). Utskottet ansluter sig till de principer för normgivningsmaktens fördelning mellan riksdag och regering som propositionens förslag innebär.

I motionen 1973:1865 av herrar Nelander (fp) och Molin (fp) begärs vissa förtydliganden beträffande kompetensfördelningen mellan regeringen och riksdagen på normgivningsområdet. Det bör enligt motionen klart framgå att alla ingrepp i förhållandet mellan enskilda och det allmänna på ämnesområden som anges i 8 kap. 7 § hänförs till det delegeringsbara området och att regeringens restkompetens enligt 13 § samma kapitel inte förhindrar riksdagen att fatta principbeslut eller göra uttalanden utöver det primära lagområdet.

Vad gäller den första frågan i motionen vill utskottet erinra om att regeringsförslaget är så utformat att ett och samma ämne till en del kan falla inom det primära lagområdet och till en annan del inom regeringens s. k. restkompetens. Det påtalade förhållandet är en nödvändig konsekvens av att på det offentlighetsrättsliga området endast föreskrifter innebärande förpliktelser för enskilda har förts till det primära lagområdet. Enligt utskottet torde den i regeringsförslaget valda metoden inte medföra några olägenheter. En utvidgning av det primära lagområdet så att det skulle få samma omfattning som i grundlagberedningens förslag skulle däremot få mindre önskvärda konsekvenser; bl. a. skulle alla

bidragsförfattningar få beslutas som lagar. Det bör tilläggas att riksdagen är oförhindrad att gripa in beträffande vilket ämne som helst inom normgivningsområdet. Detta slås uttryckligen fast i 8 kap. 14 §.

Beträffande den andra frågan i motionen vill utskottet erinra om att det klart framgår av propositionen (s. 322) att riksdagen även i framtiden skall kunna besluta framställningar och göra uttalanden. Något uttryckligt grundlagsstöd för dessa typer av beslut har emellertid inte ansetts erforderligt. Utskottet ansluter sig här till. Riksdagens kompetens att fatta princip- och organisationsbeslut fastslås i 9 kap. 7 §.

Med dessa uttalanden får motionen 1973:1865 anses besvarad.

Frågan om lagrådets framtida ställning tas upp i motionerna 1973:1874 (m) och 1973:1878 (c, fp). I den förstnämnda motionen framhålls att lagrådsgranskningen utgör en väsentlig rättssäkerhetsgaranti och att varken principiella eller praktiska argument av avgörande styrka framförts mot att lagrådsgranskningen skall vara obligatorisk beträffande alla lagförslag, som regeringen framlägger för riksdagen. I motionen 1973:1878 framhålls att lagrådets granskningsfunktion utgör ett viktigt och nödvändigt led i lagstiftningsarbetet. I motionen föreslås att i grundlagen inskrivs i vilket fall lagrådets yttrande skall inhämtas. I princip bör enligt motionen lagrådet medverka vid lagstiftning inom de i 8 kap. 2 och 3 §§ beskrivna områdena med undantag för föreskrifter om skatt. Från lagrådets hörande bör emellertid enligt motionen kunna undantas sådana lagförslag som är av ringa betydelse.

I båda motionerna föreslås en grundlagsbestämmelse om lagrådets sammansättning.

Genom beslut av 1970 och 1971 års riksdagar avskaffades den tidigare ordningen med obligatorisk lagrådsgranskning av vissa lagförslag, dvs. i princip lagstiftning enligt 87 § nuvarande RF. Utanför det obligatoriska granskningsområdet föll t. ex. grundlag, kommunallag, vallag, sekretesslag och skattelag.

Nu gällande regler innebär, att Kungl. Maj:t får avgöra om lagrådets yttrande skall inhämtas. I propositionen föreslås ingen ändring av denna ordning. Enligt propositionen förutsätts vidare att riksdagsutskott kan inhämta yttrande från lagrådet även på förslag av en minoritet inom ett utskott såvida inte utskottet finner att därmed förenat dröjsmål med ärendets behandling skulle leda till avsevärt men. Bestämmelser härom finns i förslaget till ny RO. Regeringsförslaget innebär i detta hänseende en utvidgning i förhållande till grundlagberedningens förslag enligt vilket inhämtade av yttrande från lagrådet krävde majoritetsbeslut.

Vid behandlingen av frågan om upphävande av den obligatoriska lagrådsgranskningen inom vissa lagområden framhöll konstitutionsutskottet (KU 1970:20) särskilt värdet av att lagrådsgranskningen kunde utsträckas till lagförslag utanför det obligatoriska området. Enligt utskottet hade det knappast funnits utrymme härför med den tidigare ordningen, vilket framstod som en brist inte minst med hänsyn till att en lagrådsgranskning inom andra områden i åtskilliga fall kunde vara en angelägnare uppgift än granskningen av vissa lagförslag inom den

obligatoriska sektorn. Utskottet vidhåller denna ståndpunkt liksom vad utskottet i övrigt anförde i frågan 1970. Med motionernas förslag, som går ut på granskning av i princip alla lagförslag som tidigare tillhörde det obligatoriska granskningsområdet, förloras enligt utskottet i praktiken möjligheten att utnyttja lagrådet effektivt för de mest angelägna lagförslagen inom hela lagstiftningsområdet.

Förslaget om rätt för utskott, och i förekommande fall en minoritet inom ett utskott, att få till stånd lagrådsgranskning anser utskottet välgrundat. Härigenom skapas enligt utskottet ytterligare garantier för att de lagförslag beträffande vilka lagrådsgranskning bedöms som särskilt angelägen också blir föremål för sådan granskning.

Med hänvisning till det anförda kan utskottet inte biträda de förslag om annan ordning beträffande lagrådsgranskningen som framlagts i motionerna 1973:1874 och 1973:1878. Motionsyrkandena i denna del avstyrks således.

Bestämmelser om lagrådets sammansättning finns i lagen (1965:186) om lagrådet. Enligt propositionen saknas anledning att i grundlag reglera lagrådets sammansättning. Utskottet ansluter sig till propositionens bedömning på denna punkt och avstyrker motionerna 1973:1874 och 1973:1878 även i detta hänseende.

Finansmakten

Rätten att bestämma om inkomster till staten och att förfoga över statens tillgångar, främst genom beslut om utgifter, brukar sammanfattas under beteckningen finansmakten. Med hjälp av finansmakten, som är ett av statsmakternas viktigaste instrument för att styra samhällsutvecklingen, fördelas resurser mellan olika ändamål i samhället och påverkas inkomstfördelningen och samhällsekonomin i stort. Ett betydelsefullt inslag i finansmakten i traditionell mening utgörs vidare av den del av normgivningen som reglerar skyldigheten att betala skatt och vissa avgifter till staten. I åtskilliga fall regleras även statsutgifterna genom olika slag av normgivning. Budgetregleringen, dvs. den verksamhet som går ut på att fastställa innehållet i statens budget, och andra väsentliga funktioner avseende finansmakten ligger dock utanför normgivningen.

Grundtanken i reglerna om finansmakten i nuvarande RF är att riksdagen ensam har bestämmanderätten över statens inkomster, utgifter och förmögenhet. Grundlagsregleringen av finansmakten, som avsett en äldre tids statshushållningssystem, har i huvudsak förblivit oförändrad. Praxis har emellertid med tiden utvecklats i klar strid mot grundlagen och åtskilliga av 1809 års bestämmelser har sålunda blivit obsoleta.

I det nu framlagda förslaget till RF fastslås att riksdagen beslutar om skatt till staten och bestämmer hur statens medel skall användas. De närmare bestämmelserna härom ges i 9 kap., som behandlar finansmakten, och i 8 kap., som avser normgivningsmakten.

Hur statens medel skall användas för skilda behov skall riksdagen enligt förslaget i allmänhet bestämma genom budgetreglering, vilken

normalt sker för närmast följande budgetår och i undantagsfall, om särskilda skäl föranleder det, för annan budgetperiod. Genom att riksdagens utgiftsbeslut liksom hittills i allmänhet fattas inom ramen för en budgetreglering säkerställs en helhetsbedömning som bl. a. innefattar en avvägning mellan olika utgiftsändamål och en samlad prövning av finansieringsmöjligheterna.

Budgetårets tid regleras i förslaget inte i RF utan i RO och skall enligt bestämmelserna där (3 kap. 2 §) fortfarande omfatta tiden 1 juli–30 juni.

I kapitlet om finansmakten meddelas vidare bestämmelser om tilläggsbudget och om att riksdagen kan besluta riktlinjer för viss statsverksamhet för längre tid än anslag till verksamheten avser. Det fastslås också att statens medel och dess övriga tillgångar i princip står till regeringens disposition. Vidare stadgas att riksdagen skall fastställa grunder för den statliga förmögenhetsdispositionen och att regeringen inte utan riksdagens bemyndigande får ta upp lån eller i övrigt ikläda staten ekonomisk förpliktelse.

Utskottet ansluter sig till de allmänna grunder beträffande finansmakten som angetts i propositionen vilken i denna del i allt väsentligt överensstämmer med grundlagberedningens förslag i ämnet.

I ett betydelsefullt avseende avviker emellertid regeringsförslaget från grundlagberedningens förslag. Detta gäller beredningens förslag om vissa skattefullmakter för regeringen. Departementschefen, som hänvisar till vad som framkommit under remissbehandlingen, föreslår efter en vägning av de skilda intressen som i denna fråga står emot varandra att i stället för dylika fullmakter för regeringen riksdagen får möjlighet att i lag bemyndiga finans- och skatteutskotten att vid gemensamt sammanträde under tid då riksmöte ej pågår i vissa fall besluta om annan skatt än skatt på inkomst, förmögenhet, arv eller gåva. Dylikt beslut av de båda utskotten, vilket endast får fattas på förslag av regeringen, fattas på riksdagens vägnar genom lag och skall inom en månad från början av närmast följande riksmöte underställas riksdagen. Bestämmelserna härom har av skäl som departementschefen närmare utvecklat (prop. s. 214) intagits i RF 8 kap. 6 §. Beträffande de närmare motiveringarna för förslaget hänvisas till propositionen (s. 213–220 och 306–309). I detta sammanhang bör även observeras att i propositionen intagits en uttrycklig bestämmelse som ger riksdagen möjlighet att till regeringen delegera beslutanderätt i fråga om tullar och att till regeringen och till kommun överlåta att bestämma om avgifter. Beträffande motiveringen för detta stadgande (8 kap. 9 § RF), vilket innebär en viss utvidgning av delegeringsbefogenheter i förhållande såväl till gällande rätt som till grundlagberedningens förslag, hänvisas till propositionen (s. 213–220 och 316–317).

I tre motioner 1973:1874 (m), 1973:1881 (vpk) och 1973:1882 av herr Levin (fp) yrkas avslag på förslaget i propositionen att riksdagen skall kunna delegera viss beslutanderätt rörande indirekta skatter till finans- och skatteutskotten.

Utskottet finner för sin del att regeringsförslaget innebär en lämplig avvägning av de skilda synpunkter som framkommit under remissbehandling. Utskottet tillstyrker sålunda propositionen och avstyrker motionerna i motsvarande del.

I motionen 1973:1879 av herrar Gadd (s) och Svensson i Eskilstuna (s) hemställs att riksdagen nu skall uttala att frågan om skattefullmakter kan komma att behöva prövas på nytt när budgetutredningen lagt fram sitt sakmaterial.

Budgetutredningen (Fi 1970:64), som tillkallades 1969 för att företa en bred översyn över det statliga budgetsyste- met, har enligt sina direktiv som en huvuduppgift att pröva vilka förändringar som bör vidtas för att budgeten skall bli ett så effektivt instrument som möjligt i stabiliseringspolitiken. Såsom framgår av propositionen har utredningen i sitt remissyttrande ställt sig positiv till grundlagberedningens förslag om skattefullmakter. Utredningen har vidare att ta ställning bl. a. till frågan om budgetårets förläggning. Utredningens förslag torde komma att redovisas i slutet av innevarande år och därefter bli föremål för remissbehandling och prövning i sedvanlig ordning. Med hänvisning härtill finner utskottet att utredningens förslag inte bör föregripas genom ett uttalande av riksdagen och avstyrker motionsyrkandet.

Särskilda frågor i anslutning till förslaget till ny RF

1 kap. Statsskickets grunder

1 §

I *första stycket*, som överensstämmer med grundlagberedningens förslag, fastslås folksuveränitetens princip genom orden "All offentlig makt utgår från folket".

Tre motionsyrkanden föreligger.

I motionen 1973:1843 av herr Ahlmark (fp) framhålls att lika viktigt som att den offentliga makten utgår från folket är att den kontrolleras av folket. Den inledande meningen i RF bör därför enligt motionären kompletteras med orden "och kontrolleras av folket och dess valda företrädare".

I motionen 1973:1845 av herr Börjesson i Falköping (c) sägs att ordet "makt" har en negativ värdeladdning och därför inte bör begagnas i lagtexten. Det första stycket bör enligt motionären i stället få följande lydelse: "Svenska folkets demokratiska rätt att styra sitt land utövas enligt denna regeringsform."

Enligt motionen 1973:1881 (vpk) gäller att endast en mindre del av de offentliga maktorganen utgår från folket eller är underställda folkets kontroll. Motionärerna anser därför att det nu förevarande stadgandet bör ges karaktären av en målsättningsformulering och uttrycka en strävan att den offentliga makten bör utgå från folket. Stycket bör enligt

motionärerna lyda: "All offentlig makt i Sverige skall utgå från folket."

I stadgandet i första stycket ligger inneslutet att det är folket som kontrollerar den offentliga maktutövningen och som har möjlighet att åvågabringa de förändringar som önskas. Riksdagens granskning av rikets styrelse och förvaltning omnämns särskilt i slutet av 1 kap. 3 §¹. Utskottet anser på grund av det anförda att det tillägg som förordas i motionen 1973:1843 är onödigt och bryter stadgandets allmängiltiga karaktär. Ändringsyrkandet avstyrks därför.

De invändningar som i motionen 1973:1845 framställs mot begagnandet av ordet "makt" i förevarande stadgande synes inte beakta att bestämmelsens innebörd är att det ytterst är folket som bestämmer hur det svenska samhället skall vara beskaffat och vilket innehåll den offentliga verksamheten skall ha. Uttryck för den offentliga makten är inte bara förbud och påbud av olika slag utan också t. ex. all offentlig sjukvård, social verksamhet, undervisning, bidrag och annat stöd som samhället lämnar olika medborgarkategorier. Mot denna bakgrund finner utskottet inte anledning att tillstyrka det i motionen 1973:1845 framställda ändringsyrkandet.

Med avstyrkandet jämväl av det i motionen 1973:1881 i denna del framställda ändringsyrkandet tillstyrker utskottet propositionens förslag, såvitt nu är i fråga.

Andra stycket fastslår att den svenska folkstyrelsen bygger på fri åsiktsbildning och på allmän och lika rösträtt. Det sägs att den förverkligas genom ett representativt och parlamentariskt statsskick och genom kommunal självstyrelse.

Det i motionen 1973:1864 av herr Molin m. fl. (fp) framställda yrkandet rörande förevarande stadgande har behandlats i det föregående (s. 36 f.). I motionen 1973:1881 (vpk) föreslås att ordet "förverkligas" i stadgandet skall ersättas med ordet "uttrycks". Utskottet avstyrker detta yrkande.

I *tredje stycket* fastslås att den offentliga makten utövas under lagarna. Vidare anges att RF, SO och RF är rikets grundlagar.

Två ändringsyrkanden har framställts. I motionen 1973:1846 av herr Ernulf (fp) föreslås att uttrycket "under lagarna" skall utbytas mot "i enlighet med gällande lagar och övriga författningar". Det framhålls att någon ändring i sak inte är avsedd. I motionen 1973:1881 (vpk) begärs att SO inte skall medtagas bland grundlagarna. Yrkandet sammanhänger med det i motionen framställda republikkravet, som utskottet behandlat i det föregående (s. 29).

Första punkten i förevarande stadgande innebär att samtliga samhällsorgan är underkastade rättsordningens regler, dvs. inte bara lagarna i rent teknisk bemärkelse och andra författningar utan även t. ex. sedvanerätt. Utskottet finner propositionens förslag bättre än det i motionen 1973:1846 framställda ändringsyrkandet ge uttryck åt principen att Sverige är en rättsstat. Utskottet avstyrker därför motionen, såvitt nu är i

¹ 2 § i propositionens förslag.

fråga. Mot bakgrund av utskottets ställningstagande till frågan om statschefen avstyrker utskottet jämväl motionen 1973:1881, såvitt nu är i fråga.

Beträffande tredje stycket har utskottet ansett det befogat att angivandet av rikets grundlagar bör göras i ett särskilt stadgande. Utskottet föreslår sålunda att i 1 kap. 2 § stadgas att regeringsformen, successionsordningen och tryckfrihetsförordningen är rikets grundlagar. Till följd härav bör de följande paragraferna i kapitlet numreras om.

3 § (2 § i propositionens förslag)

Paragrafen fastslår att riksdagen är folkets främsta företrädare. I andra stycket anges riksdagens viktigaste funktioner. Det sägs att riksdagen stiftar lag, beslutar om skatt till staten och bestämmer hur statens medel skall användas. Vidare uttalas att riksdagen granskar rikets styrelse och förvaltning.

I motionen 1973:1846 av herr Ernulf (fp) erinras om att föreskrifter om skatt till staten enligt 8 kap. 3 § andra stycket och 6 § första stycket RF skall beslutas genom lag. Det föreslås därför att paragrafens bestämmelse om riksdagens uppgift att besluta om skatt till staten skall förtydligas genom att orden "genom lag" tilläggs efter ordet "beslutar".

Enligt utskottets mening är det inte nödvändigt att i detta stadgande ange i vilken form riksdagen beslutar om skatt till staten. Som motionären framhållit framgår det av de ifrågavarande bestämmelserna i 8 kap. RF att detta skall ske genom lag. Något missförstånd torde inte kunna uppkomma. Utskottet avstyrker motionen 1973:1846, såvitt nu är i fråga.

7 § (6 § i propositionens förslag)

Paragrafen innehåller ett grundläggande stadgande om domstolarna och förvaltningsmyndigheterna. Enligt regeringsförslaget har paragrafen den lydelsen att för rättskipningen finns domstolar och för den offentliga förvaltningen statliga och kommunala förvaltningsmyndigheter. I grundlagberedningens förslag angavs att domstolarna avgör rätts tvister, tillämpar strafflag och prövar eljest rättsfrågor enligt vad som närmare föreskrivs i kapitlet rättskipning och förvaltning samt att statliga och kommunala förvaltningsmyndigheter verkställer de beslutande organens föreskrifter.

I motionen 1973:1874 (m) hävdas att bestämmelsen är alltför knapphändig formulerad. I motionen erinras om att grundlagberedningens förslag var utförligare utformat. Enligt motionen är dock de invändningar mot beskrivningen av gränsdragningen mellan domstolarnas och förvaltningsmyndigheternas uppgifter som framförts under remissbehandlingen och vunnit bifall av föredragande statsrådet beaktansvärda. Samtidigt förefaller det väsentligt att de rättstillämpande myndigheternas roll och principiella självständighet understryks redan i regeringsformens

inledande kapitel. I motionen läggs fram förslag till lagtext av i princip samma innehåll som grundlagberedningens förslag.

Som påpekas i propositionen är det inte bara domstolarna som prövar rättsfrågor. Det gör också många förvaltningsmyndigheter. Då en förvaltningsmyndighets beslut överklagas hos förvaltningsdomstol, gör förvaltningsmyndigheten och förvaltningsdomstolen samma prövning. I dessa ärenden intar sålunda förvaltningsmyndigheterna en lika självständig och oberoende ställning som domstolarna. Det är vidare inte bara förvaltningsmyndigheterna som verkställer de beslutande organens föreskrifter. Även domstolarnas rättskipande verksamhet utgör ett verkställande av föreskrifter som beslutas av riksdagen eller regeringen.

Med hänvisning till det anförda finner utskottet att propositionens förslag inte bör frångås. Utskottet avstyrker följaktligen bifall till motionen 1973:1874, såvitt nu är i fråga.

8 § (7 § i propositionens förslag)

Enligt det föreslagna stadgandet får domstolar och förvaltningsmyndigheter inte utan rättsligt stöd särbehandla någon på grund av hans personliga förhållanden. Såsom exempel på personliga förhållanden nämns tro, åskådning, ras, hudfärg, ursprung, kön, ålder, nationalitet, språk, samhällsställning och förmögenhet.

I motionen 1973:1866 av herr Olsson i Kil (fp) föreslås att i uppräkningslistan i andra meningen av personliga förhållanden som inte får föranleda särbehandling skall tilläggas "inkomst" efter "samhällsställning" och före "förmögenhet".

Enligt utskottets mening är den i stadgandet gjorda exemplifieringen mycket riklig och ger klart vid handen att till personliga förhållanden är att hänföra också vederbörandes ekonomiska förhållanden. Något behov av att tynga lagtexten med ytterligare ett exempel kan knappast anses föreligga.

Utskottet avstyrker sålunda bifall till motionsyrkandet.

Under denna rubrik har utskottet funnit anledning att även behandla följande under den allmänna motionstiden väckta motioner angående kollektivanslutning till politiskt parti m. m.

I motionerna 1973:3 av herr Sjöholm (fp) och 1973:376 av herr Åkerlind (m) begärs lagstiftningsåtgärder mot kollektivanslutning. I motionen 1973:3 föreslås att denna lagstiftning skall ske i grundlagsform och även omfatta religiösa samfund. I motionerna 1973:540 av herrar Boo (c) och Larsson i Borrbj (c) och 1973:543 av herr Jonsson i Alingsås (fp) föreslås att riksdagen utfalar att kollektivanslutning till politiska partier bör upphöra.

Motioner syftande till förbud mot kollektivanslutning har behandlats och avslagits av riksdagen vid ett flertal tillfällen, senast 1972. Även grundlagberedningen övervägde frågan. Beredningen tog därvid avstånd från tanken att i grundlag införa förbud mot kollektivanslutning till

politiskt parti. Även departementschefen har anslutit sig till denna uppfattning.

Utskottet vidhåller sin sedan länge intagna ståndpunkt att lagstiftningsåtgärder innebärande ett förbud mot kollektivanslutning till politiskt parti inte bör vidtagas. Motionerna har inte heller i övrigt gett utskottet anledning att föreslå någon riksdagens åtgärd. Utskottet avstyrker sålunda nu ifrågasvarande motioner.

3 kap. Riksdagen

5 §

Paragrafen behandlar frågor om riksdagens valperiod och dess första riksmöte efter val. Enligt första stycket gäller att nyvald riksdag samlas på femtonde dagen efter valdagen, dock tidigast på fjärde dagen efter det att valets utgång har kungjorts. Huvudregeln i propositionens förslag innebär en senareläggning med tre dagar (från tolfte till femtonde dagen efter valet) i förhållande till grundlagberedningens förslag. Ändringen har föranletts av bl. a. remissyttranden, som ifrågasatt möjligheterna att slutföra sammanräkningarna och kungöra valet i sådan tid att nyvald riksdag skall kunna samlas redan på den tolfte dagen efter valet.

I motionen 1973:1786 av herr Ernulf (fp) uttalas att det under särskilda förhållanden, t. ex. i krislägen, kan vara angeläget att den nyvalda riksdagen samlas tidigare än som sägs i propositionens förslag. Motionärern föreslår därför att till paragrafens första stycke skall fogas: "Om särskilda förhållanden påkallar det får den samlas tidigare. Beslut härom fattas av talmannen."

En särskild regel om att talmannen kan kalla in en nyvald riksdag till tidigare tidpunkt än som har föreslagits i propositionen torde enligt utskottets mening få ringa betydelse. Endast enstaka dagar torde stå att vinna genom en befogenhet för talmannen att vidta åtgärden i fråga. Den gamla riksdagen är vidare behörig att sammanträda ända till dess den nyvalda riksdagen samlas första gången. Med hänsyn till det anförda och angelägenheten av att inte i onödan komplicera bestämmelserna tillstyrker utskottet propositionens förslag och avstyrker motionen 1973:1786.

4 kap. Riksdagsarbetet

3 §

Bestämmelserna i paragrafen gäller rätten att väcka förslag i riksdagen och beredningen av riksdagsärenden. Därvid föreskrivs i andra stycket bl. a. att riksdagen inom sig skall välja utskott enligt bestämmelser i riksdagsordningen. Enligt propositionen ges närmare bestämmelser om utskotten i 4 kap. RO. Om antalet ledamöter i utskott sägs i 3 § att varje utskott skall bestå av udda antal ledamöter, lägst femton. I tilläggsbestämmelsen 4.3.1 fastslås antalet till femton. Bestämmelser om val inom riksdagen, bl. a. till utskotten, finns i 7 kap. RO. Huvudregeln (4 §) är liksom nu att platserna skall fördelas proportionellt mellan partier. Med

parti förstås varje grupp av riksdagsledamöter som vid valet uppträder under särskild beteckning.

I motionen 1973:1881 (vpk) föreslås införande i 3 § av stadganden om platsfördelningen i utskotten mellan riksdagens partigrupper och om antalet ledamöter i utskott. Motionärerna vill att i andra stycket skall tilläggas följande: "Varje partigrupp vilken motsvarar parti som vid valet till riksdagen har fått minst fyra procent av rösterna i hela riket äger att besätta en plats i varje utskott. Därutöver fördelas resterande platser proportionellt mellan partigrupperna. Antalet ledamöter i utskott skall vara 17." — Yrkandet motiveras av önskemål om att varje i riksdagen verkande partigrupp skall så långt möjligt kunna verka där på likartade villkor. Det framhålls att en viktig förutsättning för detta är att varje parti ges möjlighet till representation i riksdagens utskott. Av praktiska skäl är det dock nödvändigt med en spärr.

Propositionens förslag om riksdagens utskottsorganisation överensstämmer i allt väsentligt med gällande ordning. I likhet med grundlagberedningen och departementschefen finner utskottet det inte vara påkallat att överväga genomgripande ändringar i denna del. Utskottet avstyrker därför motionen 1973:1881, såvitt nu är i fråga.

7 och 8 §§

Riksdagsledamot har för närvarande enligt brottsbalken endast s. k. partiellt ämbetsansvar. Detta innebär att han kan fällas till ansvar för tagande av muta och brott mot tystnadsplikt men inte för tjänstemissbruk eller tjänstefel. Vidare kan en riksdagsledamot enligt brottsbalken dömas för s. k. osjälvtändiga ämbetsbrott, dvs. allmänt brott, varigenom han har åsidosatt sin ämbetsplikt som riksdagsledamot. Som exempel på sådana brott kan nämnas användande av förolämpande uttryck, samhällsfarlig ryktesspridning och beljugande av myndighet. Enligt 110 § RF får talan mot riksdagsledamot för hans gärningar eller yttranden i denna hans egenskap väckas endast om riksdagen tillåter det genom beslut fattat av minst fem sjättedelar av de röstande. Enligt brottsbalken kan riksdagsledamot dömas till avsättning från sitt uppdrag dels för tagande av muta och brott mot tystnadsplikt, dels om han genom allmänt brott — vare sig brottet har samband med ledamotsuppdraget eller inte — visat sig uppenbarligen inte vara skickad att inneha sin befattning. Det är dock vid allmänt brott en förutsättning för att avsättning skall kunna komma i fråga att för brottet är stadgat fängelse i två år eller däröver. Åtal för ämbetsbrott liksom frågan om avsättning på grund av brott skall prövas av allmän domstol.

Ämbetsansvarskommittén lade i sina betänkanden om ämbetsansvar (SOU 1969:20 och 1972:1) fram förslag till nytt sanktionssystem för offentliga funktionärer. Beträffande ledamöter av beslutande statliga eller kommunala församlingar, t. ex. riksdagsmän, föreslogs vissa särskilda regler. Sålunda skulle dessa inte omfattas av de föreslagna straffbuden

rörande missbruk av myndighet och vårdslöshet i myndighetsutövning. Ansvar i disciplinär ordning skulle ej heller förekomma. I övrigt skulle de emellertid ha samma straffansvar som andra offentliga funktionärer och även kunna entledigas från uppdraget. Regeln i 110 § RF om riksdagens prövning av frågan om åtal mot riksdagsmän föreslogs bibehållen. Någon ändring föreslogs inte heller i vad gäller att frågan om skiljande från uppdraget på grund av brott skall prövas av domstol.

Propositionen föreslår ett grundlagsfästande av riksdagsledamots – liksom ersättares – juridiska ansvar i två hänseenden. I 4 kap. 7 § tredje stycket RF föreslås således att riksdagsledamot eller ersättare får skiljas från uppdraget endast om han genom brott visat sig uppenbarligen olämplig för uppdraget samt att beslut härom fattas av domstol. Vidare innehåller 4 kap. 8 § första stycket RF den från 110 § i nuvarande RF övertagna regeln, att talan mot riksdagsledamot för yttrande eller gärningar under utövandet av uppdraget inte får väckas utan att riksdagen medgivit det genom beslut av minst fem sjättedelar av de röstande.

I motionen 1973:1848 av herr Molin (fp) hävdas, att det bör ankomma endast på väljarna i samband med nästa allmänna val att pröva, om en riksdagsledamot har det förtroende som krävs för riksdagsmannauppgift. Det föreslås därför att bestämmelsen i 4 kap. 7 § förslaget till RF om att domstol i vissa fall kan på grund av brott skilja riksdagsledamot från hans uppdrag inte skall antagas.

Enligt utskottets mening skulle det vara stötande om möjlighet inte fanns att under löpande mandatperiod skilja riksdagsledamot från hans uppdrag, om han genom brott visat sig uppenbarligen olämplig för uppdraget. Sådant beslut bör i förekommande fall fattas av domstol. De föreslagna bestämmelserna härom i 4 kap. 7 § tredje stycket RF innebär inte heller någon nyhet. Utskottet anser sig inte böra tillstyrka att propositionens förslag i denna del frångås. Motionen 1973:1848 avstyrks därför.

8 kap. Lagar och andra föreskrifter

7 §

I andra stycket har upptagits ett stadgande som innebär att regeringen efter bemyndigande i lag kan meddela föreskrifter om tystnadsplikt för anställda i offentlig tjänst. Bestämmelsen innefattar ett undantag från principen att medborgares yttrandefrihet får inskränkas endast genom lag. Den föreslagna lagtexten har utformats sålunda att förbud kan föreskrivas att röja sådant som någon har erfarit i allmän tjänst eller under utövande av tjänsteplikt.

I motionen 1973:1851 av herr Norrby i Åkersberga (fp) begärs ett förtydligande av bestämmelsen i fråga, så att det klart framgår att tystnadsplikten är begränsad till vad vederbörande erfar under utövande av tjänsten. I motionen föreslås att ordalydelsen i lagtexten ändras till ”i och för utövande av allmän tjänst eller av lagstadgad tjänsteplikt”.

Enligt utskottet föreligger inte något behov av förtydligande av stadgandet på sätt föreslås i motionen. Utskottet avstyrker således motionsyrkandet.

9 kap. Finansmakten

1 §

Enligt utskottet bör paragrafen förtydligas så att det klart framgår att hänvisningen till bestämmelserna i 8 kap. inte endast avser riksdagens kompetens i förevarande hänseenden. Utskottet lägger fram förslag till lagtext i detta syfte.

10 kap. Förhållandet till andra stater

Propositionens förslag till grundlagsstadganden beträffande förhållandet till andra stater överensstämmer i huvudsak med nuvarande regler. Riksdagens inflytande över ingåendet av internationella överenskommelser och åtagandet i annan form av internationella förpliktelser befasts dock och preciseras i vissa hänseenden, bl. a. genom en regel om att rättskipnings- och förvaltningsuppgift skall kunna överlåtas till icke svenskt organ, endast om riksdagen medger det genom beslut med kvalificerad majoritet.

I motionen 1973:1876 av herr Boo m. fl. (c) föreslås att 10 kap. inleds med ett målsättningsstadgande av utrikespolitisk innebörd. I detta bör uttalas, att riket skall sträva efter att främja fred och mellanfolkligt samarbete samt den internationella rättsordningens utveckling jämte att utrikespolitiken bygger på alliansfrihet i fred för att säkerställa neutralitet i krig. Enligt motionärerna skulle ett dylikt stadgande tjäna som en betydelsefull upplysning om den svenska utrikespolitikens inriktning.

Utskottet har inhämtat *utrikesutskottets yttrande* över motionen. Av yttrandet, vilket fogats som *bilaga 3* till betänkandet, framgår att utrikesutskottet avstyrker att stadgandet i fråga införs i RF. Med hänvisning bl. a. till Sveriges åtaganden som FN-medlem är det enligt utrikesutskottets bedömning inte påkallat att i grundlagen införa ett stadgande om Sveriges strävanden på utrikespolitikens område. Ett grundlagsstadgande om den svenska neutralitetspolitiken skulle dessutom kunna misstolkas och eventuellt ge upphov till föreställningen att den svenska utrikespolitiken satts i fråga. — Till yttrandet finns fogat avvikande mening av tre ledamöter (c).

I avsnittet om medborgerliga fri- och rättigheter (s. 40 ff.) har utskottet förordat att en parlamentarisk utredning skall överväga olika frågor om införande i grundlag av bestämmelser om bl. a. fri- och rättigheter. I arbetet bör enligt utskottet ingå att överväga också stadganden av sådan innebörd som föreslås i motionen.

Med hänsyn till angivna omständigheter bör enligt utskottets mening det i motionen föreslagna tillägget till 10 kap. RF inte införas. Utskottet

har i det föregående (s. 53 f.) föreslagit att motionen förklaras besvarad med utskottets ställningstagande under avsnittet medborgerliga fri- och rättigheter.

2 §

I motionen 1973:1881 (vpk) hemställs att 2 § tredje stycket i propositionens förslag ges en sådan lydelse att varje för riket bindande internationell överenskommelse måste godkännas av riksdagen. I motionen anføres bl. a. att om strävan skall uppnås att all offentlig makt skall utgå från folket, måste regeringen vid varje överenskommelse med främmande makt underställa överenskommelsen riksdagen för prövning.

Utskottet får erinra om att det föreliggande grundlagsförslaget utgår från att handläggningen av utrikesärendena även i fortsättningen kommer att vara en riksstyrelsefunktion bland andra och att ansvaret för utrikespolitiken därför i första hand åvilar regeringen. Såsom såväl grundlagberedningen som departementschefen närmare framhållit motiverar utrikespolitikens betydelse för rikets säkerhet vidare att riksdagen tillförsäkras en vidsträckt insyn i och ett starkt inflytande över utrikespolitiken. Utskottet anser att förslagen i propositionen väl tillgodoser dessa väsentliga intressen. Eftersom det enligt utskottets mening varken är rimligt eller praktiskt lämpligt att införa den ordningen att kräva riksdagens godkännande av varje av regeringen träffad internationell överenskommelse, dvs. även sådan av mindre vikt, avstyrker utskottet förslaget härom i motionen.

I motionen 1973:1872 av herr Ahlmark (fp) hemställs att formuleringen i 2 § tredje stycket andra meningen "om rikets intresse kräver det" skall ersättas med formuleringen "om riksdagens beslut av hänsyn till rikets intresse inte kan avvaktas". Som motiv för ändringen framhåller motionären att med bestämmelsen, som överensstämmer med vad som gäller för närvarande, torde åsyftas de fall då tiden inte medger att riksdagens beslut avvaktas.

Även om den i propositionen föreslagna bestämmelsen i första hand tar sikte på internationell överenskommelse som av tidsskäl, framför allt under tid då riksmöte ej pågår, bör kunna träffas av regeringen ensam, får utskottet framhålla att det undantagsvis även kan tänkas förekomma fall, då överenskommelsen rör ett ämne av så grannliga beskaffenhet att rikets intresse kan kräva, att den inte framläggs inför riksdagen. Med hänsyn härtill bör enligt utskottets mening bestämmelsen utformas i enlighet med förslaget i propositionen. Utskottet avstyrker sålunda motionen.

5 §

Paragrafens *första stycke* innehåller bestämmelser om överlåtelse av konstitutionella befogenheter till internationella organ. Bestämmelserna bygger i allt väsentligt på nuvarande § 81 tredje stycket RF, vilket stadgande tillkom 1964–1965. Utskottet vill i sammanhanget erinra om

de uttalanden utskottet gjorde i samband med stadgandets tillkomst. Utskottet (KU 1964:19) framhöll bl. a. att ett avstående av befogenheter som utgör led i den svenska statens suveränitet berör fundamentala principer i vårt styrelseskick. Det bör inte äga rum utan att starka skäl föreligger. Utvecklingen på det mellanfolkliga samarbetets område har emellertid medfört att handelspolitiska eller andra skäl kan komma att få sådan betydelse att överlåtelse av konstitutionella befogenheter på begränsade områden kan vara förenliga med rikets intresse. Av dessa skäl tillstyrkte utskottet att möjligheter öppnades att överföra sådana befogenheter på mellanfolkliga organ. Samtidigt underströk utskottet vikten av att ifrågavarande befogenhetsöverlåtelser kringgärdades med speciella garantier och framhöll bl. a. att den för grundlags stiftande bestämda ordningen skulle vara den normala för befogenhetsöverlåtelser. Endast om delegationsfrågan var mycket brådskande borde enligt utskottet den alternativt föreslagna vägen med beslut av en riksdag med kvalificerad majoritet få användas. Vidare ansåg utskottet det självklart att grundlagsfrågor inte skulle kunna delegeras till mellanfolkligt organ och tillstyrkte bestämt att delegation i övriga frågor endast skulle kunna ske i begränsad omfattning. Härvid underströk utskottet särskilt departementschefens uttalande om att stadgandet inte medgav att exempelvis vidare befogenheter som att stifta lag, besluta om skatter och andra pålagor eller ingå överenskommelse med främmande makt överläts vare sig i sin helhet eller i en utsträckning som på något sätt kunde inverka på rikets självständighet i stort. Mot denna bakgrund tillstyrkte sålunda utskottet införande av bestämmelserna i nuvarande RF § 81 tredje stycket.

I motionen 1973:1881 (vpk) hemställs att förslaget till RF 10 kap. 5 § utgår. Motionärerna framhåller bl. a. att den nationella självbestämmanderätten är en grundläggande demokratisk fri- och rättighet som måste ges grundlagsskydd och erinrar om att den motsvarande, nu gällande bestämmelsen i RF § 81 tredje stycket tillkom som ett led i strävandena att inlemma Sverige i EEC. Enligt motionärerna kräver försvaret av den nationella självbestämmanderätten att paragrafen slopas.

Enligt utskottet visar utvecklingen på det mellanfolkliga samarbetets område med ökad styrka behovet av ett grundlagsstadgande varom nu är i fråga. Med hänvisning till det anförda tillstyrker utskottet det föreliggande förslaget i propositionen och avstyrker motionen 1973:1881 i motsvarande del.

I *andra stycket* ges bestämmelser om att rättskipnings- eller förvaltningsuppgifter i annat fall än som avses i första stycket kan överlåtas till internationella organ.

I motionen 1973:1839 av herr Ernulf (fp) hemställs — i analogi med bestämmelserna i första stycket — att det i andra stycket föreslagna kravet på kvalificerad majoritet vid ifrågavarande befogenhetsöverlåtelser kompletteras med krav på att även minst hälften av riksdagens ledamöter förenar sig om beslutet.

Utskottet hänvisar i denna fråga till vad grundlagberedningen och departementschefen anfört rörande behovet av att kunna överföra

rättskipnings- och förvaltningsuppgifter till icke svenska organ i större omfattning och i något enklare form än som förutsätts enligt första stycket. Andra stycket avser enligt departementschefen huvudsakligen uppgifter som i stort är av mer alldaglig natur. Eftersom dessa bestämmelser omfattar varje rättskipnings- och förvaltningsuppgift som inte i RF är knuten till där angivet organ, kan emellertid befogenhetsöverlåtelse också medges beträffande ganska betydelsefulla funktioner. Som departementschefen påpekat gäller emellertid att de befogenhetsöverlåtelse som kan innebära djupa ingrepp i rättsordningen genomgående faller under första stycket och sålunda normalt förutsätter grundlagsändring.

Beträffande det i andra stycket uppställda kravet på kvalificerad majoritet anser utskottet detta vara en lämplig avvägning av å ena sidan intresset att inte i onödigt hög grad försvåra överlåtelse av offentligrättsliga uppgifter till utländska eller internationella organ och å andra sidan intresset att inte också mer betydelsefulla funktioner kan överföras genom riksdagsbeslut med vanlig majoritet. Även om det kan åberopas vissa skäl för motionens förslag att kravet på kvalificerad majoritet kompletteras med en bestämmelse om att även minst hälften av riksdagsledamöterna förenar sig om beslutet, anser utskottet att en dylik regel inte torde vara erforderlig. Härvid bör uppmärksammas att beslut av det slag som åsyftas i andra stycket enligt hittillsvarande ordning torde ha ansetts kunna fattas med vanlig majoritet.

Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet det i motionen 1973:1839 framställda ändringsyrkandet och tillstyrker propositionens förslag, såvitt nu är i fråga.

För att det klart skall framgå att befogenhetsöverlåtelse enligt andra stycket avser endast rättskipnings- eller förvaltningsuppgift som ej enligt RF tillkommer riksdagen, regeringen eller annat i RF angivet organ förordar utskottet ett förtydligande av lagtexten i enlighet härmed.

11 kap. Rättskipning och förvaltning

1 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om domstolsorganisationen, förbud mot inrättande av domstol för redan begången gärning eller för visst mål samt krav på ordinarie domare vid domstol.

I motionen 1973:1874 (m) påpekas att grundlagberedningens förslag i motsats till propositionen innehöll uppräknings av instanserna i det allmänna domstolsväsendet och de allmänna förvaltningsdomstolarna. Enligt motionen kräver rättssäkerheten att ett så väsentligt inslag som instansordningen förankras i grundlagen. I motionen yrkas att paragrafen kompletteras på denna punkt.

Motionen tar vidare upp frågan om ordinarie domare i domstol. Enligt regeringsförslaget — tredje stycket i paragrafen — kan undantag från regeln att i varje domstol skall finnas ordinarie domare göras genom lag beträffande domstol som har instiftats för handläggning av en viss

bestämd grupp eller vissa bestämda grupper av mål. I propositionen nämns i detta hänseende arbetsdomstolen, marknadsdomstolen och mellankommunala skatterätten. Enligt motionen betyder detta att grundlagen inte uppställer några hinder mot upprättande av vilka specialdomstolar som helst utan ordinarie domare. En uppluckring av kravet på ordinarie domare i överensstämmelse med regeringsförslaget innebär enligt motionen att organ som inte har någon ordinarie domare kan anförtros de rättskipningsuppgifter som avses i 3 § där det sägs att rättstvist mellan enskilda inte får utan stöd av lag avgöras av annan myndighet än domstol. Enligt motionen bör undantag endast göras för arbetsdomstolen. I motionen yrkas, att paragrafen utformas i enlighet härmed.

Vad först beträffar frågan om angivande av instansordningen kan som det framhållits i propositionen en fullständig uppräkningsform av domstolarna inte komma i fråga. En uppräkningsform av ett begränsat antal domstolar skulle innebära ett mer eller mindre godtyckligt urval. Det är vidare att märka att en uppräkningsform av vissa domstolar under högsta domstolen och regeringsrätten inte skapar någon grundlagsförankrad instansordning eller något speciellt grundlagsskydd i övrigt. RF hindrar inte att genom vanlig lag nya domstolar inrättas, målgrupper överförs från en domstol till en annan och fullföljdsrätten beskärs. Enligt utskottet är mest logiskt att i regeringsformen nämna bara högsta domstolen och regeringsrätten, som har vissa speciella i grundlag angivna uppgifter och för vilka även i övrigt en specialreglering i grundlag förekommer.

Utskottet avstyrker sålunda motionsyrkandet i denna del.

Vad därefter beträffar kravet på ordinarie domare bör erinras om att som domstolar är att räkna inte bara sådana myndigheter som har uppgifter som avses i 3 §. Sålunda är exempelvis skatterätterna uppenbarligen domstolar, fastän skattefrågor inte omfattas av nämnda lagrum. Enligt utskottet kan det knappast komma i fråga att göra domstolsbegreppet beroende av om i domstolen finns någon ordinarie domare eller ej. Mellankommunala skatterätten, som saknar ordinarie domare, har i likhet med länsskatterätterna, vilka är utrustade med ordinarie domare, karaktär av domstol. Domstolarnas oavhängighet har slagits fast i 2 §.

Av propositionen framgår att undantag från regeln att vid domstol skall finnas ordinarie domare behöver göras inte bara för arbetsdomstolen utan också för vissa andra specialdomstolar, t. ex. mellankommunala skatterätten. Såsom framhålls i propositionen kan det också tänkas att i framtiden någon specialdomstol inrättas beträffande vilken särskilda omständigheter kommer att föreligga som motiverar ett undantag från bestämmelsen om ordinarie domare. För att inte hindra en rationell organisation av sådana specialdomstolar anser utskottet att det är nödvändigt att behålla det i propositionen gjorda undantaget från kravet på att vid domstol skall finnas ordinarie domare.

Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet bifall till motionen i nu berörd del.

3 §

Paragrafen innehåller bestämmelser som i princip förbehåller domstolarna prövning av vissa typer av ärenden.

I motionen 1973:1874 (m) uttalas, att regeringsförslaget innebär ett avsteg från den regel som grundlagberedningen föreslog, nämligen att inte blott frihetsberövande i anledning av brott eller misstanke om brott utan också bötesstraff, konfiskation och annan sådan särskild rättsverkan av gärning skall kunna föras under domstols prövning. Nämda avsteg betingas av reglerna i rättegångsbalken angående strafföreläggande och föreläggande av ordningsbot. Sedan sådant föreläggande godkänts gäller det som dom vilken vunnit laga kraft och kan inte genom ordinärt rättsmedel dras under domstols prövning. I motionen hävdas att dessa speciella fall inte motiverar till ett generellt avsteg från den av grundlagberedningen föreslagna lösningen. I motionen föreslås att de ifrågavarande undantagsfallen beträffande strafföreläggande och ordningsbot regleras genom ett tilläggsstadgande och att i övrigt grundlagberedningens förslag till lagtext behålls.

Utskottet har inte funnit anledning att frångå propositionens förslag på denna punkt. Begränsningen i fråga sammanhänger som nyss framgått med utformningen av reglerna om strafföreläggande och föreläggande av ordningsbot.

Utskottet avstyrker sålunda bifall till motionsyrkandet.

4 § och 6 §

I anslutning till bestämmelserna om rätt till domstolsprövning av vissa ärenden uttalas i motionen 1973:1874 (m) att en fråga som synes kräva en klar lösning i grundlag rör utdömandet av förelagt vite. Det synes enligt motionen vara självklart att principen, att vite endast får utdömas av domstol, bör grundlagfästas. I motionen föreslås en uttrycklig regel härom i ett särskilt stadgande. I samma motion yrkas ett tillägg till 6 § sista stycket, som avser delegering av förvaltningsuppgift till vissa organ, av innehåll att annat organ än myndighet ej skall få förelägga vite om ej i beslutet deltagit domare eller tjänsteman med behörighet att fatta beslut i frågor om vitesföreläggande.

Beträffande det första motionsyrkandet vill utskottet erinra om att ett flertal författningar som tillkommit under riksdagens medverkan innehåller bestämmelser om rätt för administrativ myndighet att utdöma vite. Detta gäller barnavårdslagen, nykterhetsvårdslagen, allmänna förfogandelagen, allmänna ransoneringslagen, valutaförordningen, lagen om rätt till fiske och lagen med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m. Enligt utskottets mening synes något behov av att ändra gällande rätt på denna punkt inte föreligga.

Ej heller anser utskottet att det i grundlag bör finnas specialregler

rörande de former i vilka ett beslut om föreläggande av vite skall fattas för den händelse befoget att förelägga vite genom lag överlämnas till bolag, förening, samfällighet eller stiftelse enligt bestämmelserna i 6 §. Beslut om vitesföreläggande torde från rättssäkerhetssynpunkt inte vara viktigare än flera andra typer av beslut, t. ex. beslut om återkallelse av tillstånd. Enligt utskottet torde det kunna förutsättas att när fråga uppkommer om överlämnande av förvaltningsuppgift till sådant organ som avses i 6 § man i varje särskilt fall ser till att vederbörande organ är kompetent för uppgiften.

I första stycket i 6 § ges bestämmelser om förvaltningsorganisationen. Bl. a. anges vissa myndigheter som lyder under regeringen.

I motionen 1973:1874 (m) föreslås att uppräkningslistan av myndigheter kompletteras med försvarsmakten i likhet med vad grundlagberedningen föreslog. Såsom framhållits i propositionen passar inte begreppet försvarsmakten i uppräkningslistan av förvaltningsmyndigheter som lyder under regeringen, därför att ifrågavarande begrepp åsyftar ett verksamhetsområde och inte anger en myndighet. Även utan särskild bestämmelse är det enligt utskottet fullt klart att försvarets organ är förvaltningsmyndigheter som lyder under regeringen. Motionsyrkandet avstyrks.

7 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om att ingen myndighet får bestämma hur förvaltningsmyndighet i särskilt fall skall besluta i ärende som rör myndighetsutövning mot enskild eller mot kommun eller som rör tillämpning av lag.

I motionen 1973:1874 (m) föreslås att paragrafen ändras så att den får samma utformning som 3 §, nämligen att uttrycket "tillämpning av lag" utbyts mot "tillämpning av rättsregel".

Den föreslagna ändringen synes enligt utskottet ge paragrafen en ändrad innebörd. Begreppet rättsregel torde innefatta alla administrativa bestämmelser om förvaltningsmyndigheternas interna förhållanden och om förhållandet mellan olika statliga myndigheter inbördes. När det gäller ärenden om tillämpning av sådana bestämmelser bör överordnad myndighet ha rätt att bestämma hur den underordnade myndigheten skall besluta i särskilt fall. Förbudet mot direktiv i särskilda fall i fråga om ärenden som rör tillämpning av lag har det särskilda motivet att regeringen eller annan överordnad myndighet inte bör få ingripa i enskilda fall såvitt angår ämnen där den grundläggande normen beslutats av riksdagen. När det gäller myndighetsutövning mot enskild eller mot kommun garanterar paragrafen dock att den beslutande förvaltningsmyndigheten är självständig och oberoende även i ärenden som rör tillämpning av regeringsförfordningar eller andra författningar av lägre valör än lag och av sedvanerätt.

Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet bifall till motionsyrkandet.

9 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om tillsättning av statliga tjänster samt föreskrifter om i vilken utsträckning svenskt medborgarskap skall krävas för innehav eller utövande av tjänst eller uppdrag hos staten eller kommun. Vid tillsättning av statlig tjänst skall enligt förslaget avseende endast fästas vid sakliga grunder, såsom förtjänst och skicklighet. Enligt grundlagberedningens förslag skulle avseende endast få fästas vid förtjänst och skicklighet.

I motionen 1973:1874 (m) kritiserar den omformulering av lagtexten i förhållande till grundlagberedningens förslag som gjorts beträffande grunderna för tillsättning av statlig tjänst. Propositionens förslag innebär enligt motionen en uppluckring av grunderna för tillsättning av tjänst. I motionen yrkas att grundlagberedningens formulering bibehålls.

I motionen 1973:1884 av herr Lidgard (m) begärs utredning av frågan om inrättandet av en nämnd för utseende av innehavare av högre domartjänster.

Vad först beträffar beträffar befodringsgrunderna förutsätter utskottet att den möjlighet propositionens förslag medger att väga in även arbetsmarknadspolitiska och lokaliseringspolitiska hänsyn vid bedömningen kommer att utnyttjas på sådant sätt att inga faror för den enskildes rättssäkerhet kommer att uppstå.

Utskottet har inte funnit anledning att frångå propositionens förslag på denna punkt och avstyrker således motionen 1973:1874 såvitt nu är i fråga.

Enligt utskottet föreligger inte något behov av utredning om inrättande av en nämnd för utseende av innehavare av högre domartjänster som föreslås i motionen 1973:1884. Motionen avstyrks.

12 §

Stadgandet reglerar frågan om dispensmakten. Enligt propositionens förslag, som inte förekommer i grundlagberedningens betänkande, får regeringen medge undantag från föreskrift i förordning eller från bestämmelse som har meddelats med stöd av beslut av regeringen, om ej annat följer av lag eller beslut om utgiftsanslag.

I motionen 1973:1874 (m) föreslås att bestämmelserna kompletteras med ett stadgande om permutationsrätt, dvs. jämkning av bestämmelser i testamenten, stiftelseurkunder och liknande handlingar.

Efter tillkomsten av permutationslagen (1972:205) är permutationsinstitutet reglerat i allmän lag. Något behov av att i regeringsformen införa en bestämmelse i ämnet föreligger inte enligt utskottets mening. Motionsyrkandet avstyrks.

12 kap. Kontrollmakten

3 §

Enligt detta stadgande får den som är eller har varit statsråd fällas till ansvar för brott i utövningen av statsrådstjänsten endast om han därigenom grovt har åsidosatt sin tjänsteplikt. Åtal beslutas av konstitutionsutskottet och prövas av högsta domstolen.

I motionen 1973:1874 (m) föreslås att ordet "grovt" i förslaget skall utgå. I motionen framhålls bl. a. att om riksätten avskaffas bortfaller det motiv för kravet på grovt åsidosättande av tjänsteplikt som skulle kunna ligga i att beivrandet av obetydliga fel skulle kräva riksrättens inkallande. Enligt motionen är det stötande att de högsta politiska makthavarna skall beredas en särställning i straffrättsligt hänseende.

Som grundlagberedningen har utvecklat kan statsråden ställas inför intressekollisioner som inte har motsvarighet för andra ämbetsmän. Enligt utskottet bör propositionens förslag på denna punkt inte frångås. Motionsyrkandet avstyrks.

7 §

Stadgandet innehåller vissa grundläggande bestämmelser om riksdagens revisorer.

I motionen 1973:1877 av fru Eriksson i Stockholm (s) föreslås att de av riksdagen valda revisorerna benämns statsrevisorer.

Utskottet anser skäl saknas att frångå den nuvarande benämningen riksdagens revisorer och avstyrker därför motionen.

Övergångsbestämmelser

Beträffande punkten 2 tredje stycket i övergångsbestämmelserna vill utskottet erinra om att bestämmelserna om prövning av riksdagsledamots behörighet återfinns i 4 kap. i förslaget till regeringsform, inte som den i propositionen föreslagna lydelsen av förevarande övergångsbestämmelse ger vid handen i 3 kap. Detta bör föranleda en viss ändring av bestämmelsen i förhållande till förslaget i propositionen. Därjämte bör anges att bestämmelsen om behörighetsprövning skall gälla också såvitt gäller ersättare för riksdagsledamot.

Utskottet förordar att den berörda övergångsbestämmelsen ändras i enlighet med vad utskottet anfört.

Under punkten 6 har tagits in föreskrifter om giltigheten av äldre författningar. I propositionen föreslås att bestämmelserna i 8 kap. 17 § regeringsformen, vilka slår fast den formella lagkraftens princip, skall gälla även i fråga om ändring eller upphävande av sådana av Kungl. Maj:t beslutade författningar som vid tillämpning av den nya regeringsformens bestämmelser skulle ha beslutats genom lag. De av Kungl. Maj:t beslutade författningar som avses med bestämmelsen torde samtliga falla inom de områden som beskrivs i 8 kap. 3 och 5 §§ regeringsformen. Som

framhålls i propositionen (s. 301) har 8 kap. 3 § utformats på sådant sätt att även föreskrifter, som begränsar omfattningen av tidigare föreskrivna ingrepp i enskildas förhållanden och därför kan sägas gå i "berättigande" riktning, omfattas av kravet på lagform. Motsvarande gäller uppenbarligen i fråga om 8 kap. 5 §. Att sådana av Kungl. Maj:t beslutade föreskrifter, som enligt den nya regeringsformen skall beslutas genom lag, kan ändras eller upphävas endast genom lag följer således redan av bestämmelserna i 8 kap. 3 och 5 §§. Den i propositionen föreslagna övergångsbestämmelsen går emellertid ett steg längre. Den torde nämligen göra det omöjligt för regeringen att ändra eller upphäva en föreskrift som inte i och för sig vid tillämpning av den nya regeringsformen skulle kräva lagform men som ingår i en författning innehållande någon annan bestämmelse som i fortsättningen måste beslutas genom lag, exempelvis en straffföreskrift med frihetsstraff i skalan. Enligt utskottets uppfattning är en så vittgående begränsning av regeringens handlingsmöjligheter inte påkallad.

Till vad som har sagts nu kommer att förhållandet mellan den i propositionen föreslagna övergångsbestämmelsen och föreskriften i närmast föregående stycke om giltigheten av äldre bemyndiganden inte är helt klar. Det torde kunna hävdas att de två bestämmelserna står i viss motsättning till varandra. Utskottet föreslår därför att föreskriften, att bestämmelserna i 8 kap. 17 § regeringsformen skall gälla i fråga om äldre författning som vid tillämpning av den nya regeringsformen skulle ha beslutats genom lag, får utgå.

Förslaget till ny RO

Inledning

Såsom tidigare framgått har i förslaget till RO — som inte behåller sin karaktär av grundlag men blir svårare att ändra än lagar i allmänhet — bestämmelserna uppdelats på huvudbestämmelser och tilläggsbestämmelser. Huvudbestämmelserna omfattar de grundläggande reglerna om riksdagsarbetet som bl. a. avser att garantera riksdagsledamöternas arbetsmöjligheter, medan tilläggsbestämmelserna består av föreskrifter av bl. a. ordningskaraktär. Som tilläggsbestämmelser har i princip förts in sådana bestämmelser om riksdagens inre organisation och arbetsformer som f. n. finns i riksdagsstadgan och inte i nuvarande RO. Av förslaget till RF (8 kap. 16 och 17 §§) framgår att tilläggsbestämmelserna i RO skall kunna ändras och upphävas i samma ordning som vanlig lag. Det bör erinras om att förslaget till RO förutsätter att åtskilliga bestämmelser om riksdagsorganen får sin plats i särskilda instruktioner och reglementen.

Vid behandlingen av det framlagda förslaget till ny RO har utskottet funnit att det nu — efter drygt två års erfarenheter av arbetet i enkammarriksdagen — föreligger behov av en ingående och bred översyn av riksdagens arbetsformer. Såsom närmare framgår av det av grundlagberedningen redovisade materialet har riksdagens arbetsuppgifter under senare år blivit både mer omfattande och mer komplicerade. Tidsät-

gången för arbetet såväl i kammaren som i utskotten har avsevärt ökat. Arbetsbelastningen under vissa perioder av riksdagsåret, framför allt vid slutet av sessionerna, har blivit alltmer svårbemästrad. Såsom beredningen framhållit torde man vidare ha anledning att räkna med att riksdagsärendena till följd av den offentliga verksamhetens expansion i framtiden kommer att ytterligare öka i antal, omfattning och svårighet.

Även om det framlagda förslaget till ny RO i huvudsak har karaktär av en tekniskt betonad översyn och anpassning av bestämmelserna rörande riksdagens arbetsformer till reglerna i den nya RF innebär det även åtskilliga ändringar i förhållande till nuvarande ordning, främst föranledda av omläggningen av riksdagens årliga arbetsperiod. Utskottet har, såsom framgår av vad utskottet i det föregående anfört med anledning av RF:s bestämmelser om riksdagen och riksdagsarbetet, inte något att erinra mot de framlagda förslagen till omläggning av riksdagsåret eller de inom ramen för detta föreslagna åtgärderna, som syftar till att effektivisera och rationalisera riksdagsarbetet.

Det är enligt utskottets mening påkallat att till ytterligare övervägande ta upp frågor som hänger samman med årsrytmen i riksdagsarbetet — exempelvis genom omfördelning av ärenden mellan sessionerna och arbetsfria perioder under pågående riksmöte — och också rörande veckorytmen i arbetet. Av stor betydelse härvidlag är att riksdagsledamöterna bereds rimliga möjligheter att verka även utanför riksdagshuset och därmed bevara kontakterna med sina hemorter liksom med samhällslivet i övrigt. En annan fråga, som enligt utskottets mening också bör närmare övervägas, gäller fördelningen av ärenden mellan utskott.

Med hänvisning till det anförda föreslår utskottet att en särskild utredning tillsätts med uppdrag att göra en allmän översyn av riksdagens arbetsformer. Enligt utskottets mening bör denna utredning tillsättas av talmanskonferensen. Härigenom får riksdagsledamöterna motionsrätt beträffande de förslag som läggs fram av utredningen.

I motionen 1973:1847 av herr Fiskesjö m. fl. (c) begärs utredning i samma syfte som nu angetts. I motionen erinras om uppläggningsen av arbetet i den västtyska förbundsdagen. Det bör enligt utskottet ankomma på den föreslagna utredningen att pröva även de synpunkter som anförs i motionen 1973:1847, vars syfte därmed får anses tillgodosett.

I motionen 1973:4 av herr Sjöholm (fp) hemställs att riksdagen måtte besluta att frågan om riksdagens arbetsformer görs till föremål för en allsidig utredning genom en av talmanskonferensen utsedd parlamentariskt sammansatt kommitté. Enligt motionen bör utredningen bl. a. pröva om antalet riksdagsledamöter bör reduceras till förslagsvis högst 175 ledamöter, om enhälliga utskottsbeslut i vissa fall bör kunna bli bindande för riksdagen utan kammarbehandling, om en allmän motionstid eventuellt bör införas även vid höstsessionens början, om försök med manuskriptfria överläggningar bör göras samt om riksdagens arbetsformer bör bli mera schemabundna.

Utskottet har i det föregående tagit ställning till vissa av de i motionen

framförda förslagen, t. ex. beträffande antalet riksdagsledamöter. Utskottet vill vidare uttala, att utskottet ställer sig avvisande till förslaget att enhälliga utskottsbeslut skall kunna bli bindande för riksdagen utan behandling i kammaren liksom förslaget om förbud mot att tala från manuskript. Som nyss nämnts föreslår utskottet att riksdagens arbetsformer görs till föremål för översyn. Utredningsyrkandet i motionen 1973:4 får anses besvarat med vad utskottet i denna del anfört.

Slutligen kan nämnas att utskottet avser att under hösten 1973 överväga vissa ändringar i riksdagsstadgan i anslutning till det nu behandlade förslaget till ny RO. Härvid kommer utskottet att pröva huruvida vissa delar av förslaget till ny RO kan genom ändringar i nämnda stadga börja i sak tillämpas redan innan det avsedda ikraftträdandet. Det bör tilläggas att enligt övergångsbestämmelserna till RF (p. 2) skall bestämmelserna i den nya RO kunna ändras genom tillämpning av 8 kap. 16 § RF, så snart den nya RF fått kraft av grundlag. Härigenom kan sålunda, innan den nya RO börjar tillämpas den 1 januari 1975, beslut fattas om ändringar i denna, exempelvis med anledning av den förordade översynen av riksdagens arbetsformer.

RO 1 kap. Riksmöten

I 1 kap. RO ges bestämmelser om lagtima och urtima riksmöten, om det första sammanträdet under ett riksmöte och om riksmötets öppnande. Där har också vissa regler som avser riksdagsarbetet i allmänhet fått sin plats, nämligen de som gäller ledningen av riksdagsarbetet, ledamots ledighet från riksdagsarbetet och ersättares tjänstgöring.

Enligt 2 § andra stycket skall riksdagen varje år, då ordinarie riksdagsval inte hålles, samlas till lagtima riksdag på dag i september eller oktober som riksdagen bestämt. I motionen 1973:1852 av herr Norrby i Åkersberga (fp) begärs den ändringen av 2 § att lagtima riksdag ej skall kunna samlas före oktober månad.

Enligt utskottet är det av stor vikt att riksdagsarbetet planeras och bedrivs så att ledamöternas möjligheter att verka även utanför riksdagen i möjligaste mån tillgodoses. Som nyss framgått har utskottet förordat att bl. a. denna fråga bör beaktas i samband med en bred översyn av riksdagens arbetsformer. Enligt utskottet kan det i vissa fall visa sig lämpligt att sammankalla riksdagen redan i september. Utskottet avstyrker därför det föreslagna ändringsyrkandet och tillstyrker propositionens förslag såvitt nu är i fråga.

I 6 § stadgas att lagtima riksmöte öppnas vid ett särskilt sammanträde med kammaren senast på riksmötets tredje dag. Statschefen förklarar därvid på talmannens hemställan riksmötet öppnat. Enligt tilläggsbestämmelsen 1.6.1 äger sammanträdet för riksmötets öppnande rum den första dagen under riksmötet, om inte talmannen bestämmer annan tidpunkt.

I motionen 1973:542 av herr Hedin m. fl. (m, fp, s och c) hemställs dels att riksdagen uttalar att dess högtidliga öppnande även i framtiden

bör äga rum i rikssalen med föregående gudstjänst i Slottskyrkan, dels att vissa praktiska förändringar vidtas för att riksdagsledamöterna och deras gäster bättre än nu skall ställas i centrum för öppningshögtidligheten.

Utskottet anser i likhet med vad som anförts av grundlagberedningen att riksdagens officiella öppningshögtidlighet bör anpassas till det mönster som gäller i ett parlamentariskt statsskick. Var öppningsceremonin skall äga rum regleras inte i RO:s huvud- eller tillägsbestämmelser. Utskottet utgår, liksom grundlagberedningen utan meningsskiljaktighet gjorde i sin motivtext, från att ceremonin normalt förläggs till riksdagens plenisal. Vad beträffar motionärernas förslag att öppningsceremonin bör föregås av en gudstjänst i Slottskyrkan får utskottet framhålla att en gudstjänst självfallet kan anordnas, oavsett var riksmötets högtidliga öppnande äger rum. Enligt utskottet föreligger inte behov av att föra in bestämmelser härom i RO eller i tillägsbestämmelse till denna. Ej heller bör enligt utskottets mening förslaget i motionen angående vissa praktiska förändringar i samband med öppningshögtidligheten föranleda något riksdagens beslut.

Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet bifall till motionen 1973:542.

RO 2 kap. Kammarsammanträden

I 2 kap. RO ges bestämmelser om kammarsammanträden. Detta kapitel reglerar dock inte uttömmande arbetet i kammaren. Därutöver finns i praktiskt taget alla kapitel i RO föreskrifter som gäller kammarsammanträden. Särskilt bör nämnas bestämmelserna om beslutsordningen vid ärendenas avgörande i 5 kap. I 2 kap. har emellertid samlats regler med mera allmän innebörd för kammararbetet, dvs. regler som skall iaktas vid all handläggning eller i vart fall vid mer än en handlägningsform. Kapitlet innehåller sålunda bl. a. bestämmelser om ledningen av kammarsammanträde, om offentlighet, om kallelse, handlägningsordning och avbrott samt om yttranderätten. Särskilt i sistnämnda avseende innehåller förslaget vissa nyheter i förhållande till nuvarande ordning.

Utskottet tar i det följande upp vissa särskilda frågor avseende dels tillämpningen av offentlighetsprincipen vid kammarsammanträden (4–5 §§), dels debattreglerna (13–15 §§), dels ock viss fråga rörande kammarens protokoll (16 §).

Den i ett demokratiskt statsskick fundamentala principen att riksdagens förhandlingar skall vara offentliga slås fast i 2 kap. 4 § RO. För att syftet med offentligheten skall kunna uppfyllas är det viktigt att massmedia får möjligheter att referera och redovisa kammarens överläggningar och beslut. I nära anslutning till vad som på utskottets initiativ (se KU 1964:38) införts i 2 § i riksdagsstadgan har i propositionen (2 kap. 5 § RO) föreslagits att upptagning från offentligt kammarsammanträde för sändning i radio eller television får äga rum efter överenskommelse med talmanskonferensen. Enligt utskottets mening bör denna bestämmelse tolkas så att dylika upptagningar generellt får förekomma och att

avslag på framställning härom endast får meddelas då detta av praktiska skäl bedöms nödvändigt. Bestämmelsen ger sålunda talmanskonferensen liksom hittills befogenhet att lämna medgivande tills vidare till upptagningar.

Vad beträffar *debattreglerna* får utskottet anföra följande.

I samband med den partiella författningsreformen infördes fr. o. m. 1971 en befogenhet för riksdagen att på förslag av talmannen genom särskilt beslut begränsa tiden för varje anförande i viss fråga. Konstitutionsutskottet underströk i detta sammanhang det angelägna i att yttrandefriheten i kammaren inte beskärs mer än nödvändigt och anslöt sig till grundlagberedningens ståndpunkt att man så långt som möjligt borde lita till frivilliga överenskommelser om tidsbegränsning av anföranden. Något beslut om tidsbegränsning av angivet slag har hittills inte fattats.

De nu framlagda förslagen, som helt stämmer överens med vad grundlagberedningen förordat i sitt slutbetänkande, innebär att riksdagen får möjlighet att både genom generella föreskrifter och genom särskilt beslut för viss debatt begränsa såväl antalet anföranden som en talare får hålla i en fråga som längden av varje anförande. Därvid får skillnad göras mellan olika kategorier av talare, såsom statsråd och företrädare för majoritet eller minoritet i utskott eller för partigrupp, samt mellan talare, som har efterkommit anmodan av talmannen om förhandsanmälan inför en överläggning, och talare, som har underlåtit det. Envar som vill yttra sig i en fråga skall dock alltid ha rätt till ett huvudanförande om sex minuter, vartill kommer replikrätten. Särskilt beslut för viss debatt om tidsbegränsning skall fattas utan föregående överläggning. De berörda bestämmelserna har intagits i 2 kap. 14 § RO med tilläggsbestämmelser. Bestämmelserna föregås av 13 §, där det stadgas att talmannen skall samråda med de av partigrupperna utsedda ledamöterna i talmanskonferensen om upplägningen av kammarens överläggningar. 15 § avser talarordningen, replikrätten och statsrådets företrädesrätt i debatterna. En väsentlig nyhet är att statsrådets nuvarande debattprivilegier föreslås bli begränsade. Utskottet hänvisar till vad grundlagberedningen (prop. s. 503) och departementschefen (prop. s. 477) anfört därom.

Om behovet av regler som kan möjliggöra debattbegränsning i kammaren råder numera allmän enighet. Meningarna bryter sig däremot när det gäller den närmare utformningen av dessa regler.

Skall reglerna om tidsbegränsning av kammardebatterna kunna fylla sin funktion på rätt sätt måste de kunna bidra till att kammardebatterna inte tar så lång tid i anspråk att utskottsarbetet och ledamöternas övriga funktioner i riksdagen äventyras. Som grundlagberedningen särskilt framhållit får ledamöterna inte heller bindas vid riksdagsarbetet så hårt att utbytet av åsikter mellan ledamöterna och väljarna hindras. Å andra sidan får debattreglerna inte ges sådan utformning att den väsentliga principen om varje ledamots rätt att ta till orde inför avgörandet av varje ärende äventyras. I övrigt måste debattreglerna medge variationer med hänsyn till frågornas allmänna vikt och intresset att låta olika meningsytt-

ringar komma till tals på ett rättvist och effektivt sätt. De måste alltså ge utrymme för stor elasticitet vid tillämpningen.

De debattbegränsande reglerna fyller bäst sin funktion om de sällan behöver tillämpas. Utskottet vill starkt understryka att det även i fortsättningen bör vara så att debattiderna i första hand begränsas på frivillighetens väg. Det bör sålunda liksom nu ankomma på parti-grupperna att i samråd med talmannen söka komma till rätta med debattproblemen. Genom förhandsanmälan och tidsangivelse för anföranden kan planeringen av kammardebatterna underlättas. Talmannens aktiva ledning av debatterna är vidare väsentlig. För att nå erforderliga resultat på de angivna vägarna och som en sista utväg om det inte går att komma fram på frivillighetens grund måste det emellertid finnas möjligheter till formella och bindande debattbegränsningsbeslut.

I det föregående har utskottet i korthet redogjort för huvudinnebörden i de förslag som nu läggs fram i debattbegränsande syfte. Utskottet anser att de i huvudsak är välavvägda och tillgodoser de intressen som måste tillvaratas. Det bör framhållas att reglerna i huvudbestämmelserna i RO är så allmänt utformade att de närmare föreskrifter som kan behövas kan stadgas i tilläggsbestämmelser. Detta är enligt utskottets mening en betydande fördel. Den angivna ordningen möjliggör sålunda att bestämmelserna kan differentieras för olika situationer. Vidare kan ändringar och tillägg beslutas i enklare ordning.

I det följande tar utskottet upp vissa särskilda frågor med anledning av väckta motioner.

Den i motionen 1973:1893 av herr Wijkman m. fl. (m och fp) föreslagna debattbegränsningsregeln, enligt vilken anförande i samband med kammarens behandling av utskottsbetänkande aldrig skulle få överstiga tio minuter, medger inte att hänsyn tas till skilda frågors olika betydelse. Den uppfyller därför inte det krav på elasticitet som enligt vad utskottet i det föregående anförts måste kunna ställas på regler varom nu är i fråga. Utskottet avstyrker motionen.

Intresset att varje ledamot skall kunna yttra sig i alla ärenden tillgodoses i förslaget genom regeln att envar som vill yttra sig i en fråga alltid skall få tala i minst sex minuter och ha replikrätt. Utskottet, som utgår från att denna minimiregel ej kommer att tillämpas vid större och viktigare debatter, är inte berett att tillstyrka att – som föreslås i motionen 1973:1860 av herr Ahlmark m. fl. (fp) – statsråd och företrädare för partigrupp skall ges en sådan särställning att de alltid garanteras en minsta taletid om femton minuter.

Skall beslut om debattbegränsning i viss särskild överläggning vara meningsfullt måste gälla att frågan om sådant beslut inte ger upphov till en ny debatt. I enlighet med gällande ordning föreslås nu också att ifrågavarande beslut skall fattas utan föregående överläggning. Utskottet anser detta vara riktigt och avstyrker därför det ändringsyrkande i detta hänseende som framförs i motionen 1973:1860 av herr Ahlmark m. fl. (fp).

Som utskottet anförts i det föregående bör metoden med förhandsan-

målan med tidsangivelser kunna verksamt bidra till en rimlig debattordning. För att säkerställa att sådan anmälan verkligen kommer till stånd och att tidsangivelserna blir realistiska bör det finnas ett verksamt påtryckningsmedel, som kan begagnas i de fall då behovet av planeringsunderlag är särskilt angeläget. Ett sådant tillhandahålles genom tilläggsbestämmelsen 2.14.1. Bestämmelsen avser endast överläggning med anledning av utskottsbetänkande. Den förutsätter för sin tillämpning att talmannen vid första bordläggningen av betänkandet särskilt anmodar den som önskar yttra sig vid ärendets avgörande att göra förhandsanmälan med tidsangivelse. Den som efter sådan anmodan underlåtit förhandsanmälan får likväl yttra sig. Anförande av denne får dock inte överstiga sex minuter, om inte talmannen finner skäl att medge längre tid. Bestämmelsen har kritiserats i motionen 1973:1860 av herr Ahlmark m. fl. (fp). Motionärerna anser att den föreslagna begränsningen till sex minuters taletid för icke förhandsanmälda talare tills vidare inte bör införas. Enligt motionärernas mening bör nämligen regler som överlämnar beviljande av taletid åt talmannens beslut i görligaste mån undvikas och ersättas av generell verkande regler. Motsvarande synpunkter och yrkande framförs i motionen 1973:1881 (vpk).

Utskottet finner de skäl som enligt vad utskottet nyss anfört föranlett den nu ifrågavarande tilläggsbestämmelsen vara tungt vägande. Möjligheten att för särskilda fall göra undantag från begränsningen till sex minuters taletid för icke förhandsanmäld talare är därvid enligt utskottets mening nödvändig. Tidsbegränsningsregeln är avsedd att oavkortat drabba dem som kan sägas ha visat försumlighet genom att inte efterkomma talmannens anmodan. Kan det antas att förhandsanmälan av annan orsak inte skett bör talmannen kunna medge undantag. Som exempel på en situation i vilken undantag bör medges kan nämnas det fall att ett oväntat inlägg i en debatt rimligen inte kan bemötas på sex minuter. Med hänsyn till det anförda avstyrker utskottet nu förevarande yrkanden i motionerna 1973:1860 och 1973:1881.

I tilläggsbestämmelsen 2.14.2 regleras taletiden vid särskilt anordnad debatt utan samband med annan handläggning. Den skall sålunda bl. a. gälla den allmänpolitiska debatten i början av varje riksmöte. Bestämmelsen begränsar inte antalet anföranden vid sådan debatt. Enligt bestämmelsen får anförande inte överstiga femton minuter eller – såvitt gäller statsråd eller en särskilt utsedd företrädare för varje partigrupp – trettio minuter. Utskottet finner bestämmelsen lämplig och välvägd. Utskottet avstyrker därför det i motionen 1973:1881 (vpk) framställda yrkandet om avslag på denna bestämmelse.

Gennemälesrätten regleras närmare i tilläggsbestämmelsen 2.15.1. Den överensstämmer i huvudsak med nuvarande ordning. Den ändringen föreslås dock att talmannen skall kunna medge ett tredje genmäle om högst tre minuter.

I motionen 1973:1860 av herr Ahlmark m. fl. (fp) framhålls att den föreslagna ändringen inte påverkar frågan om vem som skall få sista ordet i överläggningen. Enligt motionärerna är automatiskt verkande regler att

föredra framför en ordning som överlämnar viktiga beslut åt talmannens gottfinnande. Motionärerna yrkar därför att 2.15.1 ändras så att möjligheten för talmannen att bevilja ett tredje genmäle utgår. Utskottet biträder detta förslag.

I detta sammanhang har utskottet slutligen behandlat motionen 1973:978 av herr Romanus m. fl. (fp, c och m), som väckts under den allmänna motionstiden. I motionen hemställs med hänvisning till bl. a. grundlagberedningens förslag att riksdagsstadgan ändras så att större jämlikhet mellan regering och opposition uppnås i fråga om debattreglerna. Utskottet vill framhålla, att de regler som nu förordas i detta hänseende i nya RO och som utskottet tillstyrker överensstämmer med de i motionen framförda synpunkterna. Det är utskottets avsikt att under höstsessionen 1973 med begagnande av sin initiativrätt föreslå att debattreglerna i riksdagsstadgan ändras till större överensstämmelse med motsvarande bestämmelser i nya RO. Med det anförda får motionen 1973:978 anses vara tillgodosedd.

I 2 kap. 16 § RO med tilläggsbestämmelser ges föreskrifter om *kammarens protokoll*. Dessa föreskrifter innefattar inte någon saklig avvikelse från vad som nu gäller. För att inte stadgandet i andra stycket om tryckning av protokoll och vissa andra handlingar skall misstolkas föreslår utskottet visst förtydligande i lagtexten.

I motionen 1973:2 av herrar Molin och Ullsten (båda fp), väckt under allmänna motionstiden, yrkas att riksdagsstadgan ändras så att möjlighet öppnas att i kammarens protokoll ta in visst material utan att detta muntligen framförts i kammaren. Utskottet finner för sin del starka principiella skäl tala emot motionärernas förslag och avstyrker sålunda motionen.

RO 3 kap. Ärendenas väckande

Propositionsavlämnandet

Som tidigare berörts i detta betänkande föreslås i regeringsförslaget att nuvarande ordning i fråga om tider för avlämnande av propositioner till riksdagen behålls.

Grundlagberedningen föreslog härvidlag en förkortning av propositionstiderna med ungefär tio dagar. Beredningens förslag innebar därjämte att proposition, som skall behandlas under våren, i regel inte får avlämnas efter utgången av propositionstiden, om inte riksdagen genom särskilt beslut i förväg har lämnat sitt medgivande.

I den inom allmänna motionstiden väckta motionen 1973:976 av herrar Petersson i Gäddvik (m) och Strindberg (m) anfördes att det inte sällan förekommer att proposition föreläggs riksdagen så sent att det inte kan bli fråga om en verklig realbehandling. I motionen hemställs att riksdagen gör ett tillkännagivande av innebörd att tiden från propositionsavlämnandet till det avsedda ikraftträdandet bör öka.

I motionerna 1973:1874 (m) och 1973:1878 (c och fp) föreslås att

grundlagberedningens förslag beträffande förkortning av tidsfristerna för avlämnande av propositioner bör genomföras. Därjämte yrkas införande av den av beredningen föreslagna ordningen i fråga om riksdagens rätt att avgöra om propositionen får avlämnas efter föreskriven tid.

Utskottet har redan i ett tidigare avsnitt av detta betänkande gett uttryck för den uppfattningen att grundlagberedningens förslag beträffande tiderna för propositionsavlämnandet bör genomföras. Utskottet anser sig däremot inte kunna förorda beredningens förslag såvitt gäller kravet på riksdagens tillstånd för att proposition, som avses bli behandlad under våren, skall få avlämnas efter de stipulerade tiderna. I denna del bör regeringsförslaget följas, vilket innebär att endast om regeringen finner synnerliga skäl föreligga skall proposition få avlämnas efter de i RO bestämda tiderna.

Utskottet tillstyrker sålunda bifall till motionerna 1973:1874 och 1973:1878 såvitt gäller propositionstiderna. I övrigt föreslår utskottet att propositionens förslag på denna punkt antas. Motionen 1973:976 bör anses besvarad med vad utskottet föreslagit.

Väckande av motioner

I den under allmänna motionstiden väckta motionen 1973:95 av fröken Bergegren (s) begärs åtgärder i syfte att begränsa antalet motioner. I första hand bör detta enligt motionen åstadkommas genom frivilliga överenskommelser, men om sådana inte kan uppnås, bör frågan om möjligheter att införa viss begränsning av den fria motionsrätten göras till föremål för utredning.

Enligt utskottet utgör den fria motionsrätten i riksdagen ett för demokratins arbetsformer så fundamentalt inslag att det inte kan komma i fråga att begränsa denna rätt. Utskottet kan således inte biträda motionen 1973:95.

Det framlagda förslaget innebär en viss ändring i fråga om tiden för väckande av följdmotion. Enligt gällande ordning får sådan motion väckas senast vid det plenum som infaller närmast efter tio dagar från det propositionen eller den eljest motionsgrundande handlingen anmäldes i kammaren. Riksdagen får dock, om den "med hänsyn till infallande helg eller ärendets synnerliga omfattning" finner det erforderligt, utsträcka motionstiden till det plenum som infaller närmast efter femton dagar från anmälningsdagen. Grundlagberedningen förordade i stället en enhetlig följdmotionstid om femton dagar från dagen för anmälan i kammaren utan möjlighet till förlängning genom beslut i särskilt fall. Slutdagen skulle alltså inte längre behöva vara dag då kammaren sammanträdde. Var slutdagen en lördag, söndag eller annan helgdag, skulle motionstiden förlängas till nästa vardag. Regeringsförslaget innebär inga avvikelser från den av grundlagberedningen sålunda förordade ordningen. Förslaget innebär alltså i förhållande till vad som nu gäller att motionstiden för normala fall förlängs en till sex dagar, beroende på vid vilket sammanträde propositionen etc. anmäls.

I motionen 1973:1862 av herr Ahlmark m. fl. (fp) diskuteras frågor

om behovet av förlängning av motionstiderna i vissa speciella fall. Således föreslås tilläggsbestämmelser som går ut på att om uppehåll i riksdagsarbetet infaller — vilket t. ex. sker i samband med påsken — skall motionstiden förlängas med det antal dagar uppehållet varar samt att om proposition väckts så sent under riksmöte att den föreskrivna motionstiden löpt ut när riksmötet upphör följdmotion skall få väckas, ej som föreslås i propositionen i 3 kap. 12 § första stycket andra punkten RO senast andra dagen utan senast sjunde dagen av nästa lagtima riksmöte.

Motionen 1973:1878 (c, fp) tar upp behovet av förlängd motionstid i anledning av sådana propositioner som avser planer på längre tid och där det enligt 3 kap 2 § tredje stycket RO förutsätts att planerna redovisas för riksdagen. Enligt motionens hemställan bör i 3 kap. 11 § RO tas in en bestämmelse av innehåll att motionstiden beträffande sådana ärenden kan efter beslut av riksdagen förlängas med tio dagar.

I motionen 1973:1887 av herr Norrby i Åkersberga (fp) föreslås att det generellt öppnas möjlighet till avsevärt förlängd motionstid i särskilda fall.

Den generella förlängning av följdmotionstiden som propositionens förslag innebär är enligt utskottets mening välgrundad. Vidare anser utskottet det vara en fördel att motionstiden blir reglerad på ett enhetligare sätt än vad som nu är fallet. Utskottet är inte berett att som föreslås i motionen 1973:1887 förorda en generell möjlighet att utsträcka motionstiden. Enligt utskottets mening är det däremot befogat att för några särskilda situationer öppna möjlighet till längre motionstid. Sålunda anser utskottet att det förslag som lagts fram i motionen 1973:1878 och som går ut på att riksdagen skall kunna förlänga motionstiden med tio dagar när det gäller propositioner som innehåller långtidsplaner bör genomföras. Vidare finner utskottet i likhet med vad som anförts i motionen 1973:1862 att även sådana längre uppehåll i riksdagsarbetet som förekommer under t. ex. påsken bör föranleda förlängning av motionstiden med det antal dagar uppehållet varat. Utskottet framlägger förslag till bestämmelser i berörda avseenden. Då det är angeläget att riksdagsarbetet kommer i gång så snabbt som möjligt efter det att nytt riksmöte tagit sin början, är utskottet inte berett att tillstyrka yrkandet i motionen 1973:1862 om förlängning av motions-tiden enligt 3 kap. 12 § första stycket andra punkten RO.

Tillsättande av utredningar

Det förutsätts liksom hittills att talmanskonferensen får väcka förslag hos riksdagen i fråga som gäller riksdagsarbetets bedrivande. Talmanskonferensen kan även i annat fall framlägga förslag för riksdagen i fråga som gäller riksdagen eller dess organ, om förslaget grundar sig på utredning som talmanskonferensen tillsatt på riksdagens uppdrag. Talmanskonferensens befogenheter härvidlag har upptagits i tilläggsbestämmelsen 3.8.2.

I motionen 1973:1849 av herrar Molin (fp) och Nelander (fp) uttalas

att riksdagen under vissa förutsättningar själv bör kunna tillsätta utredningar. För att inte onödigtvis begränsa riksdagens möjligheter härvidlag bör nämnda tilläggsbestämmelser vidgas och förtydligas. Motionen innehåller förslag till lagtext som utformats så att talmanskonferensen på uppdrag av riksdagen äger tillsätta utredning.

Utskottet kan inte godta det i motionen framlagda förslaget vilket skulle innebära en generell utsträckning av riksdagens befogenheter att föranstalta om utredning. Enligt utskottet bör sålunda propositionens förslag på denna punkt inte frångås. Motionen avstyrks.

Anmälan av vilande grundlagförslag

I motionen 1973:1859 av herrar Ahlmark (fp) och Molin (fp) görs gällande att det i utskottsyttande över vilande grundlagsförslag eller annat förslag som behandlas i samma ordning som grundlag alltid bör framgå utskottets uppfattning i sak. Bestämmelserna i RO bör utformas i enlighet härmed. I motionen har lagts fram förslag till lagtext.

I 4 kap. 8 § RO föreskrivs att utskott vid anmälan till kammaren av sådant vilande förslag som nyss nämnts kan foga yttrande i ärendet. Med instämmande i vad som anförts i motionen föreslår utskottet att ordet "kan" i berörda lagrum utbyts mot ordet "skall". Genom denna omformulering torde t. ex. inget tvivel råda om att en minoritet inom utskottet i reservation kan yrka avslag på det vilande grundlagsförslaget, medan majoriteten tillstyrker. Med detta förslag får motionen 1973:1859 anses vara tillgodosedd.

RO 4 kap. Ärendenas beredning

Utskottsarbetet i riksdagen reformerades 1971 på grundval av ett av grundlagberedningen tidigare framlagt förslag. Beredningen anförde i sitt slutbetänkande att den nya organisationen i huvudsak fungerat bra. Det var därför inte påkallat att på nytt överväga huvuddragen i beredningsorganisationen. Innehållet i 4 kap. RO har därför i allt väsentligt hämtats från gällande rätt.

Grundlagberedningen ägnade emellertid i sitt slutbetänkande särskild uppmärksamhet åt frågan om möjligheter för utskott att hålla offentliga sammanträden, t. ex. för utfrågning av experter i olika frågor. Utskotten i den svenska riksdagen sammanträder av hävd inom stängda dörrar. Sedan 1971 finns en uttrycklig bestämmelse härom i riksdagsstadgan.

Beträffande utskottens sammanträden anförde grundlagberedningen att enighet förelegat inom beredningen att dessa skall ske inom slutna dörrar men att olika uppfattningar funnits när det gällde möjligheterna att anordna offentliga utfrågningar.

Till stöd för sådana utfrågningar hade, enligt beredningen, överopats att offentlighet kan vara ett korrektiv mot felaktiga och ofullständiga upplysningar i ett ämne, att de ger stimulans åt den offentliga debatten

utanför riksdagen och att de ökar intresset för riksdagens arbete. Även om dessa argument inte kunde frångöras, så ansåg beredningen att nackdelarna med förslaget övervägde de fördelar som kunde uppnås om vissa delar av utskottets arbete fick äga rum inför offentligheten. Beredningen framhöll att offentliga utfrågningar kunde leda till störningar av den förtroendefulla och avspända atmosfär som av tradition präglar utskottsarbetet i den svenska riksdagen. Möjligheter att nå samförståndslösningar på beredningsstadiet kunde försvåras. Beredningen framhöll också att offentliga utfrågningar som ett reguljärt inslag i beredningsarbetet kunde leda till att kortare tid kom att stå till buds för sakliga diskussioner i utskotten. Den sistnämnda risken var avgörande för beredningens avståndstagande från tanken på offentliga utfrågningar som ett led i utskottsarbetet. Beredningen var dock inte enhällig på denna punkt. Två ledamöter förordade i en reservation en rätt för utskotten att anordna offentliga utfrågningar. Regeringsförslaget innehåller i likhet med grundlagberedningens förslag ej heller några bestämmelser om offentliga utskottsutfrågningar.

I motionen 1973:238 av herrar Ahlmark (fp) och Ullsten (fp) föreslås att riksdagen skall införa en rätt för utskotten att anordna offentliga utfrågningar. Förslag med motsvarande syfte framförs också i motionerna 1973:1841 (fp) och 1973:1874 (m).

Riksdagsutskotten har – vart och ett inom sitt ämnesområde – till uppgift att bereda de ärenden som av kammaren hänvisas för utskottsbehandling. Utskott kan även på eget initiativ lägga fram förslag för riksdagen. Utskotten har möjlighet att till belysning av viss fråga inhämta upplysningar från olika myndigheter, organisationer etc. Sådana upplysningar brukar lämnas i form av skriftliga yttranden eller vid muntliga genomgångar inför vederbörande utskott, varvid utskottsledamöterna har tillfälle att framställa frågor.

Utskotten arbetar ofta under stor tidspress. Det är därför av vikt att utskottets verksamhet inte fördröjs, vilket skulle kunna bli följden om offentliga utskottsutfrågningar skulle bli ett reguljärt inslag i beredningsarbetet. Däremot är det enligt utskottets uppfattning självklart att även sådana upplysningar som riksdagsutskotten erhåller vid muntliga genomgångar och sedan lägger till grund för sina ställningstaganden bringas till offentlig kännedom. Detta kan åstadkommas genom att utskotten i sina betänkanden lämnar en utförlig redovisning av de upplysningar som inhämtats. Enligt utskottet är det vidare angeläget att press och andra massmedia så snabbt som möjligt får del av utskottsbetänkandena eller sammandrag av huvudinnehållet i dessa. Ibland kan det för detta ändamål vara lämpligt att utskotten tar initiativ till exempelvis särskilda presskonferenser. Utskottet vill i sammanhanget erinra om att en av riksdagen tillsatt utredning för närvarande har till uppgift att lägga fram förslag som kan bidra till att på olika vägar öka informationen om riksdagens arbete.

Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet bifall till de i motionerna 1973:238, 1973:1841 och 1973:1874 framställda yrkandena om införande av offentliga utskottsutfrågningar.

Frågor med anknytning till utskottsarbetet aktualiseras i ytterligare två följdmotioner. Enligt gällande rätt har utskott inte möjlighet att sammanträda samtidigt med sammanträde i kammaren. Enligt propositionen skall utskotten efter enhälligt beslut i förväg kunna sammanträda samtidigt med kammaren då förhandlingar i denna gäller andra frågor än ärendes avgörande eller val, dvs. i huvudsak vid interpellations- och frågedebatter. I motionen 1973:1888 av herr Norrby i Åkersberga m. fl. (fp) föreslås att denna möjlighet inte skall införas. Motionärerna anför att detta stadgande kan leda till att ett utskottssammanträde sammanfaller med en fråge- eller interpellationsdebatt som någon av utskottsledamöterna avser att delta i. Enligt utskottets uppfattning innebär dock kravet på enhällighet vid beslut av utskott om sammanträde under kammarplenum en tillräcklig garanti för att en sådan av motionärerna befarad situation inte skall uppstå. Utskottet avstyrker motionen.

I motionen 1973:1862 av herr Ahlmark m. fl. (fp) tas upp en annan fråga med anknytning till de enskilda riksdagsmännens arbetsvillkor. Enligt propositionen föreligger rätt för utskottsledamöter att anmäla reservation till utskottsbetänkande. Sådan rätt föreligger dock endast under förutsättning att betänkandet därigenom inte fördröjs. I motionen anføres att risk finns att reservanten får alltför kort tid till förfogande för att utarbeta reservationen. Motionärerna föreslår därför att stadgandet ändras så att betänkandet inte får "avsevärt" fördröjas genom reservationen.

För närvarande är det brukligt att reservanter får ett par dagars tidsfrist för att skriva sina reservationer. Utskottet utgår från att praxis även i framtiden skall vara oförändrad i detta avseende. Någon ändring i propositionens förslag, vilket är utformat i överensstämmelse med motsvarande stadgande i nu gällande riksdagsordning, är dock enligt utskottets mening inte påkallad. Motionen bör anses besvarad med vad utskottet sålunda anför.

I detta sammanhang vill utskottet beröra frågan om avgivande av särskilt yttrande. Rätten att avge sådant yttrande i anslutning till beslut av riksdagsorgan, t. ex. utskott, riksdagens löne delegation etc., är inte berörd i gällande grundlagar eller i riksdagsstadgan. Någon bestämmelse härom har inte heller upptagits i nu föreliggande författningsförslag. Utskottet vill uttala att särskilt yttrande självfallet liksom hittills alltid skall få avges i anslutning till beslut. Något uttryckligt stadgande härom är emellertid enligt utskottets mening inte erforderligt.

RO 5 kap. Ärendenas avgörande

Kapitlet innehåller bestämmelser om bordläggning, voteringsmetod och beslutsordning i övrigt samt regler om uppskov med behandlingen av ärende i riksdagen och om riksdagens skrivelser. Propositionen bygger i dessa delar helt på grundlagberedningens förslag.

I motionen 1973:1867 av herr Romanus m. fl. (fp) föreslås övergång till voteringar enligt den s. k. seriemetoden.

Vid votering enligt seriemetoden ställs proposition på samtliga förslag i tur och ordning. Om det första förslaget erhåller fler ja- än nej-röster har det antagits och samtliga återstående alternativa förslag har därmed fallit. Om förslaget däremot stannar i minoritet, är det definitivt förkastat och nästa alternativ tas upp till omröstning. Enligt den s. k. eliminationsmetoden ställs de olika förslagen i den förberedande omgången mot varandra och elimineras i tur och ordning tills endast två förslag återstår i slutomgången. Eliminationsmetoden tillämpas sedan länge i riksdagen. Den är även allmänt begagnad i andra sammanhang, t. ex. i kommuner samt i organisationer och föreningar.

Grundlagberedningen förordade efter att ha företagit omfattande specialundersökningar av effekten av olika voteringsmetoder att den nuvarande voteringsmetoden, den s. k. eliminationsmetoden, används även i fortsättningen. Beredningen anförde att ingen voteringsmetod gick fri från kritik men att de undersökningar som företagits inte visat på sådana förtjänster hos andra voteringsmetoder att de uppvägs de nackdelar som skulle vara förenade med att ändra bestående ordning.

Utskottet ansluter sig till det förslag till voteringsmetod som förordats av grundlagberedningen och avstyrker följaktligen motionen 1973:1867.

RO 6 kap. Interpellationer och frågor till statsråd

Kapitlet reglerar de båda frågeinstituten interpellationer och frågor till statsråd. Förslaget innebär endast mindre ändringar i förhållande till gällande rätt. Ändringarna är framför allt betingade av önskemålet att åstadkomma en ökad användning av frågan i förhållande till interpellationen. Sålunda föreslås bl. a. ett stadgande enligt vilket interpellationsinstitutet bör användas endast i angelägenheter av större allmänt intresse. I väsentligen samma syfte föreslås en bestämmelse om att fråga får vara försedd med en kort inledande förklaring.

Utskottet, som inte har något att erinra mot riktlinjerna i förslaget, vill liksom grundlagberedningen understryka vikten av att partigrupperna verkar för en rationellare användning av frågeinstituten.

I motionen 1973:1886 av herr Molin (fp) föreslås som en ytterligare förenkling av kammararbetet att beslut om att interpellation får framställas skall fattas av talmannen i stället för av riksdagen.

I tilläggsbestämmelse till 1 § (6.1.1) föreskrivs, att interpellation, innan den anmäls av talmannen, skall delas ut till ledamöterna. Härigenom kommer riksdagens ställningstagande till frågan om en interpellation skall få framställas att underlättas. På grund härav och då inga avgörande skäl i övrigt föreligger för att frångå den hittills gällande ordningen avstyrker utskottet motionen 1973:1886.

I motionen 1973:1862 av herr Ahlmark m. fl. (fp) kritiseras förslaget att meddelande från statsråd varför svar på interpellation uteblir eller anstår inte får följas av överläggning. I stället föreslås en regel av innebörd att överläggning skall få äga rum, dock endast mellan statsrådet och interpellanten och med samma tidsbegränsningar som gäller vid frågebatt.

Regeln om att debatt ej får följa på ett meddelande från statsråd om skälet till att svar uteblir eller anstår har visst samband med regeln om att skyldighet inte föreligger för ett statsråd att besvara en interpellation. Sistnämnda regel skulle – som också påpekats av grundlagberedningen – bli verkningslös om någon form av debatt tilläts i förstnämnda sammanhang. Utskottet vill även erinra om en interpellants möjlighet att vid uteblivet svar i stället rikta en fråga till statsrådet. Utskottet avstyrker därför motionen 1973:1862 såvitt nu är i fråga.

I motionen 1973:1862 görs vidare gällande att samråd om tidpunkten för besvarande av interpellation bör från talmannens sida ske inte bara med statsrådet utan även med interpellanten.

Även utan uttrycklig bestämmelse därom är det självfallet erforderligt att talmannen för kammararbetets rationella planering – liksom hittills samråder såväl med vederbörande statsråd som med interpellanten om tidpunkten för besvarande av interpellation. Utskottet vill inte motsätta sig att i 6.1.2 tilläggs att talmannens samråd bör omfatta även interpellanten. Utskottet vill emellertid understryka att bestämmanderätten rörande tidpunkten för besvarandet av en interpellation enligt ifrågavarande tilläggsbestämmelse tillkommer talmannen. Det bör också framhållas att en interpellants bortovaro på grund av sjukdom eller annan tvingande orsak inte får förhindra att tidpunkt fastställs för lämnande av interpellationssvar. Skulle samråd med interpellanten av sådant skäl inte kunna äga rum kan talmannen lämpligen i stället ta kontakt med någon representant för den partigrupp interpellanten tillhör.

Med det anförda tillstyrker utskottet motionen 1973:1862 såvitt nu är i fråga och framlägger förslag till ändring i tilläggsbestämmelsen 6.1.2.

RO 7 kap. Gemensamma bestämmelser om val inom riksdagen

Förevarande kapitel innehåller bestämmelser som är gemensamma för alla eller flertalet val inom riksdagen.

Innehållet i kapitlet har inte gett anledning till något särskilt uttalande från utskottets sida.

RO 8 kap. Vissa befattningshavare och organ.

Kapitlet innehåller bestämmelser om vissa befattningshavare och organ, knutna till eller utsedda av riksdagen.

Utskottet har inte funnit anledning till något särskilt uttalande rörande de föreslagna bestämmelserna i förevarande kapitel.

RO 9 kap. Bestämmelser om personal och förvaltning.

Beträffande innehållet i detta kapitel har utskottet endast funnit anledning att något uppehålla sig vid den i 8 § intagna regeln rörande åtal mot fullmäktig i riksbanken. Enligt 8 § första stycket skall åtal mot sådan fullmäktig beslutas av finansutskottet. Ifrån denna regel föreslås

undantag för fullmäktigs handläggning av valutaärenden. Utskottet ansluter sig till de skäl departementschefen anført till stöd härför. Lagtekniskt har undantagsregeln utformats så att i 8 § sista stycket endast stadgas att riksdagen kan föreskriva särskilda regler beträffande åtal mot fullmäktig i riksbanken för brott, begånget vid handläggning av fråga som rör in- eller utförsel av valuta. I tilläggsbestämmelse (9.8.1) har en sådan föreskrift intagits. Där stadgas således att från huvudregeln om finansutskottets åtalsbefogenhet skall undantas brott begånget vid utövningen av riksbankens beslutanderätt enligt valutalagen. Utskottet har övervägt, om inte denna bestämmelse borde tas in i huvudstadgandet. En konsekvens härav kunde emellertid bli att de särskilda regler som skall gälla för ändring av riksdagsordningen under vissa omständigheter även skulle kunna bli tillämpliga på bestämmelser som innefattas i den nuvarande valutalagen. En sådan effekt måste självfallet undvikas. Utskottet finner det därför lämpligast, att stadgandena behåller den utformning de erhållit i regeringsförslaget.

Förslaget till ändring i successionsordningen

Utskottet erinrar om vad utskottet anført i avsnittet Statschefen (s. 29 ff.). Förslaget föranleder inte något särskilt uttalande från utskottets sida. Utskottet hänvisar till vad som anføres i propositionen (s. 486).

Förslaget till ändring i tryckfrihetsförordningen

Förslaget föranleder inte något särskilt uttalande från utskottets sida. Utskottet hänvisar till vad som anføres i propositionen (s. 486 f.).

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

- A. att riksdagen beträffande frågan om *avslag på propositionen* 1973:90 avslår motionen 1973:1885 såvitt nu är i fråga;
- B. att riksdagen som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anført om *särskilda regler för regeringens handlande i extraordinära situationer* och för beslutsprocessen i samband därmed;
- C. att riksdagen *dels* hos Kungl. Maj:t hemställer om tillsättande av en parlamentarisk utredning rörande möjligheterna att förstärka skyddet i grundlag för *de grundläggande fri- och rättigheterna m. m.*, *dels* som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anført om utredningens uppgifter m. m., *dels ock* förklarar motionerna 1973:1874 såvitt nu är i fråga, 1973:1876, 1973:1880, 1973:1881 såvitt nu är i fråga, 1973:1883, 1973:1885 såvitt nu är i fråga och 1973:1891 besvarade med vad utskottet i denna del anført och hemställt;

- D. att riksdagen *dels* hos Kungl. Maj:t hemställer om utredning av frågan om *kommunal rösträtt för invandrare, dels* förklarar motionerna 1973:113, 1973:117, 1973:541 och 1973:980 besvarade med vad utskottet i denna del anfört och hemställt;
- E. att riksdagen *dels* uppdrar åt talmanskonferensen att tillsätta en särskild utredning med uppgift att göra en allmän översyn av *riksdagens arbetsformer, dels* förklarar motionerna 1973:4 och 1973:1847 besvarade med vad utskottet i denna del anfört och hemställt;
- F. att riksdagen
med anledning av propositionen 1973:90 i motsvarande delar
1. beträffande frågan om *statsformen* avslår motionerna 1973:1 och 1973:1881, den sistnämnda såvitt nu är i fråga;
 2. beträffande frågan om *utformningen av 1 kap. 1 § förslaget till RF* avslår motionerna 1973:1843, 1973:1845, 1973:1846 såvitt gäller hemställan punkten 1, 1973:1864 såvitt gäller hemställan punkten A samt 1973:1881 såvitt gäller hemställan punkten 1;
 3. beträffande frågan om *utformningen av 1 kap. 3 § (2 § i propositionen) förslaget till RF* avslår motionen 1973:1846 såvitt gäller hemställan punkten 2;
 4. beträffande frågan om *utformningen av 1 kap. 6 § (5 § i propositionen) förslaget till RF, m. m.* avslår motionen 1973:1892;
 5. beträffande frågan om *utformningen av 1 kap. 7 § (6 § i propositionen) förslaget till RF* avslår motionen 1973:1874 såvitt nu är i fråga;
 6. beträffande frågan om *utformningen av 1 kap. 8 § (7 § i propositionen) förslaget till RF* avslår motionen 1973:1866;
 7. beträffande frågan om *kollektivanslutning till politiska partier* avslår motionerna 1973:3, 1973:376, 1973:540 och 1973:543;
 8. beträffande frågan om *antalet riksdagsledamöter* avslår motionerna 1973:1858 och 1973:1874, den sistnämnda såvitt nu är i fråga;
 9. beträffande frågan om *utlandssvenskars rösträtt* avslår motionerna 1973:1787 och 1973:1874, den sistnämnda såvitt nu är i fråga;
 10. beträffande frågan om *spärregler mot småpartier* avslår motionerna 1973:62, 1973:963 och 1973:1881 såvitt gäller hemställan punkten 5;
 11. beträffande frågan om *tidpunkten för nyvald riksdags samlande* avslår motionen 1973:1786;
 12. beträffande frågan om *prövning av valbesvär* avslår motionen 1973:1889;

13. beträffande frågan om *antalet ledamöter och platsfördelningen i utskott* avslår motionen 1973:1881 såvitt gäller hemställan punkten 6;
14. beträffande frågan om *riksdagsledamots skiljande från uppdraget* avslår motionen 1973:1848;
15. beträffande frågan om *beslutande folkomröstning i samband med vilande förslag till grundlagsändring* avslår motionerna 1973:1874 och 1973:1878, båda såvitt nu är i fråga;
16. beträffande frågan om *utformningen av 5 kap. 1 § förslaget till RF* avslår motionerna 1973:1842 och 1973:1874, den sistnämnda såvitt nu är i fråga;
17. beträffande frågan om *statschefens medverkan vid vissa statsakter* avslår motionen 1973:1874 såvitt nu är i fråga;
18. beträffande frågan om *utseende av tillfällig riksföreståndare* avslår motionen 1973:1874 såvitt nu är i fråga;
19. beträffande frågan om *konungens och riksföreståndares immunitet* avslår motionen 1973:1881 såvitt gäller hemställan punkten 8;
20. beträffande frågan om *särskild konselj i samband med statschefsbyte* avslår motionen 1973:1874 såvitt nu är i fråga;
21. beträffande frågan om *utseende av statsminister* avslår motionen 1973:1863;
22. beträffande frågan om *behörighetskrav för statsråd* avslår motionen 1973:1856;
23. beträffande frågan om *omröstningsregler för regeringen* avslår motionerna 1973:1850 såvitt gäller hemställan punkten 1 och 1973:1874 såvitt nu är i fråga;
24. beträffande frågan om *statsråds möjlighet att vägra underteckna protokoll eller expedition* avslår motionen 1973:1850 såvitt gäller hemställan punkten 2;
25. beträffande frågan om *utformningen av 8 kap. 4 § förslaget till RF* avslår motionen 1973:1864 såvitt gäller hemställan punkten B;
26. beträffande frågan om *delegering av viss beslutanderätt rörande indirekta skatter* avslår motionerna 1973:1874 såvitt nu är i fråga, 1973:1881 såvitt gäller hemställan punkterna 10 och 12 samt 1973:1882;
27. beträffande frågan om *uttalande om skattefullmakter* avslår motionen 1973:1879;
28. beträffande frågan om *föreskrifter rörande tystnadsplikt* avslår motionen 1973:1851;
29. beträffande frågan om *lagrådet och dess granskning* avslår motionerna 1973:1874 och 1973:1878, båda såvitt nu är i fråga;
30. beträffande frågan om *riksdagens godkännande av varje för riket bindande internationell överenskommelse* avslår motionen 1973:1881 såvitt gäller hemställan punkten 13;

31. beträffande frågan om *riksdagens godkännande av internationell överenskommelse av större vikt* avslår motionen 1973:1872;
32. beträffande frågan om *befogenhetsöverlåtelse till icke svenskt organ* avslår motionen 1973:1881 såvitt gäller hemställan punkten 14;
33. beträffande frågan om *formerna för beslut om visst slags befogenhetsöverlåtelse till icke svenskt organ* avslår motionen 1973:1839;
34. beträffande frågan om *närmare angivande i grundlag av domstolsorganisationen* avslår motionen 1973:1874 såvitt nu är i fråga;
35. beträffande frågan om *kravet på ordinarie domare i domstol* avslår motionen 1973:1874 såvitt nu är i fråga;
36. beträffande frågan om *rätt till domstolsprövning i vissa fall* avslår motionen 1973:1874 såvitt nu är i fråga;
37. beträffande frågan om *vite* avslår motionen 1973:1874 såvitt nu är i fråga;
38. beträffande frågan om *uppräknningen av de under regeringen lydande offentliga myndigheterna* avslår motionen 1973:1874 såvitt nu är i fråga;
39. beträffande frågan om *utformningen av 11 kap. 7 § i förslaget till RF* avslår motionen 1973:1874 såvitt nu är i fråga;
40. beträffande frågan om *befordringsgrunder vid tillsättande av statlig tjänst* avslår motionen 1973:1874 såvitt nu är i fråga;
41. beträffande frågan om *permutationsrätten* avslår motionen 1973:1874 såvitt nu är i fråga;
42. beträffande frågan om *statsråds straffrättsliga ansvar* avslår motionen 1973:1874 såvitt nu är i fråga;
43. beträffande frågan om *benämningen av riksdagens revisorer* avslår motionen 1973:1877;
44. beträffande frågan om *tiden för lagtids riksmötes början* avslår motionen 1973:1852;
45. beträffande frågan om *riksmötets öppnande* avslår motionen 1973:542;
46. beträffande frågan om *viss generell begränsning av taletiden i kammaren* avslår motionen 1973:1893;
47. beträffande frågan om *debatt vid tidsbegränsning av kammardebatt* avslår motionen 1973:1860 såvitt nu är i fråga;
48. beträffande frågan om *viss utsträckt minimitaletid för statsråd och företrädare för partigrupp* avslår motionen 1973:1860 såvitt nu är i fråga;
49. beträffande frågan om *taletid för icke förhandsnämnda talare* avslår motionerna 1973:1860 såvitt nu är i fråga och 1973:1881 såvitt gäller hemställan punkten 16;

50. beträffande frågan om *begränsning av riksdagsledamots taletid i särskilt anordnad debatt* avslår motionen 1973:1881 såvitt gäller hemställan punkten 17;
51. beträffande frågan om *intagande i kammarens protokoll av visst skriftligt material* avslår motionen 1973:2;
52. beträffande frågan om *särskild prövning av riksdagen vid propositionsavlämnande efter fastställd tid* avslår motionerna 1973:1874 och 1973:1878, båda såvitt nu är i fråga;
53. beträffande frågan om *talmanskonferensens rätt att tillsätta utredningar* avslår motionen 1973:1849;
54. beträffande frågan om *förlängning av vissa motionstider* avslår motionerna 1973:1862 såvitt gäller hemställan punkten B och 1973:1887;
55. beträffande frågan om *utskottssammanträde under kammarplenium* avslår motionen 1973:1888;
56. beträffande frågan om *offentliga utfrågningar i utskott* avslår motionerna 1973:238, 1973:1841 och 1973:1874, den sistnämnda såvitt nu är i fråga;
57. beträffande frågan om *omröstningsreglerna i riksdagen* avslår motionen 1973:1867;
58. beträffande frågan om *beslut om interpellation för framställas* avslår motionen 1973:1886;
59. beträffande frågan om *debatt med anledning av meddelande om att svar på interpellation uteblir eller anstår* avslår motionen 1973:1862 såvitt gäller hemställan punkten D;
60. beträffande frågan om *när regeringsformen och riksdagsordningen skall börja tillämpas* avslår motionen 1973:1857; samt
61. beträffande frågan om *kvinnlig tronföljd* avslår motionen 1973:1873;

G. att riksdagen

med anledning av propositionen 1973:90 och motionerna

1. 1973:1875 beträffande *utformningen av 1 kap. 6 § (5 § i propositionen) förslaget till RF*;
2. 1973:1846 såvitt gäller hemställan punkten 3 beträffande frågan om *ställföreträdare för statsministern*;
3. 1973:1860 såvitt gäller frågan om *ett tredje genmål*;
4. 1973:1874 och 1973:1878, båda såvitt gäller frågan om *propositionstiderna*;
5. 1973:1878 såvitt gäller hemställan punkten 10 beträffande frågan om *förlängning av motionstiden i samband med proposition med redovisning av viss plan*;
6. 1973:1862 såvitt gäller hemställan punkten A beträffande frågan om *förlängning av motionstiden i samband med längre uppehåll i riksdagsarbetet*; samt
7. 1973:1862 såvitt gäller hemställan punkten E beträffande frågan om *visst samråd med interpellant*;

såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antar de i *bilaga 1* intagna grundlagsförslagen;

H. att riksdagen

förklarar motionerna

1. 1973:976 beträffande *propositionsavlämnandet*;
2. 1973:977 beträffande viss fråga rörande *rösträtt för utlandssvenskar*;
3. 1973:978 beträffande *vissa debattregler*;
4. 1973:1844 beträffande *entledigande av statsråd*;
5. 1973:1859 beträffande *anmälan av vilande grundlagsbeslut*;
6. 1973:1862 såvitt gäller hemställan punkten C beträffande *utskottsledamots reservationsrätt*; samt
7. 1973:1865 beträffande *förtydliganden rörande det delegeringsbara normgivningsområdet och regeringens restkompetens*;

besvarade med vad utskottet i det föregående anfört och hemställt;

I. att riksdagen

1. beträffande frågan om *utredning om ny grundlag, m. m.* avslår motionen 1973:1885 såvitt den ej behandlats i det föregående;
2. beträffande frågan om *utredning med uppgift att utarbeta olika modeller för övergång till skilda valdagar för riksdagsval och kommunval* avslår motionen 1973:1861;
3. beträffande frågan om *utredning rörande övergång till värval* avslår motionen 1973:1878 såvitt gäller hemställan punkten 12;
4. beträffande frågan om *utredning rörande kvinnlig tronföljd* avslår motionen 1973:1878 såvitt gäller hemställan punkten 13;
5. beträffande frågan om *utredning om inrättande av nämnd med uppgift att utse innehavare av högre domartjänster* avslår motionen 1973:1884; samt
6. beträffande frågan om *utredning rörande viss begränsning av motionsrätten m. m.* avslår motionen 1973:95;

J. att riksdagen

beträffande den i propositionen 1973:90 upptagna frågan om *utredning om valkretsindelningen och personmomentet i valsättet dels* som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet i denna del anfört, *dels* förklarar motionerna 1973:115, 1973:367 och 1973:1890 därmed besvarade.

Stockholm den 29 maj 1973

På konstitutionsutskottets vägnar
HILDING JOHANSSON

Närvarande: herrar Johansson i Trollhättan (s), Larsson i Luttra (c), Henningsson (s), fru Thunvall (s), herrar Hernelius (m), Mossberg (s), Boo (c), Ahlmark (fp), Svensson i Eskilstuna (s), Bergqvist (s), Werner i Malmö (m), Karlsson i Malung (s), Fiskesjö (c), Molin (fp) och Wictorsson (s).

Under delar av ärendets behandling har, i stället för ovan angivna ledamöter och suppleanter, från respektive partigrupp inträtt herrar Nelander (fp), Pettersson i Örebro (c), Gustavsson i Ängelholm (s), Norrby i Åkersberga (fp), Schött (m), Nilsson i Kalmar (s), Olsson i Edane (s) och Wijkman (m).

Reservationer och särskilda yttranden

Beträffande författningsarbetet i dess helhet

1. *Särskilt yttrande* av herrar Hernelius (m) och Werner i Malmö (m):

Den andra etappen av det snart 20-åriga arbetet på en författningsrevision är nu genom utskottets tillstyrkan av prop. 1973:90 på väg att slutföras.

En kort sammanfattning av den första etappens resultat, grundlagsändringarna år 1968 och 1969, kan därför vara motiverad. Dessa ändringar innebar att en enkammarriksdag infördes, bestående av 350 ledamöter, vilka skulle utses genom direkta val för en period av 3 år. Riksproportionalitet infördes, varigenom varje röst vid sammanräkningen får lika värde, med undantag för de som avges för partier under spärarna. Parlamentarismen inskrevs i författningen bl. a. genom institutet missstroendeförklaring.

Den andra etappen, den nu avslutade, utgör till betydande delar en lagteknisk sammanfattning av gällande konstitutionell praxis. Parlamentarismen befästs ytterligare, och riksdagen medverkar direkt vid regeringsbildningen. Regeringen måste ha riksdagens förtroende eller tolereras av riksdagsmajoriteten. Riksdagen får makten över lagstiftningen. I fråga om finansmakten kan beslut om vissa indirekta skatter delegeras — men endast inom riksdagen. Statsministerns ställning förstärkes. Han till- och avsätter statsråd samt blir i realiteten den bestämmande i regeringen.

Då 1809 års regeringsform antogs skedde detta efter det att den tidens konstitutionsutskott behandlat ärendet under endast 3 veckor. Utskottet konstaterade, att rikets självständighet och inre lugn hotades av en yttre fiende och "hastade" därför till sitt mål. Trots att arbetet med nya grundlagar denna gång pågått under en så mycket längre tid, finns anledning att kritisera att reformen i sin andra del skall genomföras under forcering. Ursprungligen var avsikten att först riksdagsordningen skulle överarbetas och sedan regeringsformen. Men i början av år 1971 beslöts att båda dessa grundlagar skulle ersättas av nya vid ett och samma tillfälle.

Detta föranledde en skyndsamhet som enligt vår mening icke var

påkallad. Följden blev också att grundlagberedningens betänkande såsom påpekades i ett särskilt yttrande (GLB s. 335) kom att uppvisa åtskilliga brister. Det historiska perspektivet saknades liksom mera ingående redogörelser för den konstitutionella praxis som utvecklats.

Ingen analys gjordes av de grundläggande problem, som sammanhänger med konstruktionen av en ny författning på folksuveränitetens i stället för på maktindelningens grund. Ej heller gjordes någon samlad värdering av förslagets totala effekter för statsskicket.

Dessa och andra brister påtalades under remissbehandlingen av flera instanser, bl. a. av sådana med hög juridisk auktoritet. De anmärkningar som därvid framkom, hade sådan valör, att företrädare för moderata samlingspartiet påyrkade att grundlagberedningens förslag borde bli föremål för översyn. Dessa synpunkter vann emellertid icke gehör, vilket måste framkalla vissa farhågor för grundlagsverkets framtid. Trots detta har vi emellertid icke velat motsätta oss att författningsfrågan nu behandlas av riksdagen. Men vi finner det belysande att åtskilliga väsentliga frågor, framför allt de medborgerliga fri- och rättigheterna samt ökade möjligheter till personval, av utskottet nu föreslås bli föremål för nya utredningar.

Departementschefen uttalar att det är angeläget att en författningsreform kan genomföras med bred anslutning i grundläggande frågor. Vi instämmer i detta uttalande. En grundlagsrevision måste tillkomma under betydande enighet om huvudprinciperna. Sådan enighet förelåg mellan de demokratiska partierna om direktiven för grundlagberedningen. Under arbetets gång inom beredningen och inom utskottet har denna enighet i mangt och mycket kunnat upprätthållas, och utskottet redovisar principerna härför på s. 16 och följande.

Lika naturligt som att en sådan enighet eftersträvas av alla ansvarskännande meningsriktningar, lika naturligt är att i viktiga frågor under ett så omfattande arbete meningsmotsättningar uppstår och kvarbliver. De reservationer och särskilda yttranden som fogats till betänkandet bestyrker detta. Frågan om tryggheten av de medborgerliga fri- och rättigheterna och i samband därmed skyddet för en minoritet har varit ett av de viktigaste av dessa spörsmål. Det dåvarande högerpartiet framförde redan år 1938 önskemål om ett förstärkt grundlagsskydd för vissa fundamentala principer för det nuvarande samhället. Dessa önskemål upprepades år 1948. Det är naturligt att moderata samlingspartiet, det dåvarande högerpartiets efterföljare, har känt det i hög grad angeläget att verka för detta arbetes fortsättande. Med hänsyn till den överenskommelse som träffats inom utskottet och vilken utförligt redovisas, avstår vi från att här närmare utveckla dessa synpunkter.

I fråga om statschefens ställning noterar vi med tillfredsställelse att föredragande departementschefen i propositionen uttalar på s. 172 att "konungadömet bevarande i dag är en given utgångspunkt vid utformningen av en ny författning, om författningen skall få önskvärt stöd i riksdagen och folkopinionen". Vi instämmer i detta men konstaterar att utskottet icke insett vikten av monarkin som en samlande symbol för

riket. I sådant fall hade i motionen 1973:1874 framförda synpunkter i denna del bort beaktas, och vi hänvisar till reservation nr 16.

Propositionens förslag utgör i fråga om statschefen enligt vår mening en förbättring i förhållande till grundlagberedningens förslag, men sättet att avskära monarken från viktigare statshandlingar kan icke av oss godtagas.

I detta sammanhang vill vi erinra om den av oss i motionen 1973:1873 framförda reservationen av innehåll att kvinnlig tronföljd skulle införas. Ett lika berättigande av man eller kvinna bör på sätt som skett i flertalet monarkier i Europa snarast komma till stånd.

Bland de viktigare av de reservationer, vid vars tillkomst vi medverkat, är förslaget om under viss förutsättning beslutande folkomröstning vid grundlagsändring (reservation nr 15). När all offentlig makt förutsätts utgå från folket bör författningen ge någon möjlighet för folkviljan att direkt och avgörande komma till uttryck. Naturligt är att det bör ske vid betydande ändringar i konstitutionen. I övrigt präglas våra reservationer av en strävan att stärka rättssäkerheten och att tillförsäkra riksdagen det inflytande som bör tillkomma folkrepresentationen i en folkstyrelse. I det förra fallet har vi framfört olika yrkanden, bl. a. om lagrådsgranskningen, instansordningen och systemet med ordinarie domare i domstolar. Vi har även förordat permutationsrättens införande i grundlag.

I det senare avseendet har vi påyrkat nedskärning av antalet riksdagsledamöter och inte, som nu blir fallet, en ökning av ledamotsantalet till följd av det ersättersystem som införs. Vårt yrkande har syftat till att bereda riksdagen bättre arbetsförhållanden. Vi har även velat ha klara regler i fråga om beslutsfattandet i regeringen för att riksdagen skall kunna fastlägga det konstitutionella ansvaret. I fråga om riksdagsordningen påyrkar vi att möjlighet till offentliga utskottsförhör tillskapas. Samtidigt motsätter vi oss bestämt att avgörandet i fråga om vissa skatter skall kunna delegeras till finans- och skatteutskotten.

I likhet med grundlagberedningen samt utskottet anser vi att lagstiftningsingripanden beträffande partierna och deras verksamhet bör undvikas. Dock nödgas vi anmäla ett undantag från denna princip. Vikten av att varje medborgare genom egen ansökan inträder i politiskt parti synes oss vara så stor att, när rättelse på annan väg ej synes kunna ske, förbud mot kollektiv anslutning bör stadgas i grundlag.

Avslutningsvis vill vi något uppehålla oss vid ärendets behandling vid årets riksdag. Propositionen avlämnades så sent som den 28 mars och då endast i ett mycket begränsat antal tryckta exemplar, vilket bl. a. fick den beklagliga konsekvensen att opinionens reaktion beträffande författningsförslaget försenades. Först efter påskuppehållet i slutet av april kunde den egentliga utskottsbehandlingen ta sin början. På grund av den korta tid som därefter stått till buds för utskottets beredning har tillfälle inte getts till analyser av bl. a. de många rättsliga spörsmål förslaget inrymmer. Dessa förhållanden är otillfredsställande.

1809 års grundlagar kom att gälla under längre tid än vad deras upphovsmän kunde föreställa sig. Innehållet i dem har visserligen ändrats

liksom konstitutionell praxis, men ramen kvarstår. Det är svårt att tro, att de grundlagar som nu föreslås kommer att få samma historiska räckvidd. Icke minst den hektiska takten i samhällsförändringar och utveckling gör detta föga troligt.

Lagreglernas livskraft är dock främst beroende på folkstyrelsens förmåga att ge ett levande innehåll åt och en rättvis uttolkning av lagstiftarnas intentioner. Ansvaret åvilar i främsta hand våra partier och förtroendemännen inom riksdag, kommuner och landsting. Det åvilar också rikets alla myndigheter, vars traditionella uppgift är att styrka rätt och sanning samt hindra vrängvisa och orätt. Men i sista hand är ansvaret medborgarnas. Det är för deras bästa konstitutionen skrives.

Beträffande beskrivningen av författningsutvecklingen

2. *Särskilt yttrande* av herr Ahlmark (fp):

Utskottet har inte kunnat enas om en egen skildring av författningsutvecklingen under 1900-talet. I inledningen till betänkandet (s. 14) har man i stället refererat propositionens beskrivning. Den är, enligt min mening, ofullständig och missvisande.

Man påstår att författningsdebatten efter demokratins och parlamentarismens genombrott kan "sägas i stort sett ha lämnat frågorna om de bärande principerna för statsskicket. Den har i stället successivt kommit att inriktas på demokratins verksamhetsformer." Därefter skildrar propositionen författningsutredningen, förhandlingarna mellan partierna, grundlagberedningens arbete och enkammarreformen.

Jag anser det i stället uppenbart att striden om enkammarssystem och valsätt under 1950- och 1960-talen handlade om fundamentala principer för vår demokrati och därmed hade klart ideologisk prägel. Debatten gällde först och främst om väljaren skulle vara suverän på valdagen. Skall *alla* riksdagsmän väljas i direkta val – eller skall en första kammare (eller del av enkammararen) fortfarande utses i indirekta val via landstingen? Skall väljarna kunna utse hela riksdagen i ett enda val – eller skall en regering som förlorat ett val kunna sitta kvar med hjälp av mandat från ett föregående val? Skall valsättet så rättvist som möjligt spegla folkopinionen (med de spärrar som är nödvändiga för att förhindra en uppsplittring i många småpartier) – eller bör valsättet förvränga valresultatet genom att överrepresentera det största partiet?

Folkpartiet arbetade under en följd av år för en enkammarreform, där samtliga riksdagsmän utsågs vid en och samma tidpunkt i direkta val genom ett så långt som möjligt rättvist valsätt. I valrörelserna 1964 och 1966 blev striden om författningen en av de stora frågorna. Det var först efter socialdemokratins nederlag 1966 som kraven på enkammarssystem och ett nytt valsätt kunde drivas igenom.

Vi liberaler, som under Bertil Ohlins ledning i årtal drev på för dessa reformer, kan omöjligt förstå hur propositionen kan påstå att den debatten i stort sett hade "lämnat frågorna om de bärande principerna

för statsskicket". Den gällde i själva verket just några bärande principer för vår demokrati. Det är beklagligt att regeringen och utskottet ännu inte uttryckligt vill erkänna den fördjupning av vår folkstyrelse på riksplanet som genomfördes i slutet av 1960-talet.

Beträffande skyddet av medborgerliga fri- och rättigheter i grundlagen

3. *Särskilt yttrande* av herrar Larsson i Luttra (c), Boo (c) och Fiskesjö (c):

Med tanke på de viktiga frågor det här gäller och med tanke på det närmare tjugoåriga utrednings- och beredningsarbete, som föregått förslagen till ny regeringsform och ny riksdagsordning, är det beklagligt att själva slutfasen av författningsarbetet, riksdagsbehandlingen, kommit att präglas av stor tidsnöd. Propositionen har kommit under slutskedet av en arbetstyngd värsession, och utskottsbehandlingen av propositionen och de många och i vissa fall omfattande följdmotionerna har fått forceras starkt. Detta har bl. a. medfört att konstitutionsutskottet inte har kunnat ingå på en så omfattande prövning som varit önskvärd av en del av de alternativa förslag som lagts fram motionsledes. Detta gäller framför allt förslagen till en mera utförlig och mera långtgående reglering i grundlag av de medborgerliga fri- och rättigheterna och förslagen om övergripande stadganden om målsättningen för den inrikes- och utrikespolitiska verksamheten.

Utskottet har således härvidlag av tidsskäl varit nödsakat att nöja sig med att i huvudsak biträda de förslag till grundlagsreglering, som ursprungligen framlagts av grundlagberedningen, utan att nu företa en närmare realbehandling av motionsförslagen. Men samtidigt har utskottet ansett det angeläget att de viktiga frågor som motionerna aktualiserar blir föremål för fortsatt utredningsarbete. Vi har godtagit denna uppläggning med hänsyn till de omständigheter som rätt och med hänsyn till att många av de förslag som förts fram i motionerna är av sådan vikt och av sådan komplicationsgrad att de kräver en noggrann och omfattande prövning innan de läggs till grund för lagstiftning.

I de motionsförslag som framlagts bl. a. från centern och folkpartiet har det krävts att de medborgerliga fri- och rättigheterna skall tillförsäkras ett utbyggt skydd i grundlag och att rättighetsområdet skall vidgas i förhållande till propositionens förslag. Det är angeläget att understryka, att utskottet klart framhåller att detta också skall vara syftet med den föreslagna utredningen. Med hänsyn till detta och med hänsyn till att det kan vara en fördel att hithörande frågor behandlas av utredningen i ett sammanhang, har vi avstått från att nu framlägga säryrkanden även vad gäller sådana delmoment i motionsförslagen som annars redan nu borde ha kunnat införas i grundlag som komplement till propositionsförslaget.

4. Särskilt yttrande av herrar Ahlmark (fp) och Molin (fp):

Tre vågor av författningsreformer har inträffat under 1900-talet. Den första skedde under de två första årtiondena och gällde allmän och lika rösträtt samt parlamentarismens genomförande. Den andra kom på 1960-talet med enkammarreformen och det rättvisa valsättet. Den tredje sker nu med en ny regeringsform som uttryckligt slår fast folksuveränitetens idé. Den ger en grundlag där man kan arbeta efter paragrafernas ordalydelse och inte som tidigare efter en mer eller mindre oklar praxis.

Den fjärde vågen av reformer av Sveriges grundlagar bör, enligt vår mening, bl. a. gälla en fördjupning av den kommunala och regionala demokratin samt grundlagsskyddet för de medborgerliga fri- och rättigheterna. På de första områdena kan vi hänvisa till motioner och inlägg om länsdemokrati och kommunal demokrati (se i detta betänkande bl. a. reservationen nr 41 om gemensam valdag). På det senare området – skyddet för fri- och rättigheterna – skall nu en särskild utredning tillsättas.

Bakgrunden till den utredningen är en serie besvikelser. Grundlagberedningen lyckades aldrig lägga fram något förslag till fri- och rättighetskapitel som ens liknade det skydd som tryckfrihetsförordningen ger tryckfriheten. Man nöjde sig med att räkna upp några centrala demokratiska rättigheter som skulle gälla "om ej annat stadgas i lag" (förslag till ny regeringsform, SOU 1972:15, 7 kap. 2 §). Bakgrunden till denna ledsamma utredningsprodukt var en kohandel som grundlagberedningen själv beskrev så här:

"De ledamöter som har önskat att de politiska rättigheterna skulle slås fast i grundlagen på ett sådant sätt att de inte kan inskränkas genom vanlig lag har sålunda avstått från sina krav i denna del. De ledamöter som har yrkat att grundlagen skall innehålla en programförklaring om välfärdsstatens mål har å sin sida avstått från detta krav" (s. 107).

Eller för att tala klartext: socialdemokraterna lade fram förslag till icke rättsligt bindande målsättningsparagrafer av social och ekonomisk natur medan de icke-socialistiska partierna strävade efter stadganden som kunde vidga grundlagsskyddet för de politiska fri- och rättigheterna. För att bli eniga i grundlagberedningen släppte båda sidor sina resp. krav – och vi fick ett förslag där rättigheter i grundlag inte skyddades mer än att vanlig lag kunde precisera, inskränka och upphäva dem.

När propositionen lades fram den 28 mars i år uppstod ett liknande läge. Man räknade upp ett antal rättigheter, som dock kunde inskränkas på sätt som anges i kapitel 8, dvs. genom vanlig lag (2 kap. 4 § i propositionen). Dessutom hade man lagt till tre stadganden med formuleringen "bör", dvs. målsättningar som på intet sätt är bindande.

Att kritiken mot detta förslag blev hård i den allmänna debatten är inte förvånande. Efter många år och två utredningar lyckades inte regeringen lägga fram en proposition som gav grundlagsskydd åt de rättigheter som nämndes i kapitel 2. En arbetsgrupp inom folkpartiet och

centern arbetade därför fram ett utkast till alternativt rättighetskapitel, som presenterades som bilaga till en motion av herrar Helén och Fäldin (motion 1973:1880). Den tog upp en rad rättigheter som propositionen inte nämnde, bl. a. hämtade ur internationella konventioner som Sverige ratificerat, och gav de klassiska fri- och rättigheterna ett långt starkare skydd än vad propositionen gjorde.

Tyvärr var majoriteten i utskottet inte beredd att nu genomföra en radikal förbättring av regeringsformens rättighetsavsnitt. Efter vissa resonemang om innebörden av olika motioner skisserade man från socialdemokratisk sida i stället en överenskommelse där tyngdpunkten låg på en särskild utredning. Moderata samlingspartiet har å sin sida under våren inte visat något positivt intresse – varken under motionsarbetet eller i utskottet – att diskutera sig fram till ett rättighetskapitel med den uppläggning som finns i motionen 1973:1880. Efter att socialdemokraterna visat sig beredda att nu släppa målsättningsparagraferna (2 kap. 1 och 2 §§ i propositionen) och göra paragrafen om expropriation bindande var moderata samlingspartiets företrädare i utskottet ointresserad av ytterligare förbättringar av rättighetsavsnittet i denna omgång.

Vid sidan av utskottets arbete samlade vi in synpunkter på utkastet till lag i bilagan i motionen 1973:1880. Förbättringar och förtydliganden kunde därvid göras, och en ny, överarbetad version överlämnades till de andra partierna. Men efter en vädjan från oss att på grundval av detta arbete nå fram till en lösning redan nu fann vi att något stöd för detta inte gick att nå. En egen alternativ lagtext för stora delar av regeringsformen i reservationens form från två av utskottets femton ledamöter skulle i detta läge vara mindre meningsfull. Vi koncentrerade oss därför på att uppnå så många förbättringar som möjligt inom ramen för en överenskommelse mellan de fyra stora partierna.

De omedelbara förbättringarna i förhållande till den del av regeringens lagtext som är rättsligt bindande är fyra:

1) Kravet på ersättning vid expropriation m. m. görs tvingande. Ordet "bör" i propositionen bytes ut mot "skall" (8 kap. 1 § sista stycket i utskottets förslag).

2) Rätten till fackliga stridsåtgärder, som regeringen hade "glömt bort", förs in i en särskild paragraf (2 kap. 5 §).

3) Förbud att hindra svensk medborgare att återvända till riket införs i regeringsformen (8 kap. 1 §).

4) Förbud att införa dödsstraff införs i regeringsformen (8 kap. 1 §).

Dessa tillägg, som slutligen kunde uppnås, känner vi stor glädje inför. De återfinns alla i motionen 1973:1880. Men från vår sida uttryckte vi också vid en rad tillfällen – i själva utskottet och under förhandlingar vid sidan av utskottets vanliga arbete – önskemål om skydd för ytterligare rättigheter redan nu. Vi förde därvid fram rättigheter som i bilagan till motionen 1973:1880 nämns i 1, 3, 7, 8, 11, 12 och 15 §§. Det gick tyvärr inte att uppnå stöd från en majoritet för att nu införa sådana stadganden.

Vi finner det fortfarande obegripligt varför majoriteten i utskottet t. ex. vägrat införa meningen "Ingen får utsättas för tortyr eller för grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning" i den nya regeringsformen; den återfinns i Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna. Vi beklagar också att rättighetskapitlet uttryckligen gäller endast svenska medborgare; kravet att infoga 15 § i mittenpartiernas utkast ("Utlänning åtnjuter här i riket fri- och rättigheter i likhet med svensk medborgare, såvitt ej annat är särskilt stadgat i grundlag eller lag") avvisades. Vi hoppas dock att dessa och andra förslag på ett positivt sätt kommer att behandlas av den kommande utredningen.

Denna utredning skall, vilket framgår av utskottets motivering, arbeta så att den kan lägga fram förslag under första halvåret 1975. Det bör klart sägas ut, säger utskottet, att "syftet med arbetet skall vara dels att sträva efter att uppnå ett utbyggt skydd i grundlag för de politiska fri- och rättigheterna, dels att överväga frågan om en vidgning av rättighetsområdet i övrigt" (s. 53). Också på flera andra punkter har utskottet velat ge utredningen en inriktning som vi sympatiserar med. Särskilt viktigt är självfallet att se till att i en kommande regeringsform (fr. o. m. 1977) inte centrala demokratiska fri- och rättigheter kan inskränkas genom vanligt majoritetsbeslut i vanlig lag vid ett och samma tillfälle. Förslag till fördjupningar av skyddet återfinns i motionen 1973:1880. Vi har kunnat medverka i överenskommelsen då vi blivit förvissade om att utskottets motivskrivning om utredningens inriktning och uppgifter blir grundvalen för utredningens direktiv.

Genom överenskommelsen om fri- och rättigheter kommer den regeringsform, som vi nu skall besluta om, endast att bli provisorisk i dessa avsnitt. Avgörande för de förbättringar som skall beslutas om tre år blir, enligt vår mening, hur stark press som den allmänna debatten och opinionen kan sätta på de politiska partierna. Vi måste förhindra att en författningsutredning än en gång kompromissar bort grundlagsskyddet för fri- och rättigheterna på det sätt som skedde i grundlagberedningen. Från liberalt håll önskar vi inget hellre än att i samverkan med andra politiska krafter bilda opinion för en genomgripande reform av regeringsreformens rättighetsavsnitt.

Skyddet för de demokratiska rättigheterna är alltså en fråga som nu bör föras ut till bred debatt. Överenskommelsen i utskottet får inte försvaga utan tvärtom stimulera den diskussionen. Därför har vi funnit det nödvändigt att i detta yttrande ge vår syn på vad som uppnåtts och inte uppnåtts i överläggningarna inom utskottet. Medborgarna har rätt att veta var de politiska partierna står och hur de agerat i frågor som är av central betydelse för den svenska folkstyrelsen.

Beträffande direktiv till utredning av riksdagens arbetsformer**5. Särskilt yttrande av herr Molin (fp):**

Den svenska riksdagens arbetsformer är på väsentliga punkter oförändrade sedan lång tid tillbaka. I likhet med flera andra länders parlament innebär detta, att proceduren innehåller ålderdomliga och onödigt tyngande inslag. Tillkomsten av enkamarsystemet har förstärkt de negativa effekterna härav. Det tycks nu inom riksdagen råda en betydande enighet om att arbetssituationen inte är tillfredsställande. Detta går i stor utsträckning tillbaka på dels det stora antalet ledamöter i kammaren, dels regeringens brist på hänsyn till riksdagens arbetsförhållanden.

Utskottsförslaget innehåller vissa smärre förbättringar i detta avseende, t. ex. i fråga om propositionstiderna, men det kvarstår likväl ett obestridligt behov av att förbättra arbetsförhållandena i riksdagen. Detta är motiverat dels av hänsyn till ledamöternas personliga förhållanden, dels och framför allt av hänsyn till möjligheterna att ge ledamöterna mera tid till information, orientering och överblick och därmed skapa ett bättre underlag för beslutsfattandet.

Utskottet har understrukt vikten av att ledamöterna ges möjlighet att hålla god kontakt med samhällslivets olika delar. I syfte att bl. a. eliminera vissa onödigt tyngande procedurinslag och därmed vinna tid åt ledamöterna för att hålla kontakt med samhällslivet i övrigt har i bl. a. motionerna 1973:2, 1973:4 och 1973:1886 pekats på möjliga förändringar av riksdagens arbetsordning.

En förenkling av proceduren i riksdagsarbetet skulle t. ex. kunna åstadkommas om bestämmelsen att interpellation skall godkännas av riksdagen slopades. Sådant beslut skulle då i stället fattas av talmannen. Samma regler kom då att gälla för interpellationer och enkla frågor. En annan åtgärd har föreslagits i motion 1973:2. Där föreslås, att ett skriftligt material under vissa förutsättningar skall kunna få intagas i riksdagens protokoll utan att det har framförts muntligen i kammaren. Härigenom skulle kammarledamöterna få möjlighet att föra in i protokollet ett för ärendet betydelsefullt fakramaterial som vederbörande med hänsyn till debattsituationen i kammaren icke anser det nödvändigt tynga kammaren med genom att föredra i sin helhet. Motsvarande regler finns i vissa andra länders parlament.

Utskottet har kortfattat avfärdat dessa förslag. Det skulle emellertid enligt min mening vara till nytta för den föreslagna utredningen om riksdagens arbetsformer att pröva även dessa uppslag. Enligt min mening borde utskottet därför ha föreslagit en något vidare ram för utredningens arbete, och inriktat sig mera på arbetstekniken i stort än på årsrytmen i riksdagsarbetet. För att icke onödigtvis åstadkomma en låsning av positionerna i det kommande utredningsarbetet har jag emellertid avstått från att påyrka förändringar i utskottets motivering för den föreslagna utredningen eller dess uttalanden med anledning av vad som föreslagits i de ovan nämnda motionerna.

Beträffande utformningen av 1 kap. förslaget till RF m. m. (hemställan punkterna F 2, 3, 5 och 6 samt G 1)

6. *Reservation* av herrar Larsson i Luttra (c), Hernelius (m), Boo (c), Werner i Malmö (m) och Fiskesjö (c):

I det första kapitlet i förslaget till ny regeringsform anges kortfattat en rad grundläggande moment i det svenska styrelsesystemet. I de följande kapitlen i regeringsformen och i riksdagsordningen utvecklas och regleras sedan mera utförligt de huvudprinciper som fastlagts i det inledande kapitlet i regeringsformen.

Ett portalkapitel av det slag det här gäller bör självfallet vara kortfattat och formuleringarna bör vara så pregnanta som möjligt. Samtidigt är det av stor vikt att kapitlet får en sådan utformning att inga betydelsefulla och grundläggande delar av styrelsesystemet förbigås.

På grundval av förslag i motioner som väckts i anledning av prop. 1973:90 föreslår vi att några paragrafer i första kapitlet i förslaget till regeringsform i vissa avseenden får en annan lydelse än den som utskottsmajoriteten stannat för.

Självstyrelsen på lokal och regional nivå har i vårt land en lång tradition och denna självstyrelse är enligt vår mening av utomordentligt stort värde. Den bör förstärkas och byggas ut och vi anser att det är viktigt att den på ett otvetydigt sätt förankras i grundlagen. Detta bör gälla självstyrelsen på såväl lokal som regional nivå. Majoritetens förslag till lagtext är härvidlag inte tillfredsställande. I propositionens förslag hade första punkten i 1 kap. 5 § följande lydelse: "I riket finns primärkommuner och sekundärkommuner".

I utskottsmajoritetens förslag (1 kap. 6 §) har detta ändrats till: "I riket finns primärkommuner och landstingskommuner." Genom ändringsförslaget har utskottsmajoriteten markerat att propositionens terminologi vad beträffar det regionala självstyrelseorganet inte kan godtagas. Vi delar denna uppfattning. Begreppet "sekundärkommun" återfinns inte i kommunallagarna, det är otympligt och missvisande och saknar folklig förankring. Men denna kritik har samma giltighet vad gäller begreppet "primärkommun". Självstyrelsens stora betydelse på såväl lokal som regional nivå gör att den självklart också på otvetydigt sätt skall omnämnas i regeringsformens första kapitel. De begrepp som härvidlag bör användas är "kommuner" och "landsting". De används allmänt i samhället i övrigt, de har lång hävd och de inbjuder inte till missförstånd.

Det är vidare av stor vikt att det av grundlagstexten klart framgår att de beslutande församlingarna på olika nivåer utses genom *allmänna* val. I utskottsmajoritetens förslag tillgodoses inte detta krav och vi föreslår därför förändringar av lagtexten i tillämpliga delar.

I såväl propositionens som i utskottets förslag återfinns ett stadgande om rådgivande folkomröstning. Vi föreslår dessutom genom reservation nr 15 att beslutande folkomröstning på i reservationen angivna grunder skall kunna anordnas i grundlagsfrågor. Folkomröstningsinstitutet är enligt vår mening av sådan betydelse att det bör omnämnas även i

regeringsformens inledande kapitel som ett av de sätt på vilka folkstyrelsen förverkligas.

På grund av det anförda hemställer vi

att riksdagen med anledning av motionen 1973:1875 samt motionen 1973:1864, såvitt nu är i fråga, och med avslag på propositionen 1973:90 i motsvarande del antar följande lydelse av 1 kap. 1-8 §§, 8 kap. 5, 9 och 11 §§, 11 kap. 6, 7 och 9 §§, 12 kap. 6 § RF samt tilläggsbestämmelserna 4.6.1 och 4.6.16 i 4 kap. RO:

1 kap. RF

1 §

All offentlig makt i Sverige utgår från folket.

Den svenska folkstyrelsen bygger på fri åsiktsbildning och på allmän och lika rösträtt.

Folkstyrelsen förverkligas genom ett representativt och parlamentariskt statsskick, genom självstyrelse i kommuner och landsting och genom folkomröstning.

Den offentliga makten utövas under lagarna.

2 §

Regeringsformen, successionsordningen - - - (=utskottet) - - - rikets grundlagar.

3 §

Riksdagen utses genom allmänna val och är folkets främsta företrädare.

Riksdagen stiftar lag, beslutar om skatt till staten och bestämmer hur statens medel skall användas. Riksdagen granskar rikets styrelse och förvaltning.

4 §

Konungen - - - (=utskottet) - - - statschef.

5 §

Regeringen styr - - - (=utskottet) - - - inför riksdagen.

6 §

I riket finns kommuner och landsting. Beslutanderätten i dessa utövas av församlingar som utses genom allmänna val.

Kommuner och landsting får taga ut skatt för skötseln av sina uppgifter.

7 §

För rättskipningen finns domstolar och för den offentliga förvaltningen finns förvaltningsmyndigheter.

§ 8

Domstolar och -- -- (=utskottet) -- -- eller förmögenhet.

8 kap. RF

5 §

Grunderna för ändringar i rikets indelning i kommuner och landsting samt grunderna för kommunernas och landstingens organisation och verksamhetsformer och för beskattningen i kommuner och landsting bestämmes i lag. I lag meddelas också föreskrifter om kommunernas och landstingens befogenheter i övrigt och om deras åligganden.

9 §

Utan hinder av 3 § kan regeringen efter bemyndigande i lag genom förordning meddela föreskrifter om tull på införsel av vara.

Regeringen eller kommun och landsting kan efter riksdagens bemyndigande meddela sådana föreskrifter om avgifter, som på grund av 3 § annars skall meddelas av riksdagen.

11 §

Bemyndigar riksdagen enligt denna regeringsform regeringen att meddela föreskrifter i visst ämne, kan riksdagen därvid medgiva att regeringen överlåter åt förvaltningsmyndighet, kommun eller landsting att meddela bestämmelser i ämnet. I fall som nu sagts kan riksdagen också uppdraga åt förvaltningsmyndighet under riksdagen att meddela sådana bestämmelser.

11 kap. RF

6 §

Under regeringen -- -- (=utskottet) -- -- under riksdagen.

Förvaltningsuppgift kan anförtros åt kommun och landsting.

Förvaltningsuppgift kan -- -- (=utskottet) -- -- genom lag.

7 §

Ingen myndighet, ej heller riksdagen eller beslutande organ i kommun och landsting, får bestämma, hur förvaltningsmyndighet skall i särskilt fall besluta i ärende som rör myndighetsutövning mot enskild eller mot kommun eller landsting eller som rör tillämpning av lag.

9 §

Tjänst vid -- (=utskottet) -- *regeringen bestämmer.*

Vid tillsättning -- (=utskottet) -- *och skicklighet.*

Endast den som är svensk medborgare får inneha eller utöva domartjänst, ämbete som lyder omedelbart under regeringen, tjänst eller uppdrag såsom chef för myndighet som lyder omedelbart under riksdagen eller regeringen eller såsom ledamot av sådan myndighet eller dess styrelse, tjänst i regeringskansliet närmast under statsråd eller tjänst såsom svenskt sändebud. Även i annat fall får endast den som är svensk medborgare inneha tjänst eller uppdrag, om tjänsten eller uppdraget tillsättes genom val av riksdagen. I övrigt får krav på svenskt medborgarskap för behörighet att inneha eller utöva tjänst eller uppdrag hos staten eller hos kommun eller landsting uppställas endast i lag eller enligt förutsättningar som anges i lag.

12 kap. RF

6 §

Riksdagen väljer -- (=utskottet) - - *i instruktionen.*

Ombudsman får närvara vid domstols eller förvaltningsmyndighets överläggningar och har tillgång till myndighetens protokoll och handlingar.

Domstol och förvaltningsmyndighet samt tjänsteman hos staten eller hos kommun eller landsting skall tillhandagå ombudsman med de upplysningar och yttranden han begär. Sådan skyldighet åligger även annan, om han står under ombudsmans tillsyn. Allmän åklagare skall på begäran biträda ombudsman.

Närmare bestämmelser - - (=utskottet) - - *i riksdagsordningen.*

4 kap. RO

Tilläggsbestämmelser

4.6.1

Konstitutionsutskottet skall, utöver sina uppgifter enligt 4 §, bereda ärenden om lagstiftning i konstitutionella och allmänt förvaltningsrättsliga ämnen, ärenden om press- eller partistöd, lagstiftning om radio, television och film liksom andra ärenden som angår yttrandefrihet, opinionsbildning och religionsfrihet, övriga ärenden om riksdagen, riksdagens ombudsman och riksdagens myndigheter utom rikshanken, riksgäldskontoret och riksdagens revisorer, ärenden om medgivande från riksdagen att väckta talan mot riksdagsledamot eller att ingripa i hans personliga frihet samt ärenden av allmän betydelse för självstyrelsen i kommuner och landsting.

4.6.16

Civilutskottet skall bereda ärenden om bostadspolitiken, hyresreglering, bebyggelseplanläggning, byggnadsväsendet, fysisk planering, expropriation, fastighetsbildning, lantmäteriväsendet, länsförvaltningen med lokala skattemyndigheter och exekutionsväsendet, statistik, brandväsendet och rikets administrativa indelning samt sådana frågor rörande kommuner och landsting som icke tillhör konstitutionsutskottets beredning.

7. Reservation av herrar Ahlmark (fp) och Molin (fp):

Vi ansluter oss till huvudlinjerna i det förslag till lagtext för kapitel 1 i regeringsformen som läggs fram i reservation nr 6 av herr Larsson i Luttra m. fl. Vi anser att den texten bättre och enklare än utskottets förslag för fram betydelsen av kommunal och regional självstyrelse genom församlingar utsedda i allmänna val.

Vi föreslår däremot två tillägg i lagtexten på punkter där utskottet och reservanterna är eniga.

Inledningsorden i 1 kap. 1 § i utskottets förslag till regeringsform "All offentlig makt utgår från folket" sammanfattar mycket av det grundläggande i demokratin. Lika viktigt som att den offentliga makten utgår från folket är dock att den *kontrolleras* av folket. I likhet med motion 1973:1843 av herr Ahlmark (fp) anser vi därför att den inledande meningen bör kompletteras och lyda: *All offentlig makt i Sverige utgår från folket och kontrolleras av folket och dess valda företrädare.*

I utskottets förslag 1 kap. 8 § föreskrivs att domstolar och förvaltningsmyndigheter inte utan rättsligt stöd får särbehandla någon på grund av hans personliga förhållanden. Vi finner denna bestämmelse värdefull.

De exempel på "personliga förhållanden" som paragrafen tar upp — t. ex. tro, ras och kön — är alla väl motiverade. Däremot fattas, vilket påpekas i motion 1973:1866 av herr Olsson i Kil (fp), ordet *inkomst* i uppräknningen av personliga förhållanden som inte utan rättsligt stöd får leda till särbehandling. Begreppet "förmögenhet" ingår i förslaget men detta täcker ju inte inkomsten. Vid utskottets behandling har inga som helst vägande sakskaäl kunnat anföras mot motionens förslag till tillägg.

Vi yrkar därför att riksdagen antar lydelsen av RF 1 kap. i reservation 6 med följande tillägg:

1. att riksdagen med bifall till motion 1973:1843 och med avslag på propositionen 1973:90 i motsvarande del antar följande lydelse av 1 kap. 1 § första stycket RF:

All offentlig makt i Sverige utgår från folket och kontrolleras av folket och dess valda företrädare.

2. att riksdagen med bifall till motion 1973:1866 och med avslag på propositionen 1973:90 i motsvarande del antar följande lydelse av 1 kap. 8 § RF:

Domstolar och förvaltningsmyndigheter skall i sin verksamhet iakttaga saklighet och opartiskhet. De får ej utan rättsligt stöd särbehandla någon på grund av hans personliga förhållanden, såsom tro, åskådning, ras, hudfärg, ursprung, kön, ålder, nationalitet, språk, samhällsställning, inkomst eller förmögenhet.

Beträffande utformningen av 1 kap. 6 § (5 § i propositionen) förslaget till RF

8. *Särskilt yttrande* av herrar Larsson i Luttra (c), Hernelius (m), Boo (c) och Werner i Malmö (m):

Grundlagsregler som berör förhållandet mellan staten och svenska kyrkan har i propositionen angående regeringsformen förts till övergångsbestämmelserna. Grundlagberedningen säger härom: "I övergångsbestämmelserna bör slutligen regleras vissa frågor som f. n. är föremål för utredning. Härmed avses de problem som är förknippade med förhållandet stat--kyrka och ståndsprivilegierna för prästerskapet. Frågorna övervägs inom 1968 års beredning om stat och kyrka. I avvaktan på det slutliga ställningstagandet till det slutbetänkande som 1968 års beredning avser att lägga fram under sensvåren 1972 torde det vara lämpligast att i huvudsak låta den reglering som 1809 års RF innehåller beträffande dessa ämnen gälla tills vidare."

Utan att ingå på motiveringen för grundlagberedningens förslag ansluter sig Kungl. Maj:t i propositionen till förslaget. I propositionen sägs det att frågan om reglerna för svenska kyrkan skall samordnas med regelsystemet i övrigt i den nya RF kräver ytterligare överväganden och att i likhet med grundlagberedningen därför föreslås att nuvarande grundlagsbestämmelser i ämnet, med visst undantag, skall behållas och föras in i RF:s övergångsbestämmelser.

Genom regeringens ställningstagande i stat--kyrka-frågan har huvudmotivet för förslaget att föra in bestämmelserna i RF:s övergångsbestämmelser bortfallit. Bestämmelserna borde därför stått kvar i RF i sin nuvarande form. På grund av vad som ovan anförts har grundlagberedningen icke framlagt något förslag i frågan om hur reglerna om svenska kyrkan skall samordnas med regelsystemet i övrigt i den nya RF vid ett bevarande i stort sett av nuvarande relationer mellan staten och svenska kyrkan. Inom den tid som stått till utskottets förfogande har det icke varit möjligt för utskottet att utarbeta sådana förslag.

Det förhållandet att bestämmelserna nu skall betecknas som övergångsbestämmelser förändrar icke deras grundlagskaraktär. Vi kan acceptera förslaget ehuru vi ej finner beteckningen övergångsbestämmelser tillfredsställande i detta fall.

Beträffande kollektivanslutning till politiska partier (hemställan punkten F 7)

9. *Reservation* av herrar Hernelius (m) och Werner i Malmö (m):

Enligt förslaget till ny regeringsform skall varje medborgare vara skyddad mot att myndighet tvingar honom att tillhöra förening eller trossamfund eller att ge sina åsikter till känna.

Motsvarande skydd gentemot enskildas tvångsåtgärder i samma syfte saknas. Inom ett område har det dock visat sig föreligga ett särskilt behov av sådant skydd, nämligen i samband med den s. k. kollektivanslutningen till politiska partier. Genom denna kan medlemmar i en organisation utan egen vetskap eller mot sin vilja inskrivas som medlemmar av partier, även om de redan är medlemmar i ett annat parti eller om det kollektivanslutande partiets ideologi är dem främmande. Utträde kan icke vinnas annat än genom åtgärd som innebär ett visst röjande av åsikt.

En kollektiv anslutning av detta slag strider mot grundläggande demokratiska principer. Då rättelse av det påtalade missförhållandet ej synes kunna vinnas på annat sätt – frågan har tagits upp i riksdagen i flera omgångar sedan 1934 – nödgas vi förorda att s. k. kollektivanslutning till politiskt parti förbjuds enligt bestämmelse i regeringsformen. Vi föreslår att stadgandet i fråga tas in som en sista paragraf – 9 § – i 1 kap. RF.

Med hänvisning till det anförda hemställer vi

att riksdagen med anledning av motionerna 1973:3, 1973:376, 1973:540 och 1973:543 som 1 kap. 9 § RF antar följande stadgande:

9 §

Ingen får genom kollektivt beslut anslutas till politiskt parti. Anslutning till politiskt parti får ske endast efter individuell ansökan.

10. *Reservation* av herrar Boo (c), Ahlmark (fp), Pettersson i Örebro (c), Fiskesjö (c) och Molin (fp) vilka ansett

dels att det avsnitt av utskottets yttrande som börjar på s. 61 med orden "Motioner syftande till" och slutar på s. 62 med orden "nu ifrågasvarande motioner" bort ha följande lydelse:

Individens rätt att fritt och självständigt välja politiskt parti är grundläggande för demokratin. Utskottet kan därför av principiella skäl inte acceptera kollektiv anslutning av människor till politiskt parti. Reservationsrätt för den enskilde förändrar ingenting av uppfattningen i denna demokratiskt grundläggande fråga.

Nuvarande missförhållanden bör icke i första hand förändras genom lagstiftning utan genom åtgärder från partiernas egen sida. Det är utskottets förhoppning att det genom opinionsbildning mot kollektivanslutningen skall visa sig vara möjligt att förmå partierna att själva bringa

detta förfarande ur världen, så att som medlemmar endast registreras personer, som individuellt begär inträde i partiet.

dels att utskottets hemställan under punkten F 7 bort ha följande lydelse:

7. beträffande frågan om *kollektiv anslutning till politiska partier* avslår motionerna 1973:3 och 1973:376 samt förklarar motionerna 1973:540 och 1973:543 besvarade med vad utskottet i denna del anfört.

Beträffande antalet riksdagsledamöter (hemställan punkten F 8)

11. *Reservation* av herrar Hernelius (m), Ahlmark (fp) och Werner i Malmö (m):

I samband med enkammarreformen uttalade utskottet bl. a. att fördelen med ett högt ledamotsantal var att riksdagens folkliga förankring därigenom breddades. Inte bara olika landsdelar och orter utan även yrken och intresseriktningar fick därigenom större möjligheter att bli representerade i riksdagen. Enligt utskottet kunde emellertid ett system med ersättare för de ordinarie riksdagsledamöterna i viss mån tillgodose detta intresse. Även fränsett detta torde det enligt vad utskottet uttalade 1968 bli ofrånkomligt att ånyo överväga ledamotsantalet i den mån ersättare infördes.

Vid grundlagberedningens behandling av ersättarfrågan framfördes i reservationer krav på en sänkning av antalet riksdagsledamöter i samband med att systemet med ersättare införs. Dessa yrkanden medförde intet resultat. Två och ett halvt års erfarenheter av arbetet i den nya enkammarriksdagen visar behovet av att överväga begränsning av ledamotsantalet. Trots det uttalande utskottet gjorde 1968 förordar nu utskottet i princip oförändrat antal. Detta kommer i praktiken att i samband med riksdagens beslut om införande av ersättare att medföra en ökning av antalet riksdagsledamöter med omkring 20–30 ledamöter utöver de 349. Den belastning detta för med sig för den redan så tungrodda riksdagsorganisationen är så allvarlig att vi förordar en sänkning av ledamotsantalet.

Med hänvisning till det anförda hemställer vi

att riksdagen med bifall till motionerna 1973:1858 och 1973:1874 såvitt nu är i fråga och med avslag på propositionen 1973:90 i motsvarande del antar följande lydelse av 3 kap. 1 och 6 §§ RF:

1 §

Riksdagen utses genom fria, hemliga och direkta val.

Riksdagen består av en kammare med tvåhundra nittionio ledamöter. För ledamöterna skall finnas ersättare.

6 §

För val till riksdagen är riket indelat i valkretsar.

Mandaten i riksdagen utgöres av tvåhundra sextio fasta valkretsmandat och trettionio utjämningsmandat.

De fasta valkretsmandaten fördelas mellan valkretsarna på grundval av en beräkning av förhållandet mellan antalet röstberättigade i varje valkrets och antalet röstberättigade i hela riket. Fördelningen fastställs för tre år i sänder.

Beträffande utlandssvenskars rösträtt (hemställan punkten F 9)

12. *Reservation* av herrar Hernelius (m), Boo (c), Ahlmark (fp), Pettersson i Örebro (c), Werner i Malmö (m), Fiskesjö (c) och Molin (fp):

Utskottet har vid sin behandling av motionerna 1973:1787 och 1973:1874 såvitt gäller frågan om utlandssvenskars rösträtt hänvisat till valtekniska utredningens arbete. Det inom denna pågående utredningsarbetet har tagits till intäkt för att *inte* i grundlagen garantera alla svenska medborgare rösträtt vid val till riksdagen. Enligt vår mening är det ett viktigt rättvisekrav att utlandssvenskar i princip får samma rätt att delta i val till riksdagen som i Sverige bosatta medborgare. Vi kan inte se någon som helst anledning att avvakta en teknisk utredning för att i regeringsformen fastslå *principen* om utlandssvenskarnas rösträtt.

Däremot får naturligtvis de praktiska detaljerna i samband med utövandet av rösträtten för dessa medborgare liksom för närvarande närmare regleras i lagform. Det kan t. ex. bli nödvändigt att stadga om anmälan i förväg till särskild röstlängd, krav på innehav av gällande svenskt pass osv. Detaljfrågor av denna karaktär kan behöva utredas ytterligare t. ex. inom valtekniska utredningen. Ett fastställande i grundlagen av utlandssvenskarnas rösträtt förutsätter också en följdändring av vallagen.

Vi hemställer

att riksdagen med anledning av motionen 1973:1787 och med bifall till motionen 1973:1874 såvitt nu är i fråga samt med avslag på propositionen 1973:90 i motsvarande del anta följande lydelse av 3 kap. 2 § RF:

2 §

Rösträtt vid val till riksdagen tillkommer svensk medborgare. Om rösträttens utövande av svensk medborgare, som ej är bosatt i riket, finns bestämmelser i lag. Den som icke har uppnått aderton års ålder senast på valdagen eller som är omyndigförklarad av domstol har ej rösträtt.

Frågan huruvida - - - (=utskottet) - - - upprättad röstlängd.

Beträffande prövning av valbesvär (hemställen punkten F 12)

13. *Reservation* av herrar Boo (c), Pettersson i Örebro (c) och Werner i Malmö (m):

Enligt vår mening har bärande skäl anförts i motionen 1973:1889 för att inte inrätta en särskild valprövningsnämnd utan låta prövningen av valbesvär ligga kvar hos regeringsrätten. Vi vill särskilt understryka att det gäller en fråga av principiell natur. Önskemålet att valbesvär skall prövas av ett utanförstående opartiskt organ, utan samband med dem som själva är direkt berörda av utgången, bör enligt vår mening väga väsentligt tyngre än de synpunkter som anförts i propositionen och av utskottet till förmån för en ändring i nuvarande ordning.

Huvudstadgandet om valprövningsnämnden har upptagits i 3 kap. 11 § förslaget till regeringsform. Ändras detta, får följdändringar genomföras i vissa andra stadganden. Bl. a. berörs bestämmelserna i 1 kap. 5 § riksdagsordningen om granskning av bevis om val av ledamöter och ersättare. Om valprövningsnämnden utgår, torde det vara lämpligt att behålla nuvarande ordning för denna granskning. Närmare bestämmelser härom torde kunna intas i vallagen. Detta har också förutsatts av grundlagberedningen.

Vi hemställer sålunda,

att riksdagen med anledning av motionen 1973:1889 och med
avslag på propositionen 1973:90 i motsvarande del *dels* antar
följande lydelse:

av 3 kap. 11 § RF:

11 §

Val till riksdagen får överklagas hos regeringsrätten. Den som har valts till riksdagsledamot utövar sitt uppdrag utan hinder av att valet har överklagats. Ändras valet, intager ny ledamot sin plats så snart ändringen har kungjorts. Vad nu sagts om ledamot äger motsvarande tillämpning på ersättare.

av 4 kap. 7 § andra stycket RF:

När det finns anledning till det, skall riksdagen pröva om ledamot eller ersättare är behörig enligt 3 kap. 10 §. Den som förklaras obehörig är därmed skild från sitt uppdrag.

dels beslutar

att fjärde stycket i punkten 2 i övergångsbestämmelserna till
regeringsformen skall utgå,

dels antar följande lydelse

av 1 kap. 5 § första stycket RO:

Vid första sammanträdet med kammaren under riksmöte föredrages berättelse om granskning av bevis om val av ledamöter och ersättare. Berättelse om granskning av bevis som inkommer under riksmöte

föredrages så snart det kan ske. Närmare bestämmelser om denna granskning finns i vallagen.

av 7 kap. 5 § RO:

5 §

Val med slutna sedlar får överklagas hos regeringsrätten. Valet skall gälla utan hinder av att det har överklagats.

dels beslutar

att 8 kap. 2 § riksdagsordningen skall utgå och att följande §§ i samma kap. skall erhålla därav föranledd ändrad numrering,

att sista meningen i punkten 4 i övergångsbestämmelserna till riksdagsordningen skall utgå.

Beträffande riksdagsledamots skiljande från uppdraget (hemställen punkten F 14)

14. *Reservation* av herr Molin (fp):

Förslaget i 4 kap. 7 § RF om att riksdagsledamot av domstol kan skiljas från uppdraget om han genom brott visat sig uppenbarligen olämplig därför är en ny bestämmelse som icke finns i nu gällande grundlagar. Bestämmelsen har samband med 20 kap. 12 § brottsbalken, vari bl. a. stadgas om s. k. partiellt ämbetsansvar för ledamot av beslutande statlig eller kommunal församling. Enligt detta stadgande kan angivna personer dömas till avsättning för brott för vilket stadgas fängelse i två år eller däröver. Det är emellertid uppenbart att det föreligger en för detta stadgande fundamental skillnad i ställning mellan riksdagsledamöter och ledamöter av andra offentliga nämnder eller styrelser. De senare har ju i motsats till riksdagsledamöterna icke till uppgift att stifta lagar utan att tillämpa och förvalta riksdagens beslut.

Det är enligt min mening stötande att en person som av väljarna utsetts till ledamot av den högsta beslutande församlingen i riket skall kunna skiljas från detta uppdrag av domstol utan väljarnas hörande. Det måste i en demokrati alltid ankomma på väljarna att i samband med de allmänna valen pröva huruvida riksdagsledamöterna har det förtroende bländ väljarna som krävs för riksdagsmannauppgift eller ej. Domstolarnas möjligheter till inblandning i den politiska beslutsprocessen bör så långt möjligt begränsas. De bör då icke heller ges rätt att avgöra om en riksdagsledamot är uppenbarligen olämplig för sitt uppdrag och därför bör avsättas.

Med anledning härav bör, som föreslagits i motionen 1973:1848, 4 kap. 7 § tredje stycket RF utgå. Till följd därav bör givetvis motsvarande bestämmelse i brottsbalken ändras.

Jag hemställer

att riksdagen med bifall till motionen 1973:1848 och med avslag på propositionen 1973:90 i motsvarande del antar följande lydelse av 4 kap. 7 § RF:

7 §

Riksdagsledamot eller — — — (=utskottet) — — riksdagens medgivande.

När det — — — (=utskottet) — — sitt uppdrag.

Beträffande beslutande folkomröstning i samband med vilande förslag till grundlagsändring (hemställan punkten F 15)

15. *Reservation* av herrar Larsson i Luttra (c), Hernelius (m), Boo (c), Ahlmark (fp), Werner i Malmö (m), Fiskesjö (c) och Molin (fp):

Regeringens förslag till ny regeringsform öppnar inga nya möjligheter att hänskjuta politiska sakfrågor till medborgarna för ett direkt och omedelbart ställningstagande. För folkomröstning skall även i fortsättningen krävas majoritetsbeslut i riksdagen. Resultatet av en eventuell folkomröstning blir enbart rådgivande.

Även om den svenska folkstyrelsen självfallet även i framtiden i huvudsak skall förverkligas genom ett representativt system är det enligt vår uppfattning från demokratisk synpunkt önskvärt att medborgarna i större utsträckning än hittills ges möjlighet att uttala sin mening i frågor av grundläggande betydelse för samhällslivet.

I grundlagarna fastläggs de centrala principerna för statsskicket. I just dessa frågor är det därför enligt vår mening särskilt viktigt att beslut inte kan fattas utan folkmajoritetens stöd och gillande. I förslaget till ny regeringsform söker man på samma sätt som för närvarande att garantera detta genom att det för grundlagsändring fordras två riksdagsbeslut med val till riksdagen mellan besluten. Denna form för folklig kontroll av de konstitutionella besluten har dock påtagliga brister. Som framhålls i motion 1973:1878 påverkas medborgarnas partival i större utsträckning av partiernas ställningstaganden i andra frågor än konkreta grundlagsfrågor.

I motionerna 1973:1874 av herr Bohman m. fl. (m) och 1973:1878 av herrar Fäldin (c) och Helén (fp) föreslås att en minoritet bestående av 1/3 av riksdagens ledamöter skall kunna föra ut ett som vilande antaget förslag till grundlagsändring till folkomröstning i anslutning till följande riksdagsval. Folkomröstningen föreslås utformad som ett ställningstagande — ja eller nej — till det vilande grundlagsförslaget. Detta förfaller om flertalet av dem som deltagit i folkomröstningen svarar nej och om antalet nejroster svarar mot mer än hälften av de röster som avgivits vid det samtidigt förrättade riksdagsvalet. I annat fall har den nyvalda riksdagen att i vanlig ordning fatta ett andra beslut i frågan.

Förslagen i motionerna ger medborgarna möjlighet att oberoende av riksdagsvalet ta ställning till ändringar av de grundläggande regler inom vilka den svenska demokratin har att verka. Detta innebär en väsentlig och från demokratisk synpunkt viktig förstärkning av skyddet mot grundlagsändringar utan stöd av en folkmajoritet.

Vi hemställer

att riksdagen med bifall till motionen 1973:1878 och med

anledning av motionen 1973:1874, båda såvitt nu är i fråga, samt med avslag på propositionen 1973:90 i motsvarande del

dels antar följande lydelse av 8 kap. 15 § RF:

15 §

Grundlag stiftas — — (=utskottet) — — antagna förslaget.

Vilande beslut i grundlagsärende underställs folkomröstning i samband med närmast följande val till riksdagen, om minst en tredjedel av riksdagens ledamöter vid omröstning förenar sig därom. Vid folkomröstningen äger de vid valet röstberättigade tillkännagiva huruvida de instämmer i det vilande beslutet eller ej. Beslutet förfaller, om flertalet av dem som deltar i omröstningen, till antalet motsvarande minst hälften av antalet vid valet avgivna och godkända röster, röstar mot beslutet.

Ytterligare bestämmelser om folkomröstning meddelas i riksdagsordningen och annan lag.

dels antar en ny paragraf — 3 kap. 16 § RO -- av följande lydelse:

16 §

Förslag om folkomröstning i grundlagsärende enligt 8 kap. 15 § andra stycket regeringsformen får väckas gemensamt av minst en tiondel av riksdagens ledamöter inom femton dagar efter det att riksdagen beslutat att som vilande antaga förslag om ändring av grundlag.

Förslag om folkomröstning enligt första stycket skall ligga på kammarens bord till det andra sammanträdet efter det då förslaget framställdes och ställas under omröstning senast vid det därpå följande sammanträdet.

dels antar en ny tillägsbestämmelse 3.16.1 RO av följande lydelse:

3.16.1

Förslag som avses i 16 § avlämnas till talmannen och anmäles av denne i kammaren när det delats ut till riksdagens ledamöter.

dels beslutar att 3 kap. 16—20 §§ i det i bil. I intagna förslaget till RO numreras 17—21 §§.

Beträffande statschefens funktioner m. m. (hemställan punkterna F 16—F 18 och F 20)

16. Reservation av herrarnas Hernelius (m) och Werner i Malmö (m):

Enligt vår uppfattning är det angeläget att den rent formella expedieringen av statsmakternas viktigaste beslut icke politiseras. De bör med andra ord uppfattas som statsakter och icke som uttryck enbart för en politisk maktutövning. Mot denna bakgrund får man se vårt förslag om statschefens medverkan vid promulgation av lagar och förordningar samt vid expedition av beslut av större vikt genom att underteckna berörda dokument. Vi anser att inte bara traditionella skäl utan också principiella överväganden talar mycket starkt för att denna uppgift bör anförtros åt det opolitiska statsöverhuvudet snarare än åt en politisk

ledare. Även om lagstiftningen till stora delar självfallet ger uttryck åt den i riksdagen förhärskande majoritetens politiska uppfattning, skall den tillämpas i rättsstatlig ordning av opolitiska organ. Därmed råder full enighet mellan partierna. Det synes då, inte minst av psykologiska skäl, lämpligt att viktigare statshandlingar formellt utgå från den opolitiska statschefen.

Detta kan såvitt vi kan finna ske inom ramen för den träffade överenskommelsen (Torekov-kompromissen). Att märka är att det i den av oss föreslagna lagtexten markeras att besluten är regeringens och att statschefens medverkan uteslutande är av formell karaktär.

Beträffande frågan om vilka dokument som bör undertecknas av statschefen är det enligt vår mening lämpligt att särskälla å ena sidan lagar, förordningar, dispensbeslut enligt 11 kap. 12 § propositionen, beslut om näd och abolition (11 kap. 13 §) samt vissa högre utnämningar - dvs. statsakter som antingen sker på grund av riksdagens beslut eller bemyndigande eller i fråga om vilken regeringen är ensam behörig - å andra sidan lagförslag, som kan anses uttrycka de politiska maktbarnas strävanden och eventuellt inte vinner framgång i riksdagen, liksom nyvalsförordnande och vissa mer brådskande beslut. Av praktiska skäl torde överenskommelser med främmande makter inte böra medtagas. Endast i den förra av de båda nämnda grupperna av ärenden bör statschefen medverka. Särskild lag torde erfordras för att bestämma vilka utnämningar som skall undertecknas av konungen. En regel bör finnas om att expeditionerna vid förfall för konungen får undertecknas av statsministern.

Som departementschefen framhåller i propositionen (s. 173), har statschefen enligt gällande folkrättsliga regler vissa funktioner, bl. a. att ackreditera och ta emot sändebud. Det synes följdriktigt att ratifikationsinstrument avseende rikets överenskommelser med främmande makter också undertecknas av statschefen.

Enligt vår mening är det vidare otillfredsställande att frågan *vem* som vid en viss tidpunkt är rikets statschef inte besvaras genom en formell statsakt. Så t. ex. förefaller det orimligt - inte minst med hänsyn till statschefens internationella uppgifter - att det vid särskild konselj inte konstateras, när någon inträtt som riksföreståndare. Det synes heller ej lämpligt att regeringen utfärdar förordnande att vara statschef på samma sätt som den utfärdar vilket vikariatsförordnande som helst. Vi föreslår därför en bestämmelse av innebörd att anmälan vid särskild konselj skall göras när någon inträtt såsom statschef. Slutligen föreslår vi - förutom vissa redaktionella ändringar - en föreskrift om att protokoll alltid skall föras vid konselj.

Med hänvisning till det anförda hemställer vi

att riksdagen med bifall till motionen 1973:1874, såvitt nu är i fråga, och med avslag på propositionen 1973:90 i motsvarande del antar följande lydelse av 5 kap. 1-9 §§, 7 kap. 7 § och 10 kap. 1 § RF:

5 kap.

1 §

Statschefen hålles av statsministern underrättad om rikets angelägenheter. När rikets angelägenheter påfordrar det sammanträder regeringen i konselj under statschefens ordförandeskap. Vid konselj föres protokoll.

2 §

Lagar, förordningar, expeditioner av de övriga regeringens beslut som avses i 11 kap. 13 och 14 §§ denna regeringsform samt regeringens beslut om tillsättning av sådan statlig tjänst varom stadgas i särskild lag skall för att bli gällande underskrivas av konungen med bekräftelse av statsministern eller annan ledamot av regeringen.

Vid förfall för konungen underskrives de expeditioner som nu sagts av statsministern.

3 §

Som statschef — — — (=utskottet 2 §) — — — reser utrikes.

4 §

Är konungen — — — (=utskottet 3 §) — — — statschefens uppgifter.

5 §

Utslocknar konungahuset, — — — (=utskottet 4 §) — — — tjugofem år.

6 §

Har konungen — — — (=utskottet 5 §) — — — ha avgått.

7 §

Riksdagen kan utse någon att tjänstgöra som tillfällig riksföreståndare när ingen med behörighet enligt 4 eller 5 § kan tjänstgöra.

Talmannen eller, vid förfall för honom, vice talman tjänstgör som tillfällig riksföreståndare, när ingen annan behörig kan tjänstgöra.

8 §

Konungen kan — — — (=utskottet 7 §) — — — som statschef.

9 §

Inträder någon enligt bestämmelserna i detta kapitel såsom statschef, gör man genast anmälan därom vid särskild konselj.

7 kap.

7 §

Förslag till riksdagen samt de expeditioner av regeringens beslut som icke jämlikt 5 kap. 2 § skall underskrivas av konungen skall för att bliva gällande skrivas under av statsministern eller annan ledamot av regeringen på dennas vägnar. Regeringen kan dock genom förordning föreskriva att tjänsteman i särskilda fall får underteckna expedition.

10 kap.

1 §

Överenskommelse med - - (utskottet) - - av regeringen.

Särskilt godkännande av sådan överenskommelse skall underskrivas av statschefen.

Beträffande utseende av statsminister (hemställan punkten F 21)

17. *Reservation* av herrar Ahlmark (fp) och Molin (fp):

Reglerna för utseende av statsminister är en utomordentligt viktig del av den nya grundlagen. Genom att huvudansvaret för regeringsbildningen i enlighet med parlamentarismens principer överförs från konungen till riksdagen blir formerna för frågans behandling i riksdagen av särskild betydelse. Varken grundlagberedningen eller propositionen har ägnat någon ingående diskussion åt de helt nya förslag som framläggs i detta avseende. Icke heller utskottet har gjort någon egentlig analys av frågan.

I motionen 1973:1863 av herr Molin m.fl. (fp) pekas på tre grundläggande svagheter med den föreslagna ordningen. Den ger möjlighet för en enda person, *talmannen*, att framtvinga nyval genom att till statsminister föreslå kandidater som icke kan vinna riksdagens stöd. Den föreslagna ordningen möjliggör vidare att till statsminister kan utses en person som icke har stöd av flertalet av riksdagens ledamöter. En tredje svaghet med de föreslagna reglerna är att regeringsskiftet icke kan ske förrän cirka tjugo dagar efter ett val.

I motionen 1973:1863 framläggs ett väl genomarbetat alternativt förslag för utseende av statsminister. Vi ansluter oss till det. Vårt förslag utgår från att regeringsbildningen skall initieras och ledas av riksdagens talman och inte av konungen, samt att det slutliga beslutet om utseende av statsminister normalt skall fattas av riksdagen. Det syftar till att riksdagen utan några formella hinder skall ges möjlighet att utse den statsminister som flertalet inom riksdagen önskar och till att regeringsbildningsproceduren i särskilda fall skall kunna starkt förkortas.

Regeringsbildningsproceduren bör inledas med att talmannen efter samråd med övriga talmän lägger fram ett förslag till statsminister för riksdagen. Detta förslag skall givetvis ha föregåtts av konsultationer av det slag som i dag ingår i statschefens förberedelser i samband med

utseende av ny statsminister. Detta förslag skall därefter bli föremål för omröstning inom riksdagen, och för att den föreslagne kandidaten skall utses till statsminister krävs att han erhåller minst 175 röster (absolut majoritet), dvs. röster motsvarande mer än hälften av antalet ledamöter (150 vid bifall till reservation nr 11). Om absolut majoritet icke uppnås, upprepas denna procedur ännu en gång, dvs. talmannen för fram förslag till statsminister och riksdagen röstar om den föreslagne kandidaten, varvid skall krävas minst 175 (150) röster för att statsminister skall utses. Om icke heller denna gång absolut majoritet uppnås i riksdagen övergår initiativrätten från talmannen till riksdagen själv. Ett minimum på en tolfedel av antalet riksdagsledamöter har då rätt att föra fram förslag till statsminister. Om endast ett namnförslag därvid framföres, sker omröstning i riksdagen, och för positivt beslut om att utse statsminister krävs minst 175 (150) röster. Om flera namnförslag föres fram, ställes samtliga dessa mot varandra i en omröstning i riksdagen, och om någon av de föreslagna då erhåller 175 (150) röster eller mer är denne vald till statsminister. Om icke heller i denna tredje omröstningsomgång statsminister kunnat utses, sker en fjärde omröstning där det röstas endast om den eller de två som i den tredje omröstningen erhållit det högsta röstetalet. I denna fjärde omröstning förklaras den utsedd som erhåller de flesta rösterna.

Dessutom bör en bestämmelse tillfogas om att talmannen när riksdagen inte är samlad bör ha rätt att — efter uttryckligt instämmande av samtliga vice talmän — med omedelbar verkan utse ny statsminister utan att avvakta riksdagens omröstning. Efter det att riksdagen samlats skall det omröstningsförfarande som ovan angetts äga rum. Härigenom skapas möjligheter för att utse en ny statsminister i en situation då full enighet råder mellan de olika partierna om vem som skall tillträda som statsminister, och där ett snabbt regeringsskifte är önskvärt av hänsyn till rikets intresse, t. ex. i vissa krissituationer.

På grund av det anförda hemställer vi

att riksdagen med bifall till motionen 1973:1863 och med avslag på propositionen 1973:90 i motsvarande del

dels antar följande lydelse av 6 kap. 2--4 §§ RF:

2 §

När statsminister skall utses, kallar talmannen företrädare för varje partigrupp inom riksdagen till samråd. Talmannen överlägger med vice talmännen och avgiver sedan förslag till riksdagen.

Riksdagen skall senast på fjärde dagen härefter, utan beredning i utskott, pröva förslaget genom omröstning. Förslaget är antaget om mer än hälften av riksdagens ledamöter röstar för förslaget.

3 §

Förkastar riksdagen talmannens förslag upprepas förfarandet enligt 2 §. Antages ej heller nu talmannens förslag skall i stället minst en tolfedel av riksdagens ledamöter gemensamt äga framlägga förslag till statsminister. Röstar härvid mer än hälften av ledamöterna för någon i denna ordning föreslagen är denne utsedd. I annat fall skall en slutlig omröstning äga rum beträffande den eller de två som i den tredje omröstningen erhållit flest röster. Därvid är den utsedd som erhållit flest röster.

Därest ingen kandidat föreslås av minst en tolfedel av riksdagens ledamöter skall extra val till riksdagen förrättas inom tre månader, om ej ordinarie val ändå skall hållas inom denna tid.

4 §

Är riksdagen icke samlad äger talmannen efter instämmande av samtliga vice talmän utse statsminister. Så snart riksdagen samlats skall det i 2 § andra stycket och 3 § angivna förfarandet äga rum.

dels beslutar att 6 kap. 4–10 §§ i det i bil. I intagna förslaget till RF numreras 5–11 §§.

Beträffande behörighetskrav för statsråd (hemställan punkten F 22)18. *Reservation* av herr Ahlmark (fp):

Utskottet föreslår att ett statsråd måste ha varit svensk medborgare i *minst tio år*. Motsvarande krav ställs inte på någon annan yrkesgrupp i samhället. Fr. o. m. den dag en person blir medborgare i Sverige har han eller hon rätt att bli landshövding, general och ÖB, riksdagsman, generaldirektör, statssekreterare i försvarsdepartementet, SÄPO-chef och allt annat.

Men statsråd ska man alltså, enligt utskottet, inte kunna bli förrän efter tio år. I praktiken spelar ett sådant stadgande inte någon större roll. Den som kommer in i regeringen har i regel deltagit i samhällsarbete i vårt land under många år.

Betänkligt är däremot, som motionen 1973:1856 visar, att utskottet tycks tro att man med den regeln skaffar sig ett slags skydd mot utländska påtryckningar. När diktaturer i Europa under 1900-talet tvingat fram samarbetsvilliga regeringar i andra länder har det alltid varit gott om infödda quislingar som anmält sitt intresse. Det är därför en illusion att tro att 10-årsregeln ger något ytterligare värn. Däremot skapar man helt onödigt två grupper av svenska medborgare: de som enligt grundlagen får och de som inte får bli statsråd.

Jag yrkar därför

att riksdagen med bifall till motionen 1973:1856 och med avslag på propositionen 1973:90 i motsvarande del antar följande lydelse av 6 kap. 9 § RF:

9 §

Statsråd får icke utöva allmän eller enskild tjänst. Han får ej heller inneha uppdrag eller utöva verksamhet som kan rubba förtroendet för honom.

Beträffande omröstningsregler för regeringen (hemställan punkten F 23)

19. *Reserration* av herrar Hernelius (m), Ahlmark (fp), Werner i Malmö (m) och Molin (fp):

Förslaget till ny regeringsform innebär att beslutanderätten flyttas från Kungl. Maj:t i statsrådet till regeringen i plenum. Det blir då också nödvändigt att i grundlag införa regler om beslutsfattande inom regeringen. Som såväl grundlagberedningen som departementschefen framhållit finns i princip två tänkbara vägar härför:

1. Allmän kollegial omröstning med utslagsröst för statsministern.
2. Beslutanderätten lagd hos statsministern ensam.

Grundlagberedningen förordade för sin del allmän omröstning, i första hand för att därmed vinna anslutning till vanliga principer för beslutsfattande i föreningar och i offentliga organ. I propositionen har emellertid denna bestämmelse tagits bort och det finns i propositionen överhuvudtaget inga regler om hur man skall handla vid oenighet inom regeringen.

Det är självfallet endast i sällsynta fall som meningsskiljaktigheter inom regeringen är så djupgående att de direkt redovisas i beslutsfattandet. När så inträffar, är det å andra sidan sannolikt att det oftast gäller för rikets styrelse väsentliga frågor. Om statsministern i ett sådant fall har en gentemot regeringen i övrigt avvikande mening skulle ett konstitutionellt oklart läge uppstå genom att det inte klart framgick vilken linje som skulle bli regeringens beslut, statsministerns eller övriga regeringsledamöters. Om en majoritet inom regeringen t. ex. vill utfärda undantagstillstånd eller utge lösensumma till flygkapare medan statsministern motsätter sig detta, så blir ju resultatet att något beslut inte kan fattas. Då har avsaknaden av regler i verkligheten gett statsministern en vetorätt mot hela den övriga regeringen. Enligt vår mening är det därför nödvändigt att man i grundlagen har bestämmelser om hur man skall förfara då det råder delade meningar inom regeringen. Avsaknaden av regler leder eljest i realiteten till ensamrätt för statsministern.

Grundtankarna bakom förslagen till nya grundlagar är att beslutanderätten skall förläggas till de organ som företräder folket. I inget fall finns någon bestämmelse som ger exklusiv beslutanderätt i viktiga frågor till en enda person. Detta är främmande för synsättet i författningsförslagen i övrigt. Inte heller på andra områden inom den svenska demokratin finns några sådana bestämmelser. Inom t. ex. intresseorganisationerna och kommunerna fattas styrelsebesluten genom vanlig omröstning. Enligt vår mening finns inga bärande skäl för att inte dessa principer skall gälla

också den svenska regeringen. Att ge statsministern ensam beslutanderätten i alla de viktiga ärenden som ankommer på regeringen kan alltså inte komma i fråga. Grundlagberedningens förslag till omröstningsregler inom regeringen bör därför som framhållits i motionerna 1973:1850 och 1973:1874 införas i regeringsformen.

Vi yrkar med hänvisning till det ovan anförda

att riksdagen med anledning av motionerna 1973:1850 och 1973:1874 såvitt nu är i fråga och med avslag på propositionen 1973:90 i motsvarande del dels i 7 kap. RF efter 4 § antar en ny 5 § av följande lydelse:

Yppas vid regeringssammanträde skilda meningar i något ärende, får ärendet ej avgöras såvida icke mer än hälften av statsråden är närvarande. Som beslut skall, om omröstning begäres, den mening gälla varom flertalet av de närvarande statsråden förenar sig eller, vid lika röstetal, den mening som statsministern biträder.

dels beslutar att 7 kap. 5–8 §§ i det i bil. 1 intagna förslaget till RF numreras 6–9 §§.

Beträffande delegering av viss beslutanderätt rörande indirekta skatter (hemställer punkten F 26)

20. *Reservation* av herrar Hernelius (m) och Werner i Malmö (m):

Grundlagberedningen föreslog att riksdagen skulle kunna i lag be-
myndiga regeringen att genom förordning i fråga om vissa indirekta
skatter bestämma eller ändra skattesatser eller besluta att lagen skall
börja eller upphöra att gälla. Sådan förordning skulle inom viss tid
underställas riksdagen för prövning. Mot förslaget reserverade sig mo-
derata samlingspartiets och folkpartiets företrädare i beredningen. I
propositionen har i stället föreslagits en lösning som innebär att när
riksdagen ej är samlad finans- och skatteutskotten skall kunna genom
lag på riksdagens vägnar fatta sådant beslut.

Vi finner att principiella skäl bestämt talar mot att riksdagens
beskattningsmakt i någon form delegeras under fredsförhållanden. Det
får ankomma på regeringen att planera verksamheten så att något
delegationsbehov ej uppkommer. Inträder ett oförutsett förhållande av
betydelse bör riksdagen inkallas. Det kan icke rimligen göras gällande att
inkallande av riksdagen för att ta ställning till ett brådskande skatte-
ändringsförslag skulle förorsaka nämnvärt större tidsutdräkt eller olägen-
heter i övrigt än motsvarande inkallande av enbart dess finans- och
skatteutskott. Den öppna riksdagsdebatt som i det förra fallet kan
komma till stånd utgör enligt vår mening ett väsentligt led i det
förfarande som enligt svensk lag och praxis ansetts böra gälla vid
ändringar i medborgarnas beskattning. Skattelagstiftningen har av ålder
ansetts vara en riksdagens angelägenhet. Det finns ingen anledning att
ändra härpå.

Med hänvisning till det anförda hemställer vi

att riksdagen med bifall till motionen 1973:1874 såvitt nu är i fråga och med avslag på propositionen 1973:90 i motsvarande del antar följande lydelse av 8 kap. 6 § RF:

6 §

Svenska folkets rätt att sig själv beskatta kan, såvitt avser skatt till staten, utövas endast av riksdagen.

Beträffande uttalande om skattefullmakter (hemställan punkt F 27)

21. *Reservation* av herrar Ahlmark (fp) och Molin (fp):

Vi anser att det stycke i utskottets yttrande på s. 58 som börjar med ordet "Budgetutredningen" och slutar med orden "avstyrker motionsyrkandet" bort ersättas av text med följande lydelse:

Det är en central princip i vår författning att rätten att besluta om skatter ligger hos riksdagen. Denna rätt måste värnas nu och i framtiden. Av detta skäl skulle den lösning som majoriteten i grundlagberedningen föreslog - att delegera denna rätt till regeringen - ha varit oantagbar. Utskottet har däremot kunnat ansluta sig till propositionens förslag om tidsbegränsade skattefullmakter i vissa avseenden och inom vissa ramar till finans- och skatteutskotten. Genom denna lösning ligger rätten att besluta om skatter kvar inom riksdagen.

Motionen 1973:1879 antyder tankegångar som påminner om förslaget från grundlagberedningens majoritet. Det tycks som om motionärerna vill ge regeringen fullmakt att besluta om förändringar av bl. a. de indirekta skatterna. De kritiserar det förslag som utskottet nu anslutit sig till. Det är visserligen sant att budgetutredningen (Fi 1970:64), som tillkallades 1969 för att företa en bred översyn över det statliga budgetsystemet, enligt sina direktiv har till uppgift att pröva vilka förändringar som bör vidtas för att budgeten skall bli ett så effektivt instrument som möjligt i stabiliseringspolitiken. Budgetutredningen har i sitt remissyttrande intagit en välvillig hållning till grundlagberedningens förslag om skattefullmakter. Det bör däremot, enligt utskottets mening, stå fullt klart att en framtida effektivisering av stabiliseringspolitiken inte får innebära att rätten att besluta om t. ex. mervärdeskatten tas bort från riksdagen eller av riksdagen valt organ. Skattefullmakter till regeringen av det slag som antyds i motionen 1973:1879 skulle riskera att urholka folkrepresentationens ställning och befogenheter. Utskottet avstyrker därför motionsyrkandet.

Beträffande lagrådet och dess granskning (hemställan punkten F 29)

22. *Reservation* av herrar Larsson i Luttra (c), Hernelius (m), Boo (c), Ahlmark (fp), Werner i Malmö (m), Fiskesjö (c) och Molin (fp):

Utskottet har anslutit sig till regeringsförslaget att beslut om lagrådsgranskning även framdeles skall fattas från fall till fall (vara fakultativt). En utvidgning har visserligen skett i förhållande till grundlagberedningens förslag därigenom att även en riksdagsminoritet beretts möjlighet att inhämta yttrande från lagrådet. Vi finner den föreslagna rätten för utskottsminoritet att inhämta lagrådets yttrande utgöra en väsentlig förbättring i förhållande till grundlagberedningens förslag under den självklara förutsättningen att utskottsmajoriteten endast i undantagsfall under överopande av tidsskäl hindrar en sådan remiss. Vi anser emellertid trots detta inte att regeringsförslaget är tillräckligt från rättssäkerhetssynpunkt. Enligt vår mening är det av följande skäl nödvändigt att återinföra någon form av obligatorisk lagrådsgranskning.

Utskottet har vid sin granskning av statsrådets ämbetsutövning och regeringsärendenas handläggning, avseende åren 1971 och 1972 (KU 1972:26 och 1973:20), även undersökt omfattningen och inriktningen av remisserna till lagrådet sedan grundlagsändringen om avskaffande av den obligatoriska lagrådsgranskningen trädde i kraft den 17 februari 1971. Dessa undersökningar har visat, att lagrådsremisserna successivt minskat från ett 60-tal 1970 till cirka 30 1971 och 15 1972. Den under 1973 företagna undersökningen gav vidare vid handen att i 14 av de 15 under år 1972 till riksdagen avlämnade propositionerna som granskats av lagrådet hade lagrådets yttrande föranlett Kungl. Maj:t att vidta ändringar i de ursprungliga förslagen.

Vid remissbehandlingen av grundlagberedningens betänkande stöddes förslaget att *inte* återinföra den obligatoriska lagrådsgranskningen uttryckligen av två remissinstanser (RA och kammarrätten i Göteborg) samt av ett regeringsråd och en minoritet av ett landstings förvaltningsutskott. Däremot uttalade sig *fjorton* remissinstanser till förmån för återinförandet av en obligatorisk lagrådsgranskning.

Enligt vår mening utgör granskningen i lagrådet ett vidgat skydd för rättssäkerhetsintresset och för enhetlighet, konsekvens och klarhet i rättssystemet. Genom att lagrådsgranskningen enligt stadgad praxis är begränsad till lagförslagens juridiska sida medan deras allmänna politiska grunder är en sak uteslutande för regering och riksdag kan några principiella invändningar utifrån parlamentarisk synpunkt inte riktas mot ett system med obligatorisk lagrådsgranskning.

I fråga om lagrådets uppgifter finner vi det naturligt, att obligatorisk lagrådsgranskning i princip föreskrivs för det centrala lagområdet sådant detta bestämts i 8 kap. 2 och 3 §§ RF. Undantag kan dock göras för lagförslag av mindre ingripande art. I första hand tänker vi härvid på lagändringsförslag av mindre vikt. Men även förslag till ny lagstiftning kan i undantagsfall vara sådant att lagrådets yttrande framstar som obehövligt. Det synes vidare av praktiska skäl vara nödvändigt att lämna skattelagar-
na utanför det obligatoriska området.

Självfallet avser vart förslag om obligatorisk lagrådsgranskning endast vad som i teknisk mening är att anse som *lagar*. Föreskrifter som enligt 8 kap. 7 § RF kan beslutas av regeringen efter riksdagens bemyndigande i lag skall således inte omfattas av obligatoriet.

Även frågan om lagrådets sammansättning anser vi bör uppmärksammas. För närvarande utser högsta domstolen och regeringsrätten själva bland sina medlemmar i de flesta fall dem som skall ingå i lagrådet. Vid en allmän grundlagsändring, då domsmakten även formellt skiljes från regeringsmakten, såsom nu föreslås, bör också sammansättningen av lagrådet bli en sak som de båda högsta instanserna själva bör ha att avgöra. Riksdagen får stadga närmare därom i lag. I grundlagen torde vara tillfyllest att ange att medlemmar av lagrådet utses av högsta domstolen och regeringsrätten. I den särskilda lagen kan sedan föreskrivas hur många av medlemmarna i lagrådet som tillika skall vara ledamöter av envar av de båda högsta instanserna.

På grund av det anförda hemställer vi

att riksdagen med anledning av motionerna 1973:1874 och 1973:1878, båda såvitt nu är i fråga, och med avslag på propositionen 1973:90 i motsvarande del antar följande lydelse av 8 kap. 18 § RF:

18 §

För att avge yttrande över lagförslag skall finnas ett lagråd. Lagrådet skall yttra sig över lagförslag i ämne som angives i 2 och 3 §§ i detta kapitel, dock med undantag för lagförslag med föreskrifter om skatt. Är lagförslaget av ringa vikt behöver ej lagrådet höras. Yttrande av lagrådet inhämtas av regeringen. Även riksdagsutskott får inhämta yttrande av lagrådet enligt vad som närmare angives i riksdagsordningen.

Lagrådets medlemmar utses av högsta domstolen och regeringsrätten. Närmare bestämmelser om lagrådet meddelas i lag.

Beträffande närmare angivande i grundlag av domstolsorganisationen (hemställan punkten F 34)

23. *Reservation* av herrar Hernelius (m) och Werner i Malmö (m):

Regeringsförslaget innehåller i 11 kap. 1 § RF till skillnad från grundlagberedningens förslag ingen uppräknig av de allmänna domstolarna och de allmänna förvaltningsdomstolarna. Utskottet har i detta hänseende godtagit regeringsförslaget. Enligt var mening är det emellertid angeläget att ett för medborgarnas rättssäkerhet så väsentligt inslag i samhällsskicket som domstolarnas instansordning förankras i grundlagen. Detta ter sig så mycket mera påkallat som den enda bestämmelsen om rätt till fullföljd som förekommer i regeringsformen är stadgandet att rätt att få talan prövad i högsta instans kan begränsas genom lag. Uppräknigen av domstolar innebär med andra ord det enda – låt vara indirekta

- skyddet för fullföljdsrätten. På grund av det anförda hemställer vi att riksdagen med bifall till motionen 1973:1874 såvitt nu är i fråga och med avslag på propositionen 1973:90 i motsvarande del antar följande lydelse av 11 kap. 1 § första stycket RF:

Högsta domstolen, hovrätterna och tingsrätterna är allmänna domstolar. Regeringsrätten och kammarrätterna är allmänna förvaltningsdomstolar. Högsta domstolen och regeringsrätten dömer i sista instans. Rätten att få mål prövat av högsta domstolen och regeringsrätten kan begränsas genom lag.

Beträffande kravet på ordinarie domare i domstol (hemställan punkten F 35)

24. *Reservation* av herrar Hernelius (m) och Werner i Malmö (m):

Utskottet (s. 69) har biträtt den i 11 kap. 1 § tredje stycket RF föreslagna regeln om att undantag skall kunna göras genom lag från kravet på att i varje domstol skall finnas ordinarie domare. Vi kan inte ansluta oss här till. Undantaget skall enligt ordalydelsen gälla för "domstol som har inrättats för handläggning av en viss bestämd grupp eller vissa bestämda grupper av mål". Denna generella formulering innebär att grundlagen inte ställer några som helst hinder mot upprättande av vilka specialdomstolar som helst utan ordinarie domare. Utskottet har i sin motivering uttalat att det knappast kan komma i fråga att göra domstolsbegreppet beroende av om i domstolen finns någon ordinarie domare eller ej. Som exempel på specialdomstolar som avses med undantagsregeln har departementschefen pekat på arbetsdomstolen, marknadsdomstolen och mellankommunala skatterätten. Vi vill emot detta framhålla att – såsom även grundlagheredningen påpekat – frågan om vad som utgör en domstol inte kan besvaras endast med hänsyn till dess beteckning. Vi menar, att det strängt taget endast är kravet på förekomsten av ordinarie domare som i den nya regeringsformen klart skiljer domstolar från andra organ. En sådan åtskillnad får betydelse när det gäller att bestämma de olika myndigheternas kompetens. Regler härom förekommer i 11 kap. 3 § RF, där det stadgas att endast domstol får utan särskilt lagstöd avgöra rättstvister mellan enskilda samt att medborgarna har rätt att få vissa myndighetsingripanden pröva av domstol. Dessa regler erfordras bl. a. för att uppfylla de krav som Europarådskonventionen ställer.

Det i 11 kap. 1 § tredje stycket RF stadgade undantaget från kravet på ordinarie domare medför att rättskipningsuppgifter enligt 11 kap. 3 § kan anförtros organ som inte har någon ordinarie domare. Detta skulle kunna innebära ett åsidosättande av Europarådskonventionen, som kräver oavhängighet hos domstolen. Vi motsätter oss därför den föreslagna undantagsregeln i 11 kap. 1 § tredje stycket. Av de myndig-

heter som exemplifierats av departementschefen synes endast arbetsdomstolen ha sådana uppgifter som avses i 11 kap. 3 §. Det ter sig då riktigast att uttryckligen göra undantag för denna domstol, vars betydelse f. ö. är sådan att det är rimligt att den omnämns i grundlag.

På grund av det anförda hemställer vi

att riksdagen med bifall till motionen 1973:1874 såvitt nu är i fråga och med avslag på propositionen 1973:90 i motsvarande del antar följande lydelse av 11 kap. 1 § tredje stycket RF:

I högsta domstolen och regeringsrätten får endast den tjänstgöra såsom ledamot som har utnämnts till ordinarie domare i domstolen. Vid annan domstol skall finnas ordinarie domare. Arbetsdomstolen får besättas med domare förordnade endast för viss tid.

Beträffande rätt till domstolsprövning i vissa fall (hemställa punkten F 36)

25. *Reservation* av herrar Hernelius (m) och Werner i Malmö (m):

Utskottet (s. 70) har anslutit sig till propositionens utformning av 11 kap. 3 § andra stycket RF. Regeringen har där gjort avsteg från den regel som grundlagberedningen föreslog i 10 kap. 6 § andra stycket RF, nämligen att icke blott frihetsberövande i anledning av brott eller misstanke om brott utan också bötesstraff, konfiskation och annan sådan särskild rättsverkan av gärning skall kunna föras under domstols prövning. Departementschefen hänvisar till gällande regler om strafföreläggande och föreläggande av ordningsbot. Sedan föreläggande godkänts har det enligt gällande rätt laga kraft såsom domstols dom. Enligt vår uppfattning motiverar dessa speciella fall inte ett generellt avsteg från den av grundlagberedningen föreslagna lösningen. Med den formulering propositionen fått kan även mycket kännbara ekonomiska påföljder helt undandras domstolsprövning. Vi föreslår att de fall departementschefen avser regleras genom ett undantagsstadgande i ett tredje stycke, som fogas till 11 kap. 3 § RF, och att i övrigt grundlagberedningens text bibehålls. På grund av det anförda hemställer vi

att riksdagen med bifall till motionen 1973:1874 såvitt nu är i fråga och med avslag på propositionen 1973:90 i motsvarande del antar följande lydelse av 11 kap. 3 § RF:

3 §

Rättstvist mellan — — (utskottet) — — än domstol.

Har annan myndighet än domstol berövat någon friheten eller ådömt honom straff eller konfiskation för ett brott eller bestämt annan sådan särskild rättsverkan av en gärning, skall den beslutet rör kunna få saken prövad av domstol utan oskäligt dröjsmål. Detsamma gäller om svensk medborgare av annan anledning än brott blivit omhändertagen tvångsvis.

Med prövning av domstol likställs i sistnämnda fall prövning av nämnd, om nämndens sammansättning är bestämd i lag och ordföranden i nämnden skall vara eller ha varit ordinarie domare.

Vad i andra stycket stadgas skall ej utgöra hinder mot att bötesstraff, konfiskation eller annan sådan särskild rättsverkan av gärning, som förelagts någon av annan myndighet än domstol och frivilligt godtagits av den berörde, genom lag tillägges rättsverkan som domstols lagakraftvunna avgörande.

**Beträffande befordringsgrunder vid tillsättande av statlig tjänst (hemstäl-
lan punkten F 40)**

26. *Reservation* av herrar Hernelius (m), Norrby i Åkersberga (fp),
Werner i Malmö (m) och Molin (fp):

Utskottet har (s. 72) anslutit sig till propositionen i vad avser reglerna i 11 kap. 9 § RF om grunderna för tillsättning av statlig tjänst. I stället för de traditionella befordringsgrunderna förtjänst och skicklighet har genom regeringsförslaget införts orden "sakliga grunder, såsom förtjänst och skicklighet". Grundlagberedningen hade i detta hänseende enhälligt behållit de hävdvunna befordringsgrunderna i nu gällande regeringsform, varvid dock hänsyn tagits till de s. k. transportspärrarna. Som skäl till den föreslagna ändringen i förhållande till grundlagberedningens förslag åberopar departementschefen arbetsmarknadspolitiska och lokaliseringspolitiska hänsyn och föreslår att även andra sakliga grunder kan få vägas in i bedömningen.

Vi vill för vår del bestämt avvisa varje uppluckring av de hävdvunna befordringsgrunderna förtjänst och skicklighet. De arbetsmarknadspolitiska och lokaliseringspolitiska skälen har, som erfarenheten visar, kunnat tillgodoses inom ramen för nu gällande bestämmelser. Risk finns för att genom propositionens förslag andra bedömningsgrunder kommer att tillåtas påverka utnämningarna. För tjänste- och ämbetsmännen är det ett primärt intresse att så inte sker men även samhället i övrigt har intresse av att förtjänst och skicklighet alltfört blir utslagsgivande vid tillsättning av tjänster.

På grund av det anförda hemställer vi

att riksdagen med bifall till motionen 1973:1874 såvitt nu är i
fråga och med avslag på propositionen 1973:90 i motsvarande
del antar följande lydelse av 11 kap. 9 § andra stycket RF:

*Vid tillsättning av sådan tjänst skall avseende fästas enbart vid
förtjänst och skicklighet. Om inskränkning i rätten för den som innehar
en tjänst att erhålla annan likartad tjänst gäller dock vad som föreskrives
särskilt.*

Beträffande permutationsrätten (hemställa punkten F 41)**27. Reservation av herrar Hernelius (m) och Werner i Malmö (m):**

Till skillnad från grundlagberedningens förslag innehåller regeringsförslaget (11 kap. 12 § RF) ett stadgande om regeringens dispensrätt. Vi delar departementschefens uppfattning att dispensrätten bör grundas på en uttrycklig föreskrift i regeringsformen. Regeringsförslaget upptar emellertid inte — såsom grundlagberedningens förslag gjorde — någon bestämmelse om regeringens s. k. permutationsrätt. Vi kan inte finna att det förhållandet att institutet numera regleras i lag (permutationslagen 1972:205) skulle göra en grundlagsbestämmelse om institutet överflödig. Tvärtom är det angeläget att i grundlag fastslå förutsättningarna för permutationsrättens tillämpning. Eljest skulle ju dessa kunna ändras genom vanlig lag.

Det bör tilläggas att permutationsrätten redan nu ger regeringen vidsträckta befogenheter och att det är i hög grad önskvärt med ett skydd i grundlag för medborgarnas dispositionsrätt i de fall det här gäller.

Grundlagberedningen, som i denna fråga var enhällig, var dessutom väl medveten om den lagstiftning som förbereddes.

På grund av det anförda hemställer vi

att riksdagen med bifall till motionen 1973:1874 såvitt nu är i fråga och med avslag på propositionen 1973:90 i motsvarande del antar följande lydelse av 11 kap. 12 § andra stycket RF:

Regeringen äger medgiva ändring i vad som har föreskrivits i testamente, donationsbrev, stiftelseurkund eller annan sådan handling, om föreskriften ej längre kan tillämpas eller eljest synnerliga skäl till ändring föreligger.

Beträffande tiden för lagtida riksmötes början (hemställa punkten F 11)**28. Reservation av herrar Ahlmark (fp) och Molin (fp) vilka ansett att tredje stycket i specialmotiveringen om 3 kap. 5 § RF (s. 62 i utskottets betänkande) bort ha följande lydelse:**

En av svaghetera med propositionens förslag är att ett regeringsskifte icke kan ske förrän ca 20 dagar efter ett val. I en krissituation kan det vara av väsentlig betydelse att ett regeringsskifte kan ske praktiskt taget omedelbart efter valet. I reservationen nr 17 har redovisats hur en sådan ordning skulle kunna förenas med parlamentariska grundprinciper för regeringsbildningen. På grund härav anser utskottet det icke erforderligt med en särskild regel om att talmannen skall kunna kalla in nyvald riksdag till tidigare tidpunkt. Med hänsyn till det anförda avstyrker utskottet motionen 1973:1786.

Beträffande riksmötets öppnande (hemställan punkten F 45)

29. *Reservation* av herrar Hernelius (m) och Werner i Malmö (m):

Riksdagens högtidliga öppnande har för allmänheten blivit ett inslag av stor betydelse. Det gäller inte bara dem som fått tillfälle att direkt bevista högtidsakten utan i än högre grad andra som via TV med stort intresse följer den värdiga och högtidliga ceremonin.

Vi finner det motiverat att riksdagens högtidliga öppnande även i framtiden och inom ramen för den nya författningen får bestå i ungefär samma former som nu.

De nuvarande lokalerna, Slottskyrkan – för den föregående gudstjänsten vilken för många utgör en synnerligen värdefull och uppskattad inledning till årets riksdagsarbete – och Rikssalen bör kunna få utnyttjas av riksdagen även i framtiden.

Med hänvisning till det anförda hemställer vi

att riksdagen med anledning av motionen 1973:542 uttalar att riksdagens högtidliga öppnande även i framtiden må kunna äga rum utanför riksdagshuset.

30. *Särskilt yttrande* av herrar Nelander (fp) och Boo (c):

Riksdagens öppnande i rikssalen har hittills varit inramat av en högtidlighet och föregåtts av en gudstjänst i slottskapellet, där Konungen varit närvarande.

I förslaget till ny riksdagsordning nämnes ingenting om formerna för riksmötets öppnande.

I 1 kap. 6 § RO heter det: "Lagtima riksmöte öppnas vid ett särskilt sammanträde med kammaren senast på riksmötets tredje dag. Statschefen förklarar därvid på talmannens hemställan riksmötet öppnat -- --."

Enligt vår mening är det önskvärt – och det torde även vara vad majoriteten av svenska folket önskar – att så mycket som möjligt behålles av den festivitas som nu inramar det högtidliga öppnandet. Våra massmedia, t. ex. radio och TV, ägnar ju också riksdagsöppnandet stor uppmärksamhet, vilket även i fortsättningen torde ske.

En högtidsgudstjänst i stil med den som nu försiggår i slottskapellet bör också anordnas, antingen i detta eller i annat kyrkorum.

Enligt det angivna lagrummet skall det ankomma på talmannen att efter samråd med vice talmännen fastställa ordningen för öppningssammanträdet, som sålunda enligt vår mening bör ges en så högtidlig form som anstår öppnandet av ett riksmöte.

Beträffande debatt vid tidsbegränsning av kammardebatt (hemställan punkten F 47)

31. *Reservation* av herrar Boo (c), Ahlmark (fp), Werner i Malmö (m), Schött (m) och Molin (fp):

I förslaget till RO 2 kap. 14 § andra stycket har intagits ett förbud

mot överläggning i kammaren inför ett ifrågasatt beslut om begränsning i yttranderätten. Det måste rent principiellt verka stötande att förslag till avgörande i en fråga förelägges kammaren utan rätt till föregående överläggning. Möjlighet bör finnas för inlägg om högst två minuter. Det kan förutsättas att en sådan möjlighet sällan kommer att utnyttjas. Med hänvisning till det anförda hemställer vi

att riksdagen med anledning av motionen 1973:1860 såvitt nu är i fråga och med avslag på propositionen 1973:90 i motsvarande del antar följande lydelse av 2 kap. 14 § RO:

14 §

Riksdagen kan — — — (=utskottet) — — — underlåtit det.

Begränsning i yttranderätten som sägs i första stycket kan på förslag av talmannen beslutas också särskilt i samband med överläggningen i viss fråga.

Vid tillämpningen — — — (=utskottet) — — — denna paragraf. Utan hinder av vad sålunda stadgats skall dock gälla att vid överläggning om beslut som avses i andra stycket varje talare får göra endast ett inlägg om högst två minuter.

Beträffande taletid för icke förhandsanmäld talare (hemställa punkten F 49)

32. *Reservation* av herrar Ahlmark (fp) och Molin (fp):

I riksdagsordningen 2 kap. 14 § föreslår utskottet att debattbegränsande regler skall kunna göra skillnad mellan dem som förhandsanmält sig inför en debatt och dem som inte gjort det. I tillägsbestämmelse 2.14.1 stadgas att den, som har underlåtit att förhandsanmäla sig, regelmässigt skall begränsa sig till sex minuter, om inte talmannen finner skäl att medge utsträckt tid.

Vi har förståelse för syftet med denna regel: att stimulera till anmälan på talarlistan i förväg. Men vi tror att den föreslagna regeln ofta kommer att innebära att riksdagsmän anmäler sig "för säkerhets skull" för att inte riskera 6-minutersgränsen. Det kan ju vara svårt att i förväg veta vad andra talare kommer att säga. I många fall kan det också vara svårt att tidigt dagen före en debatt hinna läsa igenom utskottsbetänkanden som just bordlagts och ta ställning till om man finner ett anförande nödvändigt. Anmälan av talare "för säkerhets skull" kan göra det svårare och inte lättare att planera debattiden. Regeln kan då komma att motverka sitt syfte.

Vidare kan riksdagsman som inte förhandsanmält sig utsättas för utförlig kritik från annan, förhandsanmäld talares sida och behöva mer än 6 minuter för att svara. Det är olämpligt att införa regler som i t. ex. sådana lägen tvingar talmannen att avgöra om icke-förhandsanmäld talare skall få utsträckt tid. Vi ansluter oss här till motionen 1973:1860, som argumenterar för automatiskt verkande regler och bl. a. därför avvisar

förslaget om begränsning av taletiden för icke-förhandsanmälda talare.

Tilläggsbestämmelsen 2.14.1 bör därför enligt vår mening begränsa sig till en uppmaning till talare att i förväg anteckna sig samt formerna för detta. Sista meningen, som gäller tidsbegränsningen, bör utgå.

Vi yrkar därför

att riksdagen med bifall till motionen 1973:1860 såvitt nu är i fråga och med avslag på propositionen 1973:90 i motsvarande del antar följande lydelse av tilläggsbestämmelsen 2.14.1 andra stycket RO:

Talmannen kan vid första bordläggningen av ett utskottsbetänkande anmoda dem som önskar yttra sig när ärendet skall avgöras att anmäla sig enligt första stycket och därvid ange den tid som de beräknar för sina anföranden. Talmannens anmodan antecknas på föredragningslista som upptager betänkandet.

Beträffande talmanskonferensens rätt att tillsätta utredningar (hemställa punkten F 53)

33. *Reservation* av herrar Ahlmark (fp) och Molin (fp):

De offentliga utredningarna är ett centralt inslag i den demokratiska beslutsprocessen i vårt land. Beslutanderätten i fråga om offentliga utredningar bör i första hand åvila regeringen. Det är emellertid enligt vår mening också värdefullt att riksdagen under vissa förutsättningar själv kan besluta om utredningar. På senare tid har riksdagen fattat beslut om och själv tillsatt utredningar bl. a. i fråga om JO-ämbetets framtida utformning och om riksdagens informationsproblem.

För att icke i onödan begränsa riksdagens möjligheter att själv tillsätta utredningar bör därför tilläggsbestämmelsen till RO 3.8.2 utformas så att riksdagen kan besluta att talmanskonferensen på riksdagens uppdrag får tillsätta utredning.

Med hänvisning till det anförda hemställer vi

att riksdagen med bifall till motionen 1973:1849 och med avslag på propositionen 1973:90 i motsvarande del antar följande lydelse av tilläggsbestämmelsen 3.8.2 första stycket RO:

Talmanskonferensen får väcka förslag hos riksdagen i fråga som gäller riksdagsarbetets bedrivande. På uppdrag av riksdagen äger talmanskonferensen dessutom tillsätta utredning. Förslag av sådan utredning kan av talmanskonferensen framläggas för riksdagen.

Beträffande utskottssammanträde under kammarplenum (hemställa punkten F 55)

34. *Reservation* av herrar Hernelius (m), Boo (c), Ahlmark (fp), Pettersson i Örebro (c), Werner i Malmö (m), Fiskesjö (c) och Norrby i Åkersberga (fp):

Till skillnad från vad som för närvarande gäller enligt riksdagsstadgan innebär föreliggande förslag till RO att utskott skall kunna sammanträda samtidigt med kammaren. Förutsättningar är att förhandlingen i kammaren avser annat än ärendets avgörande eller val och att utskottet i förväg har medgivit sammanträdet hållande genom enhälligt beslut.

Vi kan inte biträda den föreslagna ändringen. Det är en viktig princip att riksdagsledamot kan delta i kammararbetet utan att hindras av annat riksdagsarbete. Vad saken i praktiken gäller är, om utskott skall kunna sammanträda samtidigt som interpellationsdebatt eller frågestund pågår i kammaren. Villkoret om enhälligt beslut i förväg ger inte någon garanti för att ledamöterna utan hinder av utskottsarbetet närhelst de önskar kan delta i eller följa debatterna om frågor och interpellationer, vilka ofta är av stort allmänpolitiskt intresse. Det kan t. ex. vara svårt för en enskild utskottsledamot att stå emot önskemål om att medge ett utskottssammanträde, som sammanfaller med kammarplenum. Man kan även tänka sig att medgivande har lämnats vid ett sammanträde, i vilket en suppleant deltog, men att den ordinarie utskottsledamoten är av annan uppfattning. Det kan vidare någon gång visa sig svårt att förutse vilka frågor som skall besvaras vid det ifrågavarande kammar-sammanträdet. Slutligen kan tidsförskjutningar medföra att en frågasdebatt infaller vid annan tidpunkt än den planerade.

På grund av det anförda hemställer vi

att riksdagen med anledning av motionen 1973:1888 och med avslag på propositionen 1973:90 i motsvarande del antar följande lydelse av tilläggsbestämmelse 4.11.2 RO:

4.11.2

Utskott får ej sammanträda samtidigt med kammaren.

Beträffande offentliga utfrågningar i utskott (hemställan punkten F 56)

35. *Reservation* av herrar Hernelius (m), Ahlmark (fp), Werner i Malmö (m) och Molin (fp):

Offentliga utfrågningar i riksdagens utskott skulle kunna berika riksdagens arbete och den offentliga debatten. Ofta samlar utskott in ny och värdefull information bl. a. genom utfrågningar av experter, statsråd, företrädare för organisationer och andra. Med hjälp av muntligheten och frågeformen kan man då få fram information som annars skulle utebli.

Det är beklagligt att sådana utfrågningar, enligt propositionens förslag endast kan ske inom stängda dörrar. Regeringen och grundlagberedningens majoritet har inte lyckats motivera sekretessen. Påståendet att "offentliga utskottssammanträden skulle försvaga allmänhetens intresse för kammardebatten" är ogrundat. Enligt vår mening kommer i stället allmänhetens intresse för riksdag och politik att öka om viktiga utfrågningar i riksdagen kan ske offentligt. Därmed stiger också intresset för kammardebatten i ärendet.

Vad gäller motiveringen i övrigt för rätt till offentliga utskottsutfrågningar kan vi hänvisa till motionerna 1973:238, 1973:1841 och 1973:1874.

Vi hemställer

att riksdagen med bifall till motionerna 1973:238, 1973:1841 och 1973:1874, den sistnämnda såvitt nu är i fråga, och med avslag på propositionen 1973:90 i motsvarande del antar följande lydelse av 4 kap. 12 § RO:

12 §

Utskott skall - - - (=utskottet) - - - är närvarande.

Sammanträde för inhämtande av upplysningar eller yttranden som säges i 10 § skall dock vara offentligt, därest detta begärs av minst en tredjedel av ledamöterna i utskottet.

Beträffande omröstningsreglerna i riksdagen (hemställan punkten F 57)

36. Reservation av herrar Ahlmark (fp) och Molin (fp):

Inom grundlagberedningen övervägdes olika modeller för voteringsordningen inom riksdagen. Beredningen övervägde därvid bl. a. att ersätta eliminationsmetoden med den s. k. seriemetoden.

Vid votering enligt seriemetoden ställs proposition på samtliga förslag i tur och ordning. Om det första förslaget erhåller fler ja- än nej-röster har detta antagits och samtliga återstående alternativ har därmed fallit. Om förslaget däremot stannar i minoritet, är det definitivt förkastat och nästa alternativ tas upp till omröstning. Enligt eliminationsmetoden ställs de olika förslagen i den förberedande omgången mot varandra och elimineras i tur och ordning tills endast två förslag återstår i slutomgången.

Enligt vår mening är det väsentligaste kravet på voteringsmetoden i riksdagen att den säkerställer att det fattade beslutet överensstämmer med riksdagsmajoritetens önskan. Som bl. a. grundlagberedningens specialundersökningar angående olika voteringsmetoder visade lämnar eliminationsmetoden stora möjligheter till taktiska manövrer i utskott och kammare vilka kan leda till att det förslag som bäst motsvarar riksdagens mening slås ut vid votering om kontraposition. Med seriemetoden blir varje omröstning avgörande vilket medför att en grupp ledamöter aldrig av taktiska skäl kan fälla ett majoritetsförslag genom att temporärt rösta fram ett förslag som befinner sig lägre på den egna preferensskalan. Vid en avvägning mellan olika voteringsmetoder måste enligt vår mening seriemetodens ovan angivna fördelar tillmätas avgörande vikt. Som ett ytterligare skäl för den i motionen föreslagna övergången till denna voteringsmetod kan anföras att därmed beslutsordningen i den svenska riksdagen bringas i bättre överensstämmelse med vad som tillämpas i de flesta europeiska parlament och i Europarådet.

I vårt förslag till lagtext förutsätts att talmannen beslutar i vilken ordning yttrandena tas upp till omröstning. Vi förutsätter att liksom i andra parlament där seriemetoden tillämpas en fast praxis i detta

avscende kommer att utvecklas.

Med hänvisning till det anförda hemställer vi

att riksdagen med bifall till motionen 1973:1867 och med avslag på propositionen 1973:90 i motsvarande del antar följande lydelse av 5 kap. 5 och 6 §§ RO:

5 §

När ärende avgöres genom omröstning, ställes proposition på yrkande som talmannen bestämmer. Antages yrkandet, är det riksdagens beslut. Förkastas yrkandet och föreligger endast ett ytterligare yrkande, är detta riksdagens beslut. Föreligger två eller flera ytterligare yrkanden, ställer talmannen proposition på ett av dessa. Därefter förfäres i enlighet med vad som har sagts tidigare i denna paragraf till dess något av yrkandena har blivit riksdagens beslut.

Omröstning göres öppet. Talmannen tillkännagiver hur omröstningen utfallit och befäster beslutet med klubbslag.

6 §

Är rösterna lika delade i omröstning, ställer talmannen proposition på förslag om återförvisning av ärendet till utskottet. Ärendet skall återförvisas om minst hälften av de röstande förenar sig härom. Beslutas ej återförvisning, avgör lotten om yrkandet är antaget eller förkastat.

Efter återförvisning upptages ärendet på nytt i sin helhet till avgörande i kammaren. Uppstår därvid åter lika röstetal, skall lottning genast äga rum.

Beträffande kvinnlig tronföljd (hemställan punkten F 61; jfr reservation nr 40)

37. *Reservation* av herrar Hernelius (m) och Werner i Malmö (m):

I regeringsförslaget föreslås ingen ändring av nuvarande tronföljdsregler. Detta innebär att även i fortsättningen endast manliga efterkommande skall ha arvsrätt till tronen, s. k. agnatisk tronföljd. Kvinnliga medlemmar av konungahuset är sålunda uteslutna och successionen övergår på stamfaderns av den Bernadotteska ätten manliga bröstarvingar om sådana finns. Om manliga bröstarvingar till den Bernadotteska dynastins grundare saknas anses konungahuset utslocknat.

Samhällsutvecklingen i Sverige liksom i flera andra länder har medfört att kvinnor blivit jämställda med män då det gäller offentliga värv. Kvinnlig tronföljd förekommer i dag i sex av Europas nio monarkier. För Sveriges vidkommande kan vi inte finna någon som helst anledning att utesluta kvinnor när det gäller arvsrätt till tronen.

I enlighet med principen om de båda könen lika rätt även på statschefsnivå föreslår vi införandet av full kognatisk tronföljd, varvid tronföljarens ålder — inte kön — är utslagsgivande.

Med hänvisning till det anförda hemställer vi

att riksdagen med anledning av propositionen 1973:90 i motsvarande del och med bifall till motionen 1973:1873 antar följande förslag till ändring i SO:

§ 1. *Då hans kungl. höghets, kronprins Johan Baptist Julii redan ingångna äktenskap med manlig bröstarvinge välsignat är, och ännu framdeles kan välsignat varda, skall efterträda hans kungl. höghet i regeringen hans kungl. höghets förstfödde son, och efter honom denne senares manliga efterkommande, i den ordning de ättens huvudman i rätt nedstigande led närmast äro.*

Denna arvsordning gäller till och med hans kungl. höghet Kronprinsen Carl Gustaf.

§ 2. *Vid Konungs eller Drottningens död övergår tronen till den bortgångnes äldsta barn oavsett kön, varefter successionsrätt följer för dennes först födda barn i enlighet med den lineala arvsföljden, varvid det äldsta barnet och dess avkomma har företräde framför syskon och dessas avkomma.*

Om Konung eller Drottning saknar arvsberättigade efterkommande övergår tronen sålunda till äldsta syskon och dess avkomma efter samma princip.

Denna arvsordning gäller från hans kungl. höghet Kronprins Carl Gustafs tronbestigning.

§ 3. *(Denna paragraf utgår)*

§ 4. *Dör Konung i Sverige, utan att lämna bröstarvingar, men hans efterlämnade Drottning sig i välsignat tillstånd befinner, fullgöra en riksföreståndare statschefens uppgifter tills vidare, på sätt och med villkor 5 kap. 4 § av regeringsformen föreskriver.*

§ 5. *Säsom i regeringsformens övergångsbestämmelser punkten 9 stycket 6 stadgas skall Konung alltid vara av den rena evangeliska läran sådan som den, uti den oförändrade Augsburgiska bekännelsen samt Uppsala mötes beslut av år 1593 antagen och förklarad är, alltså skola prinsar och prinsessor av det kungliga huset uppfödas i samma lära och inom riket. Den av kungl. familjen, som ej sig till samma lära bekänner, vare från all successionsrätt utesluten.*

§ 6. *Prins eller prinsessa av det kungl. huset må ej gifta sig med mindre Konungen, sedan regeringens tankar inhämtats, därtill lämnat sitt samtycke. Sker det ändock have han eller hon förverkat rätt till riket för sig, barn och efterkommande.*

§ 8. *Prins eller prinsessa av kungl. svenska huset må ej utan Konungens och Riksdagens samtycke bliva regerande Statsöverhuvud över utländsk stat, vare sig genom val, arv eller gifte. Sker annorlunda, vare han eller hon och hans eller hennes efterkommande ej berättigade att få succedera till svenska tronen.*

Beträffande talmans valperiod

38. *Reservation* av herrar Ahlmark (fp) och Molin (fp):

Det nya grundlagsförslaget innebär i flera avseenden en förstärkt

ställning för talmannen. Detta gäller framför allt, som påvisats i reservationen nr 17, i fråga om utseende av statsminister. Det är mot den bakgrunden inte rimligt att förlänga talmannens mandatperiod jämfört med vad som nu gäller. Då icke heller i övrigt några bärande argument framförts för denna ändring, bör mandatperioden för talman och vice talman liksom nu vara ett år.

Med hänvisning till det ovan anförda hemställer vi

att riksdagen med avslag på propositionen 1973:90 i motsvarande del

dels antar följande lydelse av 4 kap. 2 § RF:

2 §

Riksdagen utser inom sig för varje riksmöte en talman samt en förste, en andre och en tredje vice talman.

dels antar följande lydelse av 8 kap. 1 § första stycket RO:

Val av talman samt av förste, andre och tredje vice talman förrättas vid första sammanträdet med kammaren under riksmötet. Talmännen väljes var för sig i nu nämnd ordning.

Beträffande utredning rörande övergång till vårval (hemställan punkten I 3)

39. *Reservation* av herrar Larsson i Luttra (c), Hernelius (m), Boo (c), Ahlmark (fp), Werner i Malmö (m), Fiskesjö (c) och Molin (fp):

I 1 kap. 1 § RO stadgas att ordinarie val till riksdagen skall hållas i september. Många fördelar skulle enligt vår mening vinnas om de allmänna valen i stället ägde rum på våren. Valrörelsen skulle kunna föras i omedelbar anslutning till ett intensivt skede i riksdagsarbetet. Väljarnas och partiarbetarnas intresse för de politiska frågorna är då stort och det är lättare att aktualisera frågornas innebörd för väljarna än efter flera månaders stiltje som nu. Det skulle därmed sannolikt bli möjligt att förkorta valrörelsen utan att minska dess effektivitet.

Vi delar utskottets uppfattning att vårvalsfrågan står i nära samband med tiden för budgetårets förläggning och riksdagens budgetarbete. Det är sannolikt svårt att förlägga valen till våren och behålla det nuvarande budgetåret. Flera skäl talar emellertid för en omläggning av budgetåret så att det kommer att sammanfalla med det nuvarande kalenderåret.

Med hänsyn till att vissa av de komplikationer som sammanhänger med vårval hittills inte kunnat helt klarläggas anser vi att frågan om en övergång till vårval och en därmed eventuellt sammanhängande ändring av budgetåret bör bli föremål för visst ytterligare utredningsarbete.

På grund av det anförda hemställer vi

att riksdagen med anledning av motionen 1973:1874 och med bifall till motionen 1973:1878, båda såvitt nu är i fråga, hos Kungl. Maj:t begär att frågan om övergång till valval göres till föremål för ytterligare utredning.

Beträffande utredning rörande kvinnlig tronföljd (hemställa punkten I 4; jfr reservation nr 37)

40. *Reservation* av herrar Larsson i Luttra (c), Nelander (fp), Boo (c), Fiskesjö (c) och Molin (fp):

I regeringsförslaget föreslås ingen ändring av nuvarande tronföljdsregler. Detta innebär att även i fortsättningen endast manliga efterkommande skall ha arvsrätt till tronen. Vi anser att det inte finns något godtagbart skäl att utestänga kvinnliga medlemmar av kungahuset från tronföljd och föreslår därför att sedan erforderlig utredning gjorts förslag läggs fram för riksdagen om kvinnlig tronföljd.

Vi hemställer

att riksdagen med bifall till motionen 1973:1878, såvitt nu är i fråga, hos Kungl. Maj:t anholder om utredning och förslag till sådan ändring av tronföljdsreglerna att kvinnor och män blir jämställda i fråga om tronföljden, dock utan rubbning av nuvarande tronföljares rätt.

Beträffande övergång till skilda valdagar för riksdagsval och kommunalval (hemställa punkten I 2)

41. *Reservation* av herrar Ahlmark (fp) och Molin (fp):

Den gemensamma valdagen är ett hot mot en vital, kommunal demokrati. De lokala frågorna riskerar att komma i bakgrunden och i varje val dränkas av den rikspolitiska informationen. Undersökningar efter 1970 års val visade att en överväldigande majoritet av väljarna inte kunde ange en enda kommunal debattfråga. En försvinnande liten del av väljarkåren hade röstat på olika partier i riksdagsval och kommunalval. Den rikspolitiska bedömningen bestämmer uppenbarligen också det kommunalpolitiska ställningstagandet.

Detta är mycket oroande eftersom kommunerna i dag svarar för utomordentligt viktiga uppgifter i samhället. På senare år har landsting och kommuner fått sina arbetsuppgifter och sina andelar av den offentliga sektorn kraftigt vidgade. Samtidigt måste man som en följd av kommunsammanslagningarna vidta radikala åtgärder för att vidga kontakterna mellan väljare och valda ute i kommunerna.

Då är det nödvändigt att de lokala frågorna får möjlighet att mer än hittills tränga fram till medborgarna i valrörelserna. Riksdagsval och kommunalval bör därför hållas vid olika tillfällen. En utredning bör tillsättas för att studera olika modeller för skilda valdagar för riksdagsval

och kommunalval. En av dessa modeller kan vara den lösning som skisseras i motion 1973:1861 av herr Ahlmark m. fl. (fp). Men också andra konstruktioner kan givetvis tänkas.

Den utredning som föreslås i motionen bör snarast möjligt utarbeta sådana olika modeller som sedan förs ut till allmän diskussion. Målet bör vara att ett första beslut om övergång till skilda valdagar ska kunna fattas före 1976 års val i syfte att längre fram öka väljarnas möjlighet att utkräva ansvar av de kommunala förtroendemännen och därmed fördjupa den kommunala demokratin.

Vi föreslår därför

att riksdagen med anledning av motionen 1973:1861 hos Kungl. Maj:t hemställer att en utredning ges i uppdrag att utarbeta olika modeller för övergång till skilda valdagar för riksdagsval och kommunalval, varvid bl. a. de i motionen skisserade alternativen överväges.

42. *Särskilt yttrande* av herrar Larsson i Luttra (c), Hernelius (m), Boo (c), Werner i Malmö (m) och Fiskesjö (c):

Vi delar den åsikten att de kommunala frågorna inte bör få komma i skymundan i valrörelsen. Erfarenheten från 1970 års val visar att den gemensamma valdagen innebär betydande risker härför. Vi anser emellertid att endast ett val utgör ett alltför litet underlag för att ställa frågan härom under en förnyad utredning. Konsekvenserna av den gemensamma valdagen för den kommunala demokratin måste också komma att behandlas inom utredningen om den kommunala demokratin. Vi är därför inte i dag beredda att ta ordningen med samtidiga val till riksdagen och de kommunala församlingarna under omprövning.

Beträffande utredning om valkretsindelning och personmomentet i valsättet

43. *Särskilt yttrande* av herr Ahlmark (fp):

Det är riktigt och viktigt att utgångspunkten för utredningen om personmomentet i valsättet skall vara ett riksproportionellt system. Konstitutionsutskottet avvisar därmed (se s. 23) de tankar som förs fram i motionen 1973:1890 av herrar Svensson i Eskilstuna (s) och Gadd (s). I motionen krävs visserligen inte "nu" ett nytt valsätt; saken skall först utredas. Men den polemiserar mot riksproportionaliteten. "Det vore olyckligt om själva valsättets utformning främjar en utveckling mot något av en permanentning av minoritetsparlamentarismen, dvs. ett läge präglad av att regeringarna saknar egen majoritet i riksdagen."

Utskottets kansli har i samverkan med riksdagens upplysningstjänst räknat ut hur de nio senaste valen (från 1956 och framåt) skulle ha utfallit med dagens enkammarssystem och valsätt. Det här är resultatet:

	Mandat i riksdagen		
	Fp+c+m	S	Vpk
1956	176	156	18
1958 (juni)	182	166	2
1958 (sept)	178	170	2
1960	167	167	16
1962	166	183	1
1964	163	169	18
1966	176	151	23
1968	165	185	0
1970	170	163	17

Man finner att de icke-socialistiska partierna vid fyra tillfällen hade fått majoritet i riksdagen — 1956, juni och september 1958 och 1966. Socialdemokraterna hade fått egen majoritet i två val — 1962 och 1968. Kommunisterna hade blivit tungan på vågen tre gånger — 1960, 1964 och 1970.

I sex av de senaste nio valen hade man alltså kunnat bilda majoritetsregering av socialdemokraterna ensamma eller de icke-socialistiska partierna tillsammans. (En koalition mellan socialdemokraterna och något eller några av de andra partierna hade kunnat ge majoritetsregeringar ännu oftare.) Därmed är det klart att det nuvarande valsättet med rikspportionalitet *inte* innebär "något av en permanentning av minoritetsparlamentarismen", vilket herrar Svensson i Eskilstuna och Gadd påstår i sin motion.

Propositionens förslag till ny regeringsform med av utskottet föreslagna ändringar

**1 Förslag till
Regeringsform**

1 kap. STATSSKICKETS GRUNDER

1 §¹

All offentlig makt i Sverige utgår från folket.

Den svenska folkstyrelsen bygger på fri åsiktsbildning och på allmän och lika rösträtt. Den förverkligas genom ett representativt och parlamentariskt statsskick och genom kommunal självstyrelse.

Den offentliga makten utövas under lagarna.

2 §²

Regeringsformen, successionsordningen och tryckfrihetsförordningen är rikets grundlagar.

3 §³

Riksdagen är folkets främsta företrädare.

Riksdagen stiftar lag, beslutar om skatt till staten och bestämmer hur statens medel skall användas. Riksdagen granskar rikets styrelse och förvaltning.

4 §⁴

Konungen är rikets statschef.

5 §⁵

Regeringen styr riket. Den är ansvarig inför riksdagen.

6 §⁶

I riket finns primärkommuner och landstingskommuner. Beslutanderätten i kommunerna utövas av valda församlingar.

Kommunerna får taga ut skatt för skötseln av sina uppgifter.

¹ I propositionens förslag har tredje stycket följande lydelse: "Den offentliga makten utövas under lagarna. Regeringsformen, successionsordningen och tryckfrihetsförordningen är rikets grundlagar."

² Ny paragraf. Lydelsen motsvaras i propositionens förslag av 1 § tredje stycket andra meningen. Se not 1.

³ Motsvaras av 2 § i propositionens förslag.

⁴ Motsvaras av 3 § i propositionens förslag.

⁵ Motsvaras av 4 § i propositionens förslag.

⁶ Motsvaras av 5 § i propositionens förslag. I propositionens förslag har första stycket första meningen följande lydelse: "I riket finns primärkommuner och sekundärkommuner."

7 §¹

För rättskipningen finns domstolar och för den offentliga förvaltningen statliga och kommunala förvaltningsmyndigheter.

8 §²

Domstolar och förvaltningsmyndigheter skall i sin verksamhet iakttaga saklighet och opartiskhet. De får ej utan rättsligt stöd särbehandla någon på grund av hans personliga förhållanden, såsom tro, åskådning, ras, hudfärg, ursprung, kön, ålder, nationalitet, språk, samhällsställning eller förmögenhet.

2 kap. GRUNDLÄGGANDE FRI- OCH RÄTTIGHETER³

1 §

Varje medborgare är gentemot det allmänna tillförsäkrad

1. yttrande- och tryckfrihet: frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela uppgifter och framföra åsikter,
2. rätt till information: rätt att inhämta och mottaga uppgifter och upplysningar,
3. mötesfrihet: frihet att anordna och att delta i möten,
4. demonstrationsrätt: rätt att ensam eller i grupp framföra åsikter på allmän plats,
5. föreningsfrihet: frihet att sammansluta sig med andra till förening,
6. religionsfrihet: frihet att sammansluta sig med andra till trossamfund och att utöva sin religion,
7. rörelsefrihet: frihet att röra sig inom riket och att lämna riket.

¹ Motsvaras av 6 § i propositionens förslag.

² Motsvaras av 7 § i propositionens förslag.

³ I propositionens förslag har 2 kap. fyra paragrafer av följande lydelse:

”1 §

Samhället skall verka för rättvisa och jämlikhet mellan medborgarna.

Varje medborgare bör ha rätt till utbildning, arbete och social trygghet.

2 §

Arbetstagare bör genom lag eller avtal vara tillförsäkrad inflytande över ledningen och fördelningen av arbetet och andra frågor som berör honom nära i hans anställning. Han bör genom lag vara skyddad mot uppsägning som är sakligt oggrundad.

3 §

Enskild bör vara tillförsäkrad ersättning enligt grunder som bestämmes i lag för det fall att hans egendom tas i anspråk genom expropriation eller annat sådant förfogande.

2 §

Varje medborgare är skyddad mot att myndighet tvingar honom att tillhöra förening eller trossamfund eller att ge sina åsikter till känna.

3 §

Varje medborgare är skyddad mot att myndighet utsätter honom för kroppsvisitation eller annat påtvingat kroppsligt ingrepp, för husrannsakan, för intrång i hans brev-, post- eller teleförbindelser eller för hemlig avlyssning.

4 §

Beträffande tryckfriheten och rätten att taga del av allmän handling gäller vad som är föreskrivet i tryckfrihetsförordningen. Föreskrifter som i övrigt närmare utformar de fri- och rättigheter och det skydd som avses i 1–3 §§ beslutas i den ordning som föreskrives i 8 kap.

5 §

Förening av arbetstagare samt arbetsgivare och förening av arbetsgivare äger rätt att vidtaga fackliga stridsåtgärder, om annat ej följer av lag eller avtal.

³ (forts. från föreg. sida)

4 §

Varje medborgare skall gentemot det allmänna vara tillförsäkrad

1. yttrande- och tryckfrihet: frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela uppgifter och framföra åsikter,

2. rätt till information: rätt att inhämta och mottaga uppgifter och upplysningar,

3. mötesfrihet: frihet att anordna och att delta i möten,

4. demonstrationsrätt: rätt att ensam eller i grupp framföra åsikter på allmän plats,

5. föreningsfrihet: frihet att sammansluta sig med andra till förening,

6. religionsfrihet: frihet att sammansluta sig med andra till trossamfund och att utöva sin religion,

7. rörelsefrihet: frihet att röra sig inom riket och att lämna riket.

Varje medborgare skall skyddas mot att myndighet tvingar honom att tillhöra förening eller trossamfund eller att ge sina åsikter till känna. Han skall också skyddas mot att myndighet utsätter honom för kroppsvisitation eller annat påtvingat kroppsligt ingrepp, för husrannsakan, för intrång i hans brev-, post- eller teleförbindelser eller för hemlig avlyssning.

Det närmare innehållet i de fri- och rättigheter och det skydd i övrigt som avses i första och andra styckena anges i den ordning som föreskrives i 8 kap. Beträffande tryckfriheten och rätten att taga del av allmän handling gäller vad som är föreskrivet i tryckfrihetsförordningen.”

3 kap. RIKSDAGEN

1 §

Riksdagen utses genom fria, hemliga och direkta val.

Riksdagen består av en kammare med trehundrafyrtionio ledamöter. För ledamöterna skall finnas ersättare.

2 §

Rösträtt vid val till riksdagen tillkommer svensk medborgare som är bosatt i riket. Om rösträtt för svensk medborgare som ej är bosatt i riket finns bestämmelser i lag. Den som icke har uppnått aderton års ålder senast på valdagen eller som är omyndigförklarad av domstol har ej rösträtt.

Frågan huruvida rösträtt enligt första stycket föreligger avgöres på grundval av en före valet upprättad röstlängd.

3 §

Ordinarie val till riksdagen förrättas vart tredje år.

4 §

Regeringen får förordna om extra val till riksdagen mellan ordinarie val. Extra val hålles inom tre månader efter förordnandet.

Efter val till riksdagen får regeringen icke förordna om extra val förrän tre månader har förflutit från den nyvalda riksdagens första sammanträde. Ej heller får regeringen förordna om extra val under tid då dess ledamöter, efter det att samtliga har entledigats, uppehåller sina befattningar i avbidan på att ny regering skall tillträda.

Bestämmelser om extra val i visst fall finns i 6 kap. 3 §.

5 §

Nyvald riksdag samlas på femtonde dagen efter valdagen, dock tidigast på fjärde dagen efter det att valets utgång har kungjorts.

Varje val gäller för tiden från det att den nyvalda riksdagen har samlats till dess den närmast därefter valda riksdagen samlas. Denna tid är riksdagens valperiod.

6 §

För val till riksdagen är riket indelat i valkretsar.

Mandaten i riksdagen utgöres av trehundratio fasta valkretsmandat och trettionio utjämningsmandat.

De fasta valkretsmandaten fördelas mellan valkretsarna på grundval av

en beräkning av förhållandet mellan antalet röstberättigade i varje valkrets och antalet röstberättigade i hela riket. Fördelningen fastställs för tre år i sänder.

7 §

Mandaten fördelas mellan partier. Med parti avses varje sammanslutning eller grupp av väljare, som uppträder i val under särskild beteckning.

Endast parti som har fått minst fyra procent av rösterna i hela riket är berättigat att deltaga i fördelningen av mandaten. Parti som har fått färre röster deltagar dock i fördelningen av de fasta valkretsmandaten i valkrets, där partiet har fått minst tolv procent av rösterna.

8 §

De fasta valkretsmandaten fördelas för varje valkrets proportionellt mellan partierna på grundval av valresultatet i valkretsen.

Uljämningsmandaten fördelas mellan partierna så, att fördelningen av alla mandat i riksdagen, med undantag av de fasta valkretsmandat som har tillfallit parti med mindre än fyra procent av rösterna, blir proportionell mot de i fördelningen deltagande partiernas röstetal i hela riket. Har parti vid fördelningen av de fasta valkretsmandaten erhållit flera mandat än som motsvarar den proportionella representationen i riksdagen för partiet, bortses vid fördelningen av utjämningsmandaten från partiet och de fasta valkretsmandat det har erhållit. Sedan utjämningsmandaten har fördelats mellan partierna, tillföres de valkretsar.

Vid mandatfördelningen mellan partierna användes uddatalsmetoden med första divisorn jämkad till 1,4.

9 §

För varje mandat som ett parti har erhållit utses en riksdagsledamot samt ersättare för honom.

10 §

Endast den som uppfyller villkoren för rösträtt och som är myndig kan vara ledamot av riksdagen eller ersättare för ledamot.

11 §

Val till riksdagen får överklagas hos en av riksdagen utsedd valprövningsnämnd. Den som har valts till riksdagsledamot utövar sitt uppdrag utan hinder av att valet har överklagats. Ändras valet, intager ny ledamot sin plats så snart ändringen har kungjorts. Vad nu sagts om ledamot äger motsvarande tillämpning på ersättare.

Valprövningsnämnden består av ordförande, som skall vara eller ha

varit ordinarie domare och som ej får tillhöra riksdagen, och sex andra ledamöter. Ledamöterna väljes efter varje ordinarie val, så snart valet har vunnit laga kraft, för tiden till dess nytt val till nämnden har ägt rum. Ordföranden väljes särskilt. Nämndens beslut får ej överklagas.

12 §

Ytterligare bestämmelser i de ämnen som angives i 2—11 §§ samt om utseende av ersättare för riksdagsledamöterna meddelas i riksdagsordningen eller annan lag.

4 kap. RIKSDAGSARBETET

1 §

Riksdagen sammanträder till riksmöte årligen. Riksmöte hålles i Stockholm, om icke riksdagen eller talmannen bestämmer annat av hänsyn till riksdagens säkerhet eller frihet.

2 §

Riksdagen utser inom sig för varje valperiod en talman samt en förste, en andre och en tredje vice talman.

3 §

Regeringen och varje riksdagsledamot får i enlighet med vad som närmare angives i riksdagsordningen väcka förslag i fråga om allt som kan komma under riksdagens prövning, om ej annat är bestämt i denna regeringsform.

Riksdagen väljer inom sig utskott, däribland ett konstitutionsutskott, ett finansutskott och ett skatteutskott, enligt bestämmelser i riksdagsordningen. Ärende som väckes av regeringen eller riksdagsledamot beredes före avgörandet av utskott, om ej annat är bestämt i denna regeringsform.

4 §

När ärende skall avgöras i kammaren, får varje riksdagsledamot och varje statsråd yttra sig i enlighet med vad som närmare angives i riksdagsordningen. Bestämmelser om jäv finns i riksdagsordningen.

5 §

Vid omröstning i riksdagen gäller som riksdagens beslut den mening varom mer än hälften av de röstande förenar sig, om ej annat särskilt angives i denna regeringsform eller, beträffande frågor som hör till

förfarandet i riksdagen, i huvudbestämmelse i riksdagsordningen. Om förfarandet vid lika röstetal finns bestämmelser i riksdagsordningen.

6 §

Riksdagsledamot och ersättare får fullgöra uppdrag som ledamot utan hinder av tjänsteuppgift eller annan sådan förpliktelse som åligger honom.

7 §

Riksdagsledamot eller ersättare får icke lämna sitt uppdrag utan riksdagens medgivande.

När det finns anledning till det, skall valprövningsnämnden självant pröva om ledamot eller ersättare är behörig enligt 3 kap. 10 §. Den som förklaras obehörig är därmed skild från sitt uppdrag.

Ledamot eller ersättare får i annat fall än som avses i andra stycket skiljas från uppdraget endast om han genom brott har visat sig uppenbarligen olämplig för uppdraget. Beslut härom fattas av domstol.

8 §

Ingen får väcka talan mot den som utövar eller har utövat uppdrag som riksdagsledamot eller beröva honom friheten eller hindra honom att resa inom riket på grund av hans yttranden eller gärningar under utövandet av uppdraget, utan att riksdagen har medgivit det genom beslut om vilket minst fem sjättedelar av de röstande har förenat sig.

Misstänkes riksdagsledamot för brott i annat fall, skall bestämmelser i lag om gripande, anhållande eller häktning tillämpas endast om han erkänner brottet eller har tagits på bar gärning eller fråga är om brott för vilket ej är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år.

9 §

Under tid då riksdagsledamot är riksdagens talman eller tillhör regeringen utövas hans uppdrag som riksdagsledamot av ersättare. Riksdagen kan i riksdagsordningen föreskriva att ersättare skall träda i riksdagsledamots ställe när denne är ledig.

Bestämmelserna i 6 § och 8 § första stycket om skydd för utövandet av uppdrag som riksdagsledamot gäller även talmannen och hans uppdrag.

För ersättare som utövar uppdrag som riksdagsledamot gäller bestämmelserna om ledamot.

10 §

Ytterligare bestämmelser om riksdagsarbetet meddelas i riksdagsordningen.

5 kap. STATSCHEFEN

1 §¹

Statschefen hålles av statsministern underrättad om rikets angelägenheter. När så erfordras sammanträder regeringen i konselj under statschefens ordförandeskap.

2 §

Som statschef får endast den tjänstgöra som är svensk medborgare och har fyllt tjugofem år. Han får icke samtidigt vara statsråd eller utöva uppdrag såsom talman eller riksdagsledamot.

Statschefen skall samråda med statsministern, innan han reser utrikes.

3 §

Är konungen av sjukdom, utrikes resa eller annan orsak hindrad att fullgöra sina uppgifter, inträder enligt gällande tronföljd medlem av konungahuset, som ej är hindrad, för att såsom tillfällig riksföreståndare fullgöra statschefens uppgifter.

4 §

Utslocknar konungahuset, utser riksdagen en riksföreståndare att fullgöra statschefens uppgifter tills vidare. Riksdagen utser samtidigt en vice riksföreståndare.

Detsamma gäller, om konungen dör eller avgår och tronföljaren ännu ej har fyllt tjugofem år.

5 §

Har konungen under sex månader utan avbrott varit hindrad att fullgöra sina uppgifter eller underlåtit att fullgöra dem, skall regeringen anmäla det till riksdagen. Riksdagen bestämmer, om konungen skall anses ha avgått.

6 §

Riksdagen kan utse någon att efter regeringens förordnande tjänstgöra som tillfällig riksföreståndare när ingen med behörighet enligt 3 eller 4 § kan tjänstgöra.

Talman eller, vid förfall för honom, vice talman tjänstgör efter regeringens förordnande som tillfällig riksföreståndare, när ingen annan behörig kan tjänstgöra.

¹ I propositionens förslag har andra meningen följande lydelse: "När det behövs sammanträder regeringen i konselj under statschefens ordförandeskap."

7 §¹

Konungen kan ej åtalas för sina gärningar. Riksföreståndare kan ej åtalas för sina gärningar som statschef.

6 kap. REGERINGEN

1 §

Regeringen består av statsministern och övriga statsråd.

Statsministern utses i den ordning som angives i 2—4 §§. Statsministern tillsätter övriga statsråd.

2 §

När statsminister skall utses, kallar talmannen företrädare för varje partigrupp inom riksdagen till samråd. Talmannen överlägger med vice talmännen och avgiver sedan förslag till riksdagen.

Riksdagen skall senast på fjärde dagen härefter, utan beredning i utskott, pröva förslaget genom omröstning. Röstar mer än hälften av riksdagens ledamöter mot förslaget, är det förkastat. I annat fall är det godkänt.

3 §

Förkastar riksdagen talmannens förslag, förfares på nytt enligt 2 §. Har riksdagen fyra gånger förkastat talmannens förslag, skall förfarandet för utseende av statsminister avbrytas och återupptagas först sedan val till riksdagen har hållits. Om ej ordinarie val ändå skall hållas inom tre månader, skall extra val förrättas inom samma tid.

4 §

När riksdagen har godkänt förslag om ny statsminister, anmäler denne så snart det kan ske de av honom utsedda statsråden för riksdagen. Därefter äger regeringsskifte rum vid en särskild konselj inför statschefen eller, vid förfall för denne, inför talmannen. Talmannen kallas alltid till konseljen.

Talmannen utfärdar förordnande för statsministern på riksdagens vägnar.

5 §

Förklarar riksdagen att statsministern eller annat statsråd icke åtnjuter riksdagens förtroende, skall talmannen entlediga statsrådet. Kan regeringen förordna om extra val till riksdagen, skall dock beslut om

¹ I propositionens förslag har andra meningen följande lydelse: "Ej heller kan riksföreståndare åtalas för sina gärningar som statschef."

entledigande ej meddelas om regeringen inom en vecka från misstroende-förklaringen förordnar om extra val.

6 §¹

Statsråd skall entledigas om han begär det, statsministern av talmannen och annat statsråd av statsministern. Statsministern får även i annat fall entlediga annat statsråd.

7 §

Om statsministern entledigas eller dör, skall talmannen entlediga övriga statsråd.

8 §

Har regeringens samtliga ledamöter entledigats, uppehåller de sina befattningar till dess ny regering har tillträtt. Har annat statsråd än statsministern entledigats på egen begäran, uppehåller han sin befattning till dess efterträdare har tillträtt, om statsministern begär det.

9 §

Endast den får vara statsråd som är svensk medborgare sedan minst tio år.

Statsråd får icke utöva allmän eller enskild tjänst. Han får ej heller inneha uppdrag eller utöva verksamhet som kan rubba förtroendet för honom.

10 §

Vid förfall för talmannen övertager vice talman de uppgifter som enligt detta kapitel ankommer på talmannen.

7 kap. REGERINGSARBETET

1 §

För beredning av regeringsärenden skall finnas ett regeringskansli. I detta ingår departement för skilda verksamhetsgrenar. Regeringen fördelar ärendena mellan departementen. Statsministern utser bland statsråden chefer för departementen.

2 §

Vid beredningen av regeringsärenden skall behövliga upplysningar och yrtranden inhämtas från berörda myndigheter. I den omfattning som behövs skall tillfälle lämnas sammanslutningar och enskilda att yttra sig.

¹ I propositionens förslag har paragrafen följande lydelse: "Statsråd skall entledigas, om han begär det. Statsministern entledigas av talmannen och annat statsråd av statsministern. Statsministern får även i annat fall entlediga annat statsråd."

3 §

Regeringsärenden avgöres av regeringen vid regeringssammanträde. Regeringsärenden som gäller verkställighet inom försvarsmakten av författningar eller särskilda regeringsbeslut kan dock, i den omfattning som anges i lag, under statsministerns överinseende avgöras av chefen för det departement till vilket ärendena hör.

4 §

Statsministern kallar övriga statsråd till regeringssammanträde och är ordförande vid sammanträdet. Minst fem statsråd skall deltaga i regeringssammanträde.

5 §

Departementschef är vid regeringssammanträde föredragande i ärende som hör till hans departement. Statsministern kan dock förordna att ärende eller grupp av ärenden, som hör till visst departement, skall föredragas av annat statsråd än departementschefen.

6 §

Vid regeringssammanträde föres protokoll. Skiljaktig mening skall antecknas i protokollet.

7 §

Författningar, förslag till riksdagen och andra expeditioner av regeringens beslut skall för att bli va gällande skrivas under av statsministern eller annat statsråd på regeringens vägnar. Regeringen kan dock genom förordning föreskriva att tjänsteman i särskilda fall får skriva under expedition.

8 §¹

Statsministern kan utse ett av de övriga statsråden att i egenskap av ställföreträdare vid förfall för statsministern fullgöra hans uppgifter. Har statsministern ej utsett ställföreträdare eller har också denne förfall, övertages statsministerns uppgifter i stället av det av de tjänstgörande statsråden som har varit statsråd längst tid. Om två eller flera har varit statsråd lika länge, har den äldste av dem företräde.

¹ I propositionens förslag har andra och tredje meningarna följande lydelse: "Har statsministern ej utsett ställföreträdare eller har också denne förfall, övertages statsministerns uppgifter i stället av det av de tjänstgörande statsråden som har tillhört regeringen längst tid. Om två eller flera statsråd har tillhört regeringen lika länge, har den äldste av dem företräde."

8 kap. LAGAR OCH ANDRA FÖRESKRIFTER

1 §¹

Lag eller annan föreskrift får ej innebära att dödsstraff skall kunna ådömas.

Lag eller annan föreskrift får ej innebära att svensk medborgare skall kunna landsförvisas eller eljest hindras att återvända till riket eller att svensk medborgare som är bosatt i riket skall kunna berövas sitt medborgarskap i annat fall än då han är eller samtidigt blir medborgare i annan stat.

Lag eller annan föreskrift får ej innebära att straff eller annan brottspåföljd skall kunna ådömas för gärning som icke var belagd med brottspåföljd, när den förövades, eller att svårare brottspåföljd skall kunna ådömas för gärningen än den som var föreskriven då. Vad nu sagts om brottspåföljd gäller även förverkande eller annan särskild rättsverkan av brott.

Enskild skall vara tillförsäkrad ersättning enligt grunder som bestämmes i lag för det fall att hans egendom tages i anspråk genom expropriation eller annat sådant förfogande.

2 §

Föreskrifter om enskildas personliga ställning samt om deras personliga och ekonomiska förhållanden inbördes meddelas genom lag.

Sådana föreskrifter är bland andra:

1. föreskrifter om svenskt medborgarskap,
2. föreskrifter om rätt till släktnamn, om äktenskap och föräldraskap, om arv och testamente samt om familjeförhållanden i övrigt,
3. föreskrifter om rätt till fast och lös egendom, om avtal samt om bolag, föreningar, samfälligheter och stiftelser.

3 §²

Föreskrifter om förhållandet mellan enskilda och det allmänna, som gäller åligganden för enskilda eller i övrigt avser ingrepp i enskildas personliga eller ekonomiska förhållanden, meddelas genom lag.

Sådana föreskrifter är bland andra föreskrifter som begränsar de fri- och rättigheter och det skydd i övrigt som enligt 2 kap. 1-3 §§ tillkommer svensk medborgare, föreskrifter om brott och rättsverkan av brott, föreskrifter om skatt till staten samt föreskrifter om rekvisition och annat sådant förfogande.

¹ I propositionens förslag har paragrafen följande lydelse: "Lag eller annan föreskrift får ej innebära att svensk medborgare skall kunna landsförvisas eller att svensk medborgare som är bosatt i riket skall kunna berövas sitt medborgarskap i annat fall än då han är eller samtidigt blir medborgare i annan stat.

Lag eller annan föreskrift får ej innebära att straff eller annan brottspåföljd skall kunna ådömas för gärning som icke var belagd med brottspåföljd, när den förövades, eller att svårare brottspåföljd skall kunna ådömas för gärningen än den som var föreskriven då. Vad nu sagts om brottspåföljd gäller även förverkande eller annan särskild rättsverkan av brott."

² I propositionen föreslås i andra stycket "2 kap. 4 §" i stället för "2 kap. 1-3 §§".

4 §

Föreskrifter om rådgivande folkomröstning i hela riket meddelas genom lag.

5 §

Grunderna för ändringar i rikets indelning i kommuner samt grunderna för kommunernas organisation och verksamhetsformer och för den kommunala beskattningen bestämmes i lag. I lag meddelas också föreskrifter om kommunernas befogenheter i övrigt och om deras åligganden.

6 §

Under tid då riksmöte ej pågår kan finans- och skatteutskotten, efter bemyndigande i lag om annan skatt än skatt på inkomst, förmögenhet, arv eller gåva, på förslag av regeringen bestämma om skattesatsen eller besluta att skatt som avses i lagen skall börja eller upphöra att utgå. Bemyndigande kan innefatta rätt att göra skillnad mellan olika slag av verksamhet och olika delar av riket. Finans- och skatteutskotten utövar sin beslutanderätt vid gemensamt sammanträde. Beslut fattas på riksdagens vägnar genom lag.

Lag som finans- och skatteutskotten har beslutat med stöd av första stycket skall av regeringen underställas riksdagen inom en månad från början av närmast följande riksmöte. Riksdagen prövar lagen inom en månad härafter.

7 §¹

Utan hinder av 3 eller 5 § kan regeringen efter bemyndigande i lag genom förordning meddela föreskrifter om annat än skatt, om föreskrifterna avser något av följande ämnen:

1. skydd för liv, personlig säkerhet eller hälsa,
2. utlännings vistelse i riket,
3. in- eller utförsel av varor, av pengar eller av andra tillgångar, tillverkning, kommunikationer, kreditgivning eller näringsverksamhet,
4. jakt, fiske eller natur- och miljövård,
5. trafik eller ordningen på allmän plats,
6. undervisning och utbildning.

Utan hinder av 3 § kan regeringen efter bemyndigande i lag genom förordning meddela föreskrifter om förbud att röja sådant som någon har erfarit i allmän tjänst eller under utövande av tjänsteplikt.

Bemyndigande som avses i denna paragraf medför ej rätt att meddela föreskrifter som i annat hänseende än som angives i andra stycket begränsar någon av de fri- och rättigheter eller det skydd i övrigt som enligt 2 kap. 1–3 §§ tillkommer svensk medborgare. Sådant bemyndigande medför ej heller rätt att meddela föreskrifter om annan rättsverkan av brott än böter. Riksdagen kan i lag, som innehåller bemyndigande med stöd av denna paragraf, föreskriva även annan rättsverkan än böter för

¹ I propositionen föreslås i tredje stycket första meningen "2 kap. 4 §" i stället för "2 kap. 1–3 §§".

överträdelse av föreskrift som regeringen meddelar med stöd av bemyndigandet.

8 §

Utan hinder av 2, 3 eller 5 § kan regeringen efter bemyndigande i lag genom förordning meddela föreskrifter om anstånd med att fullgöra förpliktelse.

9 §

Utan hinder av 3 § kan regeringen efter bemyndigande i lag genom förordning meddela föreskrifter om tull på införsel av vara.

Regeringen eller kommun kan efter riksdagens bemyndigande meddela sådana föreskrifter om avgifter, som på grund av 3 § annars skall meddelas av riksdagen.

10 §¹

Regeringen kan efter bemyndigande i lag i ämne som angives i 7 § första stycket eller 9 § genom förordning bestämma att föreskrift i lagen skall börja eller upphöra att tillämpas. Detta gäller även om föreskriften begränsar någon av de fri- och rättigheter eller det skydd i övrigt som enligt 2 kap. 1–3 §§ tillkommer svensk medborgare.

11 §

Bemyndigar riksdagen enligt denna regeringsform regeringen att meddela föreskrifter i visst ämne, kan riksdagen därvid medgiva att regeringen överlåter åt förvaltningsmyndighet eller kommun att meddela bestämmelser i ämnet. I fall som nu sagts kan riksdagen också uppdraga åt förvaltningsmyndighet under riksdagen att meddela sådana bestämmelser.

12 §

Föreskrifter som regeringen har meddelat med stöd av bemyndigande som avses i denna regeringsform skall underställas riksdagen för prövning, om riksdagen bestämmer det.

13 §

Regeringen får utöver vad som följer av 7–10 §§ genom förordning besluta

1. föreskrifter om verkställighet av lag,
2. föreskrifter som ej enligt grundlag skall meddelas av riksdagen.

Regeringen får ej på grund av första stycket besluta föreskrifter som avser riksdagen eller dess myndigheter. Den får ej heller på grund av bestämmelsen i första stycket 2 besluta föreskrifter som avser den kommunala beskattningen.

Regeringen får i förordning som avses i första stycket överlåta åt underordnad myndighet att meddela bestämmelser i ämnet.

¹ I propositionen föreslås i andra meningen "2 kap. 4 §" i stället för "2 kap. 1–3 §§".

14 §

Behörighet för regeringen att besluta föreskrifter i visst ämne utgör ej hinder för riksdagen att genom lag meddela föreskrifter i samma ämne.

15 §

Grundlag stiftas genom två likalydande beslut. Det andra beslutet får ej fattas, förrän det efter det första beslutet har hållits val till riksdagen i hela riket och den nyvalda riksdagen har samlats. Riksdagen får icke såsom vilande antaga ett förslag om stiftande av grundlag, som är oförenligt med annat vilande grundlagsförslag, utan att samtidigt förkasta det först antagna förslaget.

16 §

Riksdagsordningen stiftas på samma sätt som grundlag. Den kan också stiftas genom endast ett beslut, om minst tre fjärdedelar av de röstande och mer än hälften av riksdagens ledamöter förenar sig om beslutet. Tillägsbestämmelse i riksdagsordningen beslutas dock i samma ordning som lag i allmänhet.

17 §

Lag får ej ändras eller upphävas annat än genom lag. I fråga om ändring eller upphävande av grundlag eller av riksdagsordningen äger 15 och 16 §§ motsvarande tillämpning.

18 §

För att avge yttrande till regeringen över lagförslag skall finnas ett lagråd, vari ingår domare i högsta domstolen och regeringsrätten. Även riksdagsutskott får inhämta yttrande från lagrådet enligt vad som närmare anges i riksdagsordningen. Närmare bestämmelser om lagrådet meddelas i lag.

19 §

Beslutad lag skall utfärdas av regeringen utan dröjsmål. Lag med sådana föreskrifter om riksdagen eller dess myndigheter som ej skall intagas i grundlag eller riksdagsordningen kan dock utfärdas av riksdagen.

Lagar och förordningar skall kungöras så snart det kan ske.

9 kap. FINANSMAKTEN

1 §¹

Om rätten att besluta om skatter och avgifter till staten finns bestämmelser i 8 kap.

¹ I propositionens förslag har paragrafen följande lydelse: "Om riksdagens rätt att besluta om skatter och avgifter till staten finns bestämmelser i 8 kap."

2 §

Statens medel får icke användas på annat sätt än riksdagen har bestämt.

Om användningen av statsmedel för skilda behov bestämmer riksdagen genom budgetreglering enligt 3—5 §§. Riksdagen får dock bestämma att medel tages i anspråk i annan ordning.

3 §

Riksdagen företager budgetreglering för närmast följande budgetår eller, om särskilda skäl föranleder det, för annan budgetperiod. Riksdagen bestämmer därvid till vilka belopp statsinkomsterna skall beräknas och anvisar anslag till angivna ändamål. Besluten härom upptages i en statsbudget.

Riksdagen kan besluta att särskilt anslag på statsbudgeten skall utgå för annan tid än budgetperioden.

Vid budgetreglering enligt denna paragraf skall riksdagen beakta behovet under krig, krigsfara eller andra utomordentliga förhållanden av medel för rikets försvar.

4 §

Kan budgetreglering enligt 3 § icke avslutas före budgetperiodens början, bestämmer riksdagen eller, om riksmöte ej pågår, finansutskottet i den omfattning som behövs om anslag för tiden till dess budgetregleringen för perioden slutföres.

5 §

För löpande budgetår kan riksdagen på tilläggsbudget göra ny beräkning av statsinkomster samt ändra anslag och anvisa nya anslag.

6 §

Regeringen avgiver förslag till statsbudget till riksdagen.

7 §

Riksdagen kan i samband med budgetreglering eller annars besluta riktlinjer för viss statsverksamhet för längre tid än anslag till verksamheten avser.

8 §

Statens medel och dess övriga tillgångar står till regeringens disposition. Vad nu sagts gäller dock icke tillgångar som är avsedda för riksdagen eller dess myndigheter eller som i lag har avsatts till särskild förvaltning.

9 §

Riksdagen fastställer i den omfattning som behövs grunder för förvaltningen av statens egendom och förfogandet över den. Riksdagen kan därvid föreskriva att åtgärd av visst slag ej får vidtagas utan riksdagens tillstånd.

10 §

Regeringen får icke utan riksdagens bemyndigande taga upp lån eller i övrigt ikläda staten ekonomisk förpliktelse.

Under riksdagen skall finnas myndighet med uppgift att i enlighet med riksdagens bemyndigande taga upp och förvalta lån till staten. Närmare bestämmelser härom meddelas i lag.

11 §

En inom riksdagen utsedd lönelegation överlägger i förhandlingsfrågor rörande anställningsvillkor, som skall gälla för statens arbetstagare eller i övrigt tillhör riksdagens prövning, med statsråd som regeringen bestämmer. Beträffande arbetstagare hos riksdagen eller dess myndigheter överlägger lönelegationen dock i stället med den som riksdagen bestämmer. Lönelegationen får på riksdagens vägnar godkänna avtal i sådan fråga eller, om frågan har undantagits från avtal, förslag till reglering av den. Vad nu sagts gäller ej om riksdagen för visst fall har beslutat annat.

Närmare bestämmelser om lönelegationens sammansättning meddelas i riksdagsordningen.

12 §

Riksbanken är myndighet under riksdagen.

Riksbanken förvaltas av sju fullmäktige. En av dessa och en suppleant för honom förordnas av regeringen för tre år i sänder. Övriga sex väljes av riksdagen. Den fullmäktig som regeringen har förordnat är ordförande. Han får ej utöva annat uppdrag eller inneha tjänst inom riksbankens ledning. Bestämmelser om riksdagens val av fullmäktige, om riksbankens ledning i övrigt samt om dess verksamhet meddelas i riksdagsordningen och annan lag.

Fullmäktig som riksdagen vägrar ansvarsfrihet är därmed skild från sitt uppdrag. Regeringen kan återkalla förordnandet för ordföranden eller för dennes suppleant.

13 §

Endast riksbanken har rätt att utgiva sedlar. Bestämmelser om penning- och betalningsväsendet meddelas i övrigt genom lag.

10 kap. FÖRHÅLLET TILL ANDRA STATER

1 §

Överenskommelse med annan stat eller med mellanfolklig organisation ingås av regeringen.

2 §

Regeringen får ej ingå för riket bindande internationell överenskommelse utan att riksdagen har godkänt denna, om överenskommelsen förutsätter att lag ändras eller upphäves eller att ny lag stiftas eller om den i övrigt gäller ämne i vilket riksdagen skall besluta.

Är i fall som avses i första stycket särskild ordning föreskriven för det riksdagsbeslut som förutsättes, skall samma ordning iakttagas vid godkännandet av överenskommelsen.

Regeringen får ej heller i annat fall än som avses i första stycket ingå för riket bindande internationell överenskommelse utan att riksdagen har godkänt denna, om överenskommelsen är av större vikt. Regeringen kan dock underlåta att inhämta riksdagens godkännande av överenskommelsen, om rikets intresse kräver det. I sådant fall skall regeringen i stället överlägga med utrikesnämnden innan överenskommelsen ingås.

3 §

Regeringen får uppdraga åt förvaltningsmyndighet att ingå internationell överenskommelse i fråga där överenskommelsen ej kräver riksdagens eller utrikesnämndens medverkan.

4 §

Bestämmelserna i 1–3 §§ äger motsvarande tillämpning på åtagande av internationell förpliktelse för riket i annan form än överenskommelse samt på uppsägning av internationell överenskommelse eller förpliktelse.

5 §¹

Beslutanderätt som enligt denna regeringsform tillkommer riksdagen, regeringen eller annat i regeringsformen angivet organ och ej avser fråga om stiftande, ändring eller upphävande av grundlag kan i begränsad omfattning överlätas till mellanfolklig organisation för fredligt samarbete, till vilken riket är eller skall bli anslutet, eller till mellanfolklig domstol. Om sådan överlåtelse beslutar riksdagen i den ordning som är föreskriven för stiftande av grundlag eller, om beslut i sådan ordning ej kan avvaktas,

¹ I propositionens förslag har andra stycket följande lydelse: "Rättskipnings- eller förvaltningsuppgift kan, i annat fall än som avses i första stycket, överlätas till annan stat, till mellanfolklig organisation eller till utländsk eller internationell inrättning eller samfällighet, om riksdagen förordnar om det genom ett beslut, varom minst tre fjärdedelar av de röstande förenar sig, eller genom beslut i den ordning som gäller för stiftande av grundlag."

genom ett beslut varom minst fem sjättedelar av de röstande och minst tre fjärdedelar av ledamöterna förenar sig.

Rättskipnings- eller förvaltningsuppgift som ej enligt denna regeringsform tillkommer riksdagen, regeringen eller annat i regeringsformen angivet organ kan överlåtas till annan stat, till mellanfolklig organisation eller till utländsk eller internationell inrättning eller samfällighet, om riksdagen förordnar om det genom ett beslut, varom minst tre fjärdedelar av de röstande förenar sig, eller genom beslut i den ordning som gäller för stiftande av grundlag.

6 §¹

Regeringen skall fortlöpande hålla utrikesnämnden underrättad om de utrikespolitiska förhållanden, som kan få betydelse för riket, och överlägga med nämnden om dessa så ofta det erfordras. I alla utrikesärenden av större vikt skall regeringen före avgörandet överlägga med nämnden, om det kan ske.

7 §

Utrikesnämnden består av talmannen samt nio andra ledamöter, som riksdagen väljer inom sig. Närmare bestämmelser om utrikesnämndens sammansättning meddelas i riksdagsordningen.

Utrikesnämnden sammanträder på kallelse av regeringen. Regeringen är skyldig att sammankalla nämnden om minst fyra av nämndens ledamöter begär överläggning i viss fråga. Ordförande vid sammanträde med nämnden är statschefen eller, om han har förfall, statsministern.

Ledamot av utrikesnämnden och den som i övrigt är knuten till nämnden skall visa varsamhet i fråga om meddelanden till andra om vad han har erfarit i denna egenskap. Ordföranden kan besluta om ovillkorlig tystnadsplikt.

8 §

Chefen för det departement till vilket utrikesärendena hör skall hållas underrättad, när fråga som är av betydelse för förhållandet till annan stat eller till mellanfolklig organisation uppkommer hos annan statlig myndighet.

9 §

Regeringen får insätta rikets försvarsmakt eller del därav i strid för att möta väpnat angrepp mot riket. Svensk väpnad styrka får i övrigt insättas i strid eller sändas till annat land endast om

1. riksdagen medger det,
2. det är medgivet i lag som angiver förutsättningarna för åtgärden,
3. skyldighet att vidtaga åtgärden följer av internationell överenskom-

¹ I propositionen föreslas i första meningen "behövs" i stället för "erfordras".

melse eller förpliktelse som har godkänts av riksdagen.

Förklaring att riket är i krig får, utom vid väpnat angrepp mot riket, icke givas utan riksdagens medgivande.

Regeringen får bemyndiga försvarsmakten att använda våld i enlighet med internationell rätt och sedvänja för att hindra kränkning av rikets territorium i fred eller under krig mellan främmande stater.

11 kap. RÄTTSKIPNING OCH FÖRVALTNING

1 §

Högsta domstolen är högsta allmänna domstol och regeringsrätten högsta förvaltningsdomstol. Rätten att få mål prövat av högsta domstolen eller regeringsrätten kan begränsas genom lag. I högsta domstolen och regeringsrätten får endast den tjänstgöra såsom ledamot som har utnämnts till ordinarie domare i domstolen.

Annan domstol än högsta domstolen eller regeringsrätten inrättas med stöd av lag. Domstol får icke inrättas för redan begången gärning och ej heller för viss tvist eller i övrigt för visst mål.

Vid domstol som avses i andra stycket skall finnas ordinarie domare. I fråga om domstol som har inrättats för handläggning av en viss bestämd grupp eller vissa bestämda grupper av mål får dock i lag göras undantag härifrån.

2 §

Ingen myndighet, ej heller riksdagen, får bestämma, hur domstol skall döma i det enskilda fallet eller hur domstol i övrigt skall tillämpa rättsregel i särskilt fall.

3 §

Rättstvist mellan enskilda får icke utan stöd av lag avgöras av annan myndighet än domstol.

Har annan myndighet än domstol berövat någon friheten med anledning av brott eller misstanke om brott, skall den beslutet rör kunna få saken prövad av domstol utan oskäligt dröjsmål. Detsamma gäller om svensk medborgare av annan anledning än nu sagts har blivit omhändertagen tvångsvis. Med prövning av domstol likställes i sistnämnda fall prövning av nämnd, om nämndens sammansättning är bestämd i lag och ordföranden i nämnden skall vara eller ha varit ordinarie domare.

4 §

Om domstolarnas rättskipningsuppgifter, om huvuddragen av deras organisation och om rättegången föreskrives i lag.

5 §

Den som har utnämnts till ordinarie domare får skiljas från tjänsten endast

1. om han genom brott eller grovt eller upprepat åsidosättande av tjänsteåliggande har visat sig uppenbarligen olämplig att inneha tjänsten,

2. om han har uppnått gällande pensionsålder eller annars enligt lag är skyldig att avgå med pension.

Har ordinarie domare skilts från tjänsten genom beslut av annan myndighet än domstol, skall han kunna påkalla domstols prövning av beslutet. Detsamma gäller beslut varigenom ordinarie domare har avstängts från utövning av sin tjänst eller ålagts att undergå läkarundersökning.

Om det påkallas av organisatoriska skäl, får den som har utnämnts till ordinarie domare förflyttas till annan jämställd domartjänst.

6 §

Under regeringen lyder justitiekanslern, riksåklagaren, de centrala ämbetsverken och länsstyrelserna. Annan statlig förvaltningsmyndighet lyder under regeringen, om myndigheten ej enligt denna regeringsform eller annan lag är myndighet under riksdagen.

Förvaltningsuppgift kan anförtras åt kommun.

Förvaltningsuppgift kan överlämnas till bolag, förening, samfällighet eller stiftelse. Innefattar uppgiften myndighetsutövning, skall det ske genom lag.

7 §

Ingen myndighet, ej heller riksdagen eller kommuns beslutande organ, får bestämma, hur förvaltningsmyndighet skall i särskilt fall besluta i ärende som rör myndighetsutövning mot enskild eller mot kommun eller som rör tillämpning av lag.

8 §

Rättskipnings- eller förvaltningsuppgift får ej fullgöras av riksdagen i vidare mån än som följer av grundlag eller riksdagsordningen.

9 §

Tjänst vid domstol eller vid förvaltningsmyndighet som lyder under regeringen tillsättes av regeringen eller av myndighet som regeringen bestämmer.

Vid tillsättning av statlig tjänst skall avseende fästas endast vid sakliga grunder, såsom förtjänst och skicklighet.

Endast den som är svensk medborgare får inneha eller utöva domartjänst, ämbete som lyder omedelbart under regeringen, tjänst eller uppdrag såsom chef för myndighet som lyder omedelbart under riks-

dagen eller regeringen eller såsom ledamot av sådan myndighet eller dess styrelse, tjänst i regeringskansliet närmast under statsråd eller tjänst såsom svenskt sändebud. Även i annat fall får endast den som är svensk medborgare inneha tjänst eller uppdrag, om tjänsten eller uppdraget tillsättes genom val av riksdagen. I övrigt får krav på svenskt medborgarskap för behörighet att inneha eller utöva tjänst eller uppdrag hos staten eller kommun uppställas endast i lag eller enligt förutsättningar som angives i lag.

10 §

Grundläggande bestämmelser om statstjänstemännens rättsställning i andra hänseenden än som beröres i denna regeringsform meddelas i lag.

11 §

Resning i avgjort ärende samt återställande av försutten tid beviljas av regeringsrätten när fråga är om ärende för vilket regeringen, förvaltningsdomstol eller förvaltningsmyndighet är högsta instans samt i annat fall av högsta domstolen. Närmare bestämmelser härom kan meddelas i lag.

12 §

Regeringen får medgiva undantag från föreskrift i förordning eller från bestämmelse som har meddelats med stöd av beslut av regeringen, om ej annat följer av lag eller beslut om utgiftsanslag.

13 §

Regeringen får genom nåd eftergiva eller mildra brottspåföljd eller annan sådan rättsverkan av brott samt eftergiva eller mildra annat liknande av myndighet beslutat ingrepp avseende enskilds person eller egendom.

När synnerliga skäl föreligger, får regeringen förordna att vidare åtgärd för att utreda eller lagföra brottslig gärning ej skall äga rum.

12 kap. KONTROLLMAKTEN

1 §

Konstitutionsutskottet skall granska statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning. Utskottet har rätt att för detta ändamål utfå protokollen över beslut i regeringsärenden och de handlingar som hör till dessa ärenden. Varje annat utskott och varje riksdagsledamot får hos konstitutionsutskottet skriftligen väcka fråga om statsråds tjänsteutövning eller handläggningen av regeringsärende.

2 §

Det åligger konstitutionsutskottet att när skäl föreligger till det, dock minst en gång om året, meddela riksdagen vad utskottet vid sin granskning har funnit förtjäna uppmärksamhet. Riksdagen kan med anledning därav göra framställning till regeringen.

3 §

Den som är eller har varit statsråd får fällas till ansvar för brott i utövningen av statsrådstjänsten endast om han därigenom grovt har åsidosatt sin tjänsteplikt. Åtal beslutas av konstitutionsutskottet och prövas av högsta domstolen.

4 §

Riksdagen kan avgiva förklaring, att statsråd icke åtnjuter riksdagens förtroende. För sådan förklaring, misstroendeförklaring, fordras att mer än hälften av riksdagens ledamöter förenar sig därom.

Yrkande om misstroendeförklaring upptages till prövning endast om det väckes av minst en tiondel av riksdagens ledamöter. Det upptages icke till prövning under tiden från det att ordinarie val har ägt rum eller beslut om extra val har meddelats till dess den genom valet utsedda riksdagen samlas. Yrkande avseende statsråd som efter att ha entledigats uppehåller sin befattning enligt 6 kap. 8 § får ej i något fall upptagas till prövning.

Yrkande om misstroendeförklaring skall icke beredas i utskott.

5 §

Riksdagsledamot får, enligt bestämmelser i riksdagsordningen, framställa interpellation eller fråga till statsråd i angelägenhet som angår dennes tjänsteutövning.

6 §

Riksdagen väljer en eller flera ombudsmän att i enlighet med instruktion som riksdagen beslutar utöva tillsyn över tillämpningen i offentlig verksamhet av lagar och andra författningar. Ombudsman får föra talan i de fall som angives i instruktionen.

Ombudsman får närvara vid domstols eller förvaltningsmyndighets överläggningar och har tillgång till myndighetens protokoll och handlingar. Domstol och förvaltningsmyndighet samt tjänsteman hos staten eller kommun skall tillhandagå ombudsman med de upplysningar och yttranden han begär. Sådan skyldighet åligger även annan, om han står under ombudsmans tillsyn. Allmän åklagare skall på begäran biträda ombudsman.

Närmare bestämmelser om ombudsman finns i riksdagsordningen.

7 §

Riksdagen väljer inom sig revisorer att granska den statliga verksamheten. Riksdagen kan besluta att revisorernas granskning skall omfatta

också annan verksamhet. Riksdagen fastställer instruktion för revisorerna.

Revisorerna får enligt bestämmelser i lag infordra handlingar, uppgifter och yttranden som behövs för granskningen.

Närmare bestämmelser om revisorerna finns i riksdagsordningen.

8 §

Åtal för brott i utövningen av tjänst som ledamot av högsta domstolen eller regeringsrätten väckes i högsta domstolen av riksdagens ombudsman eller justitiekanslern.

Högsta domstolen prövar också om ledamot av högsta domstolen eller regeringsrätten enligt vad därom är föreskrivet skall skiljas eller avstängas från sin tjänst eller vara skyldig att undergå läkarundersökning. Talan väckes av riksdagens ombudsman eller justitiekanslern.

13 kap. KRIG OCH KRIGSFARA

1 §

Kommer riket i krig eller krigsfara och pågår icke riksmöte, skall regeringen eller talmannen kalla till riksmöte. Den som utfärdar kallelsen kan besluta att riksdagen skall sammanträda på annan ort än Stockholm. Pågår riksmöte, kan riksdagen eller talmannen besluta om sammanträdesort.

2 §

Är riket i krig eller omedelbar krigsfara, skall en inom riksdagen utsedd krigsdelegation träda i riksdagens ställe, om förhållandena kräver det.

Om riket är i krig, meddelas förordnande att krigsdelegationen skall träda i riksdagens ställe av utrikesnämndens ledamöter enligt närmare bestämmelser i riksdagsordningen. Innan förordnande meddelas skall samråd ske med statsministern, om det är möjligt. Hindras nämndens ledamöter av krigsförhållandena att sammanträda, meddelas förordnandet av regeringen. Om riket är i omedelbar krigsfara, meddelas förordnande som nu sagts av utrikesnämndens ledamöter i förening med statsministern. För förordnande fordras därvid att statsministern och sex av nämndens ledamöter är ense.

Krigsdelegationen och regeringen kan i samråd eller var för sig besluta att riksdagen skall återtaga sina befogenheter.

Krigsdelegationens sammansättning bestämmes i riksdagsordningen.

3 §

Medan krigsdelegationen är i riksdagens ställe utövar den de befogenheter som annars tillkommer riksdagen. Krigsdelegationen får dock ej fatta beslut på ockuperat område. Den får ej heller fatta beslut som avses i 11 § första stycket första punkten eller andra eller fjärde stycket.

Krigsdelegationen beslutar själv om formerna för sin verksamhet.

4 §

Är riket i krig och kan till följd därav regeringen icke fullgöra sina uppgifter, kan riksdagen bestämma om bildande av regering och om regeringens arbetsformer.

5 §

Är riket i krig och kan till följd därav varken riksdagen eller krigsdelegationen fullgöra sina uppgifter, skall regeringen handha dessa i den mån den finner det behövt för att skydda riket och slutföra kriget.

Regeringen får ej på grund av första stycket stifta, ändra eller upphäva grundlag, riksdagsordningen eller lag om val till riksdagen.

6 §

Är riket i krig eller krigsfara eller råder sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av krig eller av krigsfara vari riket har befunnit sig, kan regeringen med stöd av bemyndigande i lag genom förordning meddela sådana föreskrifter i visst ämne som enligt grundlag annars skall meddelas genom lag. Erfordras det även i annat fall med hänsyn till försvarsberedskapen, kan regeringen med stöd av bemyndigande i lag genom förordning bestämma att i lag meddelad föreskrift om rekvisition eller annat sådant förfogande skall börja eller upphöra att tillämpas.

I lag med bemyndigande som avses i första stycket skall noga angivas under vilka förutsättningar bemyndigandet får utnyttjas. Bemyndigande medför ej rätt att stifta, ändra eller upphäva grundlag, riksdagsordningen eller lag om val till riksdagen.

7 §¹

Är riket i krig eller omedelbar krigsfara, kan regeringen med stöd av riksdagens bemyndigande besluta att uppgift, som enligt grundlag ankommer på regeringen, skall fullgöras av annan myndighet. Sådant bemyndigande får icke omfatta befogenhet enligt 5 eller 6 §, om ej fråga är endast om beslut att lag i visst ämne skall börja tillämpas.

Under krig, krigsfara eller andra av krig föranledda utomordentliga förhållanden får med avseende på domstol för avdelning av försvarsmakten göras undantag från föreskriften i 11 kap. 1 § att vid domstol skall finnas ordinarie domare.

8 §

Regeringen får ingå överenskommelse om vapenstillestånd utan att inhämta riksdagens godkännande och utan att rådgöra med utrikesnämnden, om uppskov med överenskommelsen skulle innebära fara för riket.

¹ I propositionens förslag har första stycket andra meningen följande lydelse: "Sådant bemyndigande får icke omfatta befogenhet enligt 5 eller 6 § i detta kapitel, om ej fråga är endast om beslut att lag i visst ämne skall börja tillämpas."

9 §¹

På ockuperat område får ej fattas beslut som innebär stiftande, ändring eller upphävande av grundlag, riksdagsordningen, lag om val till riksdagen eller lag om högmålsbrott, brott mot rikets säkerhet, ämbetsbrott, brott av krigsmän, sabotage, upplopp, uppvigling eller samhällsfarlig ryktesspridning.

På ockuperat område får icke något offentligt organ meddela beslut eller vidtaga åtgärd som ålägger någon rikets medborgare att lämna ockupationsmakten sådant bistånd som denna icke får kräva enligt folkrättens regler.

Intet ärende får avgöras av riksdagen på ockuperat område, såvida icke minst tre fjärdedelar av ledamöterna deltagar i avgörandet.

10 §

Är riket i krig, bör statschefen följa regeringen. Befinner han sig på annan ort än regeringen, skall han anses hindrad att fullgöra sina uppgifter som statschef.

11 §

Är riket i krig, får val till riksdagen hållas endast efter beslut av riksdagen. Är riket i krigsfara, när ordinarie val skall hållas, kan riksdagen besluta att uppskjuta valet. Sådant beslut skall omprövas inom ett år och därefter med högst ett års mellanrum. Beslut som avses i detta stycke blir gällande endast om minst tre fjärdedelar av riksdagens ledamöter förenar sig om det.

Är riket till någon del ockuperat, när val skall hållas, beslutar riksdagen de jämkningar av reglerna i 3 kap. som är påkallade. Undantag får dock ej göras från 3 kap. 1 § första stycket, 2 §, 6 § första stycket och 7–11 §§. Vad som sägs i 3 kap. 6 § första stycket, 7 § andra stycket och 8 § andra stycket om riket skall i stället gälla den del av riket för vilken val skall hållas. Minst en tiondel av alla mandaten skall vara utjämningsmandat.

Ordinarie val, som till följd av första stycket icke hålles på föreskriven tid, skall hållas så snart det kan ske sedan kriget eller krigsfaran har upphört. Det åligger regeringen och talmannen att i samråd eller var för sig se till att de åtgärder som behövs härför blir vidtagna.

Har ordinarie val till följd av denna paragraf hållits på annan tid än när det annars skulle ha ägt rum, skall riksdagen bestämma tiden för närmast följande ordinarie val till den månad under tredje eller fjärde året efter det först nämnda valet, då ordinarie val skall hållas enligt riksdagsordningen.

ÖVERGÅNGSBESTÄMMELSER

1. Genom denna regeringsform upphäves den äldre regeringsformen. Den äldre regeringsformen skall dock med nedan angivna undantag

¹ I propositionens förslag har tredje stycket följande lydelse: "Intet ärende får avgöras i riksdagens namn på ockuperat område, såvida icke minst tre fjärdedelar av ledamöterna deltagar i avgörandet."

tillämpas i stället för den nya regeringsformen till utgången av det år under vilket riksdagen slutligt antager denna samt, i de fall som angives nedan, även därefter.

2.¹ De föreskrifter i den äldre regeringsformen angående konungens ställning och befogenheter som angives under 4 skall, så länge Gustaf VI Adolf är konung, tillämpas i stället för motsvarande föreskrifter i denna regeringsform. Under samma tid skall i övrigt vad i denna regeringsform eller, om ej annat särskilt angives, i annan författning föreskrives om regeringen i stället gälla Konungen i statsrådet och vad i denna regeringsform föreskrives om statschefen i stället gälla Konungen.

Utan hinder av bestämmelsen i 3 kap. 1 § i denna regeringsform skall riksdagen bestå av trehundrafemtio ledamöter intill utgången av löpande valperiod. Bestämmelserna om rösträtt i 3 kap. 2 § i denna regeringsform skall börja tillämpas i samband med att röstlängd upprättas året efter det under vilket riksdagen slutligt antager regeringsformen.

Skall nytt val till riksdagen hållas före den tidpunkt då denna regeringsform enligt 1 skall börja tillämpas, skall bestämmelserna i 3 kap. om antalet ledamöter i riksdagen och om ersättare för dem, om tid för extra val, om tiden för nyvald riksdags första sammanträde, om den nyvalda riksdagens valperiod, om fördelning av mandaten mellan valkretsar och mellan partier, om riksdagsledamots behörighet och om överklagande av val till riksdagen samt motsvarande bestämmelser i annan lag tillämpas. Efter sådant val skall även bestämmelserna i 4 kap. 7 § om prövning av riksdagsledamots eller ersättares behörighet och bestämmelserna i 4 kap. 9 § om ersättare för riksdagsledamot äga tillämpning.

Riksdagen skall, så snart denna regeringsform har fått kraft av grundlag, välja ledamöter i valprövningsnämnden samt, enligt vad som föreskrives därom i den nya riksdagsordningen, ersättare för dem.

Bestämmelserna i 8 kap. 16 och 17 §§ i denna regeringsform skall tillämpas i fråga om den nya riksdagsordningen, så snart denna regeringsform har fått kraft av grundlag.

För domstol i vilken endast en ordinarie tjänst som domare finns inrättad, då denna regeringsform träder i tillämpning, skall bestämmelsen i 11 kap. 1 § tredje stycket första punkten tillämpas först sedan pågående ändringar i domkretsindelningen har genomförts i vad de berör domstolen.

3. Ordinarie val till riksdagen enligt 3 kap. 3 § i denna regeringsform skall äga rum på tid under år 1976, som bestämmes i riksdagsordningen.

Den valperiod för riksdagens ledamöter som pågår, när denna regeringsform får kraft av grundlag, upphör när den närmast därefter valda riksdagen har samlats.

4. Bestämmelsen i 2 första stycket skall omfatta följande föreskrifter i den äldre regeringsformen: 1 och 3 §§, bestämmelsen i 4 § att Konungen

¹ I propositionens förslag finns i tredje styckets första mening orden "och prövning därav" omedelbart efter orden "om riksdagsledamots behörighet". Vidare har styckets sista mening följande lydelse: "Efter sådant val skall även bestämmelserna i 4 kap. 9 § om ersättare för riksdagsledamot äga tillämpning."

skall utnämna ett statsråd, 5 § tredje stycket första punkten, bestämmelsen i 6 § första stycket att statsrådet skall bestå av cheferna för departementen samt statsråd utan departement, 6 § andra och tredje styckena, 7 och 8 §§, 9 § första stycket första punkten, 14, 15, 38, 39 och 40 §§, 42 § andra stycket, 43, 91 och 92 §§ samt bestämmelsen i 108 § första stycket första punkten om förordnande om nytt val.

Bestämmelsen i 2 första stycket skall vidare omfatta 9 § andra stycket i den äldre regeringsformen, varvid hänvisningen till 106 och 107 §§ skall gälla 12 kap. 3 och 4 §§ i denna regeringsform, samt 35 § i den äldre regeringsformen, varvid hänvisningen till 107 § skall gälla 12 kap. 4 § i denna regeringsform.

5. Under den i 2 första stycket angivna tiden kan finnas en av Konungen utsedd ställföreträdare för statsministern med de uppgifter, som anges i 7 kap. 8 § i denna regeringsform.

6.¹ Äldre författning eller föreskrift äger fortsatt giltighet utan hinder av att den icke har tillkommit i den ordning som skulle ha iakttagits vid tillämpning av denna regeringsform. Bemyndigande, som har beslutats av Konungen och riksdagen gemensamt eller av riksdagen ensam, får utnyttjas även efter den under 1 angivna tidpunkten, tills riksdagen bestämmer annorlunda.

Bestämmelserna i 8 kap. 17 § i denna regeringsform skall gälla i fråga om äldre författning, som har tillkommit genom beslut av Konungen och riksdagen gemensamt eller genom beslut av riksdagen ensam.

7. Bestämmelser i äldre lag eller annan författning om Konungen eller Kungl. Maj:t skall efter utgången av den i 2 första stycket angivna tiden gälla regeringen, såvida det icke följer av författning eller i övrigt framgår av omständigheterna att konungen personligen, högsta domstolen, regeringsrätten eller kammarrätt äsyftas.

Föreskrift som enligt äldre lag eller annan författning skall beslutas av Konungen och riksdagen gemensamt skall i stället beslutas genom lag.

8. Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till eller avses där eljest föreskrift som har ersatts genom bestämmelse i denna regeringsform, tillämpas i stället den nya bestämmelsen.

9.² Ombud för svenska kyrkan sammanträder till allmänt kyrkomöte enligt vad som är särskilt föreskrivet.

Till prästerlig befattning inom svenska kyrkan får ej annan utnännas än den som bekänner kyrkans lära. Medför annan befattning skyldighet att undervisa i kristendom eller teologisk vetenskap, skall tagas den hänsyn till de sökandes trosäskädning som därav kan påkallas. Befattningshavare, som ej tillhör svenska kyrkan, får icke deltaga i avgörande av

¹ I propositionens förslag har andra stycket följande lydelse: "Bestämmelserna i 8 kap. 17 § i denna regeringsform skall gälla i fråga om äldre författning, som, vid tillämpning av denna regeringsform, skulle ha beslutats genom lag, eller som har tillkommit genom beslut av Konungen och riksdagen gemensamt eller genom beslut av riksdagen ensam."

² I propositionens förslag anges i femte stycket "1 kap. 5 §" i stället för "1 kap. 6 §".

mål eller ärende, som angår kyrkans religionsvård eller religionsundervisning, utövning av prästämbetet, befordring eller ämbetsansvar inom kyrkan. När sådant ärende avgöres av regeringen, skall dock hinder som nu sagts icke gälla för annan än föredraganden.

Till ärkebiskop eller biskop utnämner regeringen en av de tre som har föreslagits i den ordning som kyrkolag föreskriver. Om tillsättning av prästerliga tjänster i församlingarna och den rätt som därvid tillkommer regeringen och församlingarna föreskrives i kyrkolag.

Utan hinder av vad denna regeringsform föreskriver om att lag stiftas, ändras eller upphäves av riksdagen skall i fråga om kyrkolag gälla, att sådan lag stiftas, ändras eller upphäves av regeringen gemensamt med riksdagen: dock att därvid erfordras samtycke jämväl av allmänt kyrkomöte. Har av riksdagen antaget förslag angående kyrkolag ej utfärdats som lag före närmast följande lagtima riksmötes början, är förslaget förfallet.

Vad i denna regeringsform föreskrives om primärkommuner skall, med undantag av 1 kap. 6 § första stycket andra punkten, äga motsvarande tillämpning i fråga om kyrkliga kommuner.

Genom denna regeringsform göres ej ändring i vad som hittills har gällt enligt 2 § i den äldre regeringsformen.

Det forna prästeståndets privilegier, förmåner, rättigheter och friheter skall fortfarande gälla, om de ej har ägt oskiljaktigt sammanhang med den ståndet förut tillkommande representationsrätten och således upphört med denna. Ändring eller upphävande av dessa privilegier, förmåner, rättigheter och friheter får ej ske på annat sätt än genom regeringens och riksdagens sammanstående beslut och med bifall av allmänt kyrkomöte.

Propositionens förslag till ny riksdagsordning med av utskottet föreslagna ändringar

2 Förslag till Riksdagsordning

1 kap. RIKSMÖTEN

1 §

Ordinarie val till riksdagen hålles i september. Om tid för extra val är föreskrivet i 3 kap. 4 § och 6 kap. 3 § regeringsformen.

2 §

Riksdagen samlas efter riksdagsval till lagtima riksmöte på tid som anges i 3 kap. 5 § regeringsformen.

Riksdagen skall varje år, då ordinarie riksdagsval icke hålles, samlas till lagtima riksmöte på dag i september eller oktober som riksdagen har bestämt vid närmast föregående lagtima riksmöte. Har tillkännagivande om extra val gjorts före den fastställda dagen och har icke riksdagen med anledning av valet samlat till riksmöte senast i juli, skall dock riksmöte enligt detta stycke ej inledas.

Tilläggsbestämmelse

1.2.1

Talmanskonferensen avgiver förslag till riksdagen om dag då lagtima riksmöte skall börja under år när ordinarie riksdagsval icke hålles.

3 §

Riksdagen samlas till urtima riksmöte, om regeringen eller talmannen förordnar därom.

Talmannen är skyldig att utlysa urtima riksmöte, om minst etthundra-femton av riksdagens ledamöter begär det och anger skäl för begäran. Riksmötet inledes då inom tjugo dagar från det att begäran framställdes.

Kallelse till urtima riksmöte skall kungöras i allmänna tidningarna senast dagen före riksmötets början.

4 §

Lagtima riksmöte som har inletts under augusti, september eller oktober skall avslutas senast den 31 maj följande år. Riksdagen kan om synnerliga skäl föreligger förlänga riksmötet, dock längst till och med den 15 juni. Annat riksmöte pågår så länge riksdagen finner det nödvändigt. Riksmöte avslutas senast när nästa lagtima riksmöte skall börja.

Har regeringen förordnat om extra val, kan den under återstoden av

valperioden besluta att avbryta riksmöte. Riksmötet skall avslutas omedelbart efter det att beslutet har tillkännagivits vid sammanträde med kammaren.

Tilläggsbestämmelse

1.4.1

Talmanskonferensen yttrar sig till riksdagen över fråga om förlängning till dag efter den 31 maj av riksmöte som har inletts under augusti, september eller oktober.

5 §

Vid första sammanträdet med kammaren under riksmöte föredrages berättelse av riksdagens valprovsningsnämnd om granskning av bevis om val av ledamöter och ersättare. Berättelse om granskning av bevis som inkommer under riksmöte föredrages så snart det kan ske.

Vid första sammanträdet anställs upprop. Därefter väljes talman och vice talmän i fall som anges i 8 kap. 1 §.

Tilläggsbestämmelse

1.5.1

Kammarens första sammanträde under ett riksmöte börjar klockan 11.

Kammarkansliet skall om möjligt, skriftligen eller telegrafiskt, underätta riksdagsledamöterna om tidpunkten för det första sammanträdet.

6 §

Lagtima riksmöte öppnas vid ett särskilt sammanträde med kammaren senast på riksmötets tredje dag. Statschefen förklarar därvid på talmannens hemställan riksmötet öppnat. Vid förfall för statschefen förklarar talmannen riksmötet öppnat. Vid sammanträdet avgiver statsministern regeringsförklaring, om icke särskilda skäl föranleder annat. Talmannen fastställer efter samråd med vice talmännen ordningen för detta sammanträde.

Tilläggsbestämmelse

1.6.1

Sammanträdet för riksmötets öppnande äger rum klockan 14 den första dagen under riksmötet, om icke talmannen bestämmer annan tidpunkt.

7 §

Talmannen eller, i hans ställe, vice talman leder riksdagens arbete.

Talmanskonferensen överlägger om åtgärder som kan främja planmässighet i riksdagens arbete.

Talmanskonferensen består av talmannen, vice talmännen, en företrädare för varje partigrupp i riksdagen som motsvarar parti med minst fyra procent av rösterna i hela riket vid senaste val till riksdagen, utskottens ordförande samt vice ordföranden i riksdagens förvaltningsstyrelse. Partigruppernas företrädare tillsätts vid början av varje lagtima riksmöte för tiden till dess nästa lagtima riksmöte börjar. De utses med motsvarande tillämpning av det förfarande som anges i 7 kap. 12 § första stycket.

Tilläggsbestämmelser

1.7.1

Talmanskonferensen sammanträder på kallelse av talmannen.

1.7.2¹

Vid förfall för ordföranden i utskott inträder vice ordföranden i hans ställe. Suppleanter för partigruppernas företrädare behöver ej utses.

Talmanskonferensen sammanträder inom stängda dörrar. Vill konferensen inhämta upplysningar av någon som ej tillhör konferensen, får den kalla honom till sammanträde. Kammarsekreteraren och direktören för förvaltningskontoret får delta i konferensens överläggningar.

1.7.3

Vid konferensens sammanträden föres protokoll. Underrättelse om konferensens beslut tillställs dem som beslutet avser.

8 §

Riksdagsledamot kan efter prövning erhålla ledighet från sitt uppdrag. Beviljas ledamot ledighet för en tid av minst en månad, skall hans uppdrag under den tid han är ledig utövas av ersättare.

Tilläggsbestämmelse

1.8.1

Ansökan om ledighet från uppdrag som riksdagsledamot skall innehålla de skäl varpå ansökan grundas. Ansökan skall avse ledighet under viss tid.

Ansökan prövas av talmannen, om den gäller ledighet under kortare tid än en månad, och av riksdagen om den gäller för längre tid.

9 §

När ersättare skall inträda på grund av föreskrift i regeringsformen eller 8 § i detta kapitel, skall talmannen kalla ersättaren till tjänstgöring.

¹ I propositionens förslag har andra stycket andra meningen följande lydelse: "Vill konferensen inhämta upplysningar av någon som ej tillhör konferensen, får konferensen kalla honom till sammanträde."

Talmanen skall därvid iakttaga den ordning mellan ersättarna som har bestämts enligt lag om val till riksdagen. Om särskilda skäl föranleder det, får dock talmanen frånga den sålunda bestämda ordningen.

Tilläggsbestämmelse

1.9.1

Ersättare som skall utöva uppdrag som riksdagsledamot skall erhålla skriftligt bevis härom. Beviset skall ange vilken ledamot som ersättaren träder i stället för och tiden för förordnandets början och slut. Bevis om slutdagen kan utfärdas särskilt.

Talmanen skall för kammaren tillkännagiva när ersättare träder i ledamots ställe och när ledamot återtager sin plats.

2 kap. KAMMARSAMMANTRÄDEN

1 §

Talmanen leder kammarens sammanträden. Han får vid överläggning i ämne som är upptaget på föredragningslistan icke yttra sig i sakfrågan.

2 §

Vid förfall för talmanen leder vice talman sammanträde. Har samtliga vice talmän förhinder, ledes sammanträdet av den av de närvarande ledamöterna som längst tid har varit ledamot av riksdagen. Om två eller flera har tillhört riksdagen lika länge, har den äldste av dem företräde. Detsamma skall gälla, innan talman och vice talmän har valts.

Vad som enligt 1 § gäller om begränsning i talmannens yttranderätt skall tillämpas också på annan som leder sammanträde med kammaren.

3 §

För varje ledamot skall finnas särskild plats i plenisalen.

Tilläggsbestämmelse

2.3.1

Ledamöterna tager plats i plenisalen valkretsvis. Särskilda platser skall finnas för talmanen och vice talmännen samt för statsråden.

4 §¹

Sammanträde med kammaren är offentligt. Dock kan sammanträde hållas inom stängda dörrar, om det påkallas av hänsyn till rikets säkerhet

— — —

¹ I propositionen föreslås i första stycket andra meningen ordet "främmande" i stället för "annan".

eller i övrigt till förhållandet till annan stat eller mellanfolklig organisation. Däröfver beslutar riksdagen. Skall regeringen vid sammanträde lämna riksdagen meddelande, kan äfven regeringen förordna om stängda dörrar.

Ledamöterna eller tjänstemännen i riksdagen få ej obehörigen yppa vad som har förekommit vid sammanträde inom stängda dörrar. Riksdagen kan dock besluta att för särskilt fall helt eller delvis upphäva tystnadsplikten.

Tilläggsbestämmelse

2.4.1

I plenisalen skall finnas särskilda platser för åhörare. Åhörare som uppträder störande kan genast utvisas. Om oordning uppstår bland åhörare, kan talmannen utvisa samtliga åhörare.

5 §

Upptagning från offentligt kammarsammanträde för sändning i radio eller television får äga rum efter överenskommelse med talmanskonferensen.

6 §

Kallelse till annat sammanträde än som avses i 1 kap. 5 eller 6 § utfärdas af talmannen. Kallelsen skall anslås i riksdagens lokaler senast klockan 18 dagen före sammanträdet och minst fjorton timmar i förväg. Om synnerliga skäl föreligger, får kallelsen dock anslås senare. I sådant fall får sammanträdet hållas endast om mer än hälften af riksdagens ledamöter medger det.

Tilläggsbestämmelser

2.6.1

Kallelse till sammanträde bör om möjligt införas i en eller flera dagliga tidningar. Avses att sammanträde skall fortsätta efter klockan 19, skall talmannen före klockan 16 sammanträdesdagen underrätta kammaren muntligen och genom anslag.

2.6.2

När val skall förrättas, angives detta särskilt i kallelsen.

7 §

Talmannen skall till varje sammanträde låta upprätta föredragningslista öfver alla på kammarens bord vilande ärenden. Undantag får göras för ärende som antages bli behandlat inom stängda dörrar. Vid sammanträdet

skall talmannen föredraga ärendena i den ordning vari de har tagits upp på föredragningslistan. Med ärende jämställes val som skall förrättas vid sammanträdet.

Tilläggsbestämmelser

2.7.1

Förslag till ny statsminister eller yrkande om misstroendeförklaring föres upp som första punkt på föredragningslistan. I övrigt tages ärendena upp i följande ordning, om icke talmannen bestämmer annat:

1. val,
2. propositioner samt skrivelser från regeringen med redogörelse för viss verksamhet,
3. förslag och redogörelser från andra riksdagsorgan än utskott,
4. motioner,
5. utskottsbetänkanden i den ordning utskotten angives i tilläggsbestämmelse 4.2.1.

2.7.2

För varje ärende göres anteckning om bordläggning. Har utskott hemställt att ärende skall avgöras efter endast en bordläggning, anmärkes det särskilt.

2.7.3

Om anteckning på föredragningslistan för särskilda fall föreskrives i tilläggsbestämmelserna 2.10.1, 2.14.1, 3.6.1, 6.1.1, 6.1.2 och 6.2.2.

2.7.4

Före varje sammanträde anslås föredragningslistan i plenisalen och på de övriga platser som talmannen bestämmer. Den skall dessutom delas ut till ledamöterna och till utskotten. Föredragningslistan och tillhörande handlingar skall finnas tillgängliga i kammarkansliet.

8 §

Beslut att sammanträde skall avslutas eller att uppehåll skall göras i pågående sammanträde fattas av kammaren utan föregående överläggning.

9 §

Talmannen ställer proposition till beslut. Finner han yrkande strida mot grundlag eller mot riksdagsordningen, skall han, med angivande av skäl, vägra proposition. Begär kammaren ändå proposition, skall talman-

nen hänvisa frågan till konstitutionsutskottet för avgörande. Proposition får ej vägras på vad utskottet har förklarat icke strida mot grundlag eller mot denna riksdagsordning.

10 §

Vid sammanträde får varje ledamot och varje statsråd, med de undantag denna riksdagsordning föreskriver, fritt yttra sig i alla frågor som är under behandling och om lagligheten av allt som tilldrager sig vid sammanträdet.

Statschefen kan avgiva ämbetsförklaring inför kammaren.

Talmannen kan efter samråd med de av partigrupperna utsedda ledamöterna i talmanskonferensen besluta att debatt utan samband med annan handläggning får äga rum vid sammanträde med kammaren. Sådan debatt får begränsas till att avse särskilt ämne eller delas in i avsnitt efter ämne.

Tilläggsbestämmelse

2.10.1

Meddelande om debatt enligt 10 § tredje stycket skall tagas upp på föredragningslistan till det sammanträde då debatten skall äga rum.

11 §¹

Ingen får vid sammanträde deltaga i behandlingen av ärende som personligen rör honom eller någon honom närstående. Statsråd får dock deltaga i överläggningen i ärende angående hans tjänsteutövning.

12 §

Ingen får vid sammanträde uttala sig otillbörligt om annan eller begagna personligen förolämpande uttryck eller i övrigt i ord eller handling uppträda på sätt som strider mot god ordning. Den som har ordet skall begränsa sitt anförande till det ämne som behandlas.

Bryter någon mot vad som föreskrives i första stycket och rättar han sig ej efter talmannens erinran, får talmannen taga från honom ordet för pågående överläggning.

13 §

Talmannen skall samråda med de av partigrupperna utsedda ledamöterna i talmanskonferensen om uppläggningsen av kammarens överläggningar.

¹ I propositionens förslag har första meningen följande lydelse: "Ingen får vid sammanträde deltaga i behandlingen av ärende som rör honom eller någon honom närstående personligen."

14 §

Riksdagen kan i tilläggsbestämmelse till denna riksdagsordning föreskriva begränsning av antalet anföranden som en talare får hålla under överläggningen i en fråga och av tiden för varje anförande. Därvid får skillnad göras mellan olika kategorier av talare, såsom statsråd och företrädare för majoritet eller minoritet i utskott eller för partigrupp, samt mellan talare som har efterkommit anmodan av talmannen om förhandsanmälan inför en överläggning och talare som har underlåtit det.

Begränsning i yttranderätten som sägs i första stycket kan på förslag av talmannen beslutas också särskilt i samband med överläggningen i viss fråga. Beslutet fattas utan föregående överläggning.

Vid tillämpningen av denna paragraf skall alltid iakttagas att envar som vill yttra sig i en fråga därvid får tala i sex minuter. Rätt till bemötande och genmäle som avses i 15 § andra stycket föreligger oberoende av vad som kan ha bestämts enligt denna paragraf.

Tilläggsbestämmelser

2.14.1

Den som önskar ordet vid överläggning i kammaren bör såvitt möjligt göra anmälan därom till kammarkansliet senast dagen före det sammanträde då överläggningen skall inledas.

Talmannen kan vid första bordläggningen av ett utskottsbetänkande anmoda dem som önskar yttra sig när ärendet skall avgöras att anmäla sig enligt första stycket och därvid angiva den tid som de beräknar för sina anföranden. Talmannens anmodan antecknas på föredragningslista, som upptager betänkandet. Anförande från den som har underlåtit förhandsanmälan får ej överstiga sex minuter, om icke talmannen finner skäl att medgiva längre tid.

2.14.2

Anförande i särskilt anordnad debatt utan samband med annan handläggning får icke överstiga femton minuter eller, beträffande anförande från statsråd eller en särskilt utsedd företrädare för varje partigrupp, trettio minuter.

Partigrupp skall till talmannen anmäla företrädare som sägs i första stycket.

15 §

Talmannen bestämmer ordningen mellan dem som före överläggningen i en viss fråga har anmält att de vill yttra sig. De som begär ordet under överläggningen yttrar sig i den ordning de har anmält sig.

Statsråd får utan hinder av vad som sägs i första stycket göra kortare inlägg för att bemöta annan talare. Med talmannens medgivande kan ledamot oberoende av talarordningen få ordet för genmäle till annan talare.

*Tilläggsbestämmelser*2.15.1¹

Oberoende av talarordningen kan talmannen lämna ordet till ledamot för genmäle som innehåller upplysning eller rättelse med anledning av föregående talares anförande eller bemötande av angrepp från dennes sida. Tiden för genmäle får ej överstiga tre minuter, om ej talmannen av särskilda skäl medger utsträckning till sex minuter. Varje talare kan få avgiva två genmälen på samma huvudanförande.

2.15.2

Oberoende av talarordningen får ledamot under överläggningen i en fråga instämma med föregående talare utan att angiva skäl.

2.15.3

Särskilt inlägg från statsråd till bemötande av annan talare får ej överstiga tio minuter. Har talmannen redan beviljat ledamot rätt till genmäle, får denne yttra sig före statsrådet.

2.15.4

Den som yttrar sig skall tala från talarstolen eller från sin plats i plenisalen.

16 §²

Vid sammanträde föres fullständigt protokoll. Ingen får tala utanför protokollet. Vid justering av protokoll får beslut ej ändras.

Kammarens protokoll samt de handlingar som anses böra ingå i bihanget till detta protokoll skall utgivas av trycket, om de ej enligt vad som föreskrives särskilt skall hållas hemliga.

Tilläggsbestämmelser

2.16.1

Yttrande vid sammanträde skall upptecknas och utan dröjsmål göras tillgängligt på kammarkansliet. Har talaren ej gjort anmärkning mot uppteckningen senast klockan 12 den femte vardagen efter sammanträdet, anses han ha godkänt den. Om talaren justerar uppteckningen, bör han på den anteckna sitt namn eller sin signatur.

¹ I propositionen föreslås en fjärde mening av följande lydelse: "Dock kan talmannen medge ett tredje genmäle om högst tre minuter."

² I propositionens förslag har andra stycket följande lydelse: "Kammarens protokoll samt handlingar som inkommer till eller utgår från kammaren skall utgivas av trycket, om de ej enligt vad som föreskrives särskilt skall hållas hemliga."

2.16.2

Protokoll justeras av kammaren på sjunde vardagen efter sammanträdet, om riksdagen sammanträder dä, och annars vid närmast följande sammanträde. Protokoll som ej har justerats vid slutet av ett riksmöte justeras vid den tidpunkt som talmannen bestämmer. Meddelande om tiden för sådan justering införes i den eller de tidningar i vilka kammar-sammanträden gives till känna. Protokollet justeras inför de ledamöter som är närvarande.

Vid justeringssammanträde kan ledamot begära beriktigande av protokollet i fråga om yttrande som annan ledamot har godkänt enligt 2.16.1.

3 kap. ÄRENDENAS VÄCKANDE

1 §

Regeringen avger förslag till riksdagen genom proposition.

Proposition skall vara åtföljd av regeringens protokoll i ärendet, av redogörelse för ärendets tidigare behandling, av motivering och av lagrådets yttrande, då sådant föreligger.

Tilläggsbestämmelse

3.1.1

Proposition avlämnas genom att den gives in till kammarkansliet. Den anmäles av talmannen vid sammanträde med kammaren efter det att den har delats ut till riksdagens ledamöter.

2 §¹

Budgetåret börjar den 1 juli. Regeringen skall senast den 10 januari eller, om hinder möter till följd av nyligen inträffat regeringsskifte, snarast möjligt därefter avlämna proposition med förslag till statsbudget (budgetproposition) för det närmast följande budgetåret. Propositionen skall innehålla finansplan och nationalbudget. Regeringen skall avgiva särskilt förslag till slutlig reglering av statsbudgeten (kompletteringsproposition). Sådant förslag skall om hinder ej möter avlämnas före utgången av april månad.

Annan proposition angående anslag för det närmast följande budget-året skall avlämnas senast den 10 mars, såvida regeringen icke finner att propositionens behandling kan uppskjutas till följande riksmöte.

Proposition med förslag om nytt eller väsentligen höjt anslag bör innehålla uppskattning av framtida kostnader för det ändamål som förslaget avser. Om förslag till anslag grundar sig på plan för längre tid än den för vilken anslaget har beräknats i propositionen, bör planen redovisas.

¹ I propositionen föreslås i andra stycket "20" i stället för "10".

3 §¹

Annan proposition än sådan som avses i 2 § skall avlämnas senast den 31 mars om regeringen anser att propositionen bör behandlas under pågående riksmöte.

4 §

Bestämmelserna i 2 § andra stycket och 3 § om den tid då proposition skall avlämnas gäller endast vid lagtima riksmöte som enligt 1 kap. 4 § skall avslutas senast den 31 maj.

Bestämmelserna gäller ej

1. om budgetpropositionen med stöd av 2 § har avlämnats efter den 10 januari,
2. i fråga om proposition varigenom regeringen enligt lag för prövning underställer riksdagen en utfärdad förordning,
3. om regeringen finner synnerliga skäl föreligga att avlämna propositionen senare.

5 §

Regeringen bör avlämna sina propositioner på sådana tider att anhopning av arbete hos riksdagen om möjligt förebygges. Regeringen skall samråda med talmannen därom.

Proposition kan avlämnas även när riksmöte ej pågår.

6 §

Regeringen får lämna meddelande till riksdagen genom skrivelse eller också muntligen genom statsråd vid sammanträde med kammaren.

Tilläggsbestämmelser

3.6.1

Skall statsråd vid sammanträde med kammaren lämna muntligt meddelande till riksdagen, bör anteckning härom göras på föredragningslistan till sammanträdet.

3.6.2

Regeringen skall årligen samtidigt med budgetpropositionen lämna riksdagen redogörelse för verksamheten inom de kommittéer som har tillsatts på grund av regeringens beslut.

¹ I propositionen föreslås "10 april" i stället för "31 mars".

7 §

Utskott får väcka förslag hos riksdagen i ämne som hör till dess handläggning.

8 §

Annat organ som helt eller delvis utses av riksdagen får väcka förslag hos riksdagen i fråga som rör organets kompetens, organisation, personal eller verksamhetsformer. Riksdagen kan föreskriva att sådant organ även i annat fall får väcka förslag hos riksdagen.

Om redogörelse till riksdagen från riksdagsorgan är särskilt föreskrivet.

Tilläggsbestämmelser

3.8.1

Förslag och redogörelse från riksdagsorgan, som avses i 8 §, ingives till kammarkansliet och anmäles av talmannen vid sammanträde med kammarkaren efter det att förslaget eller redogörelsen har delats ut till riksdagens ledamöter.

3.8.2

Talmanskonferensen får väcka förslag hos riksdagen i fråga som gäller riksdagsarbetets bedrivande. Talmanskonferensen kan vidare i annat fall framlägga förslag för riksdagen i fråga som gäller riksdagen eller dess organ, om förslaget grundar sig på utredning som talmanskonferensen har tillsatt på riksdagens uppdrag.

Riksdagens förvaltningsstyrelse får väcka förslag hos riksdagen i fråga, som rör förvaltningen inom riksdagen eller dess myndigheter, om denna faller under styrelsens handläggning.

3.8.3

Om förslagsrätt för fullmäktige i riksbanken, fullmäktige i riksgäldskontoret, riksdagens ombudsmän och riksdagens revisorer i annan fråga än som avses i 8 § första stycket första punkten föreskrives särskilt.

9 §

Riksdagsledamot avgiver förslag till riksdagen genom motion.

I en och samma motion får icke sammanföras förslag i skilda ämnen.

Tilläggsbestämmelse

3.9.1

Motion avlämnas genom att den gives in till kammarkansliet av motionär personligen eller, om motionären eller motionärerna har förfall, av annan

riksdagsledamot. Under uppehåll i riksdagsarbetet vid jul eller påsk får motion dock insändas med posten. Motion bör lämnas i fyra exemplar och innehålla uppgift om det parti som motionären tillhör och om motionärens plats i plenisalen.

Talmannen anmäler motion för kammaren.

10 §

Motion får väckas inom femton dagar från den dag då budgetpropositionen anmälades i kammaren. Om riksmötet upphör innan motionstiden har gått till ända, löper ny motionstid om femton dagar från början av nästa lagtima riksmöte.

Fastställs i något fall statsbudget för annan tid än budgetåret, bestämmer riksdagen om motionstidens förläggning.

11 §¹

Utöver vad som följer av 10 § får motion med anledning av proposition avlämnas inom femton dagar från den dag då propositionen anmälades i kammaren. I ärende som måste avgöras skyndsamt kan riksdagen, om den finner synnerliga skäl föreligga, på förslag av regeringen besluta om kortare motionstid. Riksdagen kan besluta att med högst tio dagar förlänga tiden för avlämnande av motion med anledning av proposition i vilken redovisas plan som avses i 2 § tredje stycket.

Motion får i de fall som riksdagen föreskriver väckas med anledning av skrivelse från regeringen med redogörelse för viss verksamhet. Därvid äger bestämmelserna i första stycket motsvarande tillämpning.

Vid beräkning av motionstid enligt denna paragraf bortses från dag som infaller under längre uppehåll i riksdagsarbetet under riksmöte.

Tilläggsbestämmelser²

3.11.1

Yrkande om förlängning av motionstiden enligt 11 § första stycket sista punkten framställs senast vid andra sammanträdet efter det då propositionen anmälades i kammaren. Beslut om förlängning fattas senast vid därefter följande sammanträde.

3.11.2

Motion får avlämnas med anledning av skrivelse från regeringen med årlig redovisning för verksamheten inom Statsföretag AB.

3.11.3

Talmanskonferensen fastställer vilka dagar som med tillämpning av 11 § tredje stycket ej skall inräknas i motionstid enligt paragrafen.

¹ Första stycket tredje meningen och tredje stycket finns ej med i propositionens förslag.

² I propositionens förslag finns endast en tilläggsbestämmelse, 3.11.1, som är likalydande med 3.11.2. i utskottets förslag.

12 §

Har proposition uppskjutits från ett riksmöte till annat, får motion med anledning av propositionen väckas

1. vid första riksmötet i valperiod inom sju dagar från dess början,
2. om propositionen har väckts så sent under riksmöte att den i 11 § föreskrivna motionstiden icke har löpt ut när riksmötet upphör, senast på andra dagen av nästa lagtima riksmöte eller, om riksdagen dessförinnan beslutar att behandla propositionen vid urtima riksmöte, inom sju dagar från beslutet.

Vid tillämpningen av första stycket skall med proposition jämföras skrivelse som avses i 11 § andra stycket.

13 §

Bestämmelserna i 11 och 12 §§ äger motsvarande tillämpning på motion med anledning av förslag av sådant riksdagens organ som avses i 8 §. Riksdagen kan föreskriva att motion får väckas också med anledning av redogörelse till riksdagen från sådant organ.

Tilläggsbestämmelse

3.13.1

Motion får avlämnas med anledning av redogörelse från fullmäktige i riksbanken, fullmäktige i riksgäldskontoret, styrelsen för riksdagsbiblioteket, riksdagens ombudsmän eller riksdagens revisorer.

14 §

Har riksdagen kallats till urtima riksmöte med stöd av begäran från ledamöter i riksdagen, får motion i fråga som har föranlett kallelsen avlämnas inom fyra dagar från riksmötets början.

15 §

Motion med anledning av händelse av större vikt får medan riksmöte pågår väckas gemensamt av minst tio ledamöter, om händelsen ej har kunnat förutses eller beaktas under motionstid som avses i 10 § eller kunnat föranleda motionsrätt enligt annan bestämmelse i detta kapitel.

16 §

Konstitutionsutskottet skall till kammaren för slutligt beslut anmäla vilande beslut i ärende angående grundlag eller riksdagsordningen. Skall efter vad som sägs i regeringsformen i annat fall tillämpas den ordning som gäller för grundlagsändring, skall vilande beslut i ärendet anmälas av det utskott till vars handläggning frågan hör.

17 §

Yrkande om misstroendeförklaring skall framställas vid sammanträde med kammaren. Yrkandet skall avlämnas skriftligen till protokollet så snart det har framställts.

18 §

Vill åklagare påkalla att riksdagen enligt 4 kap. 8 § första stycket regeringsformen medgiver att talan väckes mot riksdagsledamot eller att ingripande göres i dennes personliga frihet, skall han skriftligen ansöka om det hos riksdagens talman. Vad som har sagts nu om åklagare skall gälla även annan som vill begära riksdagens medgivande att få föra talan vid domstol med anledning av riksdagsledamots handlande.

Är ansökningshandlingen så ofullständig att den icke kan läggas till grund för riksdagens prövning eller har sökanden icke gjort antagligt att han är behörig att vidtaga eller hos myndighet begära den åtgärd, varom fråga är, skall talmannen avvisa ansökan. I annat fall skall han anmäla den vid sammanträde med kammaren.

Tilläggsbestämmelse

3.18.1

Sökande skall i ansökningshandlingen ange de omständigheter på vilka ansökan grundas.

19 §

Proposition och motion får återkallas till dess utskott har avgivit betänkande i ärendet.

Återkallas proposition, förfaller motion som har väckts med anledning av propositionen.

Har proposition blivit återkallad, får motion väckas med anledning därav inom sju dagar från det att återkallelsen anmälde i kammaren.

Tilläggsbestämmelse

3.19.1

Återkallelse skall göras i skrivelse, som ingives till kammarkansliet. Talmannen avskriver förslag som har återkallats eller förfallit på grund av återkallelsen och gör anmälan härom i kammaren. Om förslaget har hänvisats till utskott, skall detta underrättas om avskrivningen.

20 §

Vad som i allmänhet gäller om beräkning av lagstadgad tid skall tillämpas också på tid då åtgärd enligt bestämmelse i detta kapitel senast skall vidtagas.

4 kap. ÄRENDENAS BEREDNING

1 §

Proposition, motion samt förslag och redogörelse från riksdagsorgan som sägs i 3 kap. 8 § skall för beredning hänvisas till utskott. Detsamma skall gälla ansökan som åsyftas i 3 kap. 18 § och som talmannen har anmält i kammaren samt skrivelse från regeringen med redogörelse för viss verksamhet.

Innan ärende hänvisas till utskott skall det bordläggas vid sammanträde med kammaren, om kammaren icke beslutar omedelbar hänvisning.

2 §

Riksdagen skall vid början av varje lagtima riksmöte inom sig tillsätta ett konstitutionsutskott, ett finansutskott, ett skatteutskott och minst tolv andra utskott. Valet gäller för tiden till dess nästa lagtima riksmöte börjar.

Riksdagen kan under riksmöte tillsätta ytterligare utskott för längst den tid som har angivits i första stycket.

Tilläggsbestämmelser

4.2.1

Riksdagen skall inom en vecka från början av lagtima riksmöte tillsätta följande sexton utskott:

1. ett konstitutionsutskott (KU),
2. ett finansutskott (FiU),
3. ett skatteutskott (SkU),
4. ett justitieutskott (JuU),
5. ett lagutskott (LU),
6. ett utrikesutskott (UU),
7. ett försvarsutskott (FöU),
8. ett socialförsäkringsutskott (SfU),
9. ett socialutskott (SoU),
10. ett kulturutskott (KrU),
11. ett utbildningsutskott (UbU),
12. ett trafikutskott (TU),
13. ett jordbruksutskott (JoU),
14. ett näringsutskott (NU),
15. ett inrikesutskott (InU) och
16. ett civilutskott (CU).

Utskotten väljes i den ordning de har tagits upp ovan.

4.2.2

Tillsätter riksdagen ytterligare utskott, skall den ange dess huvudsakliga arbetsuppgifter.

3 §

Varje utskott skall bestå av udda antal ledamöter, lägst femton.

Tilläggsbestämmelse

4.3.1

Varje utskott skall bestå av femton ledamöter.

4 §

Konstitutionsutskottet skall, utöver sin uppgift enligt 12 kap. 1 § regeringsformen, bereda ärenden som rör grundlagarna och riksdagsordningen.

5 §

Finansutskottet skall, utöver sina uppgifter enligt 8 kap. 6 § och 9 kap. 4 § regeringsformen, bereda ärenden om allmänna riktlinjer för den ekonomiska politiken och för budgetregleringen samt ärenden som rör riksbankens verksamhet.

Skatteutskottet skall, utöver sin uppgift enligt 8 kap. 6 § regeringsformen, bereda ärenden om statliga och kommunala skatter.

6 §

Riksdagen föreskriver efter vilka grunder övriga ärenden skall fördelas mellan utskott. Därvid skall iakttagas att ärenden som hör till ett ämnesområde hänföres till samma utskott. Dock får bestämmas att ett utskott skall finnas för beredning av ärenden om sådan lag som avses i 8 kap. 2 § regeringsformen, oberoende av ämnesområde.

Riksdagen kan avvika från de grunder som sålunda har fastställts liksom från 5 §, om det i särskilt fall är påkallat av hänsyn till sambandet mellan olika ärenden, ett ärendes särskilda beskaffenhet eller arbetsförhållandena.

Tilläggsbestämmelser

4.6.1

Konstitutionsutskottet skall, utöver sina uppgifter enligt 4 §, bereda ärenden om lagstiftning i konstitutionella och allmänt förvaltningsrättsliga ämnen, ärenden om press- eller partistöd, lagstiftning om radio, television och film liksom andra ärenden som angår yttrandefrihet, opinionsbildning och religionsfrihet, övriga ärenden om riksdagen, riksdagens ombudsman och riksdagens myndigheter utom riksbanken, riksgäldskontoret och riksdagens revisorer, ärenden om medgivande från riksdagen att väcka talan mot riksdagsledamot eller att ingripa i hans personliga frihet samt ärenden av allmän betydelse för den kommunala självstyrelsen.

4.6.2

Finansutskottet skall, utöver sina uppgifter enligt 5 § första stycket, bereda ärenden om beräkning av statens inkomster och andra ärenden

rörande statsbudgeten, som icke tillhör annat utskotts beredning, allmänt budgettekniska ärenden, ärenden om penning-, kredit- och valutapolitiken, om riksgäldskontoret och riksdagens revisorer, om förvaltningsrevision, statlig redovisning och rationalisering, om upphandling i allmänhet inom statsförvaltningen, om statens egendom i allmänhet samt förvaltningsekonomiska ärenden i övrigt som icke rör enbart visst ämnesområde. Det skall även sammanställa statsbudgeten.

4.6.3

Skatteutskottet skall, utöver sina uppgifter enligt 5 § andra stycket, bereda ärenden om taxering, uppbörd och folkbokföring samt ärenden om alkoholhaltiga varor.

4.6.4

Justitieutskottet skall bereda ärenden som rör domstolarna, arrendenämnderna och hyresnämnderna, åklagarväsendet, polisväsendet och kriminalvården samt ärenden rörande brottsbalken, rättegångsbalken och lagar som ersätter eller har nära samband med föreskrifter i dessa balkar.

4.6.5

Lagutskottet skall bereda ärenden rörande giftermåls-, föräldra-, ärvda-, handels- eller jordabalken eller lagar som ersätter eller anknyter till föreskrifter i dessa balkar, i den mån ärendena icke tillhör annat utskotts beredning. Det skall även bereda ärenden som gäller lagstiftning om försäkringsavtalsrätt, bolags- och föreningsrätt, växel- och checkrätt, skadeståndsrätt, immaterialrätt, utsökning, konkurs, internationell privaträtt samt lagstiftning i andra ärenden av allmänt privaträttslig beskaffenhet.

4.6.6¹

Utrikesutskottet skall bereda ärenden om rikets förhållande till och överenskommelser med andra stater och mellanfolkliga organisationer, Sveriges representation i utlandet och bistånd till annat lands utveckling samt ärenden i övrigt om utrikes handel och internationellt ekonomiskt samarbete, allt i den mån ärendena icke tillhör annat utskotts beredning.

4.6.7

Försvarsutskottet skall bereda ärenden om militärt försvar, civilförsvar, psykologiskt försvar, ekonomiskt försvar, vapenfri tjänst och värnpliktigas ekonomiska förmåner.

¹ I propositionen föreslås på andra raden ordet "främmande" i stället för "andra" samt på tredje raden ordet "främmande" i stället för "annat".

4.6.8

Socialförsäkringsutskottet skall bereda ärenden om allmän försäkring och yrkesskadeförsäkring samt studiesociala ärenden.

4.6.9

Socialutskottet skall bereda ärenden om barna- och ungdomssvård, åldringssvård, nykterhetssvård, socialhjälp, stöd åt barnfamiljer, arbetarskydd, arbetstid, semester, hälso- och sjukvård, handikappvård och rehabilitering samt sociala ärenden i övrigt.

4.6.10

Kulturutskottet skall bereda ärenden som rör allmänna kultur- och bildningsändamål, ungdomsverksamhet, internationellt kulturellt samarbete samt idrotts- och friluftsverksamhet. Det skall även bereda kyrkofrågor och ärenden om radio och television i den mån de icke tillhör konstitutionsutskottets beredning.

4.6.11

Utbildningsutskottet skall bereda ärenden om högre utbildning och forskning, skolväsendet, lärarutbildning och vuxenutbildning.

4.6.12

Trafikutskottet skall bereda ärenden om järnvägar, post, telegraf, telefon, vägar, vägtrafik, sjöfart, luftfart och väderlekstjänst.

4.6.13

Jordbruksutskottet skall bereda ärenden om jordbruk, skogsbruk, trädgårdsnäring, jakt, fiske och vattenrätt. Det skall även bereda ärenden om naturvård samt ärenden om miljövård i övrigt som icke tillhör annat utskotts beredning.

4.6.14

Näringsutskottet skall bereda ärenden om allmänna riktlinjer för näringspolitiken och därmed sammanhängande forskningsfrågor samt ärenden om industri och hantverk, handel, statlig företagsamhet, konsumentfrågor, pris- och konkurrensförhållanden i näringslivet, kredit- och fondväsendet och det affärsmässiga försäkringsväsendet.

4.6.15

Inrikesutskottet skall bereda ärenden om arbetsmarknaden, regional utveckling, lokaliseringsstöd, allmän tjänsteplikt, arbetsavtalsrätt, arbets-

löshetsförsäkring, arbets- och anställningsförhållanden i allmän tjänst, svenskt medborgarskap och utlänningars ställning.

4.6.16

Civilutskottet skall bereda ärenden om bostadspolitiken, hyresreglering, bebyggelseplanläggning, byggnadsväsendet, fysisk planering, expropriation, fastighetsbildning, lantmäteriväsendet, länsförvaltningen med lokala skattemyndigheter och exekutionsväsendet, statistik, brandväsendet och rikets administrativa indelning samt sådana kommunfrågor som icke tillhör konstitutionsutskottets beredning.

7 §

Annat ärende än budgetpropositionen får delas mellan två eller flera utskott endast om särskilda skäl föranleder det.

8 §¹

Utskott skall avgiva betänkande i ärende som har hänvisats till utskottet och som ej har återkallats. Utskott kan dock överflytta ärende till annat utskott, om detta samtycker därtill, eller överenskomma med ett eller flera utskott att de skall bereda ärendet gemensamt genom deputerade i sammansatt utskott. Sådant utskott avgiver betänkande till riksdagen.

Betänkande i ärende vars behandling har uppskjutits från en valperiod för riksdagen till nästa skall avgivas av utskott som har tillsatts av den nyvalda riksdagen.

Utskott skall till anmälan till kammaren av vilande beslut som sägs i 3 kap. 16 § foga yttrande i ärendet.

Tilläggsbestämmelse

4.8.1

Beslut av finans- och skatteutskotten i fråga som avses i 8 kap. 6 § regeringsformen meddelas regeringen genom skrivelse.

9 §

Ärende, i vilket utskott har avgivit betänkande, skall från kammaren återförvisas till utskottet för ytterligare beredning, om minst en tredjedel av de röstande ansluter sig till yrkande om det. Återförvisning enligt denna paragraf får ej göras mer än en gång i samma ärende.

Kammaren kan även hänvisa ärendet till annat utskott för ytterligare beredning. Föreligger samtidigt yrkande härom och yrkande om återförvisning, skall sistnämnda yrkande prövas först. Beslutas därvid återför-

¹ I propositionen föreslås i tredje stycket ordet "kan" i stället för "skall".

visning, förfaller yrkandet om hänvisning till annat utskott.

10 §

Statlig myndighet skall lämna upplysningar och avgiva yttrande, då utskott begär det. Sådan skyldighet åligger dock ej regeringen. Myndighet som ej lyder under riksdagen kan hänskjuta begäran från utskott till regeringens avgörande.

Begär minst en tredjedel av ledamöterna i ett utskott vid behandlingen av ett ärende att upplysningar eller yttrande skall inhämtas från myndighet som avses i första stycket, skall utskottet föranstalta om detta, såvida det icke finner att därmed förenat dröjsmål med ärendets behandling skulle leda till avsevärt men.

11 §

Utskott får sammanträda också under tid då riksmöte icke pågår, om dess uppgifter kräver det.

Tilläggsbestämmelser

4.11.1

Utskott sammanträder första gången på kallelse av talmannen inom två dagar efter valet. Därefter sammanträder utskottet på kallelse av ordföranden. För ändamål som sägs i 9 kap. 4 § regeringsformen kan finansutskottet sammankallas också på begäran av regeringen. För ändamål som sägs i 8 kap. 6 § regeringsformen sammankallas finans- och skatteutskotten första gången på begäran av regeringen. Skall utskott enligt vad nu sagts sammankallas på regeringens begäran, utfärdas kallelsen av talmannen.

Personlig kallelse skall utgå till samtliga ledamöter och suppleanter. Kallelse bör om möjligt anslås i riksdagens lokaler senast klockan 18 dagen före sammanträdet och införas i en eller flera dagliga tidningar.

4.11.2

Utskott får sammanträda samtidigt med kammarerna endast om förhandlingen i kammarerna avser annat än ärendes avgörande eller val och utskottet i förväg har medgivit det genom enhälligt beslut.

4.11.3

Innan ordförande har valts, föres ordet av den av de närvarande ledamöterna som har varit ledamot av riksdagen längst tid. Om två eller flera har tillhört riksdagen lika länge, har den äldste av dem företräde.

Vid gemensamt sammanträde med finans- och skatteutskotten enligt 8 kap. 6 § regeringsformen föres ordet av den av utskottsordförandena som har varit ledamot av riksdagen längst tid. Om de har tillhört riksdagen lika länge, har den äldste av dem företräde.

4.11.4

Över sammanträde med utskott föres protokoll.

12 §

Utskott skall sammanträda inom stängda dörrar. Om särskilda skäl föreligger, kan utskottet medgiva att även annan än ledamot, suppleant och tjänsteman i utskottet är närvarande.

13 §¹

I utskott får ingen närvara, när ärende som personligen rör honom eller någon honom närstående förekommer till överläggning eller beslut.

14 §

Omröstning inom utskott skall göras öppet. Är rösterna lika delade, gäller den mening som ordföranden biträder.

Ledamot som har förlorat vid omröstning inom utskott kan till utskottets betänkande föga reservation med yrkande. Betänkandet får dock icke fördröjas därigenom.

15 §

Ledamot, suppleant eller tjänsteman i utskott får ej obehörigen yppa vad som enligt beslut av regeringen eller utskottet skall hållas hemligt med hänsyn till rikets säkerhet eller av annat synnerligen viktigt skäl, som betingas av förhållandet till främmande stat eller mellanfolklig organisation.

5 kap. ÄRENDENAS AVGÖRANDE

1 §

Utskotts betänkande skall före ärendets avgörande bordläggas vid två sammanträden med kammaren, om ej riksdagen på utskottets förslag beslutar att ärendet skall avgöras efter endast en bordläggning.

Tilläggsbestämmelser

5.1.1

Utskottsbetänkande får icke anmälas i kammaren förrän det har delats ut till riksdagens ledamöter.

¹ I propositionens förslag har paragrafen följande lydelse: "I utskott får ingen närvara, när ärende som rör honom eller någon honom närstående personligen förekommer till överläggning eller beslut."

5.1.2

Vill ledamot inför avgörandet av ett ärende framställa yrkande som ej redovisas i utskottets betänkande, skall han snarast möjligt underrätta talmannen om yrkandet. Yrkandet bör sättas upp skriftligt och delas ut till ledamöterna innan ärendet avgöres; motiveringen skall därvid utelämnas.

2 §

Ärende om misstroendeförklaring skall ligga på kammarens bord till det andra sammanträdet efter det då yrkandet framställdes och avgöres senast vid det därpå följande sammanträdet.

Vad sölunda har föreskrivits äger motsvarande tillämpning på förslag av talmannen till ny statsminister. Därvid skall iakttagas den i 6 kap. 2 § andra stycket regeringsformen föreskrivna fristen.

3 §

Ärende i vilket överläggning äger rum får ej upptagas till avgörande förrän kammaren på talmannens förslag har funnit överläggningen avslutad.

Ärende avgöres med acklamation eller, om ledamot yrkar det, genom omröstning. Fordras för beslut anslutning från särskilt flertal, skall ärendet alltid avgöras genom omröstning.

Avgörandet av ärende skall, om det behövs, delas upp på skilda beslut.

4 §

När ärende avgöres med acklamation, skall talmannen ställa proposition på varje yrkande som har framställts under överläggningen. Propositionen avfattas så att den kan besvaras med ja eller nej. Talmannen tillkännagiver hur beslutet har utfallit enligt hans uppfattning och befäster det med klubbslag, om ej omröstning begäres.

5 §

När ärende avgöres genom omröstning, ställes mot det yrkande, som enligt talmannens uppfattning har vunnit riksdagens bifall, eller, när acklamation ej har skett, mot det yrkande, som talmannen bestämmer, annat yrkande som kontraposition. Föreligger flera än två yrkanden som kan ställas mot varandra, skall först med tillämpning av 4 § beslutas vilket yrkande som skall vara kontraposition.

Omröstning göres öppet. Talmannen tillkännagiver hur omröstningen har utfallit och befäster beslutet med klubbslag.

Tilläggsbestämmelser

5.5.1

Då omröstning skall äga rum, upprättar talmannen omröstningsproposition. Fordras i visst fall för beslut anslutning från särskilt flertal, anges det i omröstningspropositionen.

Sedan ledamöterna efter förvarning har intagit sina platser i plenisalen, läses omröstningspropositionen upp och underställes kammaren för godkännande.

Omröstning kan förrättas med uppresning. Om talmannen efter omröstning med uppresning finner tvekan råda om omröstningens resultat eller ledamot begär rösträkning, verkställs ny omröstning med omröstningsapparat eller, när sådan icke kan användas, med namnupprop.

5.5.2

Vid omröstning med uppresning uppmanar talmannen först de ledamöter som vill rösta för ja-propositionen att resa sig och riktar därefter samma uppmaning till de ledamöter som vill rösta för nej-propositionen.

Vid omröstning med omröstningsapparat fotograferas den tablå som visar hur varje ledamot har röstat.

Vid omröstning med namnupprop anmodar talmannen två ledamöter att taga plats vid talmansbordet för att föra anteckningar över omröstningen. Vice talmännen ropas upp först och därefter övriga ledamöter efter platsnummer i plenisalen. Något av följande svar skall avgivas: ja, nej, avstår.

6 §

Uppkommer lika röstetal vid omröstning om vilket yrkande som skall vara kontraposition, avgöres utgången genom lottning.

Är rösterna lika delade i huvudomröstning ställer talmannen proposition på förslag om återförvisning av ärendet till utskottet. Ärendet skall återförvisas om minst hälften av de röstande förenar sig härom. Beslutas ej återförvisning, avgör lotten vilken mening som skall vara riksdagens beslut.

Efter återförvisning upptages ärendet på nytt i sin helhet till avgörande i kammaren. Uppstår därvid åter lika röstetal vid huvudomröstning, skall lottning äga rum genast.

7 §

Har avgörandet i lagärende delats upp på två eller flera beslut, får riksdagen omedelbart efter det sista delbeslutet på förslag av talmannen eller ledamot besluta att ärendet skall för ytterligare beredning återförvisas till utskottet. Beslutar riksdagen återförvisning, har delbesluten förfallit. Beslut enligt denna paragraf om återförvisning av ärende får ej upprepas.

8 §

Fordras för beslut anslutning från särskilt flertal och föreligger mer än ett förslag till sådant beslut, utväljer riksdagen först, med tillämpning av vad som gäller i allmänhet, ett av förslagen. Därefter avgöres om detta förslag skall antagas eller förkastas.

Föreligger samtidigt två eller flera yrkanden om misstroendeförklaring mot samma statsråd, skall endast en omröstning äga rum.

9 §

Ledamot får omedelbart efter ärendes avgörande anmäla reservation eller avgiva röstförklaring.

10 §

Genom särskilt beslut kan riksdagen till närmast följande lagtima riksmöte uppskjuta behandlingen av ärende. Ärende som gäller statsbudgeten för närmast följande budgetår får dock uppskjutas endast om det kan ske utan olägenhet för budgetregleringen. Beslut om uppskov kan upprepas.

Avslutas riksmöte i förtid med anledning av extra val, skall ärende som riksdagen icke har hunnit avgöra anses utan särskilt beslut uppskjutet till det första lagtima riksmötet efter valet.

Ärende som ej har återkallats skall avgöras före utgången av kalenderåret efter det då ärendet väcktes eller, om hinder häremot möter till följd av förordnande om extra val, snarast möjligt efter det att den nyvalda riksdagen har sammanträtt.

Tilläggsbestämmelse

5.10.1

Beslut att uppskjuta ärende fattas på framställning av utskott, till vars handläggning ärendet hör. Utskottet skall inhämta yttrande från talmanskonferensen. Kammaren kan även utan sådan framställning besluta uppskov i samband med behandlingen av utskottsbetänkande.

11 §

Riksdagen kan vid urtima riksmöte besluta att till behandling upptaga uppskjutet ärende.

Tilläggsbestämmelse

5.11.1

Beslut att vid urtima riksmöte upptaga uppskjutet ärende fattas på förslag av utskott till vars handläggning ärendet hör eller på förslag av talmannen. Talmanskonferensen skall höras i frågan.

12 §

Slutligt beslut i ärende angående grundlag fattas vid första riksmötet i den valperiod som följer på riksdagsvalet närmast efter det vilande beslutet i ärendet, såvida ej avgörandet uppskjutes till annat riksmöte. I fråga om uppskov äger bestämmelserna i 10 § första och andra styckena och i 11 § motsvarande tillämpning. Ärendet skall avgöras slutligt före nästa ordinarie val till riksdagen.

Tilläggsbestämmelse

5.12.1

Tilläggsbestämmelserna 5.10.1 och 5.11.1 äger motsvarande tillämpning i fråga om uppskov med slutligt beslut i ärende angående grundlag.

13 §¹

Riksdagens beslut med anledning av proposition samt annat beslut, varom regeringen skall underrättas, meddelas regeringen genom skrivelse.

Tilläggsbestämmelse

5.13.1

Riksdagens skrivelser sättes upp av kammarkansliet och undertecknas av talmannen.

Utskott som har berett ärende skall få del av kammarens beslut i ärendet.

6 kap. INTERPELLATIONER OCH FRÅGOR TILL STATSRAÐ

1 §

Interpellation skall ha bestämt innehåll och vara försedd med motivering. Interpellation bör väckas endast i angelägenhet av större allmänt intresse. Riksdagen beslutar om interpellationen får framställas. Beslutet fattas utan föregående överläggning.

Statsråd, som icke besvarar interpellation inom fyra veckor från det att riksdagen medgav att interpellationen fick framställas, skall före utgången av denna tid muntligen meddela riksdagen varför svar uteblir eller anstår. Sådant meddelande får ej följas av överläggning.

Interpellation förfaller om den ej har besvarats vid det riksmöte då den väcktes.

¹ I propositionen föreslås ordet "i" i stället för ordet "med".

Tilläggsbestämmelser

6.1.1

Interpellation ingives till kammarkansliet och anmäles av talmannen vid sammanträde med kammaren utan dröjsmål efter det att interpellationen har delats ut till riksdagens ledamöter. Frågan huruvida interpellationen får framställas avgöres vid närmast följande sammanträde och tages upp på föredragningslistan till detta sammanträde. Medgiver riksdagen att interpellationen får framställas, låter talmannen skyndsamt statsrådet få del av den.

Den som vid riksmöte, som enligt 1 kap. 4 § skall avslutas senast den 31 maj, ingiver interpellation till kammarkansliet efter utgången av april månad skall i interpellationen angiva skälen till att denna icke har ingivits tidigare.

6.1.2¹

När statsråd ämnar besvara interpellation, bestämmer talmannen efter samråd med statsrådet och interpellanten vid vilket sammanträde svaret skall lämnas. Meddelande härom anslås senast klockan 11 dagen före sammanträdet och tages upp på föredragningslistan.

Svar på interpellation får delas ut till ledamöterna i förväg. Har så skett, kan statsrådet begränsa sitt anförande till en sammanfattning av svaret.

2 §

Fråga skall ha bestämt innehåll. Den får vara försedd med en kort inledande förklaring. När fråga besvaras, får endast den ledamot som har framställt frågan och det statsråd som lämnar svaret taga del i överläggningen. Riksdagen kan föreskriva begränsning i yttranderätten för dessa talare utöver vad som följer av 2 kap. 14 §.

Tilläggsbestämmelser

6.2.1

Fråga ingives till kammarkansliet. Den skall vara egenhändigt undertecknad av den ledamot som framställer frågan. Talmannen låter utan dröjsmål statsrådet få del av frågan och anmäler den vid närmast följande sammanträde.

6.2.2

Vad som föreskrives i 1 § tredje stycket och i tilläggsbestämmelse 6.1.2 första stycket skall tillämpas också på fråga. Om icke särskilda skäl

¹ Orden "och interpellanten" i första stycket första meningen finns ej med i propositionens förslag.

föranleder annat, skall frågor besvaras vid en eller två frågestunder varje vecka. Fråga bör besvaras vid den frågestund som infaller närmast efter sex dagar från det att frågan lämnades till kammarkansliet.

När fråga besvaras, får det första anförandet från varje talare räcka längst tre minuter, det andra längst två minuter och varje följande anförande längst en minut.

7 kap. GEMENSAMMA BESTÄMMELSER OM VAL INOM RIKSDAGEN

1 §

Bestämmelserna i 2–12 §§ gäller val som ankommer på kammaren.

Bestämmelserna i 2 § första stycket, 6 §, 8–10 §§ och 12 § andra stycket skall tillämpas endast i den mån riksdagen ej föreskriver annat.

Tilläggsbestämmelse

7.1.1

Utöver de val som kammaren förrättar enligt regeringsformen och riksdagsordningen skall den företaga val till

1. riksgäldsfullmäktige,
2. styrelsen för riksdagsbiblioteket,
3. Nordiska rådets svenska delegation,
4. Europarådets svenska delegation,
5. styrelsen för Stiftelsen Riksbankens jubileumsfond.

Kammaren skall också varje år utse aderton ledamöter av riksdagen, vilka får delta i bolagsstämmor med Statsföretag AB.

2 §

Val beredes av en inom riksdagen utsedd valberedning.

Valberedningen utses vid första sammanträdet med kammaren under riksdagens valperiod för tiden till valperiodens slut. Varje partigrupp, vilken motsvarar parti som vid valet till riksdagen har fått minst fyra procent av rösterna i hela riket, skall besätta en plats. Därutöver fördelas tio platser proportionellt mellan samma partigrupper. Ledamöterna tillsättes med tillämpning av det förfarande som anges i 12 § första stycket.

Tilläggsbestämmelser

7.2.1

Talmannen fastställer för varje partigrupp det antal ledamöter, som partigruppen skall tillsätta i valberedningen. Därvid skall han vid den proportionella fördelningen tillämpa den beräkningsgrund som anges i 4 § andra stycket.

7.2.2

Valberedningen bereder alla val som förrättas av kammaren utom val av riksföreståndare, vice riksföreståndare, person som skall inträda som tillfällig riksföreståndare, talman, vice talmän, kammarsekreterare samt riksdagens ombudsmän och deras ställföreträdare. Om beredning av val av ombudsmän och ställföreträdare föreskrives i tilläggsbestämmelse 8.10.2.

7.2.3

Valberedningen håller på kallelse av talmannen sitt första sammanträde samma dag som den utses. Därefter sammanträder beredningen på kallelse av ordföranden.

Bestämmelserna i 4 kap. 12 § samt tilläggsbestämmelserna 4.11.1 andra stycket och 4.11.2—4 äger motsvarande tillämpning på valberedningen.

3 §

Framlägges vid val som avser två eller flera personer en gemensam lista, som upptager namn på så många personer som valet avser, och har listan godkänts av alla i valberedningens sammanträde deltagande ledamöter eller av alla utom en, skall talmannen ställa proposition på godkännande av listan och förklara de på denna upptagna personerna valda. Val med slutna sedlar skall dock förrättas, om det begäres av minst så många riksdagsledamöter, som motsvarar det tal vilket erhålles, om samtliga röstberättigade ledamöters antal delas med antalet av de personer valet avser, ökat med ett. Detta val skall äga rum vid ett följande sammanträde.

Följer av särskild bestämmelse att innehavare av visst uppdrag skall väljas för sig, skall valet förrättas med acklamation. Om ledamot begär det, skall valet dock förrättas med slutna sedlar. Föreligger enhälligt förslag från valberedningen, skall i sådant fall valet äga rum först vid ett följande sammanträde.

4 §

Val förrättas med slutna sedlar, om ej annat följer av 3 § eller annan huvudbestämmelse i riksdagsordningen. Skall två eller flera personer utses genom val med slutna sedlar, fördelas platserna proportionellt mellan partier. Med parti avses därvid varje grupp av riksdagsledamöter som vid valet uppträder under särskild beteckning.

Platserna fördelas mellan partier genom att de en efter en tilldelas det parti som för varje gång visar det största jämförelsetalet. Jämförelsetalet är lika med partiets röstetal, så länge ingen plats har tilldelats partiet, och erhålles därefter genom att partiets röstetal delas med det tal som motsvarar antalet platser som redan har tilldelats partiet, ökat med ett. Vid lika jämförelsetal skiljes genom lottning.

Tilläggsbestämmelser

7.4.1

Valsedlarna skall vara lika till storlek, material och färg. Valsedel skall vara enkel, sluten och omärkt. Den får innehålla uppgift om det val för vilket den gäller.

Valsedel är ogiltig om den är försedd med kännetecken som uppenbarligen har blivit anbragt på valsedeln med avsikt eller om den saknar giltigt kandidatnamn. Har ledamot i ett val lämnat mer än en valsedel, är valsedlarna ogiltiga. Har sedlarna samma innehåll, skall dock en valsedel betraktas som giltig vid sammanräkningen.

Namn på valsedel skall anses obefintligt om kandidaten ej är valbar, namnet är överstruket eller det ej framgår klart vem som avses.

7.4.2

Vid proportionellt val användes valsedlar, på vilka före namnen har satts ut partibeteckning (partinamn eller annan beteckning i ord för viss grupp av riksdagsledamöter eller för viss meningsriktning). Namnen föres upp i en följd under varandra.

Valsedel är ogiltig om den saknar partibeteckning eller upptager mer än en partibeteckning.

Namn på valsedel skall anses obefintligt, om ordningen mellan namnet och annat namn ej framgår klart.

De platser som har tilldelats ett parti besättes så att partiets första plats tillerkännes den vars namn står främst i ordningen inom partiet, partiets andra plats den som bär det andra namnet i ordningen och så vidare enligt samma grund. När ordningen mellan namn på ett partis valsedlar skall bestämmas, äger 14 kap. 6 § vallagen (1972:620) motsvarande tillämpning.

7.4.3

Vid val av en person med slutna sedlar får valsedel ej upptaga partibeteckning. Innehåller valsedel två eller flera kandidatnamn, är den ogiltig.

Vid lika röstetal skiljes genom lottning.

7.4.4

Vid val med slutna sedlar anmodar talmannen fem ledamöter att taga plats vid talmansbordet. Av dessa skall tre biträda när valsedlarna öppnas och granskas och två föra anteckningar över valet.

Upprop verkställs i samma ordning som enligt tilläggsbestämmelse 5.5.2. När ledamot ropas upp, skall han gå fram till talmansbordet och lämna sin valsedel till talmannen.

Sedan samtliga godkända valsedlar har lästs upp av talmannen och

antecknats av kammarsekreteraren och de två ledamöterna, jämföres anteckningarna över valet.

Talmannen meddelar resultatet av valet, så snart detta har fastställts.

7.4.5

Skall två eller flera val med slutna sedlar förrättas, får talmannen, såvida ledamot icke yrkar annat, bestämma att valsedlarna skall avlämnas i samtliga val, innan sammanräkning företages i något av valen.

5 §

Val med slutna sedlar får överklagas hos riksdagens valprovsningsnämnd. Valet skall gälla utan hinder av att det har överklagats.

Tilläggsbestämmelser

7.5.1

Besvär över val som sägs i 5 § ställes till valprovsningsnämnden. Besvärshandlingen skall ges in till kammarkansliet inom fem dagar från den dag då resultatet av valet meddelades i kammaren. Så snart besvärstiden har gått ut, skall talmannen vid sammanträde med kammaren tillkännagiva samtliga besvär som har anförts. Talmannen skall härvid angiva viss kort tid inom vilken förklaring över besvären skall ha kommit in till valprovsningsnämnden. När förklaringstiden har gått ut skall talmannen genast sända besvärshandlingarna till valprovsningsnämnden. Talmannen bör därjämte skyndsamt inkomma till valprovsningsnämnden med yttrande över besvären.

7.5.2

Har vid valet föreskrift i 4 § eller i tilläggsbestämmelserna 7.4.1–5 blivit åsidosatt och är det ej osannolikt att felet har inverkat på valutgången, skall valprovsningsnämnden undanröja valet och förordna om omval. Kan felet avhjälpas genom förnyad sammanräkning eller annan sådan mindre ingripande åtgärd, skall valprovsningsnämnden dock i stället uppdraga åt talmannen att vidtaga erforderlig rättelse.

7.5.3

Valsedlar och annat valmaterial skall förvaras under betryggande säkerhet till dess att valet har vunnit laga kraft.

6 §

Val, som enligt vad som är särskilt föreskrivet avser tid motsvarande riksdagens valperiod, skall förrättas snarast efter valperiodens början och gälla till dess att riksdagen förrättar nytt val under nästa valperiod.

7 §

Har ny ledamot tagit plats i riksdagen med anledning av att utgången av val till riksdagen har blivit ändrad efter överklagande, skall val som riksdagen har förrättat dessförinnan under valperioden göras om, såvida det begäres av minst tio riksdagsledamöter.

8 §

Skall två eller flera väljas, utses tillika suppleanter till minst samma antal som de ordinarie ledamöterna. Vad som är föreskrivet om dessa äger motsvarande tillämpning i fråga om suppleanterna.

Tilläggsbestämmelse

7.8.1

Sedan riksdagen har förrättat val till organ och därvid utsett suppleanter med stöd av 8 §, kan den besluta att öka antalet suppleanter i organet. Suppleantval som föranledes härav skall förrättas så snart det kan ske.

9 §

Är av riksdagen vald ledamot i ett organ frånvarande, intages hans plats, om det kan ske, av suppleant som hör till samma partigrupp. I övrigt gäller att suppleanterna har företräde i den ordning i vilken de har valts eller, om valet har förrättats med gemensam lista, i den ordning i vilken de har förts upp på listan.

Tilläggsbestämmelse

7.9.1

Ledamot eller suppleant som har fått plats från två eller flera grupper anses vald för den grupp, från vilken plats först har tilldelats honom.

10 §

Är till ett uppdrag endast den valbar som tillhör riksdagen och lämnar den valde riksdagen eller utses han till riksdagens talman eller till statsråd, skall han avgå från uppdraget.

11 §

Den som har utsetts till uppdrag genom val av riksdagen får ej undandraga sig uppdraget utan att riksdagen medgiver det.

12 §

Lämnar den som har valts till ett organ sitt uppdrag i förtid och avsåg det val genom vilket uppdraget tillsattes vid mandatperiodens början två eller flera personer, skall den partigrupp eller de partigrupper, som han var vald för, till talmannen anmäla en efterträdare. Talmannen förklarar den anmälda vald. Göres ej sådan anmälan eller anmäles mer än en person, utser talmannen efterträdare.

Är i annat fall än som avses i första stycket plats ledig i förtid, anställs kompletteringsval för den återstående tiden med tillämpning av vad som gäller i allmänhet.

13 §

Organ, vars ledamöter helt eller delvis utses av kammaren, väljer inom sig ordförande och en eller flera vice ordförande, om ej annat är föreskrivet.

14 §

Val inom organ, som sägs i 13 §, förrättas med acklamation eller, om ledamot begär det, med slutna sedlar.

Tilläggsbestämmelse

7.14.1

Valsedlarna skall vara lika till storlek, material och färg. Valsedel skall vara enkel, sluten och omärkt. Vid lika röstetal skiljes genom lottning.

8 kap. VISSA BEFATTNINGSHAVARE OCH ORGAN

1 §

Val av talman samt av förste, andre och tredje vice talman förrättas vid första sammanträdet med kammaren under riksdagens valperiod och gäller till valperiodens slut. Talmännen väljes var för sig i nu nämnd ordning.

Förrättas valet med slutna sedlar, är den vald som får mer än hälften av de avgivna rösterna. Uppnås icke sådan röstövertikt, förrättas nytt val. Får ej heller då någon mer än hälften av de avgivna rösterna, förrättas ett tredje val mellan de två som vid den andra omröstningen uppnådde de

högsta röstetalen. Vid tredje omröstningen är den vald som får de flesta rösterna.

2 §

Riksdagen utser genom särskilt val en ersättare för ordföranden i riksdagens valprövningsnämnd. Vad som i 3 kap. 11 § regeringsformen föreskrives om ordföranden äger motsvarande tillämpning på ersättaren. Vid val med slutna sedlar av ordföranden eller hans ersättare tillämpas det förfarande som angives i 1 § andra stycket.

3 §

Vid val med slutna sedlar av riksföreståndare, vice riksföreståndare eller person som skall kunna inträda som tillfällig riksföreståndare tillämpas det förfarande som angives i 1 § andra stycket. Valet gäller till dess riksdagen beslutar annat.

4 §

Riksdagens lönelegation består av sjutton ledamöter, vilka riksdagen väljer för riksdagens valperiod.

5 §

Lönelegationen sammanträder inom stängda dörrar. Om särskilda skäl föreligger, får delegationen medgiva att även annan är närvarande än ledamot, suppleant, tjänsteman hos delegationen och den med vilken delegationen skall rådpläga i förhandlingsfrågor.

Vad som föreskrives i 4 kap. 11 § och 14 § första stycket äger motsvarande tillämpning på delegationen. Ledamot som har förklarat sig ej instämma i delegationens beslut kan reservera sig.

Innan avtal i förhandlingsfråga har träffats eller förhandling annars har slutförts eller förslag som avses i 9 kap. 11 § regeringsformen har framlagts för delegationen, får ledamot, suppleant eller tjänsteman ej utan delegationens tillstånd yppa vad som har förekommit vid sakens behandling i delegationen.

Tilläggsbestämmelser

8.5.1

I förhandlingsfrågor rörande anställningsvillkor för arbetstagare hos riksdagen och dess myndigheter överlägger lönelegationen med talmanen eller med annan ledamot av riksdagens förvaltningsstyrelse som styrelsen förordnar.

8.5.2

Tilläggsbestämmelserna 4.11.1–4 äger motsvarande tillämpning på lönedelagationen.

8.5.3

Lönedelagationen skall före den 15 januari varje år lämna riksdagen redogörelse för sin verksamhet under föregående år. Vid redogörelsen fogas avtal och andra handlingar som har underställts delagationen för godkännande.

8.5.4

Ledamot, suppleant eller tjänsteman skall första gången han är närvarande vid sammanträde med delagationen avgiva försäkran om att han skall iakttaga tystnadsplikten.

8.5.5

Lönedelagationen förordnar sekreterare åt sig.

6 §

Val av fullmäktige i riksbanken avser riksdagens valperiod.

Fullmäktige väljer inom sig en chef för riksbanken samt inom eller utom sig en vice chef för riksbanken. Är denne icke själv fullmäktig, skall han vara särskild suppleant för riksbankschefen i fullmäktige och som sådan ha företräde till tjänstgöring framför övriga suppleanter.

7 §

Val av ledamöter i utrikesnämnden avser riksdagens valperiod.

För talmannen är vice talman suppleant i utrikesnämnden. Antalet valda suppleanter skall vara nio.

8 §

Utrikesnämnden sammanträder inom stängda dörrar. Statsministern får medgiva att även annan än ledamot, suppleant, statsråd och tjänsteman är närvarande.

Tilläggsbestämmelse

8.8.1

Tilläggsbestämmelserna 4.11.4 och 8.5.4 äger motsvarande tillämpning på utrikesnämnden. Sekreterare hos nämnden förordnas av regeringen.

Suppleant i utrikesnämnden skall alltid underrättas om nämndens sammanträden.

9 §

För ändamål som avses i 13 kap. 2 § regeringsformen sammanträder utrikesnämndens ledamöter på kallelse av talmannen eller, vid förfall för honom, vice talman, ävensom på kallelse av två av nämndens övriga ledamöter. Förhandlingarna ledes av talmannen, av vice talman eller, om ingen av dem är tillstädes, av den av de närvarande ledamöterna som har varit ledamot av riksdagen längst tid. Om två eller flera har tillhört riksdagen lika länge, har den äldste av dem företräde. Är vid omröstning till beslut rösterna lika delade, gäller den mening som ordföranden biträder.

10 §

Val av ombudsman gäller för tiden från valet till dess nytt val har förrättats under fjärde året därefter. På hemställan av det utskott som granskar berättelse över ombudsmans verksamhet kan riksdagen dock dessförinnan entlediga ombudsman som ej åtnjuter riksdagens förtroende. Vid val med slutna sedlar av ombudsman tillämpas förfarandet i 1 § andra stycket.

Avgår ombudsman i förtid, skall riksdagen snarast välja efterträdare för ny fyraårsperiod.

Riksdagen väljer en eller flera personer att tjänstgöra i ombudsmans ställe. Bestämmelserna i första och andra styckena om ombudsman äger motsvarande tillämpning på ställföreträdare.

Tilläggsbestämmelser

8.10.1

Konstitutionsutskottet utser inom 20 dagar från det att utskottet har blivit tillsatt en delegation, JO-delegationen, bestående av sex ledamöter i utskottet, för att då riksdagens ombudsman påkallar det samråda med ombudsman om arbetsordningen eller i andra frågor av organisatorisk art.

8.10.2

Val av ombudsman och ställföreträdare beredes av JO-delegationen, som därvid samråder med de av partigrupperna utsedda ledamöterna i talmanskonferensen.

11 §

Riksdagens revisorer skall vara tolv. De väljes för riksdagens valperiod.

Riksdagen väljer bland revisorerna en ordförande och en eller flera vice ordförande. Ordföranden och varje vice ordförande väljes för sig.

12 §

Riksdagens krigsdelegation består av talmannen som ordförande och av femtio andra ledamöter, vilka riksdagen väljer för riksdagens valperiod.

Riksdagsledamot är behörig att vara ledamot i krigsdelegationen utan hinder av att han tillhör regeringen.

Suppleanter skall icke utses till krigsdelegationen.

Får ledamot varaktigt förfall när delegationen har trätt i riksdagens ställe, utses annan riksdagsledamot till ersättare i den ordning som är angiven i 7 kap. 12 § första stycket.

Tilläggsbestämmelser

8.12.1

Det åligger krigsdelegationens ordförande och vice ordförande att förbereda delegationens verksamhet för den händelse delegationen skulle träda i riksdagens ställe.

8.12.2

Bestämmelserna i 4 kap. 12 § samt tilläggsbestämmelserna 4.11.1 andra stycket och 4.11.2 och 4 äger motsvarande tillämpning på krigsdelegationen under tid då delegationen ej är i riksdagens ställe.

13 §

Riksdagen kan meddela närmare bestämmelser för riksdagens organ.

9 kap. BESTÄMMELSER OM PERSONAL OCH FÖRVALTNING

1 §

Kammaren utser en kammarsekreterare. Val av kammarsekreterare äger rum vid början av riksmötet närmast efter ordinarie val till riksdagen och gäller för tiden till dess nytt val av kammarsekreterare förrättas.

Kammarsekreteraren låter föra protokollet vid sammanträde med kammaren. Han expedierar riksdagens beslut och biträder i övrigt talmannen i riksdagsarbetet.

Tilläggsbestämmelser

9.1.1

Vid val med slutna sedlar av kammarsekreterare tillämpas det förfarande som anges i 8 kap. 1 § andra stycket.

9.1.2

Kammarsekreteraren förestår kammarkansliet och är sekreterare i krigsdelegationen. Han för protokoll vid sammanträde med talmanskonferensen.

2 §

Utskotten biträdes av sekreterare. Huvudsekreteraren hos utskott skall vara svensk medborgare.

3 §

Riksdagens förvaltningskontor ledes av riksdagens förvaltningsstyrelse. Styrelsen består av talmannen som ordförande och åtta andra ledamöter, vilka riksdagen väljer inom sig för riksdagens valperiod.

4 §

Riksdagens förvaltningskontor skall, såvitt gäller riksdagen och riksdagens myndigheter, i den omfattning riksdagen bestämmer

1. handlägga frågor angående förhandlingar om anställnings- och arbetsvillkor för arbetstagare samt andra personalfrågor,
2. meddela gemensamma förvaltningsbestämmelser,
3. göra upp förslag till anslag på statsbudgeten.

Förvaltningskontoret handlägger i övrigt, enligt vad riksdagen närmare föreskriver, frågor om förvaltningen inom riksdagen och frågor om förvaltning av ekonomisk natur inom riksdagens myndigheter, utom riksbanken och särskild myndighet som avses i 9 kap. 10 § andra stycket regeringsformen.

5 §

Besvär över beslut av riksdagens organ i förvaltningsärenden mot vilket talan får föras enligt vad som är föreskrivet därom, prövas av regeringsrätten i de fall som riksdagen särskilt bestämmer och i övriga fall av riksdagens besvärsnämnd. Besvärsnämnden består av ordförande, som skall inneha eller ha innehaft domarämbete och ej vara ledamot av riksdagen, och fyra andra ledamöter, valda inom riksdagen. Ordföranden väljes särskilt. Val till besvärsnämnden avser riksdagens valperiod.

För ordföranden skall finnas en ersättare. Vad som föreskrives om ordföranden äger motsvarande tillämpning på ersättaren.

Tilläggsbestämmelse

9.5.1

Vid val med slutna sedlar av ordförande i besvärsnämnden tillämpas det förfarande som angives i 8 kap. 1 § andra stycket.

6 §

Riksdagsledamot skall av statsmedel åtnjuta arvode för sitt uppdrag. Bestämmelser härom, om andra ekonomiska förmåner i anledning av uppdraget och om gottgörelse till ersättare för riksdagsledamot meddelas i lag.

7 §

Om tillgång för riksdagens ledamöter och organ till bibliotek och om bistånd i övrigt åt dem med sakuppgifter för riksdagsarbetet samt om utskotts och ledamöters studieresor finns särskilda föreskrifter.

Tilläggsbestämmelse

9.7.1

Utskott får besluta, att företrädare för utskottet skall företaga studieresor för att inhämta upplysningar i ämne inom dess beredningsområde.

Utskott skall samråda med talmanskonferensen, innan det fattar beslut om utrikes studieresa. Talmanskonferensen skall uttala sig om i vad mån resan lämpligen bör genomföras. Därvid skall hänsyn tagas till riksdagens internationella förbindelser, till kostnaderna och till omständigheterna i övrigt.

Talmanskonferensen kan meddela närmare bestämmelser om utskottens studieresor. Ledamot av riksdagen kan erhålla stipendium för enskild studieresa. Talmanskonferensen kan meddela närmare bestämmelser om sådana resor.

8 §

Åtal mot här angiven befattningshavare för brott, begånget i utövningen av hans uppdrag eller tjänst, får beslutas,

1. åtal mot fullmäktig i riksbanken eller någon av riksdagens revisorer endast av finansutskottet,

2. åtal mot ledamot av riksdagens förvaltningsstyrelse, av riksdagens valprövningsnämnd eller av riksdagens besvärsnämnd eller mot riksdagens ombudsman eller kammarsekreteraren endast av konstitutionsutskottet.

Riksdagen kan föreskriva att vad i första stycket sägs om beslut om åtal mot fullmäktig i riksbanken ej skall tillämpas i fråga om brott, begånget vid handläggningen av fråga angående in- eller utförsel av valuta.

Tilläggsbestämmelser

9.8.1

Vad i 8 § första stycket sägs om beslut om åtal mot fullmäktig i riksbanken skall ej tillämpas i fråga om brott, begånget i utövningen av riksbankens beslutanderätt enligt valutalagen (1939:350).

9.8.2

Om behörighet att besluta om åtal mot vissa andra befattningshavare än de i 8 § nämnda finns särskilda föreskrifter.

ÖVERGANGSBESTÄMMELSER

1. Genom denna riksdagsordning upphäves den äldre riksdagsordningen. Den äldre riksdagsordningen skall dock med nedan angivna undantag tillämpas i stället för den nya riksdagsordningen till utgången av det år under vilket riksdagen slutligt antager den nya regeringsformen samt, i de fall då så nedan angives, även därefter.

2. Föreskriften i 5 § första stycket andra punkten i den äldre riksdagsordningen samt föreskrifterna i 34 § första stycket första och andra punkterna och tredje stycket i samma riksdagsordning skall tillämpas i stället för motsvarande föreskrifter i denna riksdagsordning så länge Gustaf VI Adolf är konung, föreskrifterna i 34 § i fråga om lagtima riksmöte.

Om tillämpning av bestämmelserna i 14 § i den äldre riksdagsordningen om rösträtt vid val till riksdagen gäller vad som följer av föreskriften i 2 andra stycket andra punkten övergångsbestämmelserna till regeringsformen.

Om tillämpning vid val till riksdagen, som äger rum före den tidpunkt då den äldre riksdagsordningen enligt 1 skall upphöra att tillämpas, av bestämmelser i 3 kap. i den nya regeringsformen och i annan lag i stället för motsvarande föreskrifter i den äldre riksdagsordningen föreskrives i 2 tredje stycket övergångsbestämmelserna till regeringsformen. I fråga om sådant val skall ej heller bestämmelserna i den äldre riksdagsordningen om utfärdande och om granskning av fullmakt tillämpas. Vid riksdag som med anledning av valet sammanträder före nyss nämnda tidpunkt skall tillämpas föreskrifterna i denna riksdagsordning i 1 kap. 5 § första stycket, 8 och 9 §§ med tilläggsbestämmelser samt 8 kap. 12 § andra stycket ävensom bestämmelsen i första stycket sistnämnda paragraf om krigsdelegationens sammansättning. Bestämmelsen i 53 § andra stycket i den äldre riksdagsordningen skall i fråga om sådan riksdag gälla varje ledamot av statsrådet.

Bestämmelsen i 5 kap. 8 § första stycket i denna riksdagsordning skall gälla i fråga om sådant förslag till ändring i riksdagsordningen som riksdagen behandlar före den under 1 angivna tidpunkten.

3. Lagtima riksmöte skall under det år, då den nya riksdagsordningen enligt 1 börjar tillämpas, inledas den 10 januari eller den dag dessförinnan som följer av bestämmelserna i 3 kap. i den nya regeringsformen om riksdagens första sammanträde efter extra val. Uppskov enligt 2 § sjätte stycket i den äldre riksdagsordningen med riksdagens avslutande till dag efter den 31 december får ej beslutas.

I fråga om lagtima riksmöte som avses i första stycket skall tillämpas vad i denna riksdagsordning föreskrives om lagtima riksmöte som har inletts i augusti, september eller oktober.

4. Val inom riksdagen, som enligt särskild föreskrift skall avse tid motsvarande riksdagens valperiod, förrättas vid början av det under 3 angivna riksmötet för återstoden av valperioden. Motsvarande mandatperioder som enligt äldre bestämmelser skulle löpa efter årsskiftet upphör därmed att gälla.

Talmannen och vice talmännen vid den riksdag, som avslutas vid det under 1 angivna årsskiftet, kvarstår i sina uppdrag till dess lagtima riksmöte enligt 3 inleds. Om val av ledamöter och ersättare i valprövningsnämnden är föreskrivet under 2 övergångsbestämmelserna till regeringsformen.

5. Vid den riksdag, som avslutas vid det under 1 angivna årsskiftet, kan ärende enligt 58 § tredje stycket i den äldre riksdagsordningen uppskjutas till lagtima riksmöte som sägs under 3. Uppskjutet ärende skall avgöras inom den tid som föreskrives i 5 kap. 10 § i denna riksdagsordning.

Har avgörandet av vilande förslag till grundlag med stöd av 64 § i den äldre riksdagsordningen uppskjutits över den under 1 angivna tidpunkten, skall ärendet upptagas vid det lagtima riksmöte som sägs under 3. Om ärendets fortsatta handläggning gäller vad som föreskrives i 5 kap. 12 § i denna riksdagsordning.

6. Befogenheten att åtala brott av befattningshavare, som anges i 9 kap. 8 § i denna riksdagsordning, skall bedömas efter äldre lag om, när handlingen företogs, för åtal gällde förutsättning som ej har upptagits i denna riksdagsordning.

7. Förekommer i lag eller annan författning bestämmelse som syftar på riksdagssession eller i övrigt på sammanträdesperiod med riksdagen, skall bestämmelsen i stället gälla riksmöte.

8. Andra stycket i övergångsbestämmelserna till kungörelsen (1971:2) om beslutade ändringar i regeringsformen och riksdagsordningen skall alltså ej tillämpas.

Propositionens förslag till ändring i successionsordningen

3 Förslag till
ändring i successionsordningen¹*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

§ 9

Skulle den olycka tima, att hela konungahuset, inom vilket arvsrätten till riket räknas, antingen på manliga sidan utginge, eller genom uraktlåtande av vad denna successionsordning uttryckligen föreskriver, förlorat successionsrätt, vare tronen ledig till nytt val, och utkore då Riksens Ständer ett nytt konungahus.

(Denna paragraf utgår.)

Successionsordningen skall tillämpas i sin nya lydelse från ingången av året efter det under vilket den nya regeringsformen har antagits slutligt.

¹ Successionsordningen omtryckt 1965:817.

Propositionens förslag till ändringar i tryckfrihetsförordningen

4 Förslag till ändringar i tryckfrihetsförordningen¹

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 KAP.

1 §

I överensstämmelse med de i *regeringsformen* fastställda grunderna för en allmän tryckfrihet och till säkerställande av ett fritt meningsutbyte och en allsidig upplysning skall det stå varje svensk medborgare fritt att, med iakttagande av de bestämmelser som äro i denna förordning meddelade till skydd för enskild rätt och allmän säkerhet, i tryckt skrift yttra sina tankar och åsikter, offentliggöra allmänna handlingar samt meddela uppgifter och underrättelser i vad ämne som helst.

Det skall ock stå envar fritt att, i alla de fall då ej annat är i denna förordning föreskrivet, meddela uppgifter och underrättelser i vad ämne som helst för offentliggörande i tryckt skrift till dess författare eller utgivare eller, om för skriften finnes särskild redaktion, till denna eller till företag för yrkesmässig förmedling av nyheter till periodiska skrifter.

8 §

Privilegier å skrifers utgivande
må icke meddelas; *Konungen*

Privilegier å skrifers utgivande
må icke meddelas; *regeringen*

¹ Förordningen omtryckt 1971:273.

Nuvarande lydelse

dock obetaget att förnya sådana till allmänna inrättningars understöd redan förlänta privilegier, varje gång på högst tjugu år.

Om den rätt, som tillkommer upphovsman till litterärt eller konstnärligt verk eller framställare av fotografisk bild, och om förbud mot att återgiva litterärt eller konstnärligt verk på ett sätt, som kränker den andliga odlingens intressen, gälle vad i lag är stadgat.

Föreslagen lydelse

dock obetaget att förnya sådana till allmänna inrättningars understöd redan förlänta privilegier, varje gång på högst tjugu år.

2 KAP.

1 §

Till främjande av ett fritt meningsutbyte och en allsidig upplysning skall, i den ordning nedan sägs, varje svensk medborgare äga fri tillgång till allmänna handlingar. I denna rätt må gälla allenast sådana inskränkningar som påkallas antingen av hänsyn till rikets säkerhet och dess förhållande till främmande makt eller i anledning av myndighets verksamhet för inspektion, kontroll och annan tillsyn eller för brotts förekommande och beivrande eller till skydd för statens, menigheters och enskildas behöriga ekonomiska intresse eller av hänsyn till privatlivets helgd, personlig säkerhet, anständighet och sedlighet.

I särskild av *Konungen och riksdagen samfällt stiftad* lag skola noga angivas de fall, då enligt nyssnämnda grunder allmänna handlingar skola hållas hemliga.

I särskild lag skola noga angivas de fall, då enligt nyssnämnda grunder allmänna handlingar skola hållas hemliga.

11 §

Ändring, som avses i 10 §, skall sökas hos den myndighet, som har att upptaga klagan över beslut eller åtgärd i det mål eller ärende, till vilket handlingen hör, eller om klagan ej är tillåten i sådant mål eller ärende eller handlingen ej tillhör mål eller ärende, som myndigheten har att handlägga, hos den myndighet, som i allmänhet har att upptaga klagan över myndighetens beslut eller åtgärder. Vad nu sagts gälle ock angående den ordning i vilken ändring skall sökas. I stället för hos *Konungen i statsdepartementen* skall ändring sökas hos regeringsrätten.

Ändring, som avses i 10 §, skall sökas hos den myndighet, som har att upptaga klagan över beslut eller åtgärd i det mål eller ärende, till vilket handlingen hör, eller om klagan ej är tillåten i sådant mål eller ärende eller handlingen ej tillhör mål eller ärende, som myndigheten har att handlägga, hos den myndighet, som i allmänhet har att upptaga klagan över myndighetens beslut eller åtgärder. Vad nu sagts gälle ock angående den ordning i vilken ändring skall sökas. I stället för hos *regeringen* skall ändring sökas hos regeringsrätten.

Nuvarande lydelse

Finnes enligt vad ovan sagts ej behörig myndighet, skall ändring sökas i fråga om beslut av kommunalmyndighet hos länsstyrelse, beträffande beslut av myndighet, som lyder under länsstyrelse, domkapitel, styrelse, ämbetsverk eller annan *Konungen* underställd myndighet, hos den överordnade myndigheten samt i andra fall hos regeringsrätten. Angående beslut av myndighet, som tillhör eller lyder under riksdagen, gälla dock vad riksdagen bestämmer.

Föreslagen lydelse

Finnes enligt vad ovan sagts ej behörig myndighet, skall ändring sökas i fråga om beslut av kommunalmyndighet hos länsstyrelse, beträffande beslut av myndighet, som lyder under länsstyrelse, domkapitel, styrelse, ämbetsverk eller annan *regeringen* underställd myndighet, hos den överordnade myndigheten samt i andra fall hos regeringsrätten. Angående beslut av myndighet, som tillhör eller lyder under riksdagen, gälla dock vad riksdagen bestämmer.

14 §

Finnes hos myndighet allmän handling, som skall hållas hemlig, och anser myndigheten särskild åtgärd behöva vidtagas till beredande av trygghet mot obehörigt utlämnande, äger myndigheten förse handlingen med anteckning därom att den är hemlig. Sådan anteckning skall innehålla uppgift å det lagrum, som åberopas för handlingens hemlighållande, dagen för anteckningen samt den myndighet, som låtit verkställa anteckningen.

Beträffande särskilda slag av handlingar, vilkas hemlighållande för rikets säkerhet är av synnerlig betydelse, äger *Konungen* förordna att viss myndighet skall pröva fråga om utlämnande. Har sådant förordnande meddelats, skall å handling som däri avses, jämte de uppgifter som angivas i första stycket, antecknas den myndighet, som sålunda är behörig att pröva fråga om utlämnande. Framställning hos annan myndighet att utbekomma handling, varå dylik anteckning skett, skall ofördröjligen på sökandens begäran hänskjutas till den behöriga myndigheten.

Ej må i annan ordning än i detta lagrum sägs handling förses med anteckning därom att den är hemlig.

Beträffande särskilda slag av handlingar, vilkas hemlighållande för rikets säkerhet är av synnerlig betydelse, äger *regeringen* förordna att viss myndighet skall pröva fråga om utlämnande. Har sådant förordnande meddelats, skall å handling som däri avses, jämte de uppgifter som angivas i första stycket, antecknas den myndighet, som sålunda är behörig att pröva fråga om utlämnande. Framställning hos annan myndighet att utbekomma handling, varå dylik anteckning skett, skall ofördröjligen på sökandens begäran hänskjutas till den behöriga myndigheten.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

3 KAP.

4 §

Bestämmelserna i 1 och 2 §§ om författares anonymitet skola äga motsvarande tillämpning i fråga om den som, utan att vara författare, på sätt i 1 kap. 1 § *andra* stycket sägs lämnat meddelande för offentliggörande i tryckt skrift, stadgandet i 2 § även beträffande meddelande, avsett för tryckt skrift, som ej är periodisk.

Vad i 1 och 3 §§ är stadgat om författares anonymitet skall även avse utgivare av tryckt skrift som ej är periodisk.

Bestämmelserna i 1 och 2 §§ om författares anonymitet skola äga motsvarande tillämpning i fråga om den som, utan att vara författare, på sätt i 1 kap. 1 § *tredje* stycket sägs lämnat meddelande för offentliggörande i tryckt skrift, stadgandet i 2 § även beträffande meddelande, avsett för tryckt skrift, som ej är periodisk.

4 KAP.

7 §

Av varje tryckt skrift, som framställts vid boktryckeri här i riket, skall boktryckaren, samtidigt med skriftens utgivande, för granskning avlämna ett exemplar (granskningsexemplar), i Stockholm till chefen för justitiedepartementet och å annan ort till hans där förordnade ombud. Efter medgivande av chefen för nämnda departement må dock med skriftens avlämnande anstå till viss tid efter utgivandet.

Granskningsexemplar skall vara fullständigt och felfritt samt i övrigt i samma skick som de för spridning avsedda exemplaren.

Vad i första stycket föreskrivits skall ej avse bild- eller tillfällighetstryck och ej heller meddelanden från offentlig myndighet. *Konungen* äger ock i andra fall medgiva undantag från vad i första stycket föreskrivits.

Vad i första stycket föreskrivits skall ej avse bild- eller tillfällighetstryck och ej heller meddelanden från offentlig myndighet. *Regeringen* äger ock i andra fall medgiva undantag från vad i första stycket föreskrivits.

Angående skyldighet för boktryckaren att avlämna för bibliotek avsedda exemplar av tryckt skrift meddelas bestämmelser i lag.

7 KAP.

3 §

Har meddelande, som enligt 1 kap. 1 § *andra* stycket avlämnats för offentliggörande i tryckt skrift, icke blivit infört i skriften

Har meddelande, som enligt 1 kap. 1 § *tredje* stycket avlämnats för offentliggörande i tryckt skrift, icke blivit infört i skriften

Nuvarande lydelse

och innefattar det ärekränkning mot enskild person, gälle om ansvar för sådan ärekränkning vad i lag är stadgat.

Om någon genom att lämna meddelande till annan förövar uppror, högförräderi, landsförräderi, landssvek, spioneri, grovt spioneri eller försök, förberedelse eller stämpling till sådant brott, så ock om någon som på grund av allmän befattning eller i och för utövande av lagstadgad tjänsteplikt erhållit kännedom om förhållande, varom han eljest enligt lag har att iakttaga tystnad, uppenbarar vad han sålunda erfarit, må, ehuru meddelandet skett för offentliggörande i tryckt skrift, gärningen åtalas och ansvar därför ådömas enligt vad därom är stadgat.

Om ansvar för utlämnande av allmän handling, som skall hållas hemlig, stadgas i den särskilda lag, som avses i 2 kap. 1 §.

4 §

Med beaktande av det i 1 kap. angivna syftet med en allmän tryckfrihet skall såsom otillåtet yttrande i tryckt skrift anses sådan enligt lag straffbar framställning som innefattar:

1. högförräderi, förövat med uppsåt att riket eller del därav skall med våldsamma eller eljest lagstridiga medel eller med utländskt bistånd läggas under främmande makt eller bringas i beroende av sådan makt eller att del av riket skall sålunda lösryckas eller att åtgärd eller beslut av *Konungen*, riksdagen eller högsta domarmakten skall med utländskt bistånd framtvingas eller hindras, såframt gärningen innebär fara för uppsåtets förverkligande;

försök, förberedelse eller stämpling till sådant högförräderi;

2. krigsanstiftan, såframt fara för att riket skall invecklas i krig eller andra fientligheter framkallas med utländskt bistånd;

3. uppror, förövat med uppsåt att statsskicket skall med vapenmakt eller eljest med våldsamma medel omstörtas eller att åtgärd eller beslut av *Konungen*, riksdagen eller högsta domarmakten skall sålunda framtvingas eller hindras, såframt gärningen innebär fara för uppsåtets förverkligande;

Föreslagen lydelse

och innefattar det ärekränkning mot enskild person, gälle om ansvar för sådan ärekränkning vad i lag är stadgat.

Om någon genom att lämna meddelande till annan förövar uppror, högförräderi, landsförräderi, landssvek, spioneri, grovt spioneri eller försök, förberedelse eller stämpling till sådant brott, så ock om någon som på grund av allmän befattning eller i och för utövande av lagstadgad tjänsteplikt erhållit kännedom om förhållande, varom han eljest enligt lag har att iakttaga tystnad, uppenbarar vad han sålunda erfarit, må, ehuru meddelandet skett för offentliggörande i tryckt skrift, gärningen åtalas och ansvar därför ådömas enligt vad därom är stadgat.

Om ansvar för utlämnande av allmän handling, som skall hållas hemlig, stadgas i den särskilda lag, som avses i 2 kap. 1 §.

4 §

Med beaktande av det i 1 kap. angivna syftet med en allmän tryckfrihet skall såsom otillåtet yttrande i tryckt skrift anses sådan enligt lag straffbar framställning som innefattar:

1. högförräderi, förövat med uppsåt att riket eller del därav skall med våldsamma eller eljest lagstridiga medel eller med utländskt bistånd läggas under främmande makt eller bringas i beroende av sådan makt eller att del av riket skall sålunda lösryckas eller att åtgärd eller beslut av *statschefen*, *regeringen*, riksdagen eller högsta domarmakten skall med utländskt bistånd framtvingas eller hindras, såframt gärningen innebär fara för uppsåtets förverkligande;

försök, förberedelse eller stämpling till sådant högförräderi;

2. krigsanstiftan, såframt fara för att riket skall invecklas i krig eller andra fientligheter framkallas med utländskt bistånd;

3. uppror, förövat med uppsåt att statsskicket skall med vapenmakt eller eljest med våldsamma medel omstörtas eller att åtgärd eller beslut av *statschefen*, *regeringen*, riksdagen eller högsta domarmakten skall sålunda framtvingas eller hindras, såframt gärningen innebär fara för uppsåtets förverkligande;

Nuvarande lydelse

försök, förberedelse eller stämpling till sådant uppror;

4. landsförräderi eller landssvek, i vad därigenom, då riket är i krig eller eljest i lag meddelade bestämmelser om sådant brott äga tillämpning, någon förleder krigsfolk hörande till rikets eller med riket förbunden stats krigsmakt eller andra som äro verksamma för försvaret av riket till myteri, trolöshet eller modlöshet eller genom osann framställning sprider misströstan bland allmänheten eller begär annan dylik förrädisk gärning som är till men för försvaret eller för folkförsörjningen eller, om riket är helt eller delvis ockuperat av främmande makt utan att militärt motstånd förekommer, för motståndsverksamheten;

försök, förberedelse eller stämpling till sådant landsförräderi eller landssvek;

5. landsskadlig vårdslöshet, i vad därigenom någon av oaktsamhet begär gärning som avses under 4;

6. ärekränkning mot Konungen eller annan medlem av konungahuset eller mot *regent som är satt i Konungens ställe*;

7. förolämpning mot någon som innehar eller innehaft ämbete eller annan befattning, varmed ämbetsansvar är förenat, eller någon som enligt *Konungens* förordnande åtnjuter skydd såsom ämbetsman, om missfirmelsen sker i eller för hans befattning;

8. (Punkten upphävd, se 1971:29)

9. uppvigling, varigenom någon söker förleda till brottslig gärning, svikande av medborgerlig skyldighet eller ohörsamhet mot myndighet;

10. spridande av falskt rykte eller annat osant påstående, som är ägnat att framkalla fara för rikets säkerhet, eller gärning innebärande att någon till främmande makt framför eller låter framkomma sådant rykte eller påstående;

11. spridande av falskt rykte eller annat osant påstående, som är ägnat att framkalla fara för folkförsörjningen eller för allmän ordning och säkerhet eller att undergräva aktningen för myndighet eller annat organ, som äger besluta i allmänna angelägenheter;

12. hot mot eller missaktning för folkgrupp av viss ras, med viss hudfärg, av visst nationellt eller etniskt ursprung eller med viss trosbekännelse; eller

13. (Punkten upphävd, se 1971:29)

14. (Punkten upphävd, se 1971:29)

15. ärekränkning mot enskild person.

Föreslagen lydelse

försök, förberedelse eller stämpling till sådant uppror;

6. ärekränkning mot Konungen eller annan medlem av konungahuset eller mot *den som i egenkap av riksföreståndare fullgör statschefens uppgifter*;

7. förolämpning mot någon som innehar eller innehaft ämbete eller annan befattning, varmed ämbetsansvar är förenat, eller någon som enligt *regeringens* förordnande åtnjuter skydd såsom ämbetsman, om missfirmelsen sker i eller för hans befattning;

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Med ärekränkning förstås i denna paragraf förtal och förolämpning. Förtal innebär, att någon utpekar annan såsom brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller eljest lämnar uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning, dock ej om det med hänsyn till omständigheterna var försvarligt att lämna uppgift i saken och han visar att uppgiften var sann eller att han hade skälig grund för den. Förtal av avliden innefattar att gärningen är sårande för de efterlevande eller att den eljest kan anses kränka den frid, som bör tillkomma den avlidne. Förolämpning innebär att någon smädar annan genom kränkande tillmäle eller beskyllning eller genom annat skymfligt beteende mot honom.

12 KAP.

1 §

Tryckfrihetsmål upptages av tingsrätt inom vars domkrets länsstyrelse har sitt säte. Förekommer anledning att även annan tingsrätt inom länet skall äga upptaga tryckfrihetsmål, äger *Konungen* förordna därom.

Tryckfrihetsmål upptages av tingsrätt inom vars domkrets länsstyrelse har sitt säte. Förekommer anledning att även annan tingsrätt inom länet skall äga upptaga tryckfrihetsmål, äger *regeringen* förordna därom.

Till tryckfrihetsmål hänföras mål angående ansvar eller enskilt anspråk på grund av tryckfrihetsbrott så ock ansökningsmål, som avses i 9 kap. 5 §.

15 §

Närmare bestämmelser om rättegången i tryckfrihetsmål meddelas i *särskild lag, stiftad i den ordning 87 § regeringsformen föreskriver*.

Äro inom samma län flera tingsrätter, vilka äga upptaga tryckfrihetsmål, skola de uppgifter, som avses i 4, 6, 8 och 9 §§, fullgöras av den tingsrätt *Konungen* bestämmer.

Närmare bestämmelser om rättegången i tryckfrihetsmål meddelas i lag.

Äro inom samma län flera tingsrätter, vilka äga upptaga tryckfrihetsmål, skola de uppgifter, som avses i 4, 6, 8 och 9 §§, fullgöras av den tingsrätt *regeringen* bestämmer.

13 KAP.

5 §

Bestämmelsen i 1 kap. 1 § *andra* stycket angående meddelande av uppgifter och underrättelser för offentliggörande i tryckt skrift

Bestämmelsen i 1 kap. 1 § *tredje* stycket angående meddelande av uppgifter och underrättelser för offentliggörande i tryckt skrift

Nuvarande lydelse

skall gälla även meddelande för offentliggörande i skrift, som tryckes utom riket, om ej meddelandet avser förhållande, vars röjande skulle innefatta brott mot rikets säkerhet eller varom meddelaren eljest enligt lag haft att iakttaga tystnad. Är meddelandet i sådant hänseende straffbart, gälla vad därom är stadgat. Har meddelandet icke blivit infört i skriften och innefattar det ärekränkning mot enskild person, gälla om ansvar för sådan ärekränkning vad i lag är stadgat.

I övrigt skall i fråga om skrift, som tryckts utom riket och här utgives, i tillämpliga delar gälla vad i 1 kap., 3 kap., 4 kap. 9 §, 6 kap., 7 kap., 8 kap., 1, 2, 5—7 och 10—12 §§ samt 9—12 kap. är föreskrivet.

Föreslagen lydelse

skall gälla även meddelande för offentliggörande i skrift, som tryckes utom riket, om ej meddelandet avser förhållande, vars röjande skulle innefatta brott mot rikets säkerhet eller varom meddelaren eljest enligt lag haft att iakttaga tystnad. Är meddelandet i sådant hänseende straffbart, gälla vad därom är stadgat. Har meddelandet icke blivit infört i skriften och innefattar det ärekränkning mot enskild person, gälla om ansvar för sådan ärekränkning vad i lag är stadgat.

14 KAP.

6 §

Med lag förstås i denna förordning stadgande, som, i den ordning för varje särskilt fall är föreskriven, tillkommit genom samfällt beslut av Konungen och riksdagen.

(Denna paragraf utgår).

Övergångsbestämmelser

Tryckfrihetsförordningen skall tillämpas i sin nya lydelse från ingången av året efter det under vilket den nya regeringsformen har antagits slutligt. Under den tid som sägs i 2 första stycket övergångsbestämmelserna till regeringsformen skall dock föreskrifterna i 1 kap. 8 § första stycket, 2 kap. 11 § första och andra styckena och 14 § andra stycket, 4 kap. 7 § tredje stycket, 7 kap. 4 § första stycket, 1, 3, 6 och 7 samt 12 kap. 1 § första stycket och 15 § andra stycket tillämpas i sin äldre lydelse.

Vid tillämpningen av 7 kap. 3 § andra stycket och 13 kap. 5 § första stycket skall, i fråga om författningar som har utfärdats före den dag då tryckfrihetsförordningen enligt första stycket skall börja tillämpas i sin nya lydelse, som lag anses endast författning som har tillkommit genom samfällt beslut av Konungen och riksdagen.

*Bilaga 2***Sammanställning av hemställan i motioner som behandlas i samband med propositionen 1973:90**

Hemställan avser

dels i följande under den allmänna motionstiden 1973 väckta motioner:

M 1973:1 av herr Hermansson m. fl. (vpk):

”att riksdagen hos regeringen begär förslag till ändrad lydelse av grundlagen, innebärande övergång till republik.”;

M 1973:2 av herrar Molin (fp) och Ullsten (fp):

”att riksdagen beslutar ändra riksdagsstadgan så att möjlighet öppnas att i riksdagens protokoll intaga visst material utan att detta framföres muntligen i kammaren.”;

M 1973:3 av herr Sjöholm (fp):

”att riksdagen måtte besluta att hos Kungl. Maj:t begära förslag till en i grundlag införd garanti för den enskildes suveräna rätt att själv exklusivt få bestämma över sin partipolitiska tillhörighet och sin religiösa samfundsanslutning.”;

M 1973:4 av herr Sjöholm (fp):

”att riksdagen måtte besluta att frågan om riksdagens arbetsformer göres till föremål för en allomfattande utredning genom en av talmanskonferensen utsedd parlamentariskt sammansatt kommitté med förslagsvis femton ledamöter med uppgift att till prövning ta upp samtliga i denna motion framförda förslag.”;

M 1973:62 av herr Hermansson m. fl. (vpk):

”att riksdagen måtte uttala sig för en omprövning av fyraprocentregeln vid val till riksdagen i enlighet med i motionen anförda synpunkter samt att riksdagen hos regeringen hemställer om att förslag utarbetas och föreläggs riksdagen i enlighet härmed.”;

M 1973:95 av fröken Bergegren (s):

”att riksdagen

A. uppdrar åt talmanskonferensen att genom överläggningar med riksdagspartierna söka åstadkomma frivilliga överenskommelser dem emellan för att söka nedbringa antalet likalydande och varje år återkommande motioner,

B. hos Kungl. Maj:t anhåller

1. att — om överenskommelser som avses under A. inte kan uppnås — utredning görs om möjligheten att på sätt i motionen antytts införa en viss begränsning av den fria motionsrätten och

2. att — om utredningen visar att sådan möjlighet föreligger — förslag härom föreläggs 1973 års riksdag.”;

M 1973:113 av herr Björk i Göteborg m. fl. (s):

”att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om förutsättningslös utredning av frågan om kommunal rösträtt för invandrare i Sverige.”;

M 1973:115 av herr Fiskesjö m. fl. (c):

”att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställer om en utredning av valkretsindelningen för val till riksdagen.”;

M 1973:117 av herr Hermansson m. fl. (vpk):

”att riksdagen uttalar sig för att invandrare erhåller kommunal rösträtt efter två års vistelse i Sverige och hos regeringen hemställer om förslag i enlighet därmed.”;

M 1973:238 av herrar Ahlmark (fp) och Ullsten (fp):

”att riksdagen beslutar införa en rätt för utskotten till offentliga utfrågningar i enlighet med motiveringen ovan.”;

M 1973:367 av fröken Bergström m. fl. (fp):

”att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställer att länsberedningen får i uppdrag att utreda frågan om valkretsindelning för val till riksdagen.”;

M 1973:376 av herr Åkerlind (m):

”att riksdagen hos Kungl. Maj:t anholder om förslag till sådan lagstiftning att anslutning till politiskt parti endast får ske individuellt och efter personligt och frivilligt ställningstagande.”;

M 1973:540 av herrar Boo (c) och Larsson i Borrby (c):

”att riksdagen uttalar att de politiska partierna bör upphöra att tillämpa kollektivanslutning av medlemmar och att såsom medlem registreras endast den som individuellt begär inträde i parti.”;

M 1973:541 av herr Fälldin m. fl. (c):

”att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär förslag om en vidgning av rösträtten vid kommunala val i enlighet med vad som i motionen anförts.”;

M 1973:542 av herr Hedin m. fl. (m, fp, c, s):

- ”1. att riksdagen måtte uttala att dess högtidliga öppnande även i framtiden bör äga rum i Rikssalen med föregående gudstjänst i Slottskyrkan,
2. att vissa förändringar bör vidtagas för att bättre än nu ställa riksdagsledamöterna och deras gäster i centrum för öppningshögtidligheten.”;

M 1973:543 av herr Jonsson i Alingsås (fp):

”att riksdagen uttalar att respekten för den personliga integriteten måste vara vägledande för organisationers rätt att ansluta människor till politiskt parti.”;

M 1973:963 av herr Fridolfsson i Stockholm m. fl. (m):

”att riksdagen hos Kungl. Maj:t

1. uttalar sig för en omprövning av spärreglerna vid val till riksdagen,

2. hemställer att förslag i enlighet härmed framläggas.”;

M 1973:976 av herrar Petersson i Gäddvik (m) och Strindberg (m):

”att riksdagen ger Kungl. Maj:t till känna önskemålet om en sådan utformning av propositioner att tiden från propositionsavlämnandet till det avsedda ikraftträdandet ökar, till förmån för riksdagsbehandlingen och de önskvärda förberedelserna för ikraftträdandet.”;

M 1973:977 av herrar Petersson i Gäddvik (m) och Strindberg (m):

”att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhåller att Kungl. Maj:t till innevarande års höstriksdag framlägger förslag till sådan ändring i vallagen att utlandssvenskar kan delta i nyval till riksdagen.”;

M 1973:978 av herr Romanus m. fl. (fp):

”att riksdagen ändrar riksdagsstadgan på det sätt som föreslås i motionens motivering och grundlagberedningens förslag i syfte att uppnå större jämlikhet mellan regering och opposition i fråga om debattreglerna.”;

M 1973:980 av herr Strömberg m. fl. (fp):

”att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär att förslag framläggs om kommunal rösträtt och valbarhet för invandrare.”;

dels i följande med anledning av propositionen väckta motioner:

M 1973:1786 av herr Ernulf (fp):

”att riksdagen vid behandlingen av propositionen 1973:90 för sin del antar följande lydelse av 3 kap. 5 § första stycket i förslaget till ny regeringsform: ’Nyvald riksdag samlas på femtonde dagen efter valdagen, dock tidigast på fjärde dagen efter det att valets utgång har kungjorts. Om särskilda förhållanden påkallar det, får den samlas tidigare. Beslut härom fattas av talmannen.’”;

M 1973:1787 av herrar Ernulf (fp) och Ahlmark (fp):

”att riksdagen vid behandlingen av propositionen 1973:90 måtte för sin del antaga följande lydelse av 3 kap. 2 § första stycket i förslaget till ny regeringsform: ’Rösträtt vid val till riksdagen tillkommer svensk medborgare som senast på valdagen har uppnått aderton års ålder och som icke är ommyndigförklarad av domstol.’”;

M 1973:1839 av herr Ernulf (fp):

- ”1. att riksdagen vid behandlingen av propositionen 1973:90 måtte för sin del antaga sådan lydelse av 10 kap. 5 § andra stycket i förslaget till ny regeringsform att utöver kravet på tre fjärdedels majoritet av de röstande jämväl krävs att minst hälften av riksdagens ledamöter förenar sig om beslutet,
2. att vederbörande utskott utformar erforderlig lagtext.”;

M 1973:1841 av herr Helén m. fl. (fp):

- ”1. att riksdagen beslutar införa en rätt för riksdagens utskott att hålla offentliga utfrågningar,
2. att förslaget till riksdagsordning, kap. 4, ändras så att sådana öppna utfrågningar blir möjliga i enlighet med motiveringen ovan.”;

M 1973:1842 av herr Olsson i Kil (fp):

- ”att riksdagen vid behandling av Kungl. Maj:ts proposition 1973:90 beslutar att av 5 kap. 1 § RF skall framgå att statsministern avgör när konselj erfordras.”;

M 1973:1843 av herr Ahlmark (fp):

- ”att regeringsformens 1:a kapitel, 1:a §, 1:a mening får följande lydelse: ’All offentlig makt i Sverige utgår från folket och kontrolleras av folket och dess valda företrädare.’ ”;

M 1973:1844 av herr Ahlmark (fp):

- ”att riksdagen vid behandling av Kungl. Maj:ts proposition 1973:90 för sin del till lydelse i 6 kap. 6 § RF antar grundlagberedningens förslag i 4 kap. 6 § och 7 § första stycket.”;

M 1973:1845 av herr Börjesson i Falköping (c):

- ”att regeringsformen 1 kap. 1 § 1 moment ges lydelsen: ’Svenska folkets demokratiska rätt att styra sitt land utövas enligt denna regeringsform.’ ”;

M 1973:1846 av herr Ernulf (fp):

- ”att riksdagen vid behandlingen av propositionen 1973:90 måtte för sin del antaga följande lydelse av nedannämnda lagrum i förslaget till ny regeringsform:
1. 1 kap. 1 § tredje stycket: Den offentliga makten utövas i enlighet med gällande lagar och övriga författningar. Regeringsformen, successionsordningen och tryckfrihetsförordningen är rikets grundlagar.,
 2. 1 kap. 2 § andra stycket: Riksdagen stiftar lag, beslutar genom lag om skatt till staten och bestämmer hur statens medel skall användas. Riksdagen granskar rikets styrelse och förvaltning.,
 3. 7 kap. 8 §: Statsministern kan utse ett av de övriga statsråden att i egenskap av ställföreträdare vid förfall för statsministern

fullgöra hans uppgifter. Har statsministern ej utsett ställföreträdare eller har också denne förfall, övertages statsministerns uppgifter i stället av det av de tjänstgörande statsråden som varit statsråd längst tid. Om två eller flera av dem varit statsråd lika länge, har den äldste av dem företräde.”;

M 1973:1847 av herr Fiskesjö m. fl. (c):

”att riksdagen beslutar ge talmanskonferensen i uppdrag att tillsätta en utredning med uppgift att göra en skyndsam översyn av riksdagens arbetsformer.”;

M 1973:1848 av herr Molin (fp):

”att riksdagen antager förslaget till RF 4 kap. 7 § med den ändringen att tredje stycket utgår.”;

M 1973:1849 av herrar Molin (fp) och Nelander (fp):

”att riksdagen beslutar att tilläggsbestämmelsen till RO 3:8.2 första stycket skall ha följande lydelse:

’Talmanskonferensen får väcka förslag hos riksdagen i fråga som gäller riksdagsarbetets bedrivande. På uppdrag av riksdagen äger talmanskonferensen dessutom tillsätta utredning. Förslag av sådan utredning kan av talmanskonferensen framläggas för riksdagen.’”;

M 1973:1850 av herrar Molin m. fl. (fp):

”att riksdagen hemställer hos Kungl. Maj:t

1. att i RF kap. 7 efter § 5 införes en ny paragraf med följande lydelse:

’Yppas vid regeringssammanträde skilda meningar i något ärende, får ärendet ej avgöras såvida icke mer än hälften av statsråden är närvarande. Som beslut skall, om omröstning begäres, den mening gälla varom flertalet av de närvarande statsråden förenar sig, eller vid lika röstetal den mening som statsministern biträder.’

2. att RF kap. 7 § 6—7 ges följande lydelse:

’Vid regeringssammanträde föres protokoll. Skiljaktig mening antecknas i protokollet. Varje föredragande bekräftar protokollet i fråga om de av honom föredragna ärendena. Statsministern godkänner protokollet.

Är statsministern föredragande, bekräftar hans ställföreträdare protokollet.

Författningar, förslag till riksdagen och andra expeditioner av regeringens beslut skall på regeringens vägnar skrivas under

1. av statsministern med bekräftelse av föredraganden eller, om statsministern är föredragande, av hans ställföreträdare, eller

2. enligt grunder som regeringen beslutar av föredraganden eller tjänsteman.

Finner föredraganden att beslut strider mot grundlag, skall han vägra bekräfta protokoll och expedition. Vad som har sagts nu om föredraganden gäller, då statsministern är föredragande, i stället dennes ställföreträdare. Statsministern skall vägra godkänna protokoll i fråga om

beslut som han finner strida mot grundlag.

Beslut i protokoll utan bekräftelse eller utan godkännande får ej expedieras eller verkställas.' ”;

M 1973:1851 av herr Norrby i Åkersberga (fp):

”att riksdagen vid behandling av Kungl. Maj:ts proposition 1973:90 för sin del beslutar om följande förslag till lydelse i 8 kap. 7 § andra stycket RF:

’Utan hinder av 3 § kan regeringen efter bemyndigande i lag genom förordning meddela föreskrifter om förbud att röja sådant som någon har erfarit i och för utövande av allmän tjänst eller av lagstadgad tjänsteplikt.’ ”;

M 1973:1852 av herr Norrby i Åkersberga (fp):

”att riksdagen vid behandlingen av prop. 1973:90 beslutar att antaga förslaget till ny riksdagsordning med den ändringen att i 1 kap. 2 § orden ”september eller” utgår.”;

M 1973:1856 av herr Ahlmark (fp):

”att i förslaget till ny regeringsform, kapitel 6 § 9, första stycket ’Endast den får vara statsråd som är svensk medborgare sedan minst tio år’ utgår.”;

M 1973:1857 av herr Ahlmark (fp):

”att riksdagen vid behandling av Kungl. Maj:ts proposition 1973:90 beslutar att regeringsformen och riksdagsordningen, med de undantag från huvudregeln som Kungl. Maj:t föreslår, skall träda i kraft så snart som möjligt, dock senast den 1 juli 1974.”;

M 1973:1858 av herrar Ahlmark (fp) och Molin (fp):

”att riksdagen i samband med beslut om ny regeringsform och riksdagsordning minskar riksdagsledamöternas antal till 299.”;

M 1973:1859 av herrar Ahlmark (fp) och Molin (fp):

”att riksdagen vid behandling av prop. 1973:90 för sin del
A. antar följande förslag till lydelse i 3 kap. 16 § riksdagsordningen:

Konstitutionsutskottet skall till kammaren för slutligt beslut framlägga vilande beslut i ärende angående grundlag eller riksdagsordningen. Utskottets betänkande skall innehålla förslag till antagande eller förkastande av det vilande beslutet. Skall efter vad som sägs i regeringsformen i annat fall tillämpas den ordning som gäller för grundlagsändring, skall betänkande med anledning av vilande beslut i ärendet framläggas av det utskott till vars handläggning frågan hör.

B. avslår förslaget till 4 kap. 8 § tredje stycket riksdagsordningen.”;

M 1973:1860 av herr Ahlmark m. fl. (fp):

1. att riksdagen vid antagande av förslaget till ny riksdagsordning med tilläggsbestämmelser gör de ändringar beträffande debattreglerna som föreslås i denna motion,
2. att konstitutionsutskottet utarbetar erforderlig lagtext.”;

M 1973:1861 av herr Ahlmark m. fl. (fp):

”att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställer att en utredning tillsätts med uppgift att utarbeta olika modeller för övergång till skilda valdagar för riksdagsval och kommunalval, varvid bl. a. de i motionen skisserade alternativen medtages.”;

M 1973:1862 av herr Ahlmark m. fl. (fp):

”att riksdagen vid behandlingen av propositionen 1973:90, förslaget till ny riksdagsordning, för sin del antar följande lydelse av

A. 3 kap. 11 § *ny* tilläggsbestämmelse 3.11.2:

’Infaller uppehåll i riksdagsarbetet under motionstiden förlänges motionstiden med det antal dagar som uppehållet omfattar.’

B. 3 kap. 12 §:

’Har proposition uppskjutits från ett riksmöte till ett annat, får motion med anledning av propositionen väckas

1. vid första riksmötet i valperiod inom sju dagar från dess början,
2. om propositionen har väckts så sent under riksmöte att den i 11 § föreskrivna motionstiden icke har löpt ut när riksmötet upphör, senast på *sjunde dagen* av nästa lagtima riksmöte eller, om riksdagen dessförinnan beslutar att behandla propositionen vid urtima riksmöte, inom sju dagar från beslutet.

Vid tillämpningen — — — avses i 11 § andra stycket.’

C. 4 kap. 14 § andra stycket:

’Ledamot som har förlorat vid omröstning inom utskott kan till utskottets betänkande föga reservation med yrkande. Betänkandet får dock icke *avsevärt* fördröjas därigenom.’

D. 6 kap. 1 § andra stycket:

’Statsråd, som icke besvarar interpellation inom fyra veckor från det att riksdagen medgav att interpellationen fick framställas, skall före utgången av denna tid muntligen meddela riksdagen varför svar uteblir eller anstår. *När sådant meddelande lämnas får endast den ledamot som har väckt interpellationen och det statsråd som lämnar meddelandet taga del i överläggningen. För yttranderätten gäller samma föreskrift som vid besvarande av fråga.*’

E. 6 kap. 1 § tilläggsbestämmelsen 2:

’När statsråd ämnar besvara interpellation, bestämmer talmannen efter samråd med statsrådet *och med interpellanten* vid vilket sammanträde svaret skall lämnas. Meddelande härom anslås senast klockan 11 dagen före sammanträdet och tages upp på föredragningslistan.

Svar på interpellation får delas ut till ledamöterna i förväg. Har så skett, kan statsrådet begränsa sitt anförande till en sammanfattning av svaret.’ ”;

M 1973:1863 av herr Molin m. fl. (fp):

”att riksdagen vid behandling av propositionen 1973:90, regeringsformens 6 kap. antar i motionen föreslagna regler för utseende av statsminister.”;

M 1973:1864 av herr Molin m. fl. (fp):

”att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition 1973:90 för sin del antar

A. förslaget till 1 kap. 1 § andra stycket RF efter tillägg av ’och genom folkomröstning’,

B. följande förslag till lydelse i 8 kap. 4 § RF: ’Föreskrifter om rådgivande folkomröstning meddelas genom lag.’”;

M 1973:1865 av herrar Nelander (fp) och Molin (fp):

”att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition 1973:90 gör sådana förtydliganden att det klart framgår

1. att alla ingrepp i förhållandet mellan enskilda och det allmänna på ämnesområden som anges i 8 kap. 7 § hänförs till det delegeringsbara området,

2. att regeringens restkompetens i 13 § inte förhindrar riksdagen att fatta principbeslut eller göra uttalanden utöver det primära lagområdet.”;

M 1973:1866 av herr Olsson i Kil (fp):

”att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition 1973:90 för sin del antar förslaget till 1 kap. 7 § RF efter tillägg av ’inkomst’ efter ’samhällsställning’.”;

M 1973:1867 av herr Romanus m. fl. (fp):

”att riksdagen beslutar att seriemetoden skall användas vid beslut i Sveriges riksdag.”;

M 1973:1872 av herr Ahlmark (fp):

”att riksdagen vid behandlingen av propositionen 1973:90 för sin del antar följande lydelse av 10 kap. 2 § tredje stycket regeringsformen:

’Regeringen får ej heller i annat fall än som avses i första stycket ingå för riket bindande internationell överenskommelse utan att riksdagen har godkänt denna, om överenskommelsen är av större vikt. Regeringen kan dock underlåta att inhämta riksdagens godkännande av överenskommelsen om riksdagens beslut av hänsyn till rikets intresse inte kan avvaktas.’”;

M 1973:1873 av herr Bohman m. fl. (m):

”att riksdagen som vilande antager följande

Förslag till ändring i successionsordningen

§ 1. Då hans kungl. höghets, kronprins Johan Baptist Julii redan ingångna äktenskap med manlig bröstarvinge välsignat är, och ännu framdeles kan välsignat varda, skall efterträda hans kungl. höghet i

regeringen hans kungl. höghets förstfödde son, och efter honom denne senares manliga efterkommande, i den ordning de ättens huvudman i rätt nedstigande led närmast äro.

Denna arvsordning gäller till och med hans kungl. höghet Kronprinsen Carl Gustaf.

§ 2. Vid Konungs eller Drottningens död övergår tronen till den bortgångnes äldsta barn oavsett kön, varefter successionsrätt följer för dennes först födda barn i enlighet med den lineala arvsföljden, varvid det äldsta barnet och dess avkomma har företräde framför syskon och dessas avkomma.

Om Konung eller Drottning saknar arvsberättigade efterkommande övergår tronen sålunda till äldsta syskon och dess avkomma efter samma princip.

Denna arvsordning gäller från hans kungl. höghet Kronprins Carl Gustafs tronbestigning.

§ 3. Utgår.

§ 4. Dör Konung i Sverige, utan att lämna bröstarvingar, men hans efterlämnade Drottning sig i välsignat tillstånd befinner, fullgöra en riksföreståndare statschefens uppgifter tills vidare, på sätt och med villkor 5 kap. 4 § av regeringsformen föreskriver.

§ 5. Såsom i regeringsformens övergångsbestämmelser punkten 9 stycket 6 stadgas skall Konung alltid vara av den rena evangeliska läran sådan som den, uti den oförändrade Augsburgiska bekännelsen samt Uppsala mötes beslut av år 1593 antagen och förklarad är, alltså skola prinsar och prinsessor av det kungliga huset uppfödast i samma lära och inom riket. Den av kungl. familjen, som ej sig till samma lära bekänner, vare från all successionsrätt utesluten.

§ 6. Prins eller prinsessa av det kungl. huset må ej gifta sig med mindre Konungen, sedan regeringens tankar inhämtats, därtill lämnat sitt samtycke. Sker det ändock have han eller hon förverkat rätt till riket för sig, barn och efterkommande.

§ 8. Prins eller prinsessa av kungl. svenska huset må ej utan Konungens och Riksdagens samtycke bliva regerande Statsöverhuvud över utländsk stat, vare sig genom val, arv eller gifte. Sker annorlunda, vare han eller hon och hans eller hennes efterkommande ej berättigade att få succedera till svenska tronen.”;

M 1973:1874 av herr Bohman m. fl. (m):

”att riksdagen beslutar följande ändringar i de vid propositionen 1973:90 fogade

1 Förslag till Regeringsform

1 kap.

6 §

Domstolarna avgör rättstvister, tillämpar strafflag och prövar eljest rättsfrågor.

Statliga och kommunala förvaltningsmyndigheter handlägger förvaltningsärenden och verkställer de beslutande organens föreskrifter med tillämpning av gällande rättsregler.

2 kap.

1 §

Rikets alla organ skall styrka rätt och sanning, hindra vrångvisa och orätt samt skydda envar till liv, ära, personlig frihet och välfärd.

2 §

Rikets organ skall verka för att tillförsäkra alla medborgare utbildning, arbete, bostad, barna-, sjuk- och åldrvård, social trygghet i övrigt samt en människovärdig miljö. Vid förverkligandet av dessa mål skall samhället respektera den enskildes valfrihet, hans frihet att idka yrke eller näring samt hans privat- och familjeliv.

3 §

Om egendom som någon har förvärvat tages från honom genom expropriation eller annat sådant förfogande, skall ersättning utgå enligt grunder som bestämmes i lag.

4 §

Varje medborgare skall vara tillförsäkrad:

1. yttrande- och tryckfrihet: frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela uppgifter och framföra åsikter,

2. rätt till information: rätt att mottaga uppgifter, upplysningar och meningsyttringar,

3. religionsfrihet: frihet att sammansluta sig med andra till trossamfund och att utöva sin religion,

4. mötesfrihet: frihet att anordna och delta i fredliga möten,

5. demonstrationsrätt: rätt att ensam eller i grupp framföra åsikter på allmän plats,

6. föreningsfrihet: frihet att sammansluta sig med andra till förening,

7. facklig frihet: frihet att genom facklig sammanslutning förhandla om löne- och andra arbetsvillkor samt att i samband därmed vidtaga sedvanliga fackliga stridsåtgärder.

8. rörelsefrihet: frihet att röra sig inom riket, att lämna riket samt att återvända dit.

Varje medborgare skall skyddas mot att myndighet tvingar honom att tillhöra förening eller trossamfund eller att ge sina åsikter till känna. Han skall också skyddas mot att myndighet utsätter honom för

kroppsvsitation eller annat påtvingat kroppsligt ingrepp, för husrannsakan, för intrång i hans brev-, post- eller teleförbindelser eller för hemlig avlyssning.

Om begränsningar av dessa fri- och rättigheter och detta skydd gäller vad som är föreskrivet i 8 kap. Om begränsningar av tryckfriheten och rätten att taga del av allmän handling gäller dock vad som är föreskrivet i tryckfrihetsförordningen.

3 kap.

1 §

Riksdagen utses — — — direkta val.

Riksdagen består av en kammare med *tvåhundra* ledamöter.
För ledamöterna skall finnas ersättare.

2 §

Rösträtt vid val till riksdagen tillkommer svensk medborgare. Om rösträttens utövande av svensk medborgare, som ej är bosatt i riket, finnes bestämmelser i lag. Den som icke har uppnått aderton års ålder senast på valdagen eller som är omyndigförklarad av domstol har ej rösträtt.

Frågan huruvida — — — upprättad röstlängd.

5 kap.

1 §

Statschefen hålles av statsministern underrättad om rikets angelägenheter. *När rikets angelägenheter påfordrar det* sammanträder regeringen i konselj under statschefens ordförandeskap. *Vid konselj föres protokoll.*

2 §

Lagar, förordningar, expeditioner av de övriga regeringens beslut som avses i 11 kap. 13 och 14 §§ denna regeringsform samt regeringens beslut om tillsättning av sådan statlig tjänst varom stadgas i särskild lag skall för att bli va gällande underskrivas av konungen med bekräftelse av statsministern eller annan ledamot av regeringen.

Vid förfall för konungen underskrives de expeditioner som nu sagts av statsministern;

3 §

(Propositionen 2 §) Som statschef — — — reser utrikes.

4 §

(Propositionen 3 §) Är konungen — — — statschefens uppgifter.

5 §

(Propositionen 4 §) Utslocknar konungahuset, — — — tjugofem år.

6 §

(Propositionen 5 §) Har konungen — — — ha avgått.

7 §

Riksdagen kan utse någon att tjänstgöra som tillfällig riksföreståndare när ingen med behörighet enligt 4 eller 5 § kan tjänstgöra.

Talmannen eller, vid förfall för honom, vice talman tjänstgör som tillfällig riksföreståndare, när ingen annan behörig kan tjänstgöra.

8 §

(Propositionen 7 §) Konungen kan — — — som statschef.

9 §

Inträder någon enligt bestämmelserna i detta kapitel såsom statschef, gör man genast anmälan därom vid särskild konselj.

7 kap.

4 §

Statsminister kallar — — — i regeringssammanträde.

Yppas vid regeringssammanträde skilda meningar i något ärende, får ärendet ej avgöras, såvida icke mer än hälften av statsråden är närvarande.

Som beslut skall, om omröstning begäres, den mening gälla varom flertalet av de närvarande statsråden förenar sig eller, vid lika röstetal, den mening som statsministern biträder.

7 §

Förslag till riksdagen samt de expeditioner av regeringens beslut som icke jämlikt 5 kap. 2 § skall underskrivas av konungen skall för att bli gällande skrivas under av statsministern eller annan ledamot av regeringen på dennas vägnar. Regeringen kan dock genom förordning föreskriva att tjänsteman i särskilda fall får underteckna expedition.

8 kap.

4 §

Föreskrifter om — — — genom lag.

Om folkomröstning i samband med grundlagsändring stadgas i 15 §.

6 §

Svenska folkets rätt att sig själv beskatta kan, såvitt avser skatt till staten, utövas endast av riksdagen.

16 §

Vilande förslag till grundlagsändring underställes folkomröstning i samband med närmast följande val till riksdagen, om minst en tredjedel av riksdagens ledamöter inom tre veckor från dagen för beslutet om vilandeförklaring gjort framställning därom hos talmannen eller om regeringen fattat beslut därom inom samma tid.

Vid folkomröstningen skall de vid valet röstberättigade tillkännage, om de instämmer i det vilande beslutet eller ej. Beslutet förfaller, om flertalet av dem som deltar i folkomröstningen, till ett antal motsvaran-

de mer än hälften av antalet vid valet avgivna och godkända röster, förklarar sig ej godtaga det.

17 §

(Propositionen 16 §) Riksdagsordningen stiftas — — i allmänhet.

18 §

Annan lag än grundlag eller riksdagsordningen stiftas genom endast ett beslut, om icke annat följer av vad som föreskrives i 10 kap. 5 §.

För beslut om lag som avses i 3 § och som begränsar de fri- och rättigheter, eller det skydd i övrigt, som enligt 2 kap. 4 § tillkommer svensk medborgare, fordras att minst två tredjedelar av de röstande instämmer däri eller att den ordning iakttages som i 15 § är föreskriven för stiftande av grundlag.

Utan hinder av vad som säges i andra stycket äger riksdagen genom beslut i den ordning som anges i 4 kap. 5 § meddela

1. föreskrift om häktning, anhållande eller gripande av den som är misstänkt eller dömd för brott eller om reseförbud för sådan person;

2. föreskrift om frihetsstraff eller omhändertagande av annan anledning än missbruk av yttrande- eller tryckfriheten, rätten till information, religionsfriheten, mötesfriheten, demonstrationsrätten, föreningsfriheten eller den fackliga friheten;

3. föreskrift om åtgärder mot sjukdom;

4. föreskrift om förbud mot att utlämna allmän handling eller om förbud mot att röja sådant som någon har erfarit i allmän tjänst eller under fullgörande av tjänsteplikt.

19 §

Lag får ej ändras eller upphävas annat än genom lag som beslutats i den ordning som gäller för lagens stiftande. Innefattar ändring eller upphävande av lag, som avses i 18 § andra stycket, att inskränkning i de fri- och rättigheter eller det skydd i övrigt som enligt 2 kap. 4 § tillkommer svensk medborgare bortfaller, kan dock sådan ändring eller sådant upphävande ske genom beslut i den ordning som avses i 4 kap 5 §.

20 §

Innan regeringen avger lagförslag till riksdagen, skall yttrande inhämtas av ett lagråd, i vilket ingår domare i högsta domstolen och regeringsrätten. Även riksdagsutskott får inhämta yttrande från lagrådet enligt vad som närmare anges i grundlag eller riksdagsordningen. Närmare bestämmelser om lagrådet meddelas i lag.

21 §

(Propositionen 19 §) Beslutad lag — — kan ske.

10 kap.

1 §

Överenskommelse med — — av regeringen.

Särskilt godkännande av sådan överenskommelse skall underskrivas av statschefen.

11 kap.

1 §

Högsta domstolen, hovrätterna och tingsrätterna är allmänna domstolar. Regeringsrätten och kammarrätterna är allmänna förvaltningsdomstolar. Högsta domstolen och regeringsrätten dömer i sista instans. Rätten att få mål prövat av högsta domstolen och regeringsrätten kan begränsas genom lag.

Annan domstol — — — visst mål.

I högsta domstolen och regeringsrätten får endast den tjänstgöra såsom ledamot som har utnämnts till ordinarie domare i domstolen. Vid annan domstol skall finnas ordinarie domare. Arbetsdomstolen får besättas med endast domare förordnade för viss tid.

3 §

Rättstvist mellan — — — än domstol.

Har annan myndighet än domstol berövat någon friheten eller ådömt honom straff eller konfiskation för ett brott eller bestämt annan sådan särskild rättsverkan av en gärning, skall den beslutet rör kunna få saken prövad av domstol utan oskäligt dröjsmål. Detsamma gäller om svensk medborgare av annan anledning än brott blivit omhändertagen tvångsvis. Med prövning av domstol likställs i sistnämnda fall prövning av nämnd, om nämndens sammansättning är bestämd i lag och ordföranden i nämnden skall vara eller skall ha varit ordinarie domare.

Vad i andra stycket stadgas skall ej utgöra hinder mot att bötesstraff, konfiskation eller annan sådan särskild rättsverkan av gärning, som förelagts någon av annan myndighet än domstol och frivilligt godtagits av den berörde, genom lag tilläggas rättsverkan som domstols lagakraftvunna avgörande.

4 §

Vite, som förelagts någon i syfte att framtvinga visst handlande eller viss underlåtenhet, kan utdömas endast av domstol.

5 §

(Propositionen 4 §) Om domstolarnas — — — i lag.

6 §

(Propositionen 5 §) Den som — — — jämställd domartjänst.

7 §

(Propositionen 6 §) Under regeringen lyder justitiekanslern, riksåklagaren, försvarsmakten, de centrala ämbetsverken och länsstyrelserna. Annan statlig förvaltningsmyndighet lyder under regeringen, om myndigheten ej enligt denna regeringsform eller annan lag är myndighet under riksdagen.

Förvaltningsavgift kan — — — åt kommun.

Förvaltningsuppgift kan överlämnas till bolag, förening, samfällighet eller stiftelse. Innefattar uppgiften myndighetsutövning, skall det ske genom lag. *Annat organ än myndighet får ej besluta om föreläggande av vite för handling eller underlåtenhet, om ej i beslutet deltagit den som är eller varit ordinarie domare eller tjänsteman som i sin tjänst är behörig att självständigt fatta beslut om vitesföreläggande.*

8 §

(Propositionen 7 §) Ingen myndighet, ej heller riksdagen eller kommuns beslutande organ, får bestämma, hur förvaltningsmyndighet skall i särskilt fall besluta i ärende som rör myndighetsutövning mot enskild eller mot kommun eller som rör tillämpning av *rättsregel*.

9 §

(Propositionen 8 §) Rättskipnings- eller — — — eller riksdagsordning.

10 §

(Propositionen 9 §) Tjänst vid — — — regeringen bestämmer.

Vid tillsättning av sådan tjänst skall avseende fästas enbart vid förtjänst och skicklighet. Om inskränkning i rätten för den som innehar en tjänst att erhålla annan likartad tjänst gäller dock vad som föreskrives särskilt.

Endast den — — — i lag.

11 §

(Propositionen 10 §) Grundläggande bestämmelser — — — i lag.

12 §

(Propositionen 11 §) Resning i — — — i lag.

13 §

(Propositionen 12 §) Regeringen får — — — om utgiftsanslag.

Regeringen äger medgiva ändring i vad som har föreskrivits i testamente, donationsbrev, stiftelseurkund eller annan sådan handling, om föreskriften ej längre kan tillämpas eller eljest synnerliga skäl till ändring föreligger.

14 §

(Propositionen 13 §) Regeringen får — — — äga rum.

12 kap.

3 §

Den som är eller har varit statsråd får fällas till ansvar för brott i utövningen av statsrådstjänsten endast om han därigenom har åsidosatt sin tjänsteplikt. Ätal beslutas av konstitutionsutskottet och prövas av högsta domstolen.

2 Förslag till Riksdagsordning

3 kap.

2 §

Budgetåret börjar — — — april månad.

Annan proposition angående anslag för det närmast följande budgetåret skall avlämnas senast den 10 mars, såvida regeringen icke finner att propositionens behandling kan uppskjutas till följande riksmöte.

Propositionen med — — — planen redovisas.

3 §

Annan proposition än sådan som avses i 2 § skall avlämnas senast den 31 mars, om regeringen anser att propositionen bör behandlas under pågående riksmöte.

4 §

Bestämmelserna i 2 § andra stycket och 3 § om den tid då proposition skall avlämnas gäller endast vid lagtida riksmöte som enligt 1 kapitlet 4 § skall avslutas senast den 31 maj.

Bestämmelserna gäller ej

1. om budgetpropositionen med stöd av 2 § har avlämnats efter den 10 januari;

2. i fråga om proposition varigenom regeringen enligt grundlag eller annan lag för prövning underställer riksdagen en utfärdad förordning;

3. om riksdagen har medgivit undantag innan propositionen avlämnas;

4. om regeringen anser att propositionen måste behandlas skyndsamt och medgivande från riksdagen icke kan avvaktas utan avsevärt men.

Tilläggsbestämmelse

3.4.1

Framställning från regeringen om medgivande att få avlämna proposition efter utgången av föreskriven tid göres i skrivelse till riksdagen. Skrivelsen anmäles i kammaren så snart den har kommit riksdagen till handa och hänvisas därefter till talmanskonferensen för yttrande. Frågan om medgivande tages upp på föredragningslistan till sammanträde med kammaren vid vilket den skall avgöras.

4 kap.

Tilläggsbestämmelse

4.11.1

Utskott sammanträder första gången på kallelse av talmannen inom två dagar efter valet. Därefter sammanträder utskottet på kallelse av ordföranden. För ändamål som säges i 9 kap. 4 § regeringsformen kan finansutskottet sammankallas också på begäran av regeringen. Kallelse utfärdas därvid av talmannen.

Personlig kallelse skall utgå till samtliga ledamöter och suppleanter. Kallelse bör om möjligt anslås i riksdagens lokaler senast klockan 18 dagen före sammanträdet och införas i en eller flera dagliga tidningar.

12 §

Utskott skall — — är närvarande.

Sammanträde för inhämtande av upplysningar eller yttrande som säges i 10 § skall dock vara offentligt, därest detta begäres av en tredjedel av ledamöterna i utskottet.”;

M 1973:1875 av herr Boo m. fl. (c):

”att riksdagen vid behandlingen av propositionen 1973:90 beslutar att 1 kap. 5 § regeringsformen skall ha följande lydelse: ”I riket finns kommuner och landsting. Beslutanderätten i dessa utövas av församlingar som väljes i allmänna val. Kommunerna och landstingen får taga ut skatt för skötseln av sina uppgifter.”;

M 1973:1876 av herr Boo m. fl. (c):

”att riksdagen vid behandlingen av propositionen 1973:90 beslutar att 10 kap. 1 § i en ny regeringsform skall ha följande lydelse: ”Riket skall sträva efter att främja fred och mellanfolkligt samarbete samt den internationella rättsordningens utveckling. Utrikespolitiken bygger på alliansfrihet i fred för att säkerställa neutralitet i krig.” samt vidtar de följdändringar i samma kapitel enligt propositionens förslag som nämnts i motionen.”;

M 1973:1877 av fru Eriksson i Stockholm (s):

”att riksdagen beslutar

a) att 12 kap. 7 § i den nya regeringsformen skall ha följande lydelse:

Riksdagen väljer inom sig statsrevisorer att granska den statliga verksamheten. Riksdagen kan besluta att revisorernas granskning skall omfatta också annan verksamhet. Riksdagen fastställer instruktion för revisorerna.

Statsrevisorerna får enligt bestämmelser i lag infordra handlingar, uppgifter och yttranden som behövs för granskningen.

Närmare bestämmelser om statsrevisorerna finns i riksdagsordningen.

b) att 8 kap. 11 § i den nya riksdagsordningen skall ha följande lydelse:

Statsrevisorerna skall vara tolv. De väljes för riksdagens valperiod.

Riksdagen väljer bland statsrevisorerna en ordförande och en eller flera vice ordförande. Ordföranden och varje vice ordförande väljes för sig.

c) att i överensstämmelse härmed benämningen statsrevisorer skall användas också i annan författningstext vari riksdagens revisorer avses.”;

M 1973:1878 av herrar Fälldin (c) och Helén (fp):

”att riksdagen med ändring av propositionens förslag till ny regeringsform och ny riksdagsordning för sin del beslutar

1. att i 8 kap. regeringsformen till 15 § fogas två nya stycken av följande lydelse:

Vilande beslut i grundlagsärende underställs folkomröstning i samband med närmast följande val till riksdagen, om minst en tredjedel av riksdagens ledamöter vid omröstning förenar sig därom. Vid folkomröstningen äger de vid valet röstberättigade tillkännagiva huruvida de instämmer i det vilande beslutet eller ej. Beslutet förfaller, om flertalet av dem som deltagar i omröstningen, till antalet motsvarande minst hälften av antalet vid valet avgivna och godkända röster, röstar mot beslutet.

Ytterligare bestämmelser om folkomröstning meddelas i riksdagsordningen och annan lag.

2. att i 3 kap. riksdagsordningen efter bestämmelsen om motion i anledning av händelse av större vikt (15 §) infogas en ny paragraf 16 av följande lydelse:

Förslag om folkomröstning i grundlagsärende enligt 8 kap. 15 § andra stycket regeringsformen får väckas gemensamt av minst en tiondel av riksdagens ledamöter inom femton dagar efter det att riksdagen beslutat att som vilande antaga förslag om ändring av grundlag.

Förslag om folkomröstning enligt första stycket skall ligga på kammarens bord till det andra sammanträdet efter det då förslaget framställdes och ställdes under omröstning senast vid det därpå följande sammanträdet.

3. att efter denna nya paragraf 16 infogas en tilläggsbestämmelse 3.16.1 av följande lydelse:

Förslag som avses i 16 § avlämnas till talmannen och anmäles av denne i kammaren när det delats ut till riksdagens ledamöter.

4. att de därefter följande paragraferna i 3 kap. riksdagsordningen numreras 17–21 §§.

5. att 3 kap. 2 § riksdagsordningen andra stycket får följande lydelse:

Annan proposition angående anslag för det närmast följande budgetåret skall avlämnas senast den 10 mars, såvida regeringen icke finner att propositionens behandling kan uppskjutas till följande riksmöte.

6. att 3 kap. 3 § riksdagsordningen får följande lydelse:

Annan proposition än sådan som avses i 2 § skall avlämnas senast den 31 mars, om regeringen anser att propositionen bör behandlas under pågående riksmöte.

7. att 3 kap. 4 § 3 mom. riksdagsordningen får följande lydelse: om riksdagen har medgivit undantag innan propositionen avlämnas.

8. att i 3 kap. riksdagsordningen till 4 § fogas som 4 mom. bestämmelse av följande lydelse:

om regeringen anser att propositionen måste behandlas skyndsamt och medgivande från riksdagen inte kan avvaktas utan avsevärt men.

9. att i 3 kap. riksdagsordningen till 4 § införes en tilläggsbestämmelse 3.4.1 av följande lydelse:

Framställning från regeringen om medgivande att få avlämna proposition efter utgången av föreskriven tid göres i skrivelse till riksdagen. Skrivelsen anmäles i kammaren så snart den kommit riksdagen till handa och hänvisas därefter till talmanskonferensen för yttrande. Frågan om medgivande tages upp på föredragningslistan till det sammanträde med kammaren vid vilket den skall avgöras.

10. att i 3 kap. till 11 § fogas ett nytt stycke av följande lydelse:

Motionstiden för motion som väckes i anledning av proposition med redovisning av plan enligt 3 kap. 2 § tredje stycket riksdagsordningen kan efter beslut av riksdagen förlängas med tio dagar.

11. att 8 kap. 18 § *regeringsformen* får följande lydelse:

För att avge yttrande över lagförslag skall finnas ett lagråd. Lagrådet skall yttra sig över lagförslag i ämne som angives i 2 och 3 §§ i detta kapitel, dock med undantag för lagförslag med föreskrifter om skatt. Är lagförslaget av ringa vikt behöver lagrådet ej höras. Yttrande av lagrådet inhämtas av regeringen. Även riksdagsutskott får inhämta yttrande av lagrådet enligt vad som närmare angives i riksdagsordningen.

Lagrådets medlemmar utses av högsta domstolen och regeringsrätten. Närmare bestämmelser om lagrådet meddelas i lag.

12. att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär att frågan om övergång till våral göres till föremål för ytterligare utredning.

13. att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhåller om utredning och förslag till sådan ändring av tronföljdsreglerna att kvinnor i fråga om tronföljden jämställs med män, dock utan rubbning av nuvarande tronföljares rätt.”;

M 1973:1879 av herrar Gadd (s) och Svensson i Eskilstuna (s):

”att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t uttalar som sin mening att frågan om skattefullmakter kan komma att behöva prövas på nytt när budgetutredningen framlagt sitt sakmaterial.”;

M 1973:1880 av herrar Helén (fp) och Fälldin (c):

- ”1. att riksdagen beslutar att kapitel 2 i förslaget till ny regeringsform omarbetas till en mer omfattande fri- och rättighetsförklaring på grundval av förslag i denna motion,
2. att, om s. k. målsättningsstadganden utan rättsligt bindande verkan skall återfinnas i grundlagen, dessa görs mer utförliga än i propositionens förslag samt införs i kapitel 1 enligt motiveringen ovan.”;

M 1973:1881 av herr Hermansson m. fl. (vpk):

”att riksdagen såsom vilande grundlagsändring måtte besluta

1. att i förslaget till ny regeringsform kapitel 1 paragraf 1 ges följande lydelse

(Regeringens förslag)

All offentlig makt i Sverige utgår från folket.

Den svenska folkstyrelsen bygger på fri åsiktsbildning och på allmän och lika rösträtt. Den förverkligas genom ett representativt och parlamentariskt statsskick och genom kommunal självstyrelse.

Den offentliga makten utövas under lagarna. Regeringsformen, successionsordningen och tryckfrihetsförordningen är rikets grundlagar.

(Motionärernas förslag)

All offentlig makt i Sverige *skall utgå* från folket.

Det svenska styrelseskicket skall vara en folkstyrelse och bygga på fri åsiktsbildning och på allmän och lika rösträtt.

Detta uttrycks genom ett representativt och parlamentariskt statsskick och genom kommunal självstyrelse.

Den offentliga makten utövas under lagarna. *Regeringsformen och tryckfrihetsförordningen* är rikets grundlagar.

2. att i förslaget till ny regeringsform kapitel 1 paragraf 3 ges följande lydelse

(Regeringens förslag)

Konungen är rikets statschef.

(Motionärernas förslag)

Riksdagens talman är rikets statschef.

3. att i förslaget till ny regeringsform kapitel 1 paragraf 7 ges följande lydelse

(Regeringens förslag)

Domstolar och förvaltningsmyndigheter skall i sin verksamhet iakttaga saklighet och opartiskhet. De får ej utan rättsligt stöd särbehandla någon på grund av hans personliga förhållanden, såsom tro, åskådning, ras, hudfärg, ursprung, kön, ålder, nationalitet, språk, samhällsställning eller förmögenhet.

(Motionärernas förslag)

Domstolar och myndigheter skall rätt och sanning styrka och befordra, vrängvisa och orätt hindra och förbjuda, ingen fördärva eller fördärva låta, till liv, ära, personlig frihet och välfärd, utan han lagligen förvunnen och dömd är, i den ordning Sveriges lag och laga stadgar föreskriver.

4. att i förslaget till ny regeringsform kapitel 2 om grundläggande fri- och rättigheter ges följande lydelse

(Regeringens förslag)

§ 1

Samhället skall verka för rättvisa och jämlikhet mellan medborgarna. Varje medborgare bör ha rätt till utbildning, arbete och social trygghet.

§ 2

Arbetstagare bör genom lag eller avtal vara tillförsäkrad inflytande över ledningen och fördelningen av arbetet och andra frågor som berör honom nära i hans anställning. Han bör genom lag vara skyddad mot uppsägning som är sakligt ogrundad.

§ 3

Enskild bör vara tillförsäkrad ersättning enligt grunder som bestämmes i lag för det fall att hans egendom tages i anspråk genom expropriation eller annat sådant förfogande.

(Motionärernas förslag)

§ 1

Folket har rätt att försvara sig mot och bekämpa utsugning och klassförtryck och att forma sådana samhällsförhållanden, som kan garantera arbete, bostad, utbildning, kultur och social trygghet åt envar.

§ 2

De arbetande har gentemot privata och offentliga företag och myndigheter följande rättigheter:
rätt att organisera sig fackligt och politiskt;

rätt att på sina arbetsplatser bedriva agitation, propaganda och mötesverksamhet;

rätt att genom sina fackliga organisationer förhandla i alla frågor rörande arbets- och anställningsvillkor, arbetstid, arbetsledning och arbetsfördelning, lön och löneformer, anställning, avskedanden och permitteringar;

rätt att tillgripa strejk.

Avtal eller föreskrifter, som inskränker dessa rättigheter, förbjuds i lag.

§ 3

Envar medborgare har personlig frihet.

1. Ingen må fängslas eller på annat sätt berövas sin rörelsefrihet, ej heller underkastas husrannsakan, telefonavlyssning, brevcensur eller annan kontroll av hans kommunikationer, kroppsvisitation eller annat påtvingat kroppsligt ingrepp, ej heller registreras av polisiär eller annan myndighet utan stöd av i lag angiven noggrant bestämd grund. Som sådan grund

(Regeringens förslag)

§ 4

Varje medborgare skall gentemot det allmänna vara tillförsäkrad

1. yttrande- och tryckfrihet: frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela uppgifter och framföra åsikter,

2. rätt till information: rätt att inhämta och mottaga uppgifter och upplysningar,

3. mötesfrihet: frihet att anordna och delta i möten,

4. demonstrationsrätt: rätt att ensam eller i grupp framföra åsikter på allmän plats,

5. föreningsfrihet: frihet att sammansluta sig med andra till förening,

6. religionsfrihet: frihet att sammansluta sig med andra till trossamfund och att utöva sin religion,

7. rörelsefrihet: frihet att röra sig inom riket och att lämna riket.

Varje medborgare skall skyddas mot att myndighet tvingar honom att tillhöra förening eller trossamfund eller att ge sina åsikter till känna. Han skall också skyddas mot att myndighet utsätter honom för kroppsvisitation eller an-

(Motionärernas förslag)

må icke gälla ras, hudfärg, språk, politisk eller religiös åskådning, uttalad åsikt eller organisationstillhörighet.

2. Ingen må genom tortyr eller medicinsk påverkan tvingas att lämna uppgifter.

3. Ingen må av myndighet tvingas att tillhöra förening eller trossamfund eller på annat sätt tillkännage åsikter.

§ 4

Envar medborgare har åsikts-, yttrande- och tryckfrihet samt rätt till information.

Ingen må hindras från att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela uppgifter och framföra åsikter, ej heller från att mottaga uppgifter och upplysningar utan stöd av i lag angiven noggrant bestämd grund. Som sådan grund må endast gälla skydd av människors liv, hälsa och personliga integritet; skydd för utövande av demokratiska rättigheter: för rösthemligheten, för genomförandet av allmänna sammankomster och demonstrationer samt för mötesfrid; förhindrande av hets mot folkgrupp och olaga diskriminering;

förhindrande av spioneri, olovlig underrättelseverksamhet eller obehörig befattning med hemlig uppgift;

skydd för genomförande av förrättning, rättslig utredning och domstolsförhandling;

tryggande av ett allsidigt utnyttjande av massmedia.

Utan hinder av denna paragraf gäller om tryckfriheten vad som stadgas i tryckfrihetsförordningen.

(Regeringens förslag)

nat påtvingat kroppsligt ingrepp, för husrannsakan, för intrång i hans brev-, post- eller teleförbindelser eller för hemlig avlyssning.

Det närmare innehållet i de fri- och rättigheter och det skydd i övrigt som avses i första och andra styckena anges i den ordning som föreskrives i 8 kap. Beträffande tryckfriheten och rätten att taga del av allmän handling gäller vad som är föreskrivet i tryckfrihetsförordningen.

(Motionärernas förslag)

§ 5

Envar medborgare har rätt att sammansluta sig med andra till organisation eller förening.

Myndighet må icke särbehandla medborgare på grund av hans organisationstillhörighet.

§ 6

Envar medborgare har mötesfrihet och demonstrationsrätt.

Ingen må hindras från att anordna eller delta i möten, ej heller att ensam eller i grupp framföra åsikter och krav på allmän plats utan stöd av i lag angiven noggrant bestämd grund. Som sådan grund må endast gälla skydd av mötesfrihet och demonstrationsrätt samt tryggheten av nödvändiga kommunikationer.

§ 7

Envar medborgare har religionsfrihet. Ingen må hindras från att sammansluta sig med andra till trossamfund eller från att utöva sin religion utan stöd av i lag angiven noggrant bestämd grund. Som sådan grund må endast gälla skydd

(Regeringens förslag)

(Motionärernas förslag)

av människors liv och hälsa, av åsikts-, yttrande- och tryckfrihet och rätt till information, samt av rätten till annan religionsutövning.

§ 8

Utländsk medborgare med rätt att vistas i riket skall åtnjuta de grundläggande fri- och rättigheter, som enligt §§ 1–7 tillkommer svensk medborgare.

5. att i förslaget till ny regeringsform kapitel 3 paragraf 7 ges följande lydelse

(Regeringens förslag)

Mandaten fördelas mellan partier. Med parti avses varje sammanslutning eller grupp av väljare, som uppträder i val under särskild beteckning.

Endast parti som har fått minst fyra procent av rösterna i hela riket är berättigat att deltaga i fördelningen av mandaten.

Parti som har fått färre röster deltagar dock i fördelningen av de fasta valkretsmandaten i valkrets där partiet har fått minst tolv procent av rösterna.

(Motionärernas förslag)

Mandaten fördelas *proportionellt* mellan partier. Med parti avses varje sammanslutning eller grupp av väljare, som uppträder i val under särskild beteckning.

6. att i förslaget till ny regeringsform kapitel 4 och paragraf 3 andra stycket ges följande lydelse

(Regeringens förslag)

Riksdagen väljer inom sig utskott, däribland ett konstitutionsutskott, ett finansutskott och ett skatteutskott, enligt bestämmelser i riksdagsordningen. Ärende som väckes av regeringen eller riksdagsledamot beredes före avgörande av

(Motionärernas förslag)

Riksdagen väljer inom sig utskott, däribland ett konstitutionsutskott, ett finansutskott och ett skatteutskott, enligt bestämmelser i riksdagsordningen. *Varje parti-grupp vilken motsvarar parti som vid valet till riksdagen har fått*

(Regeringens förslag)

utskott, om ej annat är bestämt i denna regeringsform.

(Motionärernas förslag)

minst fyra procent av rösterna i hela riket äger att besätta en plats i varje utskott. Därutöver fördelas resterande platser proportionellt mellan partigrupperna. Antalet ledamöter i utskottet skall vara 17. Ärende som väckes av regeringen eller riksdagsledamot beredes före avgörande av utskott, om ej annat är bestämt i denna regeringsform.

7. att i förslaget till regeringsformen kapitel 5 omarbetas av utskottet i enlighet med förslaget ovan att riksdagens talman är rikets statschef,
8. att i förslaget till regeringsform 5 kap. § 7 ('statschefens immunitet') utgår,
9. att i förslaget till regeringsform kapitel 8 paragraf 3 ges följande lydelse

(Regeringens förslag)

Föreskrifter om förhållandet mellan enskilda och det allmänna, som gäller åligganden för enskilda eller i övrigt avser ingrepp i enskildas personliga eller ekonomiska förhållanden, meddelas genom lag.

Sådana föreskrifter är bland andra föreskrifter som begränsar de fri- och rättigheter och det skydd i övrigt som enligt 2 kap. 4 § tillkommer svensk medborgare, föreskrifter om brott och rättsverkan av brott, föreskrifter om skatt till staten samt föreskrifter om rekvisition och annat sådant förfogande.

(Motionärernas förslag)

Föreskrifter om förhållandet mellan enskilda och det allmänna, som gäller åligganden för enskilda eller i övrigt avser ingrepp i enskildas personliga eller ekonomiska förhållanden, meddelas genom lag.

Sådan lag får icke strida mot de grundläggande fri- och rättigheter som tillkommer enskilda enligt 2 kap. eller reglera dessa på annat sätt än vad som där stadgas.

Föreskrifter enligt första stycket är bland andra föreskrifter om brott och rättsverkan av brott, föreskrifter om skatt till staten samt föreskrifter om rekvisition och annat sådant förfogande.

10. att i förslaget till regeringsform kapitel 8 paragraf 6 ('utskottets beskattningsrätt') utgår och att övriga paragrafer omnumreras i enlighet härmed,
11. att i förslaget till regeringsform kapitel 8 paragraf 7 förändras i enlighet med föreslagna ändringar dels i kapitel 2 och dels i 8 kap. § 3.,
12. att i förslaget till regeringsform 9 kap. 1 § ges följande lydelse

(Regeringens förslag)

Om riksdagens rätt att besluta om skatter och avgifter till staten finns bestämmelser i 8 kap.

(Motionärernas förslag)

Riksdagen allena tillkommer rätt att besluta om skatter och avgifter till staten.

13. att i förslaget till regeringsform 10 kap. 2 § tredje stycket ges följande lydelse

(Regeringens förslag)

Regeringen får ej heller i annat fall än som avses i första stycket ingå för riket bindande internationell överenskommelse utan att riksdagen har godkänt denna, om överenskommelsen är av större vikt. Regeringen kan dock underlåta att inhämta riksdagens godkännande av överenskommelsen om rikets intresse kräver det.

I sådant fall skall regeringen i stället överlägga med utrikesnämnden innan överenskommelsen ingås.

(Motionärernas förslag)

Regeringen får ej heller i annat fall än som avses i första stycket ingå för riket bindande internationell överenskommelse utan att riksdagen har godkänt denna.

14. att i förslaget till regeringsform 10 kap. 5 § ('EEC-paragrafen') strykes och att följande paragrafer omnumreras i enlighet därmed,
15. att successionsordningen upphävs till följd av övergången till republik,
16. att riksdagen måtte besluta att i förslaget till riksdagsordning tilläggsparagrafen 2.14.1 andra stycket ('begränsning av riksdagsmans taletid') strykes,
17. att riksdagen måtte besluta att i förslaget till riksdagsordning tilläggsparagrafen 2.14.2 ('begränsning av riksdagsmans taletid') strykes.”;

M 1973:1882 av herr Levin (fp):

”att riksdagen måtte besluta att inte godkänna 8 kap. 6 § i förslaget till ny regeringsform.”;

M 1973:1883 av herr Levin (fp):

”att riksdagen måtte besluta

1. att § 3 skall ha den ovan citerade lydelsen,
2. att § 3 kompletteras med en bestämmelse innehållande regler avsedda att definiera de principer enligt vilka den enskilde skall erhålla full ersättning för den lidna förlusten.”;

M 1973:1884 av herr Lidgard (m):

”att riksdagen hos Kungl. Maj:t anholder om utredning om inrättandet av en nämnd för utseende av innehavare av högre domartjänster.”;

M 1973:1885 av herr Lundberg (s):

”att riksdagen måtte besluta

- a) att Kungl. Maj:ts proposition 1973:90 med förslag till ny regeringsform och ny riksdagsordning m. m. icke i den föreslagna formen kan antas som ny grundlag,
- b) att de partiella reformer som ovan berörts i fråga om statsskickets grunder och riksdagsarbetet, med den ändring av 3 § som ovan utformats, måtte antas som vilande grundlagsförslag,
- c) att den föreslagna grundlagen i övrigt måtte avslås,
- d) att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om utredning och förslag till en ny grundlag, som beaktar de frågor jag ovan berört, så att i en kommande ny proposition skillnaden mellan vanlig lag och grundlag klart åtskiljs.”;

M 1973:1886 av herr Molin (fp):

- ”1. att 6 kap. 1 § första stycket i riksdagsordningen får följande lydelse: ’Interpellation skall ha bestämt innehåll och vara försedd med motivering. Interpellation bör väckas endast i angelägenhet av större allmänt intresse’,
2. att tillägsbestämmelsen 6.1.1 till riksdagsordningen får följande lydelse: ’Interpellation ingives till kammarkansliet och anmäles av talmannen vid närmast följande sammanträde med kammaren.’ ”;

M 1973:1887 av herr Norrby i Åkersberga (fp):

”att riksdagen vid behandlingen av propositionen 1973:90 antar förslaget till ny riksdagsordning 3 kap. 11 § med tillägg till andra stycket av meningen: ’Riksdagen kan i särskilda ärenden besluta om längre motionstid.’ ”;

M 1973:1888 av herr Norrby i Åkersberga m. fl. (fp):

”att riksdagen vid behandlingen av prop. 1973:90 beslutar att avslå förslaget till tillägsbestämmelse 4.11.2 till riksdagsordningen.”;

M 1973:1889 av herr Pettersson i Örebro (c) och fröken Pehrsson (c):

”att riksdagen vid behandlingen av proposition 1973:90 beslutar att 3 kap. 11 § skall ha följande lydelse:

Val till riksdagen får överklagas hos regeringsrätten. Den som har valts till riksdagsledamot utövar sitt uppdrag utan hinder av att valet har överklagats. Ändras valet, intager ny ledamot sin plats så snart ändringen har kungjorts. Vad nu sagts om ledamot äger motsvarande tillämpning på ersättare.”;

M 1973:1890 av herrar Svensson i Eskilstuna (s) och Gadd (s):

”att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begär att i direktiven till utredningen om valkretsindelningen och personmomentet i valsättet beaktas de synpunkter som framförts i motionen.”;

M 1973:1891 av herr Ullsten (fp):

- ”1. att riksdagen avslår proposition nr 90 med förslag till ny regeringsform i vad avser 2 kap. §§ 1–3,
2. att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begär utredning om utformningen av regeringsformens rättighetsavsnitt.”;

M 1973:1892 av herrar Werner i Malmö (m) och Hedin (m):

”att riksdagen beslutar att, vid antagande av förslag till ny regeringsform för grundlagsenlig behandling, femte stycket i punkt 9 i övergångsbestämmelserna utgår och 1 kap. 5 § nämnda förslag får följande lydelse:

I riket finns primärkommuner, sekundärkommuner och kyrkliga kommuner. Beslutanderätten i kommunerna utövas av valda församlingar. I kyrkliga kommuner kan dock beslutanderätten utövas omedelbart av kommunmedlemmarna.

Kommunerna får taga ut skatt för skötseln av sina uppgifter.”;

M 1973:1893 av herr Wijkman m. fl. (m):

”att riksdagen måtte besluta införa en generell tidsbegränsning om 10 minuter för inlägg i samband med kammarens behandling av utskottsbetänkanden i enlighet med de riktlinjer som anförts i motionen.”.

Utrikesutskottets yttrande över motion i anledning av propositionen 1973: 90 med förslag till ny regeringsform och ny riksdagsordning m. m.

Till konstitutionsutskottet

Genom beslut den 27 april 1973 har konstitutionsutskottet hemställt om utrikesutskottets yttrande över motionen 1973: 1876 av herr Boo m. fl. (c) i anledning av propositionen 1973: 90 med förslag till ny regeringsform och ny riksdagsordning m. m.

I nämnda motion föreslås "att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 90 beslutar att tionde kap. 1 § i en ny regeringsform skall ha följande lydelse: 'Riket skall sträva efter att främja fred och mellanfolkligt samarbete samt den internationella rättsordningens utveckling. Utrikespolitiken bygger på alliansfrihet i fred för att säkerställa neutralitet i krig' samt vidta de följdändringar i samma kapitel enligt propositionens förslag som nämns i motionen".

Motionärerna framhåller att det föreligger enighet om målsättningen för den svenska utrikespolitiken: att genom alliansfrihet i fred verka för neutralitet i krig. Motionärerna anför två skäl varför en särskild deklaration om freds- och neutralitetspolitiken som grundval för vårt lands utrikespolitik bör införas i en ny författning. Dels skulle en sådan förklaring utgöra en upplysning inte bara gentemot svenska medborgare utan även gentemot andra. I förhållande till andra stater och utländska medborgare kan en deklaration om den svenska utrikespolitiken ha en särskild betydelse. Dels skulle en dylik deklaration kunna åstadkomma en bättre balans i den nya författningen, som enligt föreliggande förslag skall innehålla ett helt kapitel om krig och krigsfara. Motionärerna ifrågasätter inte behovet av dessa bestämmelser men anser att de bör balanseras ideologiskt med ett utrikespolitiskt målsättningsstadgande som slår fast att vi strävar efter fred och, om detta ej kan nås, efter neutralitet i krig.

Utrikesutskottet vill erinra om att Sverige genom sitt inträde i Förenta nationerna har förpliktat sig att handla i enlighet med världsorganisationens stadga. FN:s centrala syfte är att upprätthålla internationell fred och säkerhet. Medlemsstaterna har åtagit sig att lösa internationella tvister med fredliga medel samt att avhålla sig från hot om eller bruk av våld. De skall lämna FN allt bistånd i varje åtgärd som organisationen företar i överensstämmelse med stadgan samt avhålla sig från att lämna bistånd åt någon stat, mot vilken FN vidtar förebyggande åtgärder eller tvångsåtgärder.

Medlemsstaterna är sålunda förpliktade att godta och verkställa säkerhetsrådets beslut när det gäller upprätthållande av internationell fred och säkerhet, däribland beslut om sanktioner mot en fredsstörare i enlighet med stadgans kapitel VII. Medlemskapet i FN medför därigenom inskränkningar i Sveriges handlingsfrihet i vad avser iakttagandet av neutralitet i internationella konflikter.

FN-stadgan fastslår vidare principer för internationell samverkan vid lösande av problem av ekonomisk, social, kulturell eller humanitär art samt för internationellt samarbete syftande till främjande av aktningen för mänskliga rättigheter och grundläggande friheter.

Strävandena att främja fred och mellanfolkligt samarbete samt den internationella rättsordningens utveckling kännetecknar sedan mycket länge Sveriges politik. De bygger på en enig folkopinion. Därför är det också en självklarhet för Sverige att uppfylla sina åtaganden som FN-medlem. Enligt utskottets bedömning är det från utrikespolitisk synpunkt överflödigt att i grundlagen införa ett stadgande om att riket skall sträva efter att främja fred och mellanfolkligt samarbete samt den internationella rättsordningens utveckling.

Det råder enighet om att vårt lands möjlighet att stå utanför krig och allvarliga konflikter bäst främjas genom en alliansfri politik, som inriktas på att möjliggöra neutralitet i ett framtida krig.

Riksdagen har år 1956 (UU 1956: 3) avvisat förslag om att regeringen skulle avge en formell neutralitetsförsäkran — en sådan befanns onödig, då den svenska neutralitetspolitiken var på alla håll väl känd och hade rönt växande förståelse och respekt.

Utrikesutskottet finner att läget är oförändrat i dessa avseenden.

Förslaget i motionen 1973: 1876 om att grundlagsfästa den svenska neutraliteten finner utskottet med hänsyn till riksdagens tidigare uttalande inte lämpligt. En sådan åtgärd skulle kunna misstolkas och eventuellt ge upphov till föreställningen att den svenska utrikespolitikens inriktning satts i fråga.

Utskottet avstyrker, mot bakgrund av det som här anförts, att ett stadgande av den lydelse som föreslagits i motionen 1973: 1876 införes i en ny regeringsform.

Stockholm den 15 maj 1973

På utrikesutskottets vägnar:

ARNE GEIJER

Närvarande: herrar Arne Geijer i Stockholm (s), Dahln (fp), Bengtson i Jönköping (c), fru Lewén-Eliasson (s), herrar Adamsson (s), Johansson i Jönköping (s), Wirmark (fp), Palm (s), Korpås (c), Göransson (s), Turesson (m), Hellström (s), fru Nilsson i Kristianstad (c) och herr Andersson i Örträsk (s).

Avvikande mening

av herrar Bengtson i Jönköping (c) och Korpås (c) samt fru Nilsson i Kristianstad (c) som anser att utskottets yttrande från och med det stycke som på s. 1 börjar med "Utrikesutskottet vill" bort ha följande lydelse:

Då Kungl. Maj:t i förslaget till ny regeringsform infört målsättningsparagrafer för rikets förpliktelser mot de egna medborgarna, finner utskottet det motiverat, att också de grunddrag i den svenska utrikespolitiken som motionen 1973: 1876 behandlar, förankras i regeringsformen.

Innehållsförteckning

Sid

Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Motionerna	5
Utskottet	14
Bakgrund	14
Allmänna synpunkter	15
Riksdagen och dess sammansättning m. m.	20
Valgenomslaget, riksdagsarbetet m. m.	25
Regeringsbildningen	31
Regeringsarbetet	34
Folkomröstning	35
Kommunernas ställning i grundlagen	37
Medborgerliga fri- och rättigheter	40
Normgivningsmakten	54
Finansmakten	56
Särskilda frågor i anslutning till förslaget till ny RF	58
1 kap. Statsskickets grunder	58
3 kap. Riksdagen	62
4 kap. Riksdagsarbetet	62
8 kap. Lagar och andra föreskrifter	64
9 kap. Finansmakten	65
10 kap. Förhållandet till andra stater	65
11 kap. Rättskipning och förvaltning	68
12 kap. Kontrollmakten	73
Övergångsbestämmelser	73
Förslaget till ny RO	74
Inledning	74
RO 1 kap. Riksmöten	76
RO 2 kap. Kammarsammanträden	77
RO 3 kap. Ärendenas väckande	81
Propositionsavlämnandet	81
Väckande av motioner	82
Tillsättande av utredningar	83
Anmälan av vilande grundlagförslag	84
RO 4 kap. Ärendenas beredning	84
RO 5 kap. Ärendenas avgörande	86
RO 6 kap. Interpellation och frågor till statsråd	87
RO 7 kap. Gemensamma bestämmelser och val inom riksdagen	88
RO 8 kap. Vissa befattningshavare och organ	88
RO 9 kap. Bestämmelser om personal och förvaltning	88
Förslaget till ändring i successionsordningen	89
Förslaget till ändring i tryckfrihetsförordningen	89
Hemställan	89
Närvarande	95
Reservationer och särskilda yttranden	95

Bilaga 1

Förslaget till ny RF	142
Förslaget till ny RO	171
Förslaget till ändring i SO	212
Förslaget till ändring i TF	213

Bilaga 2

Motionernas hemställan	221
----------------------------------	-----

Bilaga 3

Yttrande från utrikesutskottet	249
--	-----

